

Mera glädje för pengarna

*Slutbetänkande av Nationell samordning mot
brottslighet i samband med idrottsarrangemang*

Stockholm 2013

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2013:19

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-598 191 91
Ordertel: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss – hur och varför. Statsrådsberedningen (SB PM 2003:2, reviderad 2009-05-02)
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som ska svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Textbearbetning och layout har utförts av Regeringskansliet, FA/kommittéservice.

Omslag: Elanders Sverige AB.

Tryckt av Elanders Sverige AB.
Stockholm 2013

ISBN 978-91-38-23911-7
ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Kulturdepartementet

Regeringen beslutade den 24 mars 2011 att tillsätta en särskild utredare – och tillika nationell samordnare – med uppdrag att lämna förslag till hur brottslighet i samband med idrottsarrangemang kan motverkas.

Samma dag förordnades landshövdingen i Stockholms län Per Unckel som särskild utredare och tillika nationell samordnare.

Som sekreterare anställdes från samma dag utredaren/samordnaren Stefan Dellså, Länsstyrelsen i Stockholms län.

Med anledning av landshövding Per Unckels bortgång den 20 september 2011 förordnades förre landshövdingen m.m. Björn Eriksson som särskild utredare – och tillika nationell samordnare – från och med den 17 november 2011.

Utredningen har antagit namnet Nationell samordning mot brottslighet i samband med idrottsarrangemang (Ku 2011:03).

Arbetet har bedrivits i nära samråd med ett stort antal aktörer såväl inom idrottsvärlden som inom samhället i övrigt.

Den 11 april 2012 överlämnades delbetänkandet *Mindre våld för pengarna* (SOU 2012:23).

Den 26 juni 2012 överlämnades *Skrivelse med anledning av riksdagens beslut om anmälningsplikt vid idrottsarrangemang*.

Utredningen överlämnar härmed slutbetänkandet *Mera glädje för pengarna* (SOU 2013:19).

Utredningens uppdrag är härmed avslutat.

Stockholm i mars 2013

Björn Eriksson

/Stefan Dellså

Innehåll

Förkortningar	13
Sammanfattning	17
1 Inledning	45
1.1 Några filosofiska funderingar.....	45
1.2 Uppdraget.....	49
1.3 Utredningens arbete	51
2 Disposition	55
3 Några idrottsideologiska aspekter	59
4 Uppföljning av förslagen i delbetänkandet och i skrivelsen om anmälningsplikt	63
4.1 Grundbultar i klubbarnas strategi.....	64
4.2 Grundbultar i polisens strategi.....	66
4.2.1 Inledning	66
4.2.2 Rapport kring konfliktreducerande principer.....	67
4.2.3 Den särskilda polistaktiken (SPT-aktörer) 2010–2012	67
4.2.4 Mina slutsatser	69
4.3 Grundbultar i åklagarnas strategi.....	72
4.4 Anmälningsplikt.....	72

4.5	Hittillsvarande hantering av delbetänkandets lagförslag	73
4.6	Mina slutsatser	75
5	Vision 2018	77
6	Ordningläget under fotbolls- och ishockeysäsongen 2012 och början av 2013	81
6.1	Fotbollssäsongen	81
6.2	Ishockeysäsongen	83
6.3	Mina slutsatser, inklusive mediebevakningen	85
7	Läget i andra sporter	87
7.1	Bandy	88
7.2	Basketboll	90
7.3	Handboll	91
7.4	Innebandy	92
7.5	Övriga idrotter	93
7.6	Riksidrottsförbundets (RF) sammanfattande bedömningar	94
7.7	Mina slutsatser	95
8	Vissa legala frågor	97
8.1	Tillträdesförbud	97
8.2	Arrangörsavstängningar	101
8.3	Mina slutsatser	105
9	Erfarenheter från andra länder	111
9.1	Inledande kommentarer	111
9.2	Läget i Norden	112

9.3	Besök i England.....	118
9.4	Besök i Tyskland.....	123
9.5	Besök i Kanada.....	129
9.6	Mina slutsatser.....	130
10	Internationell samverkan.....	133
10.1	Inledande kommentarer.....	133
10.2	Samverkan inom idrottsrörelsen.....	134
10.2.1	Fotboll.....	323
10.2.2	Ishockey.....	323
10.3	Samverkan mellan brottsbekämpande organ.....	139
10.4	Mina slutsatser.....	140
11	Ansvarsfrågor.....	141
11.1	Inledning.....	142
11.2	Vissa ansvarsfrågor måste penetreras djupare.....	144
11.3	Konfliktreducerande principer.....	144
11.4	Stewardsystemet i England.....	146
11.5	Mina slutsatser.....	148
11.6	Match- och säkerhetsdelegaternas arbete inom fotbollen... 157	
11.6.1	Matchdelegatens arbete.....	158
11.6.2	Säkerhetsdelegatens arbete.....	161
11.6.3	Utveckling av delegatverksamheten.....	162
11.7	Säkerhetsdelegatens arbete inom ishockeyn.....	163
11.8	Behovet av en särskild prövningsinstans.....	164
11.9	Mina slutsatser.....	165
12	Det svenska Fimalandskapet.....	169

13	Den idrottsrelaterade brottslighetens omfattning	175
13.1	Mina utgångspunkter	175
13.2	Uppgjorda matcher	176
13.3	En undersökning kring brott vid idrottsarrangemang 2008–2012	178
13.4	Pågående utvecklingsarbete inom Rikskriminalpolisens underrättelsesektion	182
13.5	Mina slutsatser	184
14	Kartläggning av våld, hot och trakasserier.....	187
14.1	Några tidigare undersökningar	188
14.2	Bakgrund till undersökningen	191
14.3	Tillvägagångsätt	192
14.4	Resultat	195
14.5	Diskussion och synpunkter från Tryggare Sverige	203
14.6	Våld, hot och trakasserier mot journalister och andra representanter för media	205
14.7	Mina slutsatser	208
15	Kriminell infiltration	211
15.1	Inledning	211
15.2	Bristande etik och kriminell infiltration	214
15.3	Mina slutsatser	215
16	Förebyggande insatser.....	217
16.1	Den svenska folkrörelsemodellen	218
16.2	Stadgefrågor	219
16.3	Att undvika kupper i föreningen.....	220

16.4	Mina slutsatser	222
16.5	Ett praktiskt åskådningsexempel	225
16.6	Motverka rekrytering till riskgrupper.....	226
16.7	Hjälp att komma ur riskgrupper (exitlösningar)	228
16.8	Mina slutsatser	239
16.9	Arbete med barn och ungdom	240
16.9.1	Program Supporter	240
16.9.2	Klubbarnas barn- och ungdomsverksamhet	243
16.10	Goda exempel i övrigt.....	248
16.10.1	En trappstegsmodell.....	248
16.10.2	Exempel på regionalt arbete.....	250
16.10.3	Projektet Stå upp för fotbollen.....	258
16.10.4	Lugna gatan.....	260
16.10.5	Mina slutsatser	263
17	Den positiva supporterkulturen	265
17.1	Vad är positiv supporterkultur.....	266
17.2	Varför supporterkulturen är viktig	268
17.3	Klubbarnas samarbete med supporterföreningar.....	270
17.4	Seminarium om Positiv supporterkultur den 11 oktober 2012	272
17.5	Svenska Fotbollssupporterunionen (SFSU)	273
17.6	Camp Sweden.....	276
17.7	Redovisning från tre ordföranden i supporterföreningar....	278
17.8	Mina slutsatser	280
17.9	Röster från andra sidan.....	281
17.10	Skidskyttets åskådarkultur och säkerhetsfrågor vid evenemang	293

17.11 Kvinnoperspektivet	297
17.12 Supporter Liaison Officer (SLO).....	302
18 Arrangemangsfrågor	309
18.1 Allmänna utgångspunkter.....	310
18.2 Kringaktiviteter och service på arenan	311
18.3 Mottagande av bortasupportrar.....	313
18.4 Mina slutsatser.....	315
18.5 Olämpligt språkbruk.....	316
18.6 Olämpligt beteende på planen	318
18.7 Repriser på storbildsskärm	318
18.8 Mina slutsatser.....	319
19 Bruket av alkohol och andra droger.....	323
19.1 Regelverket kring alkohol.....	323
19.1.1 Gällande policy.....	323
19.1.2 Olika aktörers roller i tillsynsarbetet.....	324
19.1.3 Kompetenshöjande insatser för att främja tillsynsarbetet	325
19.1.4 Policy och riktlinjer på lokal nivå	326
19.1.5 Nationell strategi för att minska alkohol- och drogproblem.....	328
19.2 Regelverket kring narkotika	329
19.2.1 Narkotikapåverkan	330
19.3 Narkotikapolisens närvaro vid högriskmatcher	330
19.4 Synpunkter från nykterhetsrörelsen	331
19.5 Synpunkter från Riksidrottsförbundet (RF).....	332
19.6 Synpunkter från fotbollen och ishockeyn	333
19.7 Synpunkter från Länsstyrelsen i Stockholms län	334
19.8 Mina slutsatser.....	336

20 Arenasäkerhet m.m.	339
20.1 Allmän bakgrund	340
20.2 Idrottens relation till kommunsektorn	340
20.3 Det nuvarande läget	342
20.4 Vilka regler gäller inne på en arena	344
20.5 Mina slutsatser	346
20.6 Besiktning av arenor	346
20.7 Mina slutsatser	348
20.8 Byggande av nya arenor	349
20.8.1 Planeringsprocessen vid byggnation av Tele2 Arena i Stockholm	350
20.8.2 Planeringsprocessen vid byggnation av Myresjöhus Arena i Växjö.....	351
20.8.3 Riksidrottsförbundets (RF) syn.....	353
20.9 Mina slutsatser	353
20.10 Mobila läktare.....	354
20.11 Inpasseringssystem	355
20.12 Mina slutsatser.....	356
20.13 Polisvillkor för matchgodkännande.....	357
20.14 Pyroteknik	359
20.14.1 Nuläget.....	359
20.14.2 Seminarium om pyroteknik den 28 januari 2013	361
20.15 Mina slutsatser.....	364
20.16 Huliganer över sundet och söderifrån	366
20.17 Informationsutbyte.....	368
20.18 Övriga säkerhetsfrågor	369
20.19 Mina slutsatser.....	371

21	Extratrafik.....	373
22	Perspektiv efter 2013	379
23	Ekonomiska konsekvenser av förslagen	381
24	Avslutning.....	383
	Litteratur- och källförteckning	385
	Bilagor	
Bilaga 1	Kommittédirektiv 2011:22	389
Bilaga 2	Genomförda samrådsmöten m.m.	397
Bilaga 3	Beställningar inför slutbetänkandet	413
Bilaga 4	Det svenska Firmalandskapet – rapport 2012 av Aage Radmann, Malmö Högskola.....	415
Bilaga 5	Kartläggning av våld, hot och trakasserier	455

Förkortningar

AA	Anonyma alkoholister
AB	Aktiebolag
AIK	Allmänna Idrottsklubben
ANDT	Alkohol, narkotika, droger och tobak
ATG	Aktiebolaget Trav och Galopp
BP	IF Brommapojkarna
BrB	Brottsbalken
Brå	Brottsförebyggande rådet
CCTV	Säkerhetskamerautrustning
CIDES	Centrum för information om destruktiva sub-kulturer
CIF	Centrum för idrottsforskning
DI	Datainspektionen
DFG	Djurgårdens fina grabbar
DM	Distriktsmästerskap
ECPA	European Crime Prevention Award
EM	Europamästerskap
EU	Europeiska Unionen
FA	Engelska Fotbollförbundet (The Football Association)
FIAB	International Football Association Board
FIFA	Internationella Fotbollförbundet
FLA	Football Licensing Authority
FSE	Football Supporters Europe Network
FSOA	Football Safety Officers Association
FSR	Football Social Responsibility
GAIS	Göteborgs Atlet- och Idrottssällskap
GIS	Geografiskt informationssystem
GLG	Gatulangningsgrupp

GODIAC	Good practice for dialogue and communication as strategic principles for policing political manifestation in Europe
G-SUS	Gemensamt tillgänglig särskild uppgiftsinsamling
HIF	Helsingborgs Idrottsförening
HK	Hockeyklubb
HOBIT	Händelse- och brottsinformationstjänst
IF	Idrottsförening
IIHF	Internationella Ishockeyförbundet
IP	Idrottsplats
JO	Justitieombudsmannen
KGB	Kamrat Gänget Bajen
KUT	Kriminalunderrättelsetjänst
LHC	Linköpings Hockeyclub
LOV	Lagen om ordningsvakter
MD	Matchdelegat
MFF	Malmö Fotbollförening
MI-metoden	Motiverande intervju/samtal
MSB	Myndigheten för samhällsskydd och beredskap
NA	Nyktra Alkoholister
NFIP	National Football Information Point
NHL	National Hockey League
NSA	Norsk Supporter Allians
PM	Promemoria
RAR	Polisens anmälningsrutin för anmälda brott
RF	Riksidrottsförbundet
RIM	Riksidrottsmötet
RIRA	Rådet för idrottens rum och arena
RKP	Rikskriminalpolisen
RPS	Rikspolisstyrelsen
SD	Säkerhetsdelegat
SDE	Supporters Direct Europe
SDF	Specialdistriktsförbund
SEF	Föreningen Svensk Elitfotboll
SF	Specialidrottsförbund
SFSU	Svenska Fotbollssupporterunionen
SGA	Stockholm Globe Arenas

SGAF	Stockholm Globe Arenas Fastigheter AB
SGSA	Sports Grounds Safety Authority
SHL	Svenska Hockeyligan
SIB	Svenska Innebandyförbundet
SIF	Svenska Ishockeyförbundet
SKL	Statens kriminaltekniska laboratorium
SKL	Sveriges kommuner och landsting
SL	AB Storstockholms Lokaltrafik
SLO	Supporter Liaison Officer
SM	Svenskt mästerskap
SOU	Statens offentliga utredningar
SPT	Särskild polistaktik
STAD	Stockholms stad förebygger alkohol och droger
STORM	Ingripandemeddelanden från polisen i yttre tjänst
SUR	Särskild underrättelseregistrering
SvFF	Svenska Fotbollförbundet
TB	Tävlingsbestämmelser
TTF	Tillträdesförbud
UEFA	Europeiska Fotbollförbundet
UKFPU	United Kingdom Football Policing Unit
VIP	Very Important Person
VM	Världsmästerskap
WADA	World Anti-Doping Agency

Sammanfattning

De inledande kapitlen

Denna utredning tillsattes den 24 mars 2011 för att samla de goda krafterna mot brottslighet i samband med idrottsarrangemang. Såväl företrädare för idrott som politik menade att nu får det vara nog! Man var också överens om att samhälle och idrott har ett gemensamt ansvar och att ingen part ensam kan lösa problemet. Uppdraget gick till dåvarande landshövdingen i Stockholms län Per Unckel och vid hans bortgång fick jag förtroendet att ta över stafett-pinnen från och med den 17 november 2011. Stefan Dellså, Länsstyrelsen i Stockholms län, har varit sekreterare under hela utredningsarbetet.

Uppdraget är av speciell karaktär, eftersom det både handlar om att genomföra ett utredningsuppdrag och att under utredningsarbetets gång praktiskt verka för en förbättrad samverkan mellan berörda parter. Under utredningstiden har jag och/eller min sekreterare närvarat vid drygt 60 matcher och medverkat vid ett 45-tal konferenser. Totala antalet möten med berörda aktörer är av storleksordningen 250 stycken, exklusive de som ägde rum innan jag tillträdde (se *bilaga 2 Genomförda samrådsmöten m.m.*). Jag anser mig sålunda ha gediget underlag för att konstatera att de frågor jag haft att utreda har diskuterats på djupet med olika aktörer. Information om utredningen har också lämnats vid ett stort antal konferenser och seminarier, även utanför idrottens värld.

Utredningen har i mångt och mycket handlat om frågor på skruv- och mutternivå. Det har varit viktigt för mig att städse understryka att jag *inte tar över ansvar* från aktörerna. Min funktion har varit att fungera som katalysator och att lägga *förslag* till förbättringar av rutiner och gällande regler.

I april 2012 lade jag fram ett delbetänkande *Mindre våld för pengarna* (SOU 2012:23) och i juni 2012 lämnade jag en skrivelse

(2012-06-26) till regeringen med anledning av ett riksdagsbeslut att regeringen skulle lämna ett förslag till en så kallad *anmälningsplikt* för huliganer att införas under 2012. En generell observation kan sägas vara att delbetänkandet och skrivelsen av olika skäl var tvunget att ges en relativt repressiv inriktning. En bidragande orsak härtill var att de lagändringar jag anser nödvändiga att vidta tar tid i ett demokratiskt system. Härtill lämnades ett 30-tal förslag till möjliga förbättringar, varav de flesta berör klubbarnas, arenaägarnas, polisens och åklagarnas arbete.

I detta slutbetänkande, som getts titeln *Mera glädje för pengarna*, sätts fokus på frågor som positiv supporterkultur, arenasäkerhet, service och bemötande vid idrottsarrangemang liksom på förebyggande insatser. Ansvarsfrågor och former för informationsutbyte kommer att beröras liksom den idrottsrelaterade brottslighetens omfattning. Mera prevention och mindre repression skulle kunna sägas vara ett motto om man jämför detta alster med delbetänkandet.

Jag har också velat diskutera det hot mot folkrörelsetanken i svensk idrott som ligger i att aktörer med en annan agenda, med i och för sig stundtals legala metoder, infiltrerar delar av idrottsrörelsen och vad detta kan få för konsekvenser. Liksom att beskriva den bild av våld, hot och trakasserier som idrotten har alldeles för mycket av.

Att arbeta mot huliganism är en ständigt pågående process. Mycket handlar om idrottens inre liv och är inte primärt en fråga för regering och riksdag. Kanske har jag också i detta betänkande som utredare stundtals klivit över denna gräns. Men det har i så fall skett i "ädel syfte", eftersom det känns angeläget att relativt utförligt skildra just detta inre liv inom idrottsrörelsen för att bättre förstå hur den idrottsrelaterade brottsligheten ska kunna bekämpas.

Ett vanligt utredningsknep är att föreslå olika organisatoriska förändringar. Jag avstår med ett undantag från sådana förslag, eftersom problemet enligt min mening inte ligger på detta plan. Undantaget är inrättande av en *prövningsinstans* för vissa polisfrågor.

Ett annat utredningsknep är att föreslå till synes dramatiska förändringar i arbetsmetoder. Inte heller denna väg har jag följt. Mycket fungerar nämligen i dag bra. I vissa fall – till exempel vad avser att i normalfallen skapa "polisfritt" på våra arenor – krävs dock lite mer tydliga förändringar vad avser ansvarsfrågor.

I de inledande kapitlen redovisas – utöver själva uppdraget, arbetssättet och en disposition – *några idrottsideologiska aspekter*.

Bland annat beskrivs det ideologiska kontraktet mellan stat och kommun lite djupare än i delbetänkandet, begreppet idrottsrelaterat våld tydliggörs och en fördjupning av Riksidrottsförbundets (RF) engagemang i supporterfrågor uppmuntras. En samhällsekonomisk analys över idrottens intäktssida efterlyses också liksom en intern diskussion inom idrotten kring var gränserna för det egna ansvaret går.

Huliganproblemen är större inom fotboll än inom ishockeyn. Den enda förklaringen är inte att AIK och Djurgården innevarande ishockeysäsong spelar i olika serier. Det är också ett faktum att flertalet herrmatcher inom såväl fotboll som ishockey är lugna och trevliga tillställningar med få poliser och total frånvaro av ordningsstörningar. Vid dammatcher sker ytterst sällan några ordningsstörningar.

Här kan som avslutning på denna inledning ges en rekommendation till läsarna. Varje huvudkapitel inleds med en ”ruta” som utvisar lagda förslag eller i vissa fall väsentliga funderingar. För de som nöjer sig med att göra strandhugg i utredningens arbete kan läsandet av dem vara ett sätt att snabbt tillgodogöra sig innehållet. Min förhoppning är dock självfallet att många läsare orkar ta sig igenom stora delar av huvudtexten, inklusive de ordspråk m.m. jag valt att krydda texten med.

Uppföljning av delbetänkandet m.m. och vision 2018

Här görs en uppföljning av vad som skett med förslagen kring *grundbultarna* i klubbarnas, polisens och åklagarnas strategier. Jag konstaterar att alltför många förslag från delbetänkandet ännu inte har genomförts. För klubbarnas del rör det sig t.ex. om att bötesystemet inom fotbollen bör förändras och att säkerhetsfrågornas roll vid styrelsearbetet måste lyftas upp på ett helt annat sätt också i de näst högsta divisionerna. För polisens del handlar det om förändringar i strategitänkande, rikspolischefens beslut om särskild översyn av verksamheten samt min kvarvarande irritation att Stockholmspolisens arbete med interndebiteringar drivits för långt. Jag kan heller inte undgå att trycka på den oro jag känner för det frostiga samtalsklimat mellan polis och klubbar och polis och supportrar som råder i stora delar av landet, och inte minst i Stockholm. Här bör också nämnas att det fortfarande finns brister i den nationella

samordningen mellan främst polisen och andra aktörer. Vägen från viljeinriktning till praktiskt genomförande kan vara lång.

Vad gäller *lagförslagen* konstaterar jag att idrottsrörelsen mangrant ställt sig bakom dessa, medan bilden bitvis är mera splittrad från andra remissorgan. Speciellt glädjande är att Datainspektionen – med vissa ändringsförslag – delar grundtanken att personer med tillträdesförbud bör få antecknas i ett speciellt nationellt register.

Mina förslag till ändringar av lagen om tillträdesförbud och lagen om maskeringsförbud bereds enligt vad jag erfarit fortfarande i Regeringskansliet. Det är min innerliga förhoppning att denna beredning leder fram till lagstiftning. Behovet av beslut är trängande. Annars faller många av utredningens intentioner på hällberget.

Samtliga remissinstanser delar utredningens uppfattning att en anmälningsplikt inte bör införas. Denna ståndpunkt måste dock ses i skenet av mina förslag till behovet av vissa förändringar i lagen om tillträdesförbud. Att inte göra någonting vad avser lagstiftning är enligt min mening en föga framkomlig väg.

Justitiedepartementet har avvisat mitt förslag att vad avser *polis-kostnader* likställa IdrottsAB med ideella föreningar. Jag noterar att en ny utredning – poliskostnadsutredningen – har tillsatts för att senast före utgången av april i år redovisa alternativa förslag till att reducera nuvarande betalningsansvar. Ett av motiven till denna uppläggning uppges vara avgränsningsproblem och rättviseaspekter mot andra aktörer utanför idrotten. Jag kan ha förståelse för dessa synpunkter men beklagar att direktiven från min uppdragsgivare inte medgav en prövning från min sida av sådana frågor också för aktörer utanför idrottens värld. Värdefull tid riskerar att gå till spillo med en debiteringsnivå som det politiska systemet anser vara oacceptabel. Ansvariga beslutsfattare inom polisen bör av detta skäl medge avgiftsnedsättning under främst fotbollssäsongen 2013 och återstående del av ishockeysäsongen 2012/2013 samt höstsäsongen 2013.

Härutöver görs vissa reflektioner kring sambanden mellan Marknadsdomstolens nyligen avgivna dom kring EU:s konkurrenslagstiftning och de effekter detta kan ha på frågan om differentiering i betalningsansvar mellan ideella föreningar och IdrottsAB. Annorlunda uttryckt vänder jag mig mot att ett frälse inom idrotten – ideell förening – hanteras annorlunda än ett ickefrälse, dvs. företag. Det handlar inte bara om att den som i dag betalar mycket framöver ska betala mindre.

Det kan i sammanhanget nämnas att AIK Fotboll AB den 6 februari 2013 inlämnat ett klagomål till Europeiska gemenskapernas kommission vad gäller rätten att kräva betalning av IdrottsAB för poliskostnader i samband med matcher.

Jag utgår från att poliskostnadsutredningen och Regeringskansliet noga kommer att pröva hur EU:s konkurrenslagstiftning måste påverka svensk rättstillämpning.

I huvudfrågan, dvs. *likabehandling* av IdrottsAB och ideella föreningar vad avser betalning av poliskostnader, har jag inte ändrat mening från framläggandet av mitt delbetänkande.

Poliskostnader kan också reduceras genom förändringar i arbetsätt och ansvar – något som jag återkommer till i det följande.

Varje utredare har normalt en *vision* på det område han/hon utreder. I mitt fall framlägger jag visionen i en längre respektive kortare variant. Den kortare lyder *Mindre våld och mera glädje för pengarna*. Kanske inte helt oväntat för den som noterat mitt val av rubriker till mina betänkanden! För den längre versionen hänvisas till huvudtexten.

Ordningläget under säsongen

Fotbollssäsongen 2012 var relativt lugn och detsamma gäller den hittills spelade delen av ishockeysäsongen 2012/2013. Vad gäller fotbollen är det framför allt frågor kring pyroteknik och ansvarsfrågor som dominerat bilden, liksom självfallet frågan om vem som ska betala poliskostnaderna när IdrottsAB står som arrangör. Den senare frågan ligger som en våt filt över verksamheten såväl inom fotboll som ishockey. Problemen med de uteblivna samtalen måste lösas. Utan förtroendeskapande relationer försvåras allvarligt kampen mot idrottsrelaterat våld.

Jag upplever att avståndet mellan parterna är större inom fotbollen än inom ishockeyn och detta framstår tydligast när det hettar till vid högriskmatcher. Speciellt gäller detta i Stockholm när polisen vid högriskmatcher flyttar ansvaret från Söderorts- respektive Västerortspolisen till ”central” nivå på Kungsholmen.

Den uteblivna tertialrapporteringen från Rikskriminalpolisen (RKP) under 2012 får inte upprepas under 2013.

I detta avsnitt av betänkandet lämnas också en redogörelse av papperspressens (gammelmedia) och de digitala mediernas (nymedia) bild av fotbollshuliganism. Den dramatiska liturgin måste enligt

min mening mötas med en klar mediestrategi som ger frågan rimliga proportioner.

Läget i andra sporter

Läktarvåld och idrottsrelaterat våld är något som i första hand kan hänföras till herrmatcher i fotboll och ishockey. I relation till direktiven bör dock ansatsen breddas i den meningen att eventuella problem på området inom andra sporter bör beröras. De sporter jag särskilt kastat mina ögon mot är *bandy*, *basketboll*, *handboll* och *innebandy*. Utöver förfrågan till RF har jag haft överläggningar med ledningarna för dessa förbund. I samband med ett par bandymatcher har också möten ägt rum för att diskutera säkerhetsarbetet kring matcher.

Min sammanfattande bedömning är förhållandevis optimistisk. Bortsett från vissa bandymatcher kan inga större smittoeffekter noteras. Några av dessa sporter har dessutom kopierat och transformerat vissa grunder från fotbollens och ishockeyns säkerhetstänkande. Detta innebär dock inte att företrädare för dessa sporter med ett framtidsperspektiv kan känna sig trygga. I kapitlet som tar upp dessa frågor ges några förslag till hur man i dessa hänseenden kan *mota Olle i grind* liksom den roll RF i dessa avseenden bör påta sig.

Vissa legala frågor

I *kapitel 8 Vissa legala frågor* hanteras främst vissa tillkommande frågor kring tillträdesförbud och arrangörsavstängningar. Tillträdesförbud är det offentliga instrumentet och arrangörsavstängning det privata instrumentet för att uttrycka sig lite tillspetsat. På förekommen anledning lämnas en mera fylld beskrivning av begreppet arrangörsavstängning.

Vad gäller *tillträdesförbud* menar jag bland annat att polisen måste bli varse faran att söka förbud för förseelser som inte är kopplade till befarad aktivitet kring arenan. Jag konstaterar också att antalet anmälningar/ansökningar om tillträdesförbud minskade relativt kraftigt 2012 i jämförelse med 2011. Detta kan vara en indikation på att ordningsläget har blivit bättre! De senaste årens utredningsresurser för tillträdesförbud i Stockholmsområdet måste

bibehållas. Kunskapsnivån om tillträdesförbudslagen bör ökas hos såväl polis som åklagare.

För *arrangörsavstängningar* efterlyses ett mera flexibelt och frekvent nyttjande från klubbarnas sida. Central statistik över arrangörsavstängningar bör tas fram. Till arrangörsavstängningen bör i förekommande fall kopplas olika former av varningsinstrument. Den nyligen inom fotbollen införda 15-årsgränsen för att kunna ge arrangörsförbud bör avskaffas.

Jag föreslår att de centrala organisationerna inom fotboll och ishockey upprättar en frivillig manual för att på ett mera aktivt och förebyggande sätt nyttja arrangörsavstängningar med tillhörande varningssystem.

I kapitlet redovisas vidare några av de övriga förslag som kommit in rörande legala förändringar och där jag av olika skäl valt att inte gå vidare inom ramen för min utredning. Detta innebär inte att förslagen saknar förtjänster utan snarare att de bör beredas i annan ordning.

Avslutningsvis hanteras några speciella frågor som användande vid högriskmatcher av ordningsvakter som inte har den särskilda arenautbildningen samt frågan om ordningsvakter ska kunna få sin klubbtilhörighet utmärkt på uniformen.

Erfarenheter från andra länder

Enligt direktiven ska jag beröra erfarenheter på området från andra europeiska länder. I detta syfte har utredningen gjort två studieresor till respektive England och Tyskland. Särskilda kontakter har tagits med våra nordiska grannländer för inhämtande av information. Under resa för annan huvudman har jag även skaffat kunskap kring vissa förhållanden i Kanada och USA. I *kapitel 9 Erfarenheter från andra länder* redovisas resultatet av denna informationsinhämtning. Skillnader och likheter mot det svenska systemet lyfts fram i form av det engelska steward-systemet. Generellt kan konstateras att idrottshuliganism är en universell företeelse. Vidare dras vissa slutsatser kring förhållanden som kan vara värda att pröva på svensk botten. Det gäller bl.a. ansvarsfrågor på arenorna i form av det engelska steward-systemet och balansen mellan repressiva och preventiva insatser.

I denna sammanfattning kan det vara värt att lyfta fram att i Norden är den danska problembilden mest lik den svenska medan

Norge och Finland åtminstone i nuläget har påtagligt mindre problem. England har valt en mer repressiv linje i huliganbekämpningen medan Tyskland satsat mera på preventiva strategier. Från nordamerikanskt håll finns bl.a. erfarenheter att dra kring nya utbud gentemot supportrar och ett allt aktivare utnyttjande av sociala media.

Vissa megatrender som bidragit till internationell supporterutveckling lyfts vidare fram.

Internationell samverkan

Enligt mina direktiv ska jag medverka till att de offentliga organens *samverkan* sker enligt rådande europeisk konvention och i enlighet med andra internationella överenskommelser. Enligt min bedömning är så fallet. Det är inte på denna punkt som svagheten i den svenska huliganbekämpningen ligger. Svagheten ligger inte heller i rådande internationell samverkan inom fotbollsfamiljen. Tvärtom är det inom denna idrott spännande att se hur supportrarna från den positiva supporter-kulturen, vid sidan av den traditionella fotbollsstrukturen bl.a. via EU, börjar hitta internationella samverkansformer.

Ishockeyn har i internationellt avseende en längre väg att vandra. Här tror jag att vi kommer att se förändringar under kommande år i takt med att intresset för internationella klubbmatcher beräknas växa.

Ansvarsfrågor

Frågan om ansvar är lite av nyckeln till hur huliganism ska bekämpas. Gällande huvudprincip i det svenska systemet, nämligen att arrangören har huvudansvar för skeendet inne på arenan och i dess omedelbara närhet medan polismakten har motsvarande roll utanför arenan, ställer jag mig i stort helt bakom. Detsamma gäller den ”lydnadsplikt” ordningsvakter har när polisen trots detta tvingas ta ansvar för säkerheten inne på arenan. Likväl finns ett antal oklara ansvarsområden som exemplifieras i *kapitel 11 Ansvarsfrågor*. Det finns gråzoner som t.ex. ansvarsfrågor vid insläppen, skillnader i geografisk tillämpning m.m. I fall jag stött på har t.ex. fotbollen angett maxantal på läktare som upphävts av representanter för polisen. Jag har också sett fall då polisvillkor inte

meddelats innan matchen startats. Även vad gäller insamlande av underrättelseinformation, anmälan/ansökan om tillträdesförbud och vilka som har rätt att avbryta match finns oklarheter om ansvarsfördelningen. Också på vissa andra områden finns skönhetsfläckar.

I detta kapitel ges också en relativt utförlig beskrivning över det arbete som uträttas av *match- och säkerhetsdelegater*. Jag lämnar också vissa förslag till förbättrade rutiner/utrustning utöver de förändringar som kan komma att beslutas inom Svenska Fotbollförbundet före fotbollssäsongens start.

På ett övergripande plan anser jag att säkerhetsgrupperna inom berörda förbund fungerar väl.

Nya ansvarsgränser m.m.

För mig är kärnfrågan om polisinsatser över huvud taget i normalfallen ska vara nödvändiga inne på arenorna. Det är ingalunda en självklarhet med polisen närvaro i ett internationellt perspektiv. I till exempel England ligger huvudansvaret i praktiken på ett helt annat sätt än i Sverige på arrangören. Jag anser att grunderna i detta så kallade stewardsystem bör kunna överföras till Sverige. Jag noterar att flera klubbar, däribland Hammarby Fotboll och Djurgården Hockey, bett att få samarbeta med polisen i avsikt att uppnå polisfri närvaro inne på arenorna vid "normala" matcher. I detta arbete måste ingå en öppnare dialog kring aktuella hotbilder. Denna fråga blir speciellt viktig i de fall klubbarna betalar för den polisiära närvaron. Argumentet att detta normalt måste ses som sekretessbelagd information stämmer inte överens med den polisiära erfarenhet jag har från tidigare. Polisen måste vidare presentera tydligare fakturor och relevanta utvärderingar.

Statsmakterna bör tydligt stadfästa principen att arrangörerna ska vara betrodda att i alla normala fall svara för säkerheten inne på arenorna. Därefter bör parterna – dvs. polis och klubbar/arrangörer – tillsätta en gemensam utredning för att närmare penetrera *hur* en sådan lösning tekniskt skulle utformas. Till detta arbete bör en representant för statsmakterna adjungeras.

När parterna hittar bra lösningar med i princip *polisfria arenor* är det naturligtvis i framtiden enklare att diskutera betalning i de fall klubbarna själva gör bedömningen att polisresurser likväl erfordras inne på arenorna. Endast när klubbarna *inför* match begär polis-

personal inne på arenorna bör debitering vara aktuell liksom när polis på förekommen anledning tvingas ingripa.

Betalning av poliskostnader bygger på ett system med ett definierat kostnadsområde (av många benämnt betalningsområde). Detta område är inte detsamma som det område som gäller för förordnande av ordningsvakt. I ansvarskapet föreslås att gällande kostnadsområden reduceras i storlek. Kostnadsområden bör enkom avse den geografiska ytan i nära anslutning till arenan.

Sammanfattningsvis menar jag att dessa förslag minskar arrangörens kostnader för polisbevakningen och att insatserna kan ses som komplement till de förslag som poliskostnadsutredningen gissningsvis kommer att framlägga senare i vår i samma syfte. Det här sagda innebär självfallet inte att mitt ursprungliga förslag i delbetänkandet för mig har förlorat i styrka, nämligen att IdrottsAB ska behandlas på samma sätt som ideella föreningar, vad gäller kostnader för polisbevakning.

Övriga förslag till förändringar

Även om det i första hand är en fråga för poliskostnadsutredningen anser jag att polisens *sätt* att debitera måste ses över. Beställaren – IdrottsAB – måste om nuvarande system behålls ha en rimlig möjlighet att bedöma mot vilken hotbild man betalar samt varför och vilka resurser som sätts in. I arbetet måste vidare ingå en gemensam verksamhetsuppföljning.

Regeringen bör aktivare följa upp det arbete som läggs ned på området huliganbekämpning. I England har inrikesministeriet skapat en egen polisenhet för bl.a. detta ändamål. I den svenska förvaltningstraditionen borde lämplig enhet inom polisen få ett motsvarande rapporteringsansvar.

Vad gäller *polisen* bör RPS initiera en genomgång av den föreskrivande roll som krävs på central nivå. Denna genomgång bör avse hela kedjan från förebyggande arbete/kriminalunderrättelse-tjänst/supporterpolisverksamhet till tillämpning av principerna bakom den särskilda polistaktiken (SPT). Nämnas bör att mycket av detta är på gång men i kapitlet ges vissa förslag till tillägg. RPS bör vidare djupare analysera rätten att upplösa en offentlig tillställning.

RPS och berörda förbund bör skapa en gemensam arbetsgrupp för ansvarsfrågor, t.ex. vad avser bindande riktlinjer för arena-inspektioner.

Eftersom en av nyckelfrågorna är hur samverkan mellan aktörerna fungerar föreslår jag vidare att parterna *gemensamt* efter avslutad säsong redovisar till regeringen hur säkerhetsarbetet fungerat. En sådan redovisning finns i embryonal mening inom Nationella samverkansrådet mot idrottsrelaterad brottslighet men bör kunna utvecklas väsentligt.

Prövningsnämnd

Polisen disponerar i princip tre instrument för att hantera säkerheten kring idrottsarrangemang, nämligen att föreskriva allmänna villkor, påverka val av matchdag och klockslag samt att välja mängd och form av polisresurs. Som underlag för valda resursinsatser ligger vid varje matchtillfälle en hotbildsanalys. Information från klubbar utgör därvid en väsentlig input men det slutliga avgörandet ligger i polismaktens händer. Jag har noterat att hotbildsanalyser ofta skiljer sig åt, såväl inom polisen som gentemot andra aktörer. Till detta kommer att väsentliga delar av gjorda hotbildsanalyser är för personer utanför polisen hemlig information.

Detta innebär att en myndighet – polisen – i realiteten svarar för hela kedjan av beslut från hotbilda-bedomning, uppställande av villkor, dimensionering av polisresurser till vad avser IdrottsAB debitering av kostnader. För närvarande är enda ”externa instans” Ekonomistyrningsverket som har att yttra sig i frågor kring debiteringsprinciper i teknisk mening. Mot bakgrund av dagens förtroendekris är detta ingen lyckad lösning.

I kapitlet om ansvarsfrågor föreslås bland annat mot denna bakgrund inrättande av en särskild *prövningsnämnd* som administrativt knyts till Rikspolisstyrelsen (RPS). Sammansättningen bör vara två personer från polisen och två från aktuell idrottsgren. Som ordförande och femte medlem bör utses en oberoende person med juridisk kompetens. Uppgiften bör vara att i efterhand och på anmodan av part lämna yttrande över val av resursinsats och dess sammansättning. Tanken är inte att i efterhand korrigera tagna beslut utan snarare underlätta en mer enhetlig praxis.

Det svenska Firmalandskapet

Forskaren Aage Radmann vid Malmö Högskola har för utredningens räkning tagit fram en rapport *Det svenska Firmalandskapet – rapport 2012* som återfinns som *bilaga 4* i detta slutbetänkande och som redovisas i *kapitel 12 Det svenska Firmalandskapet*. I denna rapport redovisas ett antal kännetecken för firmakulturen, inklusive en uppskattning av antalet medlemmar. Av rapporten framgår svårigheterna att göra en sådan uppskattning. Enligt Radmann kan antalet organiserade supportrar skattas till cirka 20 000 medan antalet firmamedlemmar kan antas uppgå till 650–700 fördelade på ett tiotal firmor. Av den senare gruppen bedöms cirka 400 stycken finnas i Stockholmsområdet. Detta innebär att firmamedlemmarna utgör cirka tre procent av antalet organiserade supportrar. Problemet är med andra ord marginellt om man ser till antalet individer men naturligtvis större om man ser till de problem dessa individer förorsakar.

Man kan vidare notera att de organiserade bråken förflyttats från läktare till sandtagen och gatorna för att uttrycka sig lite tillspetsat samt att den hegemoniska maskuliniteten med dess tre koder, tävlan, känslomässig distans och sexuell positionering av kvinnan, har underskattats som drivkraft. *Medias roll*, inte minst de sociala medierna, har blivit allt viktigare inom huligankulturen. Mer forskning krävs kring firmakulturen, inklusive babyfirmor och seniorverksamhet i olika former.

Intresset att gå med i en firma förefaller generellt sett ha minskat de senaste åren medan ultraskulturen är stadigt växande. Den operativa slutsatsen blir därför att en vridning av intresset när det gäller att stävja idrottsrelaterat våld bör ske mot att närmare följa ultrasrörelsen. För arbetet med ”10 i topp listor” är dock firmastrukturerna speciellt intressanta.

Den idrottsrelaterade brottslighetens omfattning

En utredning kring det idrottsrelaterade våldet måste av uppenbara skäl försöka analysera omfattning och typ av den brottslighet som åsyftas. Tyvärr är detta lättare sagt än gjort. Dagens brottsstatistik tillåter inte en sortering av brott efter de indelningsgrunder man skulle önska. Icke förty har Rikskriminalpolisen (RKP) för min räkning gjort en genomgång av begångna brott vid idrottsarrange-

mang 2008–2012 med de metodologiska och andra problem som dyker upp när man försöker tränga in i det statistiska materialet. I detta sammanhang redovisas den definition av en risksupporter som används av polisen.

Det är inte försvarbart med dagens statistiska tillkortakommanden. Det måste vara möjligt att tillhandahålla löpande statistik som är jämförbar över tid. Regeringen, alternativt rikspolischefen, bör ge RKP i uppgift att i samråd med andra aktörer se till att sådan statistik finns tillgänglig också på aggregerad nivå.

RKP:s kartläggning visar ett resultat som kan betecknas som väntat. Brott mot allmän ordning (fylleri, misshandel, fridsbrott m.m.) ökar matchdagar medan ”vanliga” brott berörs i lägre omfattning. Tillgänglig statistik medger inte en bedömning av vilka skador brottslighet i samband med idrottsarrangemang orsakar och skadornas omfattning.

Jag stödjer RKP:s arbete att bygga upp en nationell och regional kunskapsbank kring farliga risksupportrar. Å andra sidan noterar jag att RKP inte fullföljt åtagandet om tertiälviss rapportering och att man enligt min uppfattning alltför ensidigt prioriterar straffvärde. Jag menar att när det gäller idrottshuliganism måste *behovet av alternativt nödvändiga resursinsatser* från polisens och andras sida vägas in i bilden. Det kan ge hög lönsamhet om RKP:s insatser bidrar till att minska behovet av polispersonal vid matcherna. Samma resonemang gäller givetvis de länsvisa underrättelseinstanserna.

Sammanfattningsvis menar jag att regeringen bör i sina styrinstrument gentemot RKP ange frågan om huliganism som en strategiskt övergripande målinriktning. Jag anser att det är olyckligt om underrättelsearbetet avseende idrottsrelaterat våld kastas ut ur underrättelsetjänstens finrum. Vad gäller frågan om *uppgjorda matcher* kan det finnas skäl för idrottsrörelsen att inte dogmatiskt argumentera mot en EU-konvention på området. De brottsinfluenser som finns kring idrottsrelaterat våld talar för en viss försiktighet vad avser moralisk övertro på området. Det visar inte minst Europols nyligen offentliggjorda rapport. Härtill kan även nämnas den misstanke som finns om en uppgjord match i basketbollen i Sverige. Polisanmälan är inlämnad.

Kartläggning av våld, hot och trakasserier

Jag har gett ett uppdrag till Stiftelsen Tryggare Sverige att söka kartlägga förekomsten av våld, hot och trakasserier inom fotboll och ishockey. Bakgrund till uppdraget liksom tidigare studier på området återfinns i *kapitel 14 och i bilaga 5 Kartläggning av våld, hot och trakasserier*. Där finns vidare vissa bakgrundsfakta till undersökningen, statistiska fallgropar m.m. liksom vissa undersökningar rörande politiker och media.

Undersökningen har genomförts dels som en enkätundersökning, dels i form av ett 25-tal djupintervjuer. En stor fördel med Stiftelsens undersökning är att resultaten kan jämföras med motsvarande studier för andra yrkeskategorier.

Summeras bilden av det arbete Stiftelsen utfört för min räkning och de samtal jag själv fört med information från olika aktörer inom media ser det värre ut än vad jag tidigare tyckte mig ha anledning tro. Åtgärder måste till och det illa kvickt. I undersökningen mäts *utsattheten* i form av upplevt våld, hot och/eller trakasserier för respektive personalkategori under den senaste 12-månadersperioden. Utsattheten ligger på topp för VD/klubbdirektörer/sportchefer (drygt 40 procent) följt av domare (35 procent) och ordningsvakter/publikvärdar (30 procent). För fotbollsspelare/ishockeyspelare sjunker siffran till 10 procent. Motsvarande siffror vid Försäkringskassan är 16 procent, för kustbevakningstjänstemän och åklagare 10 procent, för tulltjänstemän 9 procent och för poliser 8 procent.

Det är *ingen skillnad* mellan fotboll och ishockey. Även om många händelser uppstår i stundens frustration innehåller de inte sällan inslag av försök till påverkan. Endast en liten del av händelserna polisanmäls. Detta är helt oacceptabelt. En vanlig uppfattning i enkätundersökningen är att man inom fotbollen under lång tid varit alltför passiv och att det finns en uppgivenhet när det gäller idrottsrelaterat våld. Nämnas bör att bilden givetvis är splittrad beroende på vilka klubbar vi avser.

Jag menar att dessa frågor naturligtvis är ett ansvar för respektive specialidrottsförbund (SF) men det är också en fråga som rör den samlade idrottsrörelsen. Det är i högsta grad även en fråga om ledarskap. De ledande företrädarna måste ta ett tydligare ansvar. En trappa måste städas uppifrån. För mig är det t.ex. självklart att hot polisanmäls. Detta sker för närvarande endast i 13 procent av fallen. Endast 40 procent av händelserna, främst trakasserier, rapporteras till närmaste chef. Vi måste bryta det fenomenet att rädslan att det

ska bli offentligt är större än vinsten med att polisanmäla. Liksom tendensen att skjuta på gränsen för vad som är okay. Idrotten får aldrig erbjuda någon gräddfil för obskyra figurer som söker få maktpositioner.

Jag anser att en undersökning av denna typ bör genomföras igen om några år.

Vad gäller *journalister* redovisas också i kapitlet några nya undersökningar på samma tema och de resultat jag fått fram. Även här vill jag betona vikten av att redaktionsledningar gör polisanmälan när representanter för media hotas. Toleransnivån ska inte vara högre för media än för andra grupper. Skriftliga policier på detta område saknas inom vissa medieföretag. Påståenden florerar om viss själv-censur.

Media spår på bilden av den våldsamme huliganen.

Jag anser att media och berörda SF bör ha regelbundna strategiska träffar i avsikt att formulera tydliga och konkreta krav inför säsongstart och under seriernas lopp.

Kriminell infiltration

En speciell form av brottslighet rör frågan om ljusskygga element som lyckats nästla sig in i klubbstrukturerna och utifrån sådana positioner påverkar verksamhetens inriktning och utformning. Alternativt kan frågan gälla om sådana aktörer kan påverka ledande företrädare i klubben att agera efter någon form av dold agenda. I Sverige har vi försökt att skydda oss från detta via en folkrörelsemodell, kryddad med möjligheter att skapa bolag som kontrolleras av den ideella sektorn. Frågan är om detta skydd räcker i en framtid.

Min bild – som naturligtvis inte vetenskapligt fullt ut kan beläggas – är att vad jag här döpt till *kriminell infiltration* är ett reellt problem. Frestelserna till missbruk är starka. Det gäller för närvarande framför allt vissa storstadsklubbar och gäller såväl inom fotboll som ishockey. Till mig inflyter rapporter om påverkan av styrelseledamöter och andra nyckelaktörer. Det handlar mindre om att kriminellt belastade personer erövrar valda positioner utan snarare om direkt eller indirekt påverkan av aktörer i beslutande ställning. Delvis sker detta öppet via bland annat sociala media, delvis genom mer subtila metoder. Den organiserade kriminaliteten synes också sinsemellan välja att dela upp sina aktiviteter mellan

olika klubbar. När jag tar del av de djupintervjuer Stiftelsen Tryggare Sverige gjort framträder relativt tydligt den bild jag här skisserar.

Jag anser att det är ett allvarligt problem att så många av de jag talat med under utredningstiden anser att kriminell infiltration är en realitet. Åtskilliga aktörer har framfört att man vill erbjuda ett bättre motstånd, att problemet tills vidare bara gäller några klubbar och att det är angeläget att jag som nationell samordnare lyfter upp frågan till allmän beskådan.

I *kapitel 15 Kriminell infiltration* lämnar jag ett antal förslag och gör vissa reflektioner kring vad som kan göras på området, allt från etikarbete till riskanalyser och frågan om att ha styrelsemedlemmar som inte kröker rygg. Frestelserna till missbruk är starka och tydliga signaler måste utgå från den högsta ledningsnivån. Hit hör också vikten av att stödja framväxten av "visslare" (whistle blowers), inkallande av utomstående expertis, och att polisen – utöver förbättrat underrättelsearbete – arbetar med "tio i topp listor". Expertis kan inte ersätta ansvarstagande!

Om klubbar helt eller delvis kapas krävs helt andra insatser. Om några klubbar sviktat måste central nivå sätta axeln till.

Förebyggande insatser

På ett allmänt plan kan konstateras att hotet mot folkrörelsemodellen kanske alltför ofta underskattas. Många förtroendevalda undviker att ta en klar ställning och bevekelsegrunderna för detta kan skifta. I vissa fall handlar det om risken att inte bli omvald på årsmöten. Andra orsaker kan vara att det blir lugnare om man går vissa element till mötes. Gentemot risksupportrar kan det kort-siktigt ibland te sig lockande att göra uppgörelser av typen att om ni avstår från störningar, t.ex. användande av bengaler, är föreningens representanter villiga att tillmötesgå villkor man annars inte skulle acceptera. Övergång från risksupporter till klubbansluten är inte alltid problemfri. Gränsen till så kallad otillbörlig påverkan kan stundtals te sig hårfin. Exempelvis ska årskort inte vara gräddfil till inflytande.

I *kapitel 16 Förebyggande insatser* ges ett antal exempel på förslag och åtgärder som i detta sammanhang kan vara bra att känna till. Ett område rör stadgefrågor och ett annat område avser diverse tekniker för att undvika kupper i föreningen. Detta löser långt ifrån alla problem men de kan ge visst skydd mot kupper av de slag jag

antytt. I botten ligger förmågan att aktivera sina medlemmar, att få vanligt folk att engagera sig. Jag vänder mig mot den tendens jag stundtals noterat, nämligen att möten med supportrar och risk-supportrar alltför ofta sker efter deras villkor och inte på klubbens villkor. Långsiktigheten i klubbarnas agerande sätts stundtals på undantag. I de inledande delarna av kapitlet ges vissa andra exempel på vad som kan göras respektive vad som inte borde få förekomma. Klubbarna bör ta fram etiska riktlinjer för hur beslut ska fattas. Intresse måste ägnas åt *förhandlingsmandatet* och frågan när allmänintresset verkligen får *vika ned sig*.

Hanteringen av risksupportrar erbjuder två tydliga utmaningar. Den ena är att hjälpa personer bort från livet som risksupporter (s.k. *exitlösningar*). Den andra utmaningen är att så långt möjligt *förhindra nyrekrytering* till gruppen. För bägge krävs en kreativitet och en förmåga att få individer att känna sig eftertraktade i det "vita laget". I kapitlet ges flera exempel på klubbars insatser för att motverka rekrytering av risksupportrar. Såväl samhälle som klubbar gör med några undantag för lite vad gäller s.k. *exitlösningar*. Inom civilsamhället i övrigt görs många imponerande insatser på området, varav några redovisas i huvudtexten. Tankegångarna bakom projektidén *Nykter Huligan* redovisas.

Jag föreslår att förslagsvis Brottsförebyggande rådet (Brå), tillsammans med Fryshuset, ges i uppgift att i samverkan med polis och andra offentliga och privata aktörer bygga upp modeller för en försöksverksamhet på detta område.

Jag föreslår vidare att berörda specialidrottsförbund (SF) i samverkan med klubbarna centralt bygger upp en metodbank för vad idrotten själv kan göra på detta område. Jag menar att en betydande ambitionshöjning inom idrotten är möjlig.

Ett fokusområde är att hindra huliganism att sprida sig till våra segregerade bostadsområden. En arbetsmetod som kan vara klok att lyfta fram är *Lugna Gatan*.

Möjligheterna att finna ett mellanting mellan öppen och skyddad identitet bör undersökas.

Avslutningsvis lyfts goda exempel på *barn- och ungdomsverksamhet* upp liksom exempel på framgångsrikt *regionalt arbete*. I många sammanhang förs idrottens kostnader för samhället fram men det är sällan det talas om vilka intäkter idrotten genererar i form av ökade skatteintäkter, men inte minst det sociala arbete klubbarna bedriver. Detta är svårt att uppskatta i pengar, men det leder säkerligen till kraftigt minskade kostnader för samhället.

Detta är, som framhållits i det föregående, något som RF borde ge hög prioritet åt att redovisa i kronor och ören. Detsamma gäller att ge sin distriktsorganisation en mer framträdande roll i arbetet med förebyggande insatser.

Den positiva supporterkulturen

En av grundvalarna i att bekämpa huliganism är att stödja den positiva/goda supporterkulturen. Men vad är då positiv supporterkultur? Härom tvista de lärde. I betänkandet ställs en vision upp för detta och några individer kommer till tals vad avser deras definitioner av begreppet. Spännvidden i uppfattningar är stor. Och omvändelsen inom fotbollen att tala om den positiva supporterkulturen från att mera ensidigt diskutera hur den onda supporterkulturen ska bekämpas har kommit sent och under galgen. Detta är måhända också en reflex av att supporterkulturens framväxt initialt skett vid sidan av klubbarna.

I *kapitel 17 Den positiva supporterkulturen* kommer supporterföreningar och klubbar till tals. Arbetet inom *Svenska fotbollssupporterunionen (SFSU)* liksom *Camp Sweden* beskrivs. Motsvarande strukturer saknas inom ishockeyn. En redogörelse lämnas vidare för den konferens kring positiv supporterkultur som gick av stapeln i oktober 2012 med denna utredning som initiativtagare och medarrangör. Ett starkt tema var där vikten av att kamp mot ond supporterkultur drivs via *stöd* för god supporterkultur.

Om man vill förstå hur individer dras in i den onda supporterkulturen måste man något sätta sig in i vilka drivkrafter som då är i rörelse. I kapitlet kommer tre tidigare huliganer till tals under rubriken *Röster från andra sidan*. Redogörelserna är bitvis skrämmande. Det finns både likheter och olikheter hur dessa tre individer upplevt livet på andra sidan. Det förefaller som om många glider in i verksamheten – från ett positivt supporterskap till ett destruktivt levnadssätt. Känslan att vara med verkar initialt ge positiva vibrationer. Den lydnad och lojalitet som krävs upplevs, åtminstone till en början, som positiv. Många vittnar om att även då man slutat finns suget kvar. Suget att gå ut och ge andra på käften ”i klubbens namn”.

Jag tycker mig notera en viss flathet från såväl vissa klubbar som polisens sida mot vissa av de allra värsta marodörerna. För lite kartläggningensarbete har gjorts och för mycket fokus har riktats mot de

personer som av firmorna betecknas som ”julgranar” eller ”nyttiga idioter”. Mer om detta finns i andra delar av betänkandet.

Det finns som jag ser det skäl för bekämpare av huliganism att studera varför individuella sporter lyckats bättre på detta område. Varför har t.ex. skidskytte inte samma problem. Finns det mekanismer att överföra från skjutvallen till fotbolls- och ishockeyarenorna? Mer finns att läsa i detta kapitlet liksom lite teoribildning på området. Är man provokativ kan man kanske påstå att för skidskytte är det – förenklat uttryckt – glädje och gemenskap och för de två lagsporterna kan det för vissa, men långt ifrån alla, vara att skydda den egna gruppens kulturella kännetecken.

Antalet ”kvinnliga huliganer” är försvinnande litet. Det innebär inte att *kvinnoperspektivet* saknar intresse. Vi måste våga se den koppling som finns mellan den negativa delen av fotbolls- och ishockeykulturen som till exempel sexistiskt, rasistiskt och homofobiskt språkbruk och de våldsbrott och ordningsstörningar som begås av ett fåtal individer.

Det är spännande att se hur kvinnor börjar ta egna stapplande steg in i supporterkulturen. I Hammarby diskuteras formerna för bildande av en kvinnlig supporterförening. I AIK och Hammarby har förekommit bussar för tjejer vid bortamatcher för att slippa sexistiska ramsor och andra ”rutiner” vid uppvärmning inför matcherna.

Det är till exempel glädjande att se de aktiviteter på området som görs inom Elitserien. Den nyligen genomförda undersökningen som visar att inemot 40 procent av Sveriges kvinnor är intresserade av ishockey kan här tjänstgöra som fyrbåk.

Som gammal polis vill jag också trycka på att polisens *maskulina kultur* har betydelse för hur samspelet mellan polis och supportrar fungerar. Att skrämmas och att visa kraft och styrka är en metod för att uppnå lydnad. Fel använt riskerar polisens agerande att stärka den aggressiva kärnan av risksupportrar och att göra det lättare att rekrytera.

Kapitlet avslutas med en genomgång av fotbollens system med *Supporter Liaison Officer (SLO)*. Systemet beskrivs och olika utövare kommer till tals. Jag bedömer att SLO-funktionen är viktig och att den fått en flygande start. Jag har också frapperats av med vilken entusiasm dessa personer oftast går in för sina uppdrag. Jag har dock i några fall upplevt att klubbar inte fullt ut nyttjar sina SLO, utan de tycks bara finnas till för att regelverket kräver det.

Från vissa samhällsföreträdare har uttryckts en farhåga för att SLO blir en tummelplats för före detta värstingar. Jag delar inte denna farhåga förutsatt att tillräcklig möda läggs ned i rekryteringsprocessen.

De nationella fotbollsorganisationerna bör i samverkan med Ungdomsstyrelsen utveckla en högskolekurs för SLO om ungdomsfrågor.

SLO-funktionen saknas f.n. inom *ishockeyn* men en diskussion om möjligheterna har kommit i gång. Jag anser att ishockeyn bör skaffa en liknande funktion även om ishockeyns internationella organisationer inte agerat lika pådrivande som fotbollens.

Arrangemangsfrågor

Ska en positiv supporterkultur stimuleras är bemötandefrågorna den avgörande pusselbiten. Och för detta krävs långsiktiga och ut hålliga strategier för framtiden. Samspel med arenaägare och andra aktörer i lokalsamhället är nyckeln till framgång. Det gäller inte minst vikten av *kringaktiviteter* och *service* inne på och utanför arenan. Huliganbekämpningen får inte ta över frågan om hur den bedövande majoriteten av publiken ska hanteras. Klubbarnas för måga att professionellt hantera serviceaspekter blir allt viktigare. Detta är frågor jag bl.a. behandlar i *kapitel 18 Arrangemangsfrågor*.

Av de enkätsvar jag fått in av klubbarna framgår att variationsrikedomen på dessa områden är betydande. Vissa klubbar gör utomordentliga insatser medan andra inte fått upp ögonen för problemen på samma sätt som föregångsklubbarna. Exempel på åtgärder återfinns i huvudtexten.

Som jag ser det är *bortasupportrar* gäster och utgångspunkten måste vara att de behandlas därefter. All koncentration får inte ligga på hemmapubliken. Jag har i mitt arbete stött på skräckexempel på hur bortalagets supportrar hanterats. På flera områden har fotbollen här att döma av enkätsvaren hunnit längre. Relativt sett är bristerna som mest uppenbara vad gäller vissa matcher i Superettan i fotboll och i HockeyAllsvenskan.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) bör få i uppdrag att i samverkan med idrottsrörelsen komplettera nuvarande *Säkerhetsguide för evenemang* med en utgåva speciellt avsedd för idrotten. Detta arbete bör omedelbart komma igång och även inkludera dels frågan om ansvars- och befogenhetsgränser mellan

berörda myndigheter, dels gentemot idrottsrörelse och klubbar/arrangörer.

Jag anser vidare att system för spridande av erfarenheter och goda exempel i arrangemangsfrågor via centrala strukturer saknas. Här måste dessa aktörer dra ett större lass.

Ett alltmer störande problem för att rekrytera ny publik är det *olämpliga språkbruket* på läktarna. Jag måste med viss sorgsenhet konstatera att klubbarnas åtgärder oftast avser supportrarna på kortsidorna och mindre vad som sker på de ”vanliga läktarna”. På denna punkt kan det vara dags för omtag med nya idéer. I fotbollens hemland England kan upprepat olämpligt språkbruk föranleda en kortare arrangörsavstängning. Kan inte detta vara en ide att pröva på klubbnivå?

Jag vill inte höra ramsor om att mörda motståndarlagets barn och jag vill inte se fler hängda dockor. Jag är helt enkelt allergisk mot hatramsor som alternativ till hejaramsor.

Jag vill på denna punkt citera ett ironiskt kåseri skrivet av Johan Esk i Dagens Nyheter:

Horor som ska våldtas och snutar som ska skjutas och med tanke på hur manligt homosexuell miljö är ropas på sensationellt många fittor och bögar. Eller att en missad straff per automatik får en grupp människor att resa sig och vråla ut sin längtan att idka anala samlag med den aktuella domaren.

Det faller ett ansvar på såväl ledare som på spelarna på plan att städse ha för ögonen spelets idé. Olämpligt beteende är faktorer som lockar fram det sämsta hos publiken. Jag efterlyser en stundtals stramare attityd från vissa klubbledningar.

Vad avser *olämpligt uppträdande på plan* bör enligt min mening klubbarna vidta två typer av åtgärder:

- Införa i spelarkontrakt och motsvarande klausuler om löneavdrag vid olämpligt beteende. Man representerar en arbetsgivare och med det följer ett personligt ansvar.
- De centrala aktörerna för respektive specialidrottsförbund (SF) bör ta fram en PM kring vilka krav och förväntningar man har på beteende på plan/rink. Ska man leva upp till viss kravprofil ska denna specificeras.

Jag anser slutligen att mycket talar för en mera restriktiv inställning till att visa *repriser* på storbildsskärm. Enligt min mening räcker det

med att en gång reprisera gjorda mål och avstå från att gräva ner sig i tveksamma domslut.

Bruket av alkohol och andra droger

Enligt direktiven ska jag analysera vad bruket av alkohol, narkotika och dopningsmedel har för betydelse för brottslighet i samband med idrottsarrangemang. Arrangörerna ska även uppmärksammas på betydelsen av en alkohol- och drogfri miljö genom en ansvarsfull alkoholserving och efterlevnad av marknadsföringsbestämmelserna.

Jag har uppfattat mitt utredningsuppdrag som att inom ramen för gällande alkohollagstiftning finna pragmatiska lösningar. Om mera grundläggande förändringar av svensk alkoholpolitik ska genomföras torde detta få ske inom ramen för en utredning med parlamentarisk bemanning.

Den generella utgångspunkt som enligt min mening bör gälla är att alkohol och idrott inte hör ihop. Vad avser publika arrangemang på högsta elitnivå har dock alkoholserving kommit att bli ett accepterat inslag inom flera sporter. På denna punkt torde det vara svårt att vrida klockan tillbaka. Alkoholförtäring bör dock endast förekomma i samband med offentlig tillställning kopplad till elitidrott.

I *kapitel 19 Bruket av alkohol och andra droger* redovisar jag de övriga utgångspunkter jag anser bör gälla. Bland dem märks att en ansvarsfull alkoholserving måste vara utgångspunkten liksom bekämpning av langning och konsumtion på otillåtna platser. När utskänkning förekommer ska de minimivillkor som tillämpas på krog gälla. Vid högriskmatcher bör – förutom på så kallade VIP-utrymmen – starköl ersättas av folköl och drycker bör inte få tas ut på läktarna. Om valet är alkoholförtäring på stan med åtföljande marscher till arenan är organiserad utskänkning i arenans närhet att föredra.

Polisiärt tillslag vid samlingsplatser när illegala aktiviteter misstänks förekomma rekommenderas. Användandet av komplementära instrument som gatulangningsgrupper, nykterhetskontroller m.m. för att plocka bort brottsbenägna individer på ett tidigt stadium är ett proaktivt sätt att arbeta och det arbetssättet har mitt fulla gillande.

Fotbollen bör liksom ishockeyn fastställa en *central alkohol- och drogpolicy*. Statens Folkhälsoinstitut bör få i uppdrag att löpande samla lätt åtkomlig och sammanställd statistik på området.

Arenasäkerhet m.m.

Arenasäkerhet är en självklar fråga att hantera när man talar om att bekämpa läktarvåld och detta tas upp i *kapitel 20 Arenasäkerhet m.m.* Kapitlet kring dessa frågor inleds med några avsnitt som på ett övergripande plan hanterar idrottens relation i detta hänseende till kommunsektorn. Klubb och kommun måste enligt min mening vara eniga i synen på arenakostnader kring elitlag och föreningar måste se arenasäkerhet som en självklar styrelsefråga. Även informationsutbytet mellan Riksidrottsförbundet (RF) och berörda förbund i dessa frågor måste förbättras. Lika väl som finansiering av höjd arenasäkerhet är idrottens ansvar måste kommuner inse att det inte finns någon automatisk rätt till hemmaarena i den egna kommunen om den inte håller nödig standard. Vad gäller matcher på högsta elitnivå som detta betänkande avser finns krav från internationella organ. De är till sin form bindande och i den meningen oftast inte "förhandlingsbara". Däremot är naturligtvis *tolkningen* en helt annan sak om påbudena inte är entydiga.

Generellt kan problemen i den *näst högsta divisionen* paradoxalt nog vara större än i de allra högsta divisionerna. Problemen blir ibland extra stora när storlag degraderas till lägre serie som Hammarby Fotboll och Djurgården Hockey.

Förekomsten av *äldre arenor* är ett speciellt problem, eftersom säkerhetshöjande åtgärder då är svårare att genomföra. Generellt sett är arenasäkerheten god och informationsutbytet inför match fungerar väl. Däremot bör understrykas att arenabesiktningar måste åtföljas av uppföljning och att besiktningarna *respekteras* av alla aktörer. Mitt intryck är att så inte alltid är fallet.

Borta- respektive hemmaklack är på vissa ishockeyarenor placerade för nära varandra.

Inför säsongen 2014 har fotbollen fastställt vissa nya *arenakrav*, däribland att endast 20 procent av arenans totala publikkapacitet får användas som ståplats i Allsvenskan. Dessa förändrade krav kräver i en del fall ombyggnation med ökade kostnader som följd för arenaägare och klubbar och har som krav betraktat setts med oblida

ögon från supporterföreningarna. En nyckelfråga för relationerna till dessa supportrar är om sporten centralt står fast vid dessa krav.

Vidare lämnas en redogörelse kring processen att bygga nya arenor. De två arenor som här tas upp är Tele2 Arena i Stockholm och Myresjöhus Arena i Växjö. *Planeringen av nya arenor* fungerar i flera avseenden väl. En allmän uppfattning är dock att arena-säkerheten ofta kommer in på ett för sent stadium, vilket innebär högre kostnader än om dessa aspekter beaktats i ett tidigare skede i processen. Även från mediehåll hävdas att deras synpunkter negligeras något i planeringsprocessen. Generellt gäller dock att nya arenor ger möjlighet till bättre säkerhet, trevligare miljö och större förutsättningar att hantera en delvis ny publik.

Säkerheten på Nationalarenan (Friends Arena) i fotboll har brister som måste rättas till.

Jag menar vidare att *kompetens* bör finnas på central nivå för att sprida goda exempel.

På vissa anläggningar där det spelas fotboll, ishockey (vid enstaka utomhusmatcher) och bandy (både elit och bredd) används *mobila läktare*. Något regelverk kring detta finns inte, vilket är oroande. Säkerhetsfrågorna kring mobila läktare måste komma till ett avgörande. Jag anser att RF – som fått ärendet på sitt bord – snarast måste presentera sin syn kring ansvarsfrågor och skadestandsfrågor. Jag anser det inte vara en godtagbar argumentering att förekomsten av ansvariga myndigheter på området fritar RF från uppgiften att forma idrottens policy på området. Jag noterar vidare att Arbetsmiljöverket säger sig medge ett övergripande ansvar för frågan men man saknar personella och ekonomiska förutsättningar för att leva upp till sitt ansvar. Detta är enligt min mening inte heller en godtagbar argumentering. Verket bör få ett regeringsuppdrag att ta tag i denna fråga.

Tiden är ännu knappast mogen för ett generellt införande av *inpasseringssystem* som identifierar besökaren. Speciellt vad avser Superettan i fotboll och HockeyAllsvenskan kan detta uppfattas som ett relativt avlägset mål. Arbete med pilotsystem pågår dock, ofta initierade utifrån marknads- och försäljningsaspekter, vilket kan komma att ge säkerhetsaspekterna välkommen draghjälp. Jag anser att de centrala strukturerna här bör ta ett mera samlat ansvar.

I detta kapitel lämnas en relativt utförlig beskrivning av hanteringen kring *polisvillkor* som krävs för matchgodkännande. Jag välkomnar införandet av ett gemensamt formulär – och förhoppningsvis gemensamma rutiner – kring villkoren. Som framgår av

redogörelsen i huvudtexten har den polisiära hanteringen skiftat i landet och tilltron till varandras bedömningar har i vissa delar av landet varit låg. Frågan måste följas upp på grund av det regionala motstånd inom polisen som kommit till uttryck i vissa interna enkätundersökningar. En förklaring till detta är naturligtvis att villkorens utformning är direkt korrelerad till ekonomiska aspekter. Jag vill på denna punkt hänvisa till tidigare avsnitt kring frågan om att inrätta en särskild prövningsinstans för vissa polisfrågor samt mina överväganden kring frågan om att i normalfallen arbeta med polisfria arenor.

Jag ser det växande utbytet mellan *riskgrupper från olika länder* – huliganer över Sundet och söderifrån – som ett ökande problem. Det gäller inte bara i Skåne och inte enbart gentemot danska huliganer. En redogörelse för nuläget lämnas i huvudtexten liksom förslag till några motåtgärder.

Enligt mina direktiv ska jag klarlägga hur *informationsutbytet* sker i dag mellan idrottsarrangörer och polisen inför idrottsarrangemang. En sådan redogörelse lämnas i detta kapitel som komplement till aspekter på denna fråga som tidigare behandlats. Jag bedömer på ett generellt plan att detta informationsutbyte fungerar tillfredsställande inom såväl fotboll som ishockey. Det finns väl inkörda rutiner där *Överenskommelse om match* är utgångsdokumentet.

Kapitlet avslutas med ett antal lösryckta säkerhetsfrågor som jag funnit skäl att kortfattat kommentera. Hit hör bland annat *kalkeylmodeller, inkastande av föremål, planinvasion, kunskap och utbildningsnivå*.

Avslutningsvis vill jag trycka på att säkerhetsbehoven kring arenor varierar och detta bör återspeglas i en *flexibel* säkerhetsprofil.

Pyroteknik

I kapitlet om ansvarsfrågor behandlar jag också pyroteknikfrågor. Det nuvarande illegala användandet av pyroteknik förorsakar klubbarna stora ekonomiska kostnader och användandet är förenat med höga risker i olika former (brand, astmaanfall, panik på läktaren med bl.a. klämskador som följd) som är helt oacceptabla. Läget vad gäller att detektera pyroteknik är för närvarande sådant att adekvata tekniska metoder saknas. Dagens enkom repressiva

ansats har troligen kommit till vägs ände. Samtidigt finns ett framväxande gryende samförstånd mellan flera av aktörerna.

Jag föreslår att följande *fempunktsprogram* framöver blir en ledstjärna för parterna:

1. En försöksverksamhet inleds med att tillåta legal pyroteknik på några fotbollsarenor. Sådana försök bör inte prövas inom ishockeyn som med några undantag spelar på inomhusarenor. Under vissa förutsättningar är det möjligt att tillåta pyroteknik inom ramen för nuvarande ordningslag.
2. Dessa försök bör bli föremål för en professionell utvärdering, i vilken ingår det strikta ansvar arrangören har under matchen.
3. Kampen mot illegalt användande av pyroteknik inne på läktarna intensifieras. Här har supporterföreningarna ett stort ansvar att helhjärtat ställa upp. En avsiktsförklaring bör undertecknas mellan dessa och berörd arrangör.
4. Ett forskningsuppdrag bör läggas av det offentliga och berörda specialidrottsförbund (SF) kring att beställa utveckling av effektivare detekteringsmetoder. Här kan tänkas att också andra aktörer utanför idrotten har ett intresse.
5. Fotbollens bötesystem bör förändras enligt de riktlinjer som återges i *kapitel 4 Uppföljning av förslagen i delbetänkandet och i skrivelsen om anmälningsplikt*. Vidare bör ställning tas till de önskemål om skärpt lagstiftning som framförts av polisen (*kapitel 8 Vissa legala frågor*).

Jag noterar att Svenska Fotbollförbundet offentligt uttalat en vilja att praktiskt pröva en uppläggning av denna typ.

Ovanstående program gäller nationella matcher. Vid internationella matcher gäller alltfört UEFA:s och FIFA:s nolltoleransregler, vilka inte kan påverkas unilateralt.

Extratrafik

Av mina direktiv framgår att jag ska behandla frågan om hur transportföretag involveras i den gemensamma planeringen. Detta beskrivs i *kapitel 21 Extratrafik* med särskild tonvikt på förhållandena i Stockholms län. Samverkan i detta län är god och det

finns anledning för främst Göteborg och Malmö att ta närmare del av erfarenheterna från huvudstaden.

Justitieombudsmannen har i sin kritik mot Polismyndigheten i Skåne uppmärksammat den bristande samordningen mellan polisen och företrädare för allmänna transportmedel. Jag menar att med anledning av det inträffade bör vid matcher av högriskkaraktär transportoperatör regelmässigt delta för planering av kollektivtrafik, bl.a. för att undvika liknande situationer. Däremot är jag tveksam till att via lagstiftning söka att formellt tvinga tågoperatörer att underordna sig polisönskemål i samband med högriskmatcher.

Villkoren kring insättande av extratrafik kan ibland resa vissa frågeställningar kring vem som bör förhandla med vem. Frågan har aktualiserats i samband med derbymatchen mellan Helsingborgs IF och Malmö FF hösten 2012. Dessa frågor behandlas utöver redogörelsen i detta kapitel också i *avsnitt 16.5 Ett praktiskt åskådnings-exempel*.

Perspektiv efter 2013

När ett slutbetänkande levereras är frestelsen stark att summera erfarenheter och skriva ett testamente. Inte heller jag har kunnat motstå denna frestelse. I *kapitel 22 Perspektiv efter mars 2013* redovisas fyra huvudalternativ till fortsättning som skiljer sig lite åt beroende på om man talar för en uppföljningsfunktion eller en permanent funktion.

Om man bara vill ha en uppföljningsfunktion kan ett lämpligt sammanhållande organ vara Brottsförebyggande rådet (Brå), gärna i nära samverkan med Riksidrottsförbundet (RF).

Om man vill ha en permanent funktion är de tre alternativ jag lägger fram:

- RF
- Länsstyrelse, där en länsstyrelse ges en nationellt samordnande roll. Jag vill här erinra om mitt förslag i delbetänkandet att landshövdingarna i de tre storstadslänen föreslogs få ett regionalt samordnande uppdrag.
- Någon aktör som enligt terminologin i gamla verksförordningen *åtnjuter allmän aktning*.

Om – och jag måste betona detta om – man vill ha en fortsättning överlåter jag med varm hand denna fråga till remissorgan och Regeringskansliet.

Ekonomiska konsekvenser av förslagen

Varje utredning av denna typ ska redovisa de ekonomiska konsekvenserna av de förslag som läggs fram. I mitt fall är denna uppgift såväl enkel som svår. Enkel i den meningen att förslagen genomgående syftar till att minska huliganismen i dess olika former och därmed reducera både klubbarnas och det offentliga kostnader. Det är en svår uppgift i så motto att varje enskilt förslag ofta kan vara förenat med en kostnad men ha en intäktseffekt som är svår att kvantifiera.

Som framgår av *kapitel 23 Ekonomiska konsekvenser av förslagen* anser jag att mina förslag leder till klara besparingar.

Avslutning

Mina avslutande reflektioner i det sista kapitlet är vilka fem slutsatser jag anser vara viktigast. Följande träder då fram på näthinnan:

- Att finna former för att bättre stödja de goda supportrarna.
- Att stänga ute risksupportrar via skärpt tillträdesförbud med åtföljande nationellt register över berörda individer.
- Att motverka kriminell infiltration och rekrytering av nya risksupportrar.
- Att förbättra arenasäkerheten och skapa attraktiva arrangemang.
- Att lösa varbölden med betalningsansvaret för polisbevakning av matcher.

Jag inser att nostalgi i all ära men till detta kan vi inte återvända. Likväl unnar jag mina barn och framtida barnbarn att få njuta av den spänning och underhållning som idrottsupplevelser på elitnivå kan erbjuda. Då krävs att vi vanliga supportrar säger ifrån. Förstör inte den passion som kärleken till ett visst lag och idrott kan innebära. I mitt fall AIK, för andra alternativa klubbar. Och glöm inte att utan motståndare blir det ingen match! Vem vill se sitt favoritlag spela mot sig själv?

1 Inledning

Utredningens uppdrag och avgränsningar definieras.
Utredningens arbetsätt beskrivs.
Skruv- och mutterfrågor lika viktiga som utredandet.
Gjorda beställningar, möten och utrikes resor redovisas.
Flertalet matcher är fridfulla tillställningar utan ordningsstörningar.
Idrottsproblem eller samhällsproblem?
Huliganism är vanligare inom fotboll än ishockey.
Mer betoning på prevention än repression.
Endast en organisatorisk förändring föreslås.

1.1 Några filosofiska funderingar

Denna utredning tillkallades i mars 2011 för att samla de goda krafterna mot den huliganism som enligt många mening utvecklats till ett stort problem, främst vid herrmatcher inom fotboll och ishockey. Såväl företrädare för idrott som politik menade att nu får det vara nog. Man var också överens om att samhälle och idrott har ett gemensamt ansvar och att ingen part ensam kan lösa problemet med huliganism. Beslutet – kring vilket det synes ha förelegat en stor politisk enighet – blev att tillkalla en nationell samordnare mot idrottsrelaterad brottslighet. Förebilden hämtades från Stockholms län, där ett motsvarande initiativ tagits av parterna själva på regional nivå under 2008–2009. Uppdraget gick till dåvarande landshövdingen i Stockholms län Per Unckel och vid hans bortgång fick jag förtroendet att ta över stafettpippen från och med den 17 november 2011.

Ett karaktäristiskt drag för denna utredning har varit att utredande löpt parallellt med att successivt, i samråd med parterna, genomföra förbättringar av rutiner och system under resans gång. Som kommer att framgå har ett för en utredning osedvanligt högt antal möten hållits med aktörerna och likaledes har ett stort antal besök gjorts på idrottsarenor och i sammanträdesrum av allehanda slag (*bilaga 2 Genomförda samrådsmöten m.m.*). Allt i syfte att i grunden penetrera gällande rutiner, beskriva dem och föreslå förbättringar. Det har i mångt och mycket handlat om ”skruv- och mutternivån”. Här finns anledning att rikta ett särskilt tack till berörda parter för det tillmötesgående och den samarbetsvilja man visat mot den nationelle samordnaren.

Det har varit viktigt för mig som samordnare att städse understryka att jag *inte tar över ansvar* från aktörerna. Min funktion har varit att fungera som katalysator. För att citera ett klassiskt yttrande har jag känt mig som eunucken i ett harem: *Jag vet hur det går till, jag ser det varje dag, men jag kan inte själv!* Mitt sammanfattande intryck är att vi rör oss i rätt riktning men att facit kommer att hänga på hur väl vi samarbetar snarare än att vi bara samverkar. Vissa grynnor försvårar för oss att nå ett framgångsrikt resultat, vilket kommer att framgå av detta betänkande.

I april 2012 lade jag fram ett delbetänkande *Mindre våld för pengarna* (SOU 2012:23) och i juni 2012 lämnades en *skrivelse till regeringen med anledning av ett riksdagsbeslut att införa en s.k. anmälningsplikt* för huliganer. En generell observation kan sägas vara att delbetänkandet av olika skäl var tvunget att ges en relativt repressiv inriktning. En bidragande orsak härtill var att de lagändringar jag ansåg nödvändiga att vidta tar tid att införa i ett demokratiskt system. Från utredningsförslag till riksdagsbeslut är det en lång väg. Jag bedömde det därför som nödvändigt att ta dessa legala frågor med förtur. Ett flertal områden av mera proaktiv karaktär aviserades dock redan i delbetänkandet för behandling i detta slutbetänkande. Härtill lämnades ett 30-tal förslag till möjliga förbättringar, varav de flesta berör klubbarnas, arenaägarnas, polisens och åklagarnas arbete. Det handlar i mångt och mycket om att understödja de goda krafterna. Av bland annat detta skäl har slutbetänkandet getts titeln *Mera glädje för pengarna*.

Från delbetänkandet bör läsaren sålunda föra med sig att problemet med huliganism inte kan lösas enbart med repressiva medel. Vidare att idrotten har ett eget ansvar, inte bara inom specialidrottsförbunden (SF) utan också inom idrottsrörelsens centrala organisa-

tion Riksidrottsförbundet (RF). Jag vidhåller den uppfattning jag redovisade i delbetänkandet, nämligen att det finns ett inofficiellt kontrakt mellan idrott och samhälle. Kontraktet innebär att samhället ställer stora ekonomiska resurser och stor rörelsefrihet till disposition till idrottsrörelsens förfogande. Motprestationen är att idrotten arbetar inte blott med elitfrågor utan också med breddidrott, motion och spännande tävlingar. I det senare ingår givetvis att stävja huliganism och liknande företeelser. Rubbas förut-sättningarna i väsentlig mån riskerar kontraktet att brytas.

Enligt många uppfattning är den renodlade, mera primitiva, huligankulturen på tillbakagång. I dag är det SMS och olika sociala forum som används. Personerna känner varandra väl och kommunicerar via nätet. Förutom att bestämma plats för så kallade "box" (slagsmål) så hånar och kritiserar de varandra för att vara feiga, komma i för stora antal till en uppgjord box eller inte följa reglerna, till exempel genom att hoppa på någon som ligger.

Är det ett idrottsproblem att unga och vuxna män slåss i sin klubbs namn mot en annan klubbs huliganer? Handlar det om idrott över huvud taget? Enligt klubbarna är svaret enkelt. Om grupper väljer att slåss en torsdagskväll i ett sandtag när det inte är match är det svårt, menar man, att se detta som ett idrottsproblem. Jag tenderar att dela den uppfattningen. För mig är detta kriminalitet och ett samhällsproblem. Å andra sidan är det ovedersägligen så att bråk i ett klubbnamn påverkar sponsorerens vilja att satsa och önskan hos vanliga medborgare att gå på matcher. Så när våldet lämnar läktarna till förmån för sandtaget står vi där alla med ett problem som vi tillsammans måste hjälpa till att lösa.

Man skulle kunna argumentera att jag i detta slutbetänkande inte går till botten med den existentiella frågan varför huliganism växer fram. Var finns grogrunden i samhällsliv, gängrelationer, psykosociala förhållanden osv.? Bitvis berör jag denna fråga t.ex. i *kapitel 17 Röster från andra sidan* (som ett särskilt delkapitel) och i samma kapitel *Skidskyttets åskådarkultur och säkerhet vid evenemang* (som ett särskilt delkapitel). Frågan kommer också upp i *bilaga 4 Det svenska Firmalandskapet – rapport 2012* som forskaren Aage Radmann skrivit. Jag tror att fortsatta studier på t.ex. akademisk nivå kan vara värt att stödja. Ett annat alternativ kan vara att initiera en utredning ledd av någon med annan kompetensprofil än jag har.

I detta slutbetänkande sätts fokus på frågor som positiv supporter-kultur, arenasäkerhet, service och bemötande liksom på förebyggande insatser. Ansvarsfrågor kommer att beröras liksom den idrotts-

relaterade brottslighetens omfattning. Enligt mina direktiv ska jag vidare klargöra hur informationsutbytet sker i dag mellan idrottsarrangörer och med polisen inför idrottsarrangemang och verka för en likformig modell för informationsutbyte. Jag har löst uppgiften genom att under olika kapitel städe återkomma till denna fråga utifrån olika infallsvinklar. Det gäller speciellt kapitlen om ansvarsfrågor och arenasäkerhet liksom kapitlet om polisens strategiska arbetssätt.

Ett vanligt utredningsknep är att föreslå olika organisatoriska förändringar. Jag avstår med ett undantag i *kapitel 11 Ansvarsfrågor (Behovet av en särskild prövningsinstans, som ett särskilt delkapitel)* från sådana förslag, eftersom problemet enligt min mening inte ligger på detta plan. Detta hindrar naturligtvis inte att idrotten själv har anledning fundera över säkerhetsfrågornas uppgradering. Detta i sin tur kan ge upphov till interna organisatoriska förändringar som specialidrottsförbunden (SF) själva är kapabla att bedöma bättre än mig.

Jag vill också i detta testamente beröra det hot mot folkrörelsetanken i svensk idrott som ligger i att aktörer med annan agenda med i och för sig legala metoder infiltrerar delar av idrottsrörelsen och vad detta kan få för konsekvenser.

En fälla som måste undvikas är att man låter sig präglas av likheter och missar stora skillnader. Det är till exempel uppenbart att huliganismproblemen är mycket större inom fotboll än inom ishockey. Speciellt gäller detta innevarande ishockeysäsong när Stockholmslagen AIK och Djurgården spelar i olika serier. Men även bortsett från detta finns strukturella skillnader i form av olika arenor, skilda kulturer och åskådarmängder och så vidare.

Det är också uppenbart att man måste vara varse faran att betrakta huliganfrågan via enbart Stockholmsglasögon. Det bedövande antalet matcher jag besökt runt om i landet inom såväl ishockey som fotboll är lugna och trevliga tillställningar med få poliser och total frånvaro av ordningsstörningar.

Att arbeta mot huliganism är en ständigt pågående process som aldrig kan avslutas. Mycket handlar om idrottens inre liv och är inte primärt en fråga för regering och riksdag. Kanske har jag också i detta betänkande som utredare stundtals klivit över denna gräns. Men det har i så fall skett i ”ädel syfte”, eftersom det känns angeläget att relativt utförligt skildra just detta inre liv inom idrottsrörelsen för att bättre förstå hur den idrottsrelaterade brottsligheten ska kunna bekämpas. Förhoppningen är att detta slut-

betänkande – liksom det tidigare delbetänkandet – i viss utsträckning också ska kunna användas som lärobok och kunskapskälla kring vad som i dag görs på området.

När jag på 1980-talet utsågs till generaltulldirektör på dåvarande Generaltullstyrelsen fick jag lära mig ett ordspråk från en gammal tullmästare: *En tullare ska ha tre ögon, två att se med och ett att överse med!* Han syftade då på skillnaden att ta in ett cigarettpaket för mycket mot att ägna sig åt allvarlig narkotikasmuggling. Översatt till denna värld vill vi ha våra supportrar och om de högljutt stödjer sitt lag, kanske tar sig en öl eller två före matchen, och ropar en och annan mindre lämplig hejaramsa är det inte det som är huvudfrågan. Det är det organiserade våldet, det individuella kriminella beteendet och förstörandet av spännande idrottsarrangemang, vi vill åt. Och för det måste alla vi andra upp på barrikaderna.

1.2 Uppdraget

Inledningsvis finns anledning att kort beskriva det uppdrag jag fått av regeringen.

En särskild utredare ska – i egenskap av nationell samordnare – löpande lämna förslag till hur brottslighet i samband med idrottsarrangemang kan motverkas. Utredaren ska också medverka till en förbättrad samverkan mellan berörda myndigheter och organisationer på central, regional och lokal nivå. Arbetet ska bland annat baseras på erfarenheter från utarbetandet av den strategi mot våld inom fotboll och ishockey som tagits fram under ledning av landshövdingen i Stockholms län. Även det utvecklingsarbete som skett inom andra regioner ska tas tillvara. Rikspolisstyrelsens inriktningsarbete mot idrottsrelaterad brottslighet ska också beaktas.

Utredaren ska bl.a. med utgångspunkt i befintlig lagstiftning medverka till att

- ansvarsfördelningen mellan berörda parter klarläggs och att samverkan och uppföljning av de insatser som görs nationellt, regionalt och lokalt förbättras,
- verka för en likformig modell för informationsutbyte,
- analysera – och vid behov lämna förslag till – vad som krävs för att idrottsarrangemang ska kunna genomföras på ett tryggt och trivsamt sätt och vad bruket av alkohol, narkotika och dop-

ningsmedel har för betydelse för brottslighet i samband med idrottsarrangemang,

- göra en bedömning av den idrottsrelaterade brottslighetens omfattning, orsaker och struktur, och
- ta initiativ till och medverka vid möten där brottsförebyggande insatser i samband med idrottsarrangemang tas upp för att informera om det pågående arbetet.

En generell utgångspunkt är att myndigheter och idrottens organisationer är fria och självständiga. Utredaren ska inte ta över det ansvar som berörda myndigheter och organisationer har i dag.

Av direktiven framgår att utredaren ska samråda med ett stort antal organisationer och myndigheter.

Utredaren ska fortlöpande informera Regeringskansliet om arbetet och lämna förslag till hur brottslighet i samband med idrottsarrangemang kan motverkas.

Utredningsarbetet får pågå i två år med slutredovisning senast den 31 mars 2013. Arbetet har bedrivits på två sätt, dels som utredning av specifika uppdrag, dels som en fortlöpande process tillsammans med ett stort antal aktörer. Målsättningen är att under arbetets gång bli överens om olika rutiner och att sprida erfarenheter och goda exempel till aktörerna.

Kommittédirektiven bifogas (*bilaga 1*).

Som ett led i arbetet lämnades ett delbetänkande *Mindre våld för pengarna* (SOU 2012:23) den 11 april 2012 med ett 35-tal konkreta förslag och en redovisning av dittills genomfört och kommande arbete. Vissa av förslagen har utvecklats vidare i detta slutbetänkande.

Den 26 juni 2012 lämnades *Skrivelse med anledning av riksdagens beslut om anmälningsplikt vid idrottsarrangemang*.

Jag har också av Regeringskansliet haft i uppdrag att titta närmare på kostnader för polisbevakning för IdrottsAB och riksdagens beslut om anmälningsplikt. Den första frågan behandlade jag i delbetänkandet och den andra i den särskilda skrivelsen.

Såväl delbetänkandet som skrivelsen om anmälningsplikt har varit ute på remiss till ett stort antal remissinstanser och i detta slutbetänkande redovisas en del av resultatet från remissomgången och av regering och riksdag fattade beslut.

Riksdagens ombudsman (JO) har i yttrande i oktober 2012 (diarienummer 4480 – 2011) riktat kritik mot Polismyndigheten i

Skåne som brustit i förberedelserna inför en högriskmatch. Myn-digheten kritiseras vidare för att vissa tvångsåtgärder, som vidtagits i hast, inte dokumenterats. Det inträffade väcker enligt JO frågor som bör övervägas av statsmakterna. Beslutet har av JO tillställts mig som nationell samordnare för kännedom. JO vill även rikta den nationella samordnarens uppmärksamhet på den bristande samordning mellan polisen och företrädare för allmänna transportmedel som i detta fall tog sig uttryck i att en tågoperatör synes ha vägrat utföra sitt uppdrag. Jag återkommer till dessa frågor i det följande.

JO har vidare i ett yttrande i februari 2013 (2013-02-22, dnr. 1444-2012) genomfört en granskning av polisinsatsen i stort vid en så kallad högriskmatch mellan AIK och Djurgården den 26 januari 2012. Nästan 1 000 personer ställde sig bakom anmälningar mot polisens insats, där upplopp och andra ordningsstörningar inträffat. Anmälningarna innehöll bl.a. uppgifter att polismän använt övervåld. I dessa delar överlämnades anmälningarna till Riksenheten för polismål, där de utretts. Anmälningarna gick emellertid även ut på att polisen genom sin taktik och sitt uppträdande orsakade eller bidrog till händelserna. Detta – polisinsatsen i stort – har tagits upp till granskning hos JO. JO:s slutsatser har i formell mening överlämnats till mig som nationell samordnare för kännedom och eventuella kommentarer. Jag återkommer till denna fråga i *kapitel 11 Ansvarsfrågor*.

1.3 Utredningens arbete

Under arbetets gång har det varit fortlöpande kontakter med ett stort antal aktörer och de har också haft möjlighet att lämna synpunkter på texten, såväl i delbetänkandet som i slutbetänkandet, som ett led i att kvalitetssäkra materialet (faktauppgifter). Många av förslagen har på sedvanligt utredningsmaner sin upprinnelse i sådana kontakter. Under utredningstiden har jag och/eller min sekreterare närvarat vid drygt 60 matcher och medverkat vid ett 45-tal konferenser. Totala antalet möten med berörda aktörer är av storleksordningen 250 stycken, exklusive de som ägde rum innan jag tillträdde. Jag anser mig sålunda ha underlag för att konstatera att de frågor jag haft att utreda har diskuterats på djupet med olika aktörer. Information om utredningen har också lämnats vid ett stort antal konferenser och seminarier, även utanför idrottens värld.

En sammanställning av genomförda möten med olika intressenter återfinns som *bilaga 2 Genomförda samrådsmöten m.m.* och ett urval av nyttjade skrifter, promemorior m.m. redovisas i *Litteratur- och källförteckning*.

Slutbetänkandet kan ha fått viss slagsida mot fotboll snarare än ishockey främst beroende på att problemen kring idrottsrelaterat våld i dagsläget är speciellt påtagliga inom fotbollen. Detta kan dock komma att ändras beroende på i vilka divisioner olika klubbar spelar.

Jag kan glädjande nog konstatera att det ännu inte har förekommit några allvarigare ordningsstörningar i samband med dammatcher och därför är slutbetänkandet helt inriktat på herrmatcher.

Utredningen har gjort två utrikes resor för att studera hur frågor kring säkerhet och supporterkultur hanteras i ett europeiskt perspektiv. Den ena resan avser England och genomfördes den 4–6 maj 2012. Den andra resan gick till Tyskland och ägde rum den 5–7 oktober 2012. Härutöver har viss information på området inhämtats från en resa till Kanada som genomfördes för annan huvudmans räkning i maj 2012. Med hjälp av bl.a. berörda SF har information hämtats in om förhållandena i övriga nordiska länder.

Utredningen har genomfört två seminarier. Det ena, Positiv supporterkultur, tilldrog sig på Riksidrottsmuseet i Stockholm den 11 oktober 2012 och arrangerades tillsammans med Kulturdepartementet och Riksidrottsförbundet (RF). Seminariet samlade cirka 60 deltagare och inleddes av idrottsministern i närvaro av bl.a. prins Daniel. Det andra avsåg området Pyroteknik och genomfördes den 28 januari 2013 i Stockholm. Fokus låg såväl på teknisk utveckling som tänkbara bekämpningsstrategier. En stor fråga var också möjligheten att ha legal pyroteknik. Polis, räddningstjänst, klubbar, supporterföreningar, arenaägare, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), Statens kriminaltekniska laboratorium (SKL), fotbollens och ishockeyns centrala organisationer samt Regeringskansliet medverkade och lämnade sina bidrag i frågan. Även detta seminarium inleddes av idrottsministern. Cirka 80 personer deltog.

En stor del av mitt arbete har inriktats mot att rikta beställningar om information och synpunkter till olika aktörer. Utredningen har med andra ord i vissa hänseenden fungerat som en – förhoppningsvis kompetent – beställare. De större beställningarna, som i antal räknat är cirka 25 stycken, har också haft till syfte att identifiera samarbetsområden och stimulera fram åtföljande sam-

verkan. Det har också möjliggjort att många intressenter har kunnat göra sin stämma hörd i betänkandet. Jag vill särskilt framhålla enkäter till fotbollen och ishockeyn (såväl nationella organisationer som klubbar) med ett stort antal frågor om arenasäkerhet, kringarrangemang, samarbete med supporterföreningar, förebyggande arbete, pyroteknik m.m. En lista på lagda beställningar framgår av *bilaga 3 Beställningar inför slutbetänkandet*.

Två externa beställningar har gjorts utanför sedvanliga kanaler. Den ena avser en kartläggning av våld, hot och trakasserier i samband med fotboll och ishockey och har riktats till Stiftelsen Tryggare Sverige. Den andra avser en beskrivning av den svenska Firmakulturen. Detta uppdrag har gått till Malmö Högskola.

Det kan redan innan läsaren börjar ta del av de olika kapitlen finnas skäl att påpeka att många av de förslag som lämnas ska prövas av idrottsrörelsen själv och *inte* av olika offentliga aktörer. Vi talar med andra ord om goda råd från min sida snarare än ultimativa krav. Och – det kan vara värt att påpeka – även säkerhetsaspekter kan i överdriven dos ge problem. En klubbdirektör använde i sin föredragning under ett besök jag gjorde följande formulering: *Allt för hög säkerhet ger högre osäkerhet*. Formuleringen kan vara värd att hålla i minnet!

Några tänkare har sagt att för att få något uträttat bör en kommitté bestå av högst tre personer, varav två bör vara frånvarande. Som enmansutredare med en sällsynt kompetent sekreterare kan jag konstatera att utan inspielen från idrottsrörelsen själv hade jag inte kommit särskilt långt.

2 Disposition

Ämnet idrottsrelaterad brottslighet är ett stort och omfattande tema. Det stod ganska tidigt klart att ämnet kräver avgränsning och koncentration till de delar som primärt är relevanta för beslutsfattare och för strategiska överväganden.

Ett delbetänkande i den tappning jag presenterade förra våren innebär inte att förslagen då var halvfärdiga. Det handlar tvärtom att i förtid behandla vissa frågor som kändes angelägna att hantera utan oskäligt dröjsmål. I det slutbetänkande som nu framläggs har strävan varit att försöka knyta ihop säcken. Att bocka av det som i mina direktiv från regeringen jag beordrats att ta ställning till. Och, det måste medges, vissa frågor som går utöver det som direktivets författare ålagt mig.

Följande mallen från delbetänkandet vill jag här göra tre påpekanden. Det *första* är att en väsentlig del av arbetet har varit att löpande medverka till att successiva förbättringar av gällande rutiner genomförts under resans gång. En mycket stor del av arbetet har sålunda handlat om att på ”skruv- och mutternivån” medverka till ett förbättrat säkerhetsarbete. Sådana insatser skyntar förbi denna utredningstext men inte på ett helt strukturerat sätt. Här är jag skyldig mina samverkansparter ett stort tack. Det är trots allt så – oberoende av den imposanta titeln nationell samordnare – att ansvaret för beslut ligger på parterna själva. Min roll i det löpande arbetet har enkom varit att som katalysator verka för förbättringar.

Mitt *andra* påpekande är att läsare med begränsad tid kan finna huvuddelen av mina slutsatser i sammanfattningen respektive de ”förslagsrutor” som föregår de olika kapitlen. När rubriken är **Mina slutsatser**, med ett kapitelnummer före, avses flera tidigare avsnitt. Avser slutsatserna enbart ett avsnitt står det *Mina slutsatser* utan något sådant nummer före. Det innebär att sådana slutsatser inte återfinns i innehållsförteckningen. För en nyfiken läsare innebär detta förhoppningsvis inga problem.

Ett *tredje* påpekande är min ambition att slutbetänkandet – liksom delbetänkandet – ska kunna läsas också som lärobok för de som är intresserade av idrottens arbete med säkerhetsfrågor. Mycket av det som nedtecknats – till exempel säkerhetsbesiktning av arenor och arbetsuppgifter för match- och säkerhetsdelegater har tidigare inte publicerats. Dessa och liknande avsnitt, som exempel på positiv supporterkultur, har i stor utsträckning producerats av berörda aktörer. Slutsatserna av redogörelserna faller dock entydigt på undertecknad.

Ordningsföljden i vilken jag hanterat frågorna framgår på sedvanligt sätt av innehållsförteckningen. Om jag tillåts frångå denna och beskriva uppläggningsordningen i mer filosofisk mening skulle detta kunna göras på följande sätt.

Likt tävlingar i konstakning ingår i utredningsarbetet vissa obligatoriska, repetitiva element såsom att följa upp vissa frågor från delbetänkandet (*kapitel 4 Uppföljning av förslagen i delbetänkandet och i skrivelsen om anmälningsplikt*), att redogöra för utvecklingen inom fotboll och ishockey under säsongen 2012 respektive början av 2013 och hur dessa också rapporterats i media (*kapitel 6 Ordningssläget under fotbolls- och ishockeysäsongen 2012 och början av 2013*). Detsamma gäller utvecklingen inom några andra bollsporter (*kapitel 7 Läget i andra sporter*). Det senare betingas bland annat av risken att huliganproblemen sprids från de två sporter som stod i fokus i delbetänkandet. Jag har också enligt önskemål i direktiven haft anledning att något studera utvecklingen utifrån ett internationellt, europeiskt perspektiv (*kapitel 9 Erfarenheter från andra länder*).

Varje utredare med självaktning vill teckna sin vision av hur framtiden bör se ut. Jag har i *kapitel 5 Vision 2018* gjort ett försök med denna inriktning i en längre, respektive kortare, version.

I övrigt kan detta slutbetänkande sägas ha tre speciella infallsvinklar. Den *första* avser hur verkligheten bör se ut om några år vad avser arenasäkerhet (*kapitel 20 Arenasäkerhet m.m.*) samt olika arrangemangsfrågor (*kapitel 18 Arrangemangsfrågor*). Detta inkluderar också diverse frågor som rör förebyggande insatser (*kapitel 16 Förebyggande insatser*) samt bruket av alkohol och andra droger (*kapitel 19 Bruket av alkohol och andra droger*). Berörs dessa frågor kommer man automatiskt in på ansvarsfrågor som avhandlas i *kapitel 11 Ansvarsfrågor*.

Den *andra* infallsvinkeln rör den positiva supporterkulturen (*kapitel 17 Den positiva supporterkulturen*), ett begrepp som måste

laddas med innehåll. Kampen mot huliganism handlar om att bekämpa den onda kulturen som utövas av vissa risksupportrar *samtidigt* som den goda supporterkulturen måste bejakas. Eller – uttryckt på annat sätt – att göra två saker parallellt.

Den *tredje* – och minst sagt problematiska – infallsvinkeln berör den idrottsrelaterade brottslighetens omfattning, förekommande kriminell infiltration och en kartläggning av våld, hot och trakasserier. Till samma block hör hotbilden mot den svenska folk-rörelsemodellen vad avser idrott (*kapitlen 13–16*). Det är enligt mitt förmenande ett område där tystnad och undanglidande svar alltför länge varit legio. Dessa frågor måste lyftas upp.

Naturligtvis är vald kapitelindelning ett personligt val. Man skulle till exempel kunna ha ”skurit” betänkandet efter principen åtgärder på kort respektive lång sikt. I den förstnämnda boxen skulle då ha hamnat frågor som bemötande av bortalag, kringaktiviteter runt arenorna och andra arrangemangsfrågor. I den mera långsiktiga boxen skulle ha hamnat förebyggande insatser, personliga biljetter och olika beteendefrågor.

Hade indelningskriteriet varit graden av allvar hade för mig de olika kopplingarna till idrottsrelaterat våld och infiltration av olämpliga aktörer kommit högst upp på listan.

Om de berörda aktörerna på klubbnivån satt agendan miss-tänker jag att frågor av legal karaktär, arenor och supportrar ansetts vara högst prioriterade.

När man utreder frågor är alltid frestelsen stor att filosofera något kring vad som kan bli aktuellt när utredningsuppdraget avslutats. Även jag har ramlat i denna fallgrop, vilket framgår av *kapitel 22 Perspektiv efter mars 2013*.

Som tidigare anställd på Finansdepartementet har jag stor förståelse för kravet att redovisa ekonomiska konsekvenser av de förslag som framläggs. Resultatet av detta framgår av *kapitel 23 Ekonomiska konsekvenser av förslagen*. Uppgiften här är i en mening enkel. Hela betänkandet syftar ju till att ersätta dagens massiva kostnadskrävande insatser med mer kostnadseffektiva varianter. Summeras mina förslag tjänar stat och kommun – liksom klubbarna – pengar, vilket ju är en trösterik tanke.

Under arbetet med detta slutbetänkande har jag åtskilliga gånger reflekterat över det yttrande som den tidigare premiärministern i Storbritannien, Margaret Thatcher, lär ha fällt efter katastroferna på Heyselstadion och på Hillsborough: *Enough is enough*. Ämnet jag utrett är allvarligt men frågorna är möjliga att lösa. Mycket

handlar om praktiskt förändringsarbete där jag som nationell samordnare har kunnat peka ut förbättringsområden men där andra måste agera. Om alla goda krafter inom idrott och samhälle samverkar kan mycket gott göras. Min underliggande uppmaning till alla dessa krafter hämtar jag från Bibeln: *Gån ut och föröken Eder!*

3 Några idrottsideologiska aspekter

Det ideologiska kontraktet mellan stat och idrott beskrivs.
Begreppet idrottsrelaterat våld måste tydliggöras.
Riksidrottsförbundets (RF) engagemang i supporterfrågor måste fördjupas.
En samhällsekonomisk analys över idrottens intäktssida efterlyses.

Som framgick av delbetänkandet har brottslighet i samband med idrottsarrangemang blivit en fråga som i hög grad engagerar medborgarna. Det gäller också de som inte är idrottsintresserade men som reagerar mot de samhällsresurser som måste sättas in på detta område. Det statliga ekonomiska stödet till idrotten har ökat kraftigt och uppgår för närvarande till 1,8 miljarder kronor. Staten har vidare successivt tagit bort de flesta av de specialregleringar som funnits för att styra till vilka ändamål dessa medel ska gå. Detta är ett uttryck för förtroende för idrotten från statens sida. Även om det aldrig uttalats som maxim finns det ett inofficiellt kontrakt mellan parterna. Samhället har gett idrotten en gynnad ställning mot att idrotten ”levererar” en ideellt uppbyggd verksamhet till gagn för medborgarna. Detta gäller oberoende av om man tävlar på elitnivå eller nöjer sig med att vara motionär eller åskådare på spännande tävlingar.

Hur har Riksidrottsförbundet hanterat denna fråga

Idrottens övergripande verksamhetsidé finns formulerad i Riksidrottsförbundets (RF) stadgar och mer utvecklat i idéprogrammet *Idrotten vill*. Där finns formulerat vad idrott är, består av, vad idrotten ger, hur den är organiserad, hur vi delar in vår idrott,

idrottens vision och värdegrund m.m. *Idrotten vill* innehåller också ett avsnitt om idrotten i samhället. Bland annat att idrotten ska värna om sin ställning som frivillig, självständig och sammanhållen folkrörelse, byggd på föreningar och förbund organiserade i RF och att idrottsrörelsen genom sin verksamhet ska medverka till en positiv utveckling i samhället och aktivt ta ställning mot det som är dåligt och nedbrytande.

Efter ett beslut på RF-stämman 2005 genomförde förbundet 2005–2009 en diskussion inom alla förbund genom bland annat två så kallade arbetsböcker, två Riksidrottsforum, en rapport på mellanliggande RF-stämman samt en slutlig remissomgång. På RF-stämman 2009 beslutades det om RF:s vision och värdegrund. Därefter har SISU Idrottsutbildarna genomfört satsningen *Värdefullt* som grundar sig på denna vision och värdegrund. Svensk idrotts verksamhetsidé, vision och värdegrund är frågor som ständigt måste hållas levande.

I början på april 2012 presenterade RF skriften *Andra sidan är ni klara*. Där presenteras supporter-kulturen i ett brett perspektiv. Svensk idrott har tre miljoner medlemmar men ännu fler supportrar. I skriften återges ett antal berättelser från den fantastiska supporter-kultur som finns i dag. Den som innebär att tusentals unga tjejer vallfärdar till ryttartävlingar, att en hel bygd går man ur huse för att stödja ortens speedwaylag, kompisarna som tar semester för att följa landslaget i fotboll med flera berättelser. Inom den breda och omfattande supporter-kulturen har det till vissa idrotter och idrottsföreningar bildats så kallade supporterföreningar (-klackar).

År 2003 presenterade RF en rapport om *Organiserad supporter-verksamhet inom svensk bandy, fotboll och ishockey*. Rapporten ger bland annat en historisk beskrivning kring supporterföreningarnas framväxt i Sverige från slutet av 1970-talet och framåt. Under 1980-talet fanns enbart ett fåtal supporterföreningar. Den stora utbredningen kom på 1990-talet. År 2002 fanns 76 organiserade supporterföreningar av klackkaraktär med närmare 40 000 medlemmar inom svensk bandy, fotboll och ishockey på herrelitnivå. Rapporten beskriver att det därutöver också fanns ett antal supporterföreningar med sammantaget några tusental medlemmar också i lägre serier. Supporterföreningarna bedriver en omfattande verksamhet såsom information (hemsidor och tidningar), organiserar bortaresor, souvenirproduktion och tifoverksamhet. Därutöver bedrivs sedvanlig föreningsverksamhet, i enlighet med stadgarna,

såsom årsmöten, medlemsmöten, styrelsearbete, olika arbetsgrupper m.m.

Sedan 2003 har antalet supporterföreningar fortsatt att öka och också spritts till fler idrotter och längre ner i vissa serier. Det är väsentligt att ha denna bild klar för sig, det stora antalet och omfattningen, för att inse att verksamheten i huvudsak är något positivt för svensk idrott och upplevelsen av idrottsarrangemang. Ordningsstörningar och brott i samband med idrottsarrangemang är mycket allvarligt, men samtidigt är det viktigt att förstå att de utgör en mycket liten del av den totala supporterklackverksamheten. Goda relationer och dialog mellan idrottsförening och dess supporterföreningar kring gemensamma regler och värdegrunder är kanske det bästa "projektet" för att förebygga och påverka utvecklingen i positiv riktning och motverka det negativa. Sådana "projekt" pågår mer eller mindre frekvent och med skiftande kvalitet i princip inom alla idrottsföreningar som har supporterföreningar. Flera idrottsföreningar har också haft mer specifika projekt och verksamheter. När det gäller supportrar under 18 år är det också viktigt att samarbeta med kommunernas ungdomsarbetare såsom fältassistenter och liknande. Ett exempel på det är verksamheten Program supporter, som utvecklas närmare i *kapitel 16 Förebyggande insatser*. Det är också viktigt med former för föräldrainsformation och föräldrakontakter.

Forskning och kunskap på området får aldrig underskattas. I en utgåva *Demonstrationer och sporthändelser*, utgiven av ett antal forskare med professor Kjell Granström vid Linköpings Universitet som redaktör, redovisas vissa fakta som är värda att ta med sig. I boken beskrivs vad som kan hända i samband med demonstrationer, gatufester och idrottsevenemang. Ett av syftena med publikationen – som ges ut av Studentlitteratur – är att ge en överblick över aktuell forskning på området. Boken riktar sig till poliser, idrottsföreningar och arrangörer men också till lokala myndigheter och politiker. Den kan med fördel användas i undervisning och forskning inom det beteendevetenskapliga området liksom av personer som har ett intresse för idrottsideologiska frågor.

Mina slutsatser

Som framgår av det jag här har tagit upp arbetar RF med rätta inom området värdegrundsfrågor. Vad gäller positiv supporterkultur är det viktigt att RF bygger ut sitt engagemang. Som självständiga

specialidrottsförbund (SF) bör självfallet fotboll och ishockey ta ett stort ansvar för att huliganismbekämpning finns på den idrottsliga och samhälleliga dagordningen. Men RF måste också dra sitt strå till stacken. Jag rekommenderar att RF ytterligare angagerar sig som draglok i den idrottsideologiska debatten på detta område. För ytterligare synpunkter vill jag hänvisa till *kapitel 22 Perspektiv efter mars 2013*.

Härutöver menar jag att RF bör ta initiativ i två ytterligare frågor. Den ena avser att försöka definiera begreppet idrottsrelaterat våld och i vilken utsträckning idrotten har ett eget ansvar. Om till exempel ett antal individer som självpåtaget uppger sig representera olika idrottsklubbar, i samförstånd och utan att informera utomstående, väljer att bege sig till ett grustag utanför en storstad för att å det grövsta puckla på varandra är det svårt att göra idrotten ansvarig för beteendet. Idrotten blir med andra ord en ursäkt för allmänt kriminellt uppförande. Vi talar om något annat som närmast får betecknas som ett samhällsproblem. Beteckningen idrottsrelaterat våld kräver sålunda en annan stringens än den i den allmänna debatten gällande nomenklaturen. Detta innebär naturligtvis inte att idrotten kan ställa sig vid sidan av och blunda för att personer nyttjar beteckningen idrott för ett socialt inte acceptabelt beteende. Idrotten har likt andra samhällsbärande aktörer att ge sitt bidrag till att bekämpa kriminalitet också utanför den idrottsliga arenan.

Den andra frågan är att söka ta ett fastare grepp över idrottens intäktssida i ett samhällsekonomiskt perspektiv. Det är lätt att beskriva vad samhället satsar i form av ett antal budgetkronor men svårare att kvantifiera de värden man får tillbaka i form av bättre hälsotillstånd, lägre sjukvårdskostnader, högre välbefinnande hos medborgarna, ökade skatteintäkter etc. Av rent egenintresse bör idrotten centralt ta ett fastare tag i denna fråga.

Försök i denna riktning har gjorts vad gäller den regionala nivån och i vissa klubbar. Som ett exempel kan nämnas en rapport publicerad i början av detta år *Djurgården Stockholm – Idrott och samhällsnytta i förening* (projektansvarig Filip Lundberg). I denna publikation finns vidare ett antal artiklar som också tar upp det nationella perspektivet på detta område.

4 Uppföljning av förslagen i delbetänkandet och i skrivelsen om anmälningsplikt

Vad har skett med grundbultarna i klubbarnas, polisens och åklagarens strategier.

Bötessystemet inom fotbollen bör ändras.

Säkerhetsfrågor måste in i styrelserummen.

Bristerna är ofta påtagligast i de näst högsta serierna.

Införande av anmälningsplikt saknar stöd.

Vägen från viljeinriktning till praktiskt genomförande kan vara lång.

Ett tydligt ställningstagande till lagda lagförslag är trängande.

EU-rätten om konkurrensneutralitet mellan olika driftsformer måste beaktas i svensk lagstiftning.

Ideell förening och IdrottsAB ska behandlas lika vad gäller poliskostnader.

Betalning för poliskostnader bör nedsättas under 2013 i avvaktan på politiska beslut.

Brister i den nationella samordningen av polisen kvarstår men färdvägen är rätt.

Samtalsklimatet mellan polis och klubbar respektive mellan polis och supportrar är bitvis frostigt.

Stockholmspolisens arbete med interndebiteringar har drivits för långt.

Åklagare med regionalt ansvar har ännu inte utsetts.

4.1 Grundbultar i klubbarnas strategi

I delbetänkandet ägnades ett betydande utrymme åt att beskriva klubbarnas säkerhetsarbete utifrån olika dimensioner. Planeringssystemets uppbyggnad redovisades sett med såväl klubbarnas, arenaägarnas som polisens ögon. Redogörelsen avsåg hela kedjan från klubbar, polis, supporterpolis, publikvärdar och ordningsvakter. En sådan sammanställning har tidigare aldrig gjorts. Min utgångspunkt var att en fyllig redogörelse underlättar förståelsen kring möjliga och omöjliga förbättringar av nuvarande strategier samt att det borde vidga spelutrymmet för den samverkan som otvetydigt är på gång.

Min slutsats var att det uppbyggda planeringssystemet förefaller stabilt och att mina samlade förslag rymdes inom ramen för detta system. Dock borde Föreningen Svensk Elitfotboll (SEF) och Svenska Hockeyligan (SHL) verka för mer av nationell likformighet. Speciellt gäller detta fotbollen. Ishockeyn har hunnit längre i detta hänseende.

Av sportsliga skäl är det ett stort handicap att huliganism förstör det som är kärnan i idrotten, dvs. rent spel och lika förutsättningar för lagen. Vinnare ska koras på idrottsliga meriter och ingenting annat. Idrottsrelaterat våld skrämmar i väg den vanliga publiken. Ett aktivt publikdeltagande är en av stöttepelarna i en spännande match och därutöver ett bärande element i klubbarnas ekonomi. Våld och huliganism avskräcker härutöver sponsorer och är ett negativt inslag vid förhandlingar med media som TV och radio. Detta är ett skäl till att alltmer av strategierna inriktats mot de skötsamma supportrarna. Denna omsvängning har dock kommit till lite "under galgen" och som konstaterades i delbetänkandet finns här mer att göra.

Huliganism skapar vidare ekonomisk olikhet mellan klubbarna. Inte minst storstadsklubbar får kostnader för säkerhetsarbetet som vida överstiger genomsnittsnivån. Inte minst gäller detta om man valt driftformen IdrottsAB. Vid sidan av skillnader i säkerhetskostnader för hemmalag torde detta vara ett hot mot de idrottsliga förutsättningarna i olika regioner.

Mina slutsatser

Jag finner ingen anledning att här systematiskt återupprepa de förslag som jag tidigare lämnat. Vissa återkommer i detta slutbetänkande för fördjupad och förädlad hantering. Detta gäller till exempel frågor kring arenasäkerhet, vissa viktiga ansvarsfrågor, vikten av att stödja den goda supporter-kulturen och hur detta låter sig göras, förebyggande insatser samt arrangemangsfrågor av allehanda art. Till det senare hör bemötande av bortalagssupportrar, kringaktiviteter runt arenan, service på arenan, alkoholservering m.m. Mycket av detta bygger på den information vi hämtat in från klubbar och andra aktörer. Allt enligt mottot att *kunskaper kommer men visdom stannar kvar*.

Vad jag bara delvis återkommer till är vikten av att säkerhetsfrågor bereds utrymme vid klubbarnas styrelsemöten, att professionalismen ökas vad gäller val och utvärdering av säkerhetsinvesteringar och att kunskapsnivån på dessa områden höjs inom idrottsrörelsen. Säkerhetsbristerna är mest påtagliga i de näst högsta serierna. Jag har inte ändrat mening på dessa punkter. Mitt intryck är att förbättringar är på gång inom idrottsrörelsen och att en viss centralisering inom specialidrottsförbunden krävs vid handläggandet av dessa frågor.

Som framgick av delbetänkandet skiljer sig bötesystemen i fotbollen och ishockeyn sig åt. I fotbollen bestraffas, förenklat uttryckt, förseelsen oberoende av vilka säkerhetsåtgärder klubbarna vidtagit. I ishockeyn däremot bedöms säkerhetsarbetets kvalitet snarare än de enskilda händelserna. Har en klubb vidtagit rätt åtgärder men en förseelse likväl begås slipper man böter och straffavgift. Omvänt kan man i ishockeyn få böter eller straffavgift även om ingen olycka sker, om man inte följer gällande regelverk och kan påvisa ett trovärdigt och seriöst säkerhetsarbete. Som exempel kan nämnas en match i HockeyAllsvenskan i oktober 2012, där arrangören ådömdes straffavgift för bristande säkerhetsåtgärder, trots att inga förseelser begicks. Avgiften är öronmärkt för det förebyggande säkerhetsarbetet.

Svenska Ishockeyförbundet (SIF) fullföljer nu denna uppläggning genom att till årets RF-stämman föreslå att ett SF ska kunna besluta om att böter utdömda i säkerhetsrelaterade ärenden rent generellt ska kunna användas till förebyggande säkerhetsarbete. I dag gäller detta enbart tävlingsstraffavgifter. Denna motion skulle även kunna ha relevans för fotbollen.

Sammanfattningsvis är det min uppfattning att klubbarna inom fotboll och ishockey även i övrigt tagit till sig kunskap kring huliganism och de hot mot idrottens varumärken som detta innebär. Viljan att bekämpa detta gissel har varit tydlig under det gångna året sedan delbetänkandet lades fram. Nu handlar det snarast om att – bortsett från vissa ekonomiska realiteter – omsätta den kunskap som finns i praktisk politik. Och detta i samförstånd mellan alla de aktörer som berörs. Klubben och dess verksamhet är det nav som det kretsar kring. Till klubbarna vill jag därför säga: *Kunskap finns, nu gäller det att handla*. Eller som någon tänkare i romarriket en gång uttryckte saken: *Kunskapens rot är bitter, men dess frukter är söta*.

Jag anser att vad gäller bötesystemet bör fotbollen slå in på samma väg som ishockeyn. En sådan rörelseriktning har initierats men man bör enligt min mening kunna gå fortare fram.

4.2 Grundbultar i polisens strategi

4.2.1 Inledning

I mitt delbetänkande valde jag att som önskvärda grundbultar i polisens strategier lyfta bland annat följande vad avser den övergripande inriktningen:

- Polisens strategitänkande bör fortsätta att utvecklas i offensiv riktning och mot att än mer använda polisväsendets olika grenar.
- Strategins två mål bör vara att förhindra nyrekrytering av risk-supportrar respektive att reducera dess hårda kärna.
- Det är viktigt att visa uthållighet och hålla fast vid gjorda prioriteringar.
- Kommenderingschefer, insatschefer och arenabefäl måste tillåtas bygga upp erfarenhet och rollerna får inte spridas på för många händer.

4.2.2 Rapport kring konfliktreducerande principer

I en rapport daterad och fastställd den 27 juni 2012 från Rikspolisstyrelsen (RPS) *Konfliktreducerande principer inom idrottskommenderingar* med underrubriken *Förslag till praktisk tillämpning* hanteras bland annat ovanstående punkter. Rapportens syfte är att föreslå metoder inom ramen för SPT-kommenderingar (särskild polistaktik), där de fyra konfliktreducerande principerna *kunskap, kommunikation, underlättande* samt *differentiering* tillämpas. Målet med uppdraget anges vara att skapa förutsättningar för idrottsarrangemang som underhållning och familjetillställningar samt en arena för utövande av en positiv supporterkultur.

Rapporten redogör för rekommenderade arbetsmetoder och åtgärdsförslag under rubrikerna *Förberedelser, Genomförande* och *Efterarbete*. I dokumentet hävdas att varje individ måste vara medveten om och ha förståelse för SPT-principerna och utifrån detta kunna välja metoder för att principerna ska kunna tillämpas. En gemensam strategi bör enligt rapporten upprättas mellan polismyndigheterna och samverkanspartners som arrangörer och klubbar med flera. Strategin ska innefatta en gemensam målbild och en kommunikationsstrategi för att förmedla budskapet.

KUT-verksamheten (kriminalunderrättelsetjänst) bör utvecklas genom ett mera strukturerat underrättelsearbete. Brottsförebyggande arbete genom exempelvis ungdoms-, krog- och narkotika-insatser samt en tidig och kontinuerlig dialog med supportergrupperingar är andra förslag som presenteras i rapporten liksom vikten av att bygga upp erfarenhet hos ledande personer som kommanderingschefer, insatschefer och arenabefäl.

Rapporten avslutas med ett 20-tal åtgärdsförslag med varierande grad av konkretion.

4.2.3 Den särskilda polistaktiken (SPT-aktörer) 2010–2012

Den särskilda polistaktiken infördes 2004 av RPS för att förebygga och hantera större ordningsstörningar genom enhetliga polisiära nationella metoder. Under 2006 tillsatte RPS ett treårigt projekt för att ta reda på hur den särskilda polistaktiken fungerat i praktiken. Syftet med projektet var att ta fram en strategi för långsiktig kunskapsutveckling som integrerar forskning, utbildning och praktik.

Jag har inom utredningsarbetets ram bett RPS att komma in med en skrivelse innehållande en *beskrivning av metodutveckling, inklusive utvärdering, av SPT*. Från denna skrivelse kan följande information hämtas:

Fram till i dag har SPT-konceptet breddats med ett flertal olika nya funktioner. Arbetet syftar till att förebygga att ordningsstörningar uppstår i samband med demonstrationer, andra allmänna sammankomster och offentliga tillställningar. Om konflikter uppstår mellan grupper ska inriktningen vara att så långt det är möjligt förhindra att konflikterna eskalerar. Följande grupperingar är viktiga för genomförande av SPT-konceptet.

Hundförare ska ingå i en grupp om sammanlagt sex medlemmar (en gruppchef, fyra hundförare och en chaufför). Hundgruppen har som särskild uppgift att både med och utan hund utföra uppdraget med stor bredd.

Polisryttaren ska ingå i en grupp om sammanlagt sex ekipage (en gruppchef och fem medlemmar). Ryttargruppen har en särskild uppgift att med häst utföra uppdrag med stor bredd. Ryttargruppen kan tjänstgöra med utrustning under längre arbetspass med tempoväxlingar och med hög initiativförmåga.

Supporterpolisen ska arbeta specialiserat med kunskaps- och underrättelseinhämtning samt spaning i syfte att lagföra de som begår brott. Om konflikter uppstår mellan grupper ska inriktningen vara att så långt det är möjligt förhindra att konflikterna eskalerar. Supporterpolisen samverkar huvudsakligen med andra polisiära resurser i enlighet med det uppdrag som givits dem av kommanderingschefen. Supporterpoliser arbetar civilt eller i uniform väl synliga för besökare och supportrar.

Evenemangspolisen ska arbeta specialiserat med att föra dialog och samverka med enskilda supportrar, supporterklubbar, arrangörer, frivilligorganisationer, kommuner med flera i syfte att nå överenskommelser som leder till ett säkert genomförande i enlighet med polisens nationella mål. Dialogen ska fortsätta efter ett arrangemang för att skapa förutsättningar för att ett framtida idrottsarrangemang ska kunna genomföras utan konfrontationer och ordningsstörningar. Om konflikter uppstår mellan grupper ska inriktningen vara att så långt det är möjligt förhindra att konflikter eskalerar. Evenemangspoliserna utgör en länk mellan kommanderingsledning och arrangörer samt supportrar före, under och efter match. Ett förtroendeskapande arbete över tid utgör grunden för evenemangs-

polisens verksamhet. Evenemangspoliser arbetar civilt eller i uniform väl synliga i nära anslutning till besökare och supportrar.

Civil gripare har som särskild uppgift att genomföra gripanden, också under svåra förhållanden, samt spana och observera. Civil gripare arbetar i civil klädsel och ska kunna förflytta sig i grupp med utrustning under längre pass och med tempoväxlingar. Civil gripare ingår i en grupp om sju medlemmar som leds av en gruppchef och grupperna kan ingå i en särskild avdelning för civilt gripande.

Dialogpolis är polis med särskild uppgift att etablera och kontinuerligt upprätthålla dialog med grupper och organisationer som genomför eller förväntas genomföra demonstrationer och andra opinionsyttringar. Dialogpolisen utgör en kontaktlänk mellan kommanderingsledning och demonstranter före, under och efter en kommendering. Ett förtroendeskapande arbete över tid utgör grunden för dialogpolisens arbete. Dialogpolisen arbetar civilt och ingår i en dialoggrupp som leds av en gruppchef.

Fortsatt taktikutveckling ska via RPS ske bland annat genom att RPS fått medel för ett treårigt EU-projekt *Good practice for dialogue and communication as strategic principles for policing political manifestations in Europe* (GODIAC). Syftet med projektet är att identifiera och sprida god praktik när det gäller att använda dialog och kommunikation som strategiska principer i hantering och förebyggande av ordningsstörningar vid politiska manifestationer och demonstrationer i Europa. GODIAC-projektet pågår mellan den 1 augusti 2010 och den 31 juli 2013.

4.2.4 Mina slutsatser

Enligt min mening tar polisens åtgärdsförslag i stora stycken upp frågeställningar som direkt kan kopplas till mina förslag i delbetänkandet. Det gäller även vissa ansvarsfrågor som jag valt att hantera i *kapitel 11 Ansvarsfrågor*. Jag noterar vidare med tillfredsställelse den restriktiva inställning som andas mot vissa traditionella polismetoder som till exempel så kallad "insäckning" och andra kollektiva instrument.

Rikspolisstyrelsen har i sitt remissvar på delbetänkandet hävdat att flertalet av mina förslag är genomförda eller under genomförande. Även om jag tillåter mig betvivla att detta är hela san-

ningen noterar jag med tillfredsställelse att vi synes vara överens om färdvägen.

Den tvekan jag kan hysa rör själva processen för framtagandet av *dokumentet kring konfliktreducerande principer* samt oklarheten kring genomslagskraften i praktisk politik, såväl geografiskt som inom olika delar av polisverksamheten. Vad gäller den förstnämnda frågan är min oro att varje aktör – i detta fall polisen – internt tar fram sitt policydokument, utformat och färdigförhandlat inom den egna strukturen. Jag kan inte frigöra mig från känslan att detta varit fallet vad gäller detta strategidokument. Jag efterlyser mera av mellan parterna gemensamma strategidokument. Vidare anser jag att åtgärdsförslagen måste brytas ned och ges en mera praktisk och konkret inriktning. I sin nuvarande utformning har de lite karaktären av att vara en kopia på den nationelle samordnarens uppdrag och lösningsförslag.

En andra osäkerhet gäller frågan om alla värdeord ordentligt försänkts inom polismakten. Inte minst gäller detta stödet i praktisk gärning av den goda supporterulturen. Detsamma gäller vridningen av fokus från risksupportrar till den ”vanliga åskådaren”.

Detta leder över till frågan om dokumentets framtida genomslagskraft. I delbetänkandet föreslås att rikspolischefen fattar beslut om generell inspektion av verksamheten. Glädjande nog har ett beslut med i huvudsak denna innebörd fattats under våren 2012. Verksledningskansliet på RPS har fått i uppgift att bland annat genomlysna hur det operativa polisarbetet tillämpas i praktiken på området idrottsrelaterat våld samt i vilken utsträckning önskemålen om en nationell samordning är på väg att uppfyllas. Enligt rikspolischefens grundbeslut 2010 ska polisen 2013, i samverkan med andra aktörer, genom ett effektivt och kunskapsbaserat arbete ha ökat tryggheten samt minskat brottsligheten och ordningsstörningarna i samband med idrottsarrangemang jämfört med nivån 2011. Detta ska ske genom åtgärdsprojekt, utbildningsprojekt, områdesbevakning och analys samt en del som avser utvärdering.

De två senare punkterna har resulterat i en litteraturoversikt och en delrapport under det första kvartalet 2013. En slutrapport planeras till sista kvartalet 2013. Delrapporten omfattar process- och effektuppföljning, måluppfyllelse och övergripande problembild. Utvärderingen avser kvalitativ – kvantitativ analys av brott, ordningsstörningar och åtgärder och innehåller bland annat en tidsmässig avgränsning och detaljanalys av händelser, aktörer och åtgärder. För en närmare redogörelse av delstudien hänvisas till RPS:s

Delrapport 1, Polisens arbete mot idrottsrelaterad brottslighet – Problem-bild, genomförande och måluppfyllelse (VLK-223-7618/12).

Delrapporten innehåller flera värdefulla observationer som kan vara till glädje för polisarbetet på såväl nationell som regional nivå. Inte minst sätts fingret på vissa brister i den nationella samordningen och tillkortakommanden mellan nationella polisiära spelare och rapporten redovisar ett flertal åtgärder för att åstadkomma en bättre tingens ordning. Med tanke på de relativt få åtgärder som vidtagits från rikspolischefens beslut 2010 till dags dato är rapporten välkommen. Jag ser det som angeläget att detta uppdrag ges genomslagskraft samt att de högsta cheferna engageras i arbetet. Jag utgår från att en del av mina slutsatser också hinner vävas in i RPS aviserade slutrapport.

Det frostiga samtalsklimatet mellan främst polisen i Stockholm och klubbarna respektive mellan polisen och supporterarna/supporterföreningarna har inte förbättrats sedan delbetänkandet lades fram. Detta är något som på sikt kan visa sig vara förödande.

RPS har beslutat att under 2013 genomföra en formell inspektion vad gäller villkorsgivning, former för uttag av poliser samt polisens kostnader för polisbevakning. Detta är enligt min mening steg i rätt riktning och rör rätt delfrågor.

Vad gäller de dokument kring konfliktreducerande principer inklusive metodutveckling som framtagits under 2012 noterar jag att man ännu inte kan tala om en utvärdering utan snarare om ambitioner i olika hänseenden. Problemen kring bristande nationell samordning och likformighet kvarstår och modellen fungerar ännu inte enligt uppsatt mall. Här krävs bland annat mer av styrning och utbildning. Nu är det mindre viljeinriktningen det handlar om utan snarare det praktiska genomförandet.

Jag måste också tyvärr notera att ”debiteringsvurmen” består vad gäller medverkan ute i landet från supporterpolisen i Stockholms län. Den så kallade landsortens polismyndigheter avstår numera ofta från att nyttja denna kompetens beroende på att Stockholmspolisen fortfarande kräver betalning. Jag anser kort och gott att detta är ett oskick, då det påverkar säkerheten i negativ riktning.

Avslutningsvis vill jag vad avser polisens arbete hänvisa till kommande kapitel om våld, hot och trakasserier respektive förekomsten av kriminell infiltration. Detsamma gäller delbetänkandets resonemang kring hotbildsanalyser och vikten av att upprätta en så kallad ”10 i topplista” regionalt och centralt vad avser de värsta förövarna.

4.3 Grundbultar i åklagarnas strategi

Åklagarna har en viktig roll att spela till exempel vad gäller tillträdesförbud. Ett förtjänstfullt arbete i denna senare fråga har lagts ned av bland annat Utvecklingscentrum i Malmö. Framsteg har gjorts vad gäller rutinerna för att fatta beslut om tillträdesförbud. I delbetänkandet föreslogs att Riksåklagaren skulle utfärda en rekommendation att utse särskilda åklagare med regionalt ansvar. Fördelen är att specialiseringen innebär en snabbare hantering och en mer likartad praxis än när ansvaret ligger på allmän jouråklagare. Detta system tillämpas i de mera framgångsrika åklagardistrikten. Någon sådan rekommendation har hittills inte utfärdats. I april 2013 kommer Åklagarmyndigheten att genomföra en utbildning för ett 40-tal åklagare som hanterar beslut om tillträdesförbud och det är möjligt att denna fråga då kommer upp.

Mina slutsatser

Jag vidhåller att Riksåklagaren bör ta det initiativ jag förordat. Vissa rutiner kring tillträdesförbud kräver ytterligare översyn. Förslag till vissa förbättringar redovisas i *kapitel 8 Vissa legala frågor*.

4.4 Anmälningsskyldighet

Den 26 juni 2012 lämnade jag till regeringen *Skrivelse med anledning av riksdagens beslut om anmälningsskyldighet vid idrottsarrangemang*. I denna skrivelse föreslår jag att man avvaktar med att införa en anmälningsskyldighet. Det är flera skäl till detta. Jag anser att en sådan begränsning av den anmälningsskyldiges rörelsefrihet inte står i proportion till det behov eller det resultat man vill uppnå. Det skulle också medföra praktiska problem såväl för den enskilde som för polisen. Jag anser att de förslag jag lämnat i mitt delbetänkande ger en bättre sammantagen effekt än en anmälningsskyldighet. Att inte vidta några åtgärder på området är på sikt förödande.

Jag tog in yttrande från såväl Rikspolisstyrelsen som från idrottsrörelsen och de ansåg inte heller att en anmälningsskyldighet borde införas.

Samtliga remissinstanser som yttrade sig över skrivelsen om anmälningsskyldighet tillstyrker mitt förslag.

4.5 Hittillsvarande hantering av delbetänkandets lagförslag

Lagförslagen i stort

Enligt praxis är det inte en fråga för en utredare att diskutera hur hans/hennes förslag tas emot och hur de blir föremål för vidare behandling. Med tanke på den starka kopplingen mellan delbetänkande och slutbetänkande kan det dock i detta fall finnas skäl att något beröra också denna fråga. Delbetänkandets remissbehandling avslutades i augusti 2012, det vill säga för drygt ett halvår sedan.

Generellt tror jag man vågar konstatera att idrottsrörelsen mangrant ställt sig bakom lagförslagen. Vad gäller andra remissorgan är bilden något mera splittrad.

Mina utgångspunkter är alltför att det offentliga har ett ansvar för att tillhandahålla legala instrument för ordningens upprätthållande inom ramen för de grundförutsättningar som hänför sig till proportionalitetsprincipen och liknande rättsgrunder.

På lite mer detaljerad nivå kan konstateras följande:

Förslagen om en skärpning av lagen om tillträdesförbud samt rätten att utforma ett nationellt register för personer som är under sådant förbud har tillstyrkts av – utöver idrottsrörelsen – flera andra aktörer. Speciellt gläder det mig att Datainspektionen tillstyrkt ett nationellt register om man exkluderar arrangörsavstängningar.

Mitt förslag att under vissa betingelser införa ett maskeringsförbud på idrottsarenor bygger på att risksupportrar nyttjar denna lucka i lagstiftningen, speciellt vad gäller pyroteknik. Den gångna fotbollssäsongen har styrkt mig i uppfattningen att ett sådant förbud har klara fördelar.

Kostnader för polisbevakning

Mitt förslag att IdrottsAB, liksom ideella föreningar, bör befrias från att stå för poliskostnaderna har vunnit ett unisont stöd inom idrottsrörelsen. Också remissinstanser utanför idrotten intog en positiv grundinställning, även om invändningar fanns mot min tekniska lösning. Jag kan bara konstatera att om inget görs kommer problemen att bli stora. Troligen tvingas berörda klubbar överge idén med IdrottsAB som arrangörer. Liksom för andra klubbar blir då lösningen att arbeta via aktiebolag i annan ordning än att

formellt nyttja dem som arrangörer. Uppfinningsrikedomen på detta område torde vara betydande liksom det stora antal domstolsprövningar som i så fall förestår!

Det kan t.ex. finnas skäl att notera att Djurgården Fotboll avser undersöka möjligheterna att föra över arrangörskapet och den idrottsliga verksamheten till föreningen. Motsvarande resonemang lär föras inom AIK.

Regeringen har beslutat att på denna punkt inte följa mitt förslag. I stället har en särskild utredare tillkallats med uppdrag att överväga och föreslå hur ersättningsskyldigheten för polismyndigheternas kostnader bör utformas för att begränsa kostnadsansvaret för dem som *i dag* (min kursivering) är betalningsskyldiga. Uppdraget ska redovisas senast den 30 april 2013.

Övrigt

Riksidrottsförbundet (RF) kommer vid sitt Riksidrottsmöte (RIM) i maj i år att diskutera och eventuellt fatta beslut i frågan om nuvarande regel innebärande ett krav på 51 %-äggande av IdrottsAB ska slopas vad avser RF:s stadgar. Varje specialidrottsförbund (SF) skulle då själv ha att ta ställning i denna fråga vad gäller den egna verksamheten. Denna eventuella delegering av beslutsrätten rubbar inte förslagen kring IdrottsAB i mitt delbetänkande. Skulle däremot ett SF som fotbollen eller ishockeyn ta bort detta krav i sina egna stadgar förändras givetvis bilden. I ett sådant hypotetiskt läge blir det svårt att argumentera för att poliskostnaderna ska bäras av det allmänna.

Avslutningsvis, vad avser kameraövervakning, där jag inte föreslog lagändringar utan praktiska förbättringar, synes mig utvecklingen gå åt rätt håll. Förbättringspotentialen är dock ännu inte uttömd. En innovation som kommit sedan delbetänkandet lades fram är att viss polispersonal och vissa ordningsvakter bär en kamera på uniformen. Ett av syftena är att i förebyggande syfte kunna göra inspelningar (såväl ljud som bild) men naturligtvis också att kunna identifiera dem som begår brott.

4.6 Mina slutsatser

När jag – och samtliga remissinstanser som yttrade sig – valde att föreslå att en anmälningsplikt inte borde införas byggde ställningstagandet på att alternativa och bättre lösningar kan tillgripas. Jag menar att delbetänkandets förslag om utbyggd och förbättrad lag om tillträdesförbud, nationellt register över personer som ådömts tillträdesförbud m.m. är effektivare metoder som samtidigt inte inskränker personlig integritet på samma sätt som en anmälningsplikt. Däremot är det djupt olyckligt om *inga* åtgärder avseende legala regleringar vidtas, alternativt om onödig tid spills innan detta sker. Detta skulle på ett allvarligt sätt hämma kampen mot den idrottsrelaterade brottsligheten. Jag hoppas innerligt att så inte blir fallet och att de politiska beslutsfattarna inom en nära framtid indikerar om och hur man avser angripa de juridiska frågeställningar som idrotten så tydligt markerat måste hanteras.

Ett av motiven till Justitiedepartementets ställningstagande att inte följa mitt förslag att befria IdrottsAB från kostnaderna för polisbevakning är avgränsningsproblem och rättvisaspekter mot andra aktörer utanför idrotten. Jag kan ha förståelse för dessa synpunkter men beklagar att min uppdragsgivare inte medgav att jag fick pröva denna fråga. Värdefull tid riskerar att gå till spillo med en debiteringsnivå som det politiska systemet inte anser vara godtagbar. Jag menar att ansvariga beslutsfattare inom polisen bör medge nedsättning av avgiften under idrottsåret 2013 av den omfattning man tillämpade under en övergångstid innan systemet fullt ut sattes i kraft.

Jag vill härutöver göra två påpekanden. Det ena avser att jag i det följande – främst i *kapitel 11 Ansvarsfrågor* – lämnar förslag till vissa systemändringar i avsikt att bl.a. minska behovet av polisinsatser. Det andra tar sikte på den dom Marknadsdomstolen avgav i december 2012. Denna innebar att Marknadsdomstolen i konkurrenshänseende inom EU-rätten likställer kommersiell verksamhet bedriven av ideella föreningar med verksamhet bedriven av företag. Annorlunda uttryckt vänder sig domstolen mot att ett frälse inom idrotten – ideell förening – hanteras annorlunda än ett icke frälse, dvs. företag. Denna nya dom måste rimligen nu också vägas in i bilden när vi analyserar frågan om likabehandling av poliskostnader inom elitidrotten. Det handlar som jag ser det inte bara om att den som i dag betalar mycket framöver ska betala mindre.

Det kan i sammanhanget nämnas att AIK Fotboll AB den 6 februari 2013 inlämnat ett klagomål till Europeiska gemenskapernas kommission vad gäller rätten att kräva betalning av IdrottsAB för poliskostnader i samband med matcher.

Avslutningsvis vill jag fästa uppmärksamheten på ett examensarbete i Förvaltningsrätt på juridiska institutionen vid Stockholms universitet skriven av Nils Penton med rubriken *Fotbollsallsvenskans betalningsansvar för offentliga tillställningar*. I detta arbete drivs tesen att en olikartad behandling av ideella föreningar och IdrottsAB vad avser poliskostnader saknar stöd i EU-rätt och att svensk lagstiftning måste anpassas härtill. Vidare drivs tesen att det är förvånande att detta problem inte politiskt och juridiskt uppmärksammats tidigare.

Jag utgår från att såväl poliskostnadsutredningen som Regeringskansliet nog kommer att pröva dessa nya dimensioner.

5 Vision 2018

En vision presenteras i en längre respektive kortare version.

I kampen mot våld på idrottsarenor ter det sig frestande att ställa upp en vision för vartåt arbetet ska sikta. Visioner kan sällan fullt ut infrias men de markerar likväl en färdriktning. Visioner kan beskrivas relativt utförligt eller ha formen av en s.k. *one-liner* som ska kunna presenteras under en hissresa mellan bottenplanet och andra våningen. Jag ska här försöka mig på ett mellanting och har godtyckligt valt att låta visionen ta sikte på 2018. I sin längre version är visionen i min tappning snarare att se som en beskrivning av ett antal frågor som måste lösas.

Innan jag ger mig på denna utmaning vill jag inledningsvis konstatera att mycket bra arbete läggs ned på säkerhetsinsatser inom de två sporter jag har koncentrerat mig på, nämligen fotboll och ishockey. Som framgår av delbetänkandet har mycket skett redan innan mitt arbete initierades och tempot i förändringsarbetet på detta område har ingalunda avtagit sedan dess. Tvärtom. Men bra kan göras bättre.

I min vision ingår ett starkare inofficiellt kontrakt mellan samhälle och anordnare av elitidrottsmatcher. Visionen omfattar ett mer totalt ansvar för arenasäkerheten från arrangörens sida såväl inne på arenan som i dess omedelbara närhet. Engelsmännen använder beteckningen "foot prints" för att beskriva det senare. Här ligger också att resursdimensionering vid matcher diskuteras och överenskomms mellan ordningsmakten och andra aktörer med möjlighet för någon fristående nivå att behandla eventuella meningsmotsättningar. Nolltolerans mot läktarvåld är ett självklart inslag i en vision.

I visionen ligger också en annan och tydligare tonvikt på den goda supporter-kulturen där stränga påföljder för huliganer paras med starkt stöd och service till den stora majoritet som kommit för

att njuta av evenemanget. Jag vill också se mer av förebyggande insatser mot rekrytering av nya risksupportrar, inte minst vad gäller yngre manliga tonåringar, samt ökad hjälp till dem som vill komma ur de destruktiva grupperingarna. Liksom insatser att angripa den hårda kärnan av risksupportrar. Kravet på sådana insatser vilar tungt på såväl klubbar som inte minst den kommunala sektorn. Utan att bli moralister måste vi tillsammans arbeta mot det olämpliga språkbruk på läktarna som stöter bort nya åskådargrupper.

Visionen bör också innefatta ett fullföljande av polisens s.k. särskilda polistaktik (SPT) med en mer utbyggd *reell* samverkan och informationsutbyte inom polisen och med klubbarna med särskild tonvikt på att inom fotbollen stötta funktionen Supporter Liaison Officer (SLO). Men den bör också innefatta ett utbyggt samarbete inom polisen, speciellt mellan insatschefer och supporterpoliser samt ett bättre strukturerat underrättelsearbete.

Rikspolisstyrelsen (RPS) måste ta, och i vissa fall ges, en mer samordnande roll. Om ordningsvakter och publikvärdar ska kunna betros med ett större ansvar för arenasäkerheten krävs en nationellt fastställd, stegvis utbildning med olika kompetensnivåer.

I visionen ligger vidare att säkerhetsarbetet mera måste in i styrelserummen och att detta också gäller klubbar i de näst högsta divisionerna. En tuffare attityd krävs mot vad som skulle kunna betecknas som otillbörlig påverkan av utomstående, bl.a. genom ett aktivare engagemang från "vanliga" medlemmar.

Ska allt detta lyckas krävs ett batteri av åtgärder från bemötande av bortalagens supportrar till fler och aktivare kringaktiviteter kring matcharenan. All form av alkoholförtäring kring elitmatcher är svår att eliminera och jag tror det är fel väg att försöka gå. Kraven på servering och hantering i övrigt bör följa samma regler som vad gäller vanliga krogbesök. Kommunerna måste leva upp till sitt tillsynsansvar.

Avslutningsvis innefattar visionen att tydliga och konkreta mål ställs upp från klubbarnas sida och att en aktiv kvalitetssäkring och uppföljning blir en självklarhet.

Naturligtvis är det så att mycket av innehållet i denna vision arbetas det med inom idrottsrörelsen, ofta med stor framgång. Jag tror likväl inte att jag slår in öppna dörrar, eftersom engagemang och kunskap skiftar mellan berörda klubbar. I botten för att nå framgång ligger behovet av samverkan enligt devisen *en kan inte göra allt, alla kan göra något och tillsammans kan vi göra mycket.*

När visionen ska sammanfattas i hisstermer, dvs. presenteras i sin mest kortfattade form, skulle förebilden kunna vara en sammanställning av rubrikerna för delbetänkande respektive slutbetänkande nämligen *Mindre våld och mera glädje för pengarna*.

De tankegångar som här presenterats under beteckningen Vision kommer att komma igen och utvecklas i följande kapitel.

6 Ordningsläget under fotbolls- och ishockeysäsongen 2012 och början av 2013

Fotbollssäsongen 2012 kan betraktas som relativt lugn. För fotbollen har problemen kring pyroteknik och vissa ansvarsfrågor dominerat. Ishockeysäsongen 2012-2013 har hittills i huvudsak varit lugn. Mer ansträngda polisrelationer inom fotboll än ishockey. Gammelmedias respektive nymedias bild av huliganism analyseras. Idrottsrörelsen bör vara mer aktiv i mediedebatten.

6.1 Fotbollssäsongen

Från en övergripande utgångspunkt kan konstateras att fotbollssäsongen 2012 var relativt lugn. Nya riktlinjer från Svenska Fotbollförbundet (SvFF) vid användande av pyroteknik har inneburit att problemet med avbrutna matcher och omspel inte var aktuellt under 2012. En match fick på grund av elavbrott avslutas för att fullföljas nästa dag (Åtvidabergs FF – Sundsvalls GIF).

IF Elfsborg blev svenska mästare efter en osedvanligt spännande ligaavslutning och GAIS och Örebro SK blev degraderade till Superettan. Detsamma gäller GIF Sundsvall som förlorade kvalet mot Halmstads BK, som alltså gick upp i Allsvenskan efter en ettårig sejour i Superettan. Brommapojkarna och Östers IF tog också klivet tillbaka till Allsvenskan.

AIK och Helsingborgs IF avancerade längre i det europeiska cupspelet än vad som varit vanligt för svenska lag under senare år.

Det stora ordningsproblemet under 2012 kan sägas ha varit otillåtet användande av pyroteknik. Speciellt under högriskmatcher var detta ett reellt problem. Derbymatcherna mellan AIK och Djurgårdens IF kan speciellt nämnas liksom motsvarande derbyn mellan Helsingborgs IF och Malmö FF. I den avslutande omgången möttes AIK och Malmö FF i den sista allsvenska matchen på Råsunda och det sattes kanske "Svenskt rekord" i bengalbränning. Som ett kuriosum kan nämnas att den första matchen på Råsunda spelades mellan AIK och Malmö FF 1937 (AIK vann med 4-0).

SvFF reviderade under hösten sitt regelsystem för tillfälliga matchavbrott vid pyroteknikanvändande i en mer liberaliserande riktning vad avser frekvens och längd.

Det lugnare klimatet på läktarna har inte motsvarats av en tydlig nedgång av det idrottsrelaterade våldet utanför arenorna. Däremot kan detta våld inte sägas ha ökat utan snarare stabiliserats på samma nivå som 2011.

Vad gäller Superettan har problemen primärt kretsat kring Hammarby IF och främst vid deras bortamatcher. I flera fall har antalet medresande supportrar tagit arrangörerna med överraskning. Inte minst vad avser arenasäkerhet har därvid vissa säkerhets- och ansvarsfrågor ställts på sin spets. Det gäller bl.a. Hammarbys matcher i Borlänge och på Grimsta IP (Brommapojkarnas hemmaplan). På Söderstadion var det en match (Hammarby – Assyrisk) där det spårade ur på en läktare och senare bakom en läktare, men i övrigt inträffade inga större intermezzon.

Enligt tidigare beslut avsåg Rikskriminalpolisen (RKP) att tertiärvis följa det idrottsrelaterade våldet. Jag måste dock konstatera att sådana rapporter uteblev under 2012. Först en bit in i 2013 har aviserats en rapport från RKP i denna fråga. Givet gjorda åtaganden finner jag detta vara något märkligt. Mina muntliga dialoger antyder dock ingen annan bild från polisens sida än den jag här redovisar.

Notabelt är vidare att vissa lag sökt nya former för att hantera bortasupportrar på ett mera "kundvänligt" sätt (*kapitel 18 Arrangemangsfrågor*). Det går naturligtvis inte heller att förbigå kylan i umgänget mellan polis och klubbar och mellan polis och supportrar, främst i Stockholmsområdet, bl.a. till följd av frågan om vem som ska betala kostnaderna för polisbevakningen.

Under 2012 uppgav 47 procent av svenskarna ett intresse för fotboll och åldersmässigt var intresset som starkast bland unga män. Andelen intresserade har stigit och ökningen är jämnt fördelad köns- och åldersmässigt. Intresset för fotboll är just nu

starkast i östra och västra delarna av landet och svagast i norr. Det stigande intresset för internationell fotboll i TV har mattats av medan intresset för svensk elitfotboll på TV ligger stabilt efter tidigare stort tapp. Konsumtion via digital teknik (dator, mobil) ökar i vikt, om än från låga nivåer.

Allsvenskan står relativt stabilt publikmässigt i jämförelse med internationell fotboll men trenden är ändå något negativ. I Allsvenskan uppgick 2012 genomsnittspubliken/match till 7 210 personer att jämföra med 7 326 året innan. Motsvarande siffror för superettan var 2 456 respektive 2 424 personer. Högsta publik-siffran i Allsvenskan uppgick till 30 857 (Djurgården – AIK) och den lägsta till 1 476 (Syrianska – Gefle). Damallsvenskan hade en nolltillväxt trots ett år med mycket starka profiler i ligan.

Landskamperna 2012 var lugna tillställningar rent säkerhetsmässigt. Vid landskampen Sverige – Argentina den 6 februari i år sprang en person in på planen och ”kramade” Lionel Messi, innan han sent omsider leddes ut av ordningsvakter. I övrigt inträffade inga ordningsstörningar.

Medias sätt att redovisa säsongen har inte bjudit på några större överraskningar. TV har på ett föredömligt sätt undvikit att frossa i bilder från pyroteknikanvändningen. Kvällspressen har å andra sidan ägnat stort utrymme åt huliganismen. Dagspressen i övrigt har på ett övergripande plan intagit en mer balanserad hållning.

6.2 Ishockeysäsongen

I samband med derbymatcherna mellan AIK och Djurgårdens IF i Elitserien säsongen 2011–2012 var det riktigt stökigt vid några matcher, vilket redovisades i delbetänkandet. Avslutningen på ishockeysäsongen blev emellertid relativt lugn.

Brynäs IF blev svenska mästare efter att i slutspelet ha besegrat Skellefteå AIK med 4–2 i matcher. Djurgårdens IF fick lämna Elitserien för att spela i HockeyAllsvenskan säsongen 2012–2013, medan Rögle BK återvänt till Elitserien.

Höstsäsongen 2012 var lugn med ett fåtal intermezzon och starten på vårsäsongen 2013 har fortsatt i lugnets tecken. Detta gäller såväl i Elitserien som i HockeyAllsvenskan. Några matcher under grundserien blev dock stökiga, t.ex. mötena mellan Linköpings HC och AIK, Brynäs IF och Skellefteå AIK samt Frölunda HC och Färjestad BK i januari 2013.

Samtliga från början klassade högriskmatcher i Elitserien har kunnat klassas ner, förutom utomhusmatchen i Gävle. Denna match klassades som en högriskmatch, eftersom den ansågs som en exceptionell händelse med ett stort antal åskådare. Matchen genomfördes emellertid utan några större incidenter.

En avgörande anledning till att det varit färre incidenter den här säsongen är naturligtvis Djurgårdens degradering till Hockey-Allsvenskan och uteblivna elitseriederbyn i Stockholm.

Djurgårdens IF har en trogen hemmapublik trots spel i Hockey-Allsvenskan och har också dragit mycket publik på bortaplan, men inga större intermezzon har rapporterats.

Andelen svenskar som uttrycker intresse för att följa ishockeyn på plats eller i media är stigande och ligger på drygt 40 procent. Åskådarsiffrorna i genomsnitt/match under årets elitseriesäsong visar på en svagt vikande tendens och uppgick den 13 februari 2013 till 1 620 000 att jämföra med 1 790 000 motsvarande period året innan. Speciellt stora har nedgångarna varit för AIK och Frölunda medan Skellefteå AIK har haft en stigande publik tillströmning.

Utvecklingen har på denna punkt varit annorlunda i Hockey-Allsvenskan. I denna serie har åskådantalet stigit kraftigt (närmare 25 procent). En orsak är Djurgårdens nedflyttning från Elitserien men också andra faktorer som kvalitetshöjningen i serien genom bl.a. deltagare av spelare från NHL har rimligen spelat in.

Generellt måste dock påpekas att ett slutligt omdöme kring säsongens åskådarsiffror måste anstå tills serien, inklusive slutspel och kvalspel, avslutats.

Relationen mellan polisen och klubbarna är bra, förutom vad gäller den pågående debatten om poliskostnader för främst Stockholmsklubbarna, medan den är sämre mellan polisen och supportrarna/supporterföreningarna.

Landskamperna 2012 och 2013, inklusive VM i Stockholm 2012, förlöpte utan några större ordningsstörningar. I samband med några VM-matcher var det ett stort alkoholintag och flera (främst utländska) supportrar släpptes inte in på arenan.

Medias bevakning av ishockeysäsongen uppvisar inget anmärkningsvärt mönster. Noteras kan möjligen att glädjande nog har ett utökat utrymme ägnats olämpligt språkbruk på läktare.

6.3 Mina slutsatser, inklusive mediebevakningen

Vad gäller fotbollen är det framför allt frågor kring pyroteknik och ansvarsfrågor som dominerat bilden, liksom självfallet frågan om vem som ska betala poliskostnaderna när IdrottsAB står som arrangör. Enligt min uppfattning agerar respektive aktör i planeringsstrukturen professionellt, men det brister i samordningen mellan parterna. I delbetänkandet anfördes att det väl ofta sker en sammanblandning mellan val av strategi och genomförande av strategin. Det gäller även begreppen samråd, samverkan och samarbete.

Jag upplever att avståndet i planeringshänseende mellan parterna är större inom fotbollen än inom ishockeyn och detta framstår tydligast när det hettar till vid högriskmatcher. Speciellt relationen mellan delar av polisen och klubbar/arrangörer haltar stundtals, men långtifrån alltid. Speciellt gäller detta i Stockholm när polisen vid högriskmatcher flyttar ansvaret från Söderorts- respektive Västerortspolisen till ”central” nivå på Kungsholmen.

Enligt min uppfattning ligger här meningsmotsättningen kring betalning av poliskostnaderna som en våt filt över verksamheten. Problemen med de uteblivna samtalen mellan parterna detta resulterat i måste lösas. Utan förtroendeskapande relationer försvåras allvarligt kampen mot idrottsrelaterat våld. Jag vill uppmana alla parter att på denna punkt ta sitt förnuft till fånga. Detsamma gäller problemet med RKP:s uteblivna tertiärrapportering av ordningsläget.

Vad gäller medias rapportering återkommer jag – med ett delvis annat perspektiv – i *kapitel 12 Det svenska Firmalandskapet* och i *kapitel 14 Kartläggning av våld, hot och trakasserier*.

Det kan dock i detta sammanhang vara intressant att kommentera papperspressens (gammelmmedia) och de digitala mediernas (nymedia) bild av fotbollshuliganism. Redogörelsen är i väsentliga delar hämtad från en uppsats – *Att äga en huliganberättelse* – av forskaren Aage Radmann vid Malmö Högskola och tar sin utgångspunkt i en händelse som inträffade under en fotbollsmatch mellan Malmö FF och Helsingborgs IF i maj 2011. En 18-årig åskådare sprang in på planen och knuffade omkull Helsingborgs målvakt, varefter han blev utburen av polis. Den frågeställning som belyses är vem som har tolkningsföreträde till vad som är god supporterkultur respektive huliganism och om det senare är uttryck för moralpanik. Vem äger berättelsen om fotbollen, publiken och huliganismen? Tidigare forskning om medias bild av huliganism visar

att de inblandade beskrivs ensidigt och att de stigmatiseras liksom att media varit med om att skapa panikstämningar genom sina beskrivningar av huliganism som ett stort problem för både fotbollen och samhället. De tre nya sociala medieaktörer som tas upp är Sverigesescenen – Nordens största huligansajt – samt YouTube och Facebook.

Det intressanta är att diskussionsklimatet är än hårdare i vissa former av nymedia. I detta speciella fall är fördömandet likartat i bägge dessa former av media. Nymedia identifierade snabbt den anonyme 18-åringen och fyllde kommentarsfälten med åsikter som visar på en stark aggression. I det undersökta fallet är alla med att skapa moralpanik genom att 18-åringens handling sätts in i en våldspjä, nämligen huliganism, och att denna händelse bekräftar bilden i media av vissa fotbollssupportrar som farliga och aggressiva.

Samtidigt konstaterar Radmann att de sociala medierna *kan* utgöra en motvikt till gammelm medias monopolistiska makt över mediegemenskapen. I den nya mediatekniken finns en potential som ger möjligheter till helt nya maktstrukturer och tolkningsföreträden kring skapandet av huliganlandskapet. Det handlar om *vem* som väljer att berätta för *vem* och i vilket *syfte*. Det pågår med andra ord en maktkamp mellan olika aktörer i media kring frågan om god fotbollskultur respektive huliganism, en maktkamp som kan komma att påverka Sveriges fotbollslandskap i grunden.

Medias rapportering har många dimensioner. En ansats som kan vara värd att studera ges i Idrottsforum under beteckningen Tre fördömda män, publicerad den 20 februari 2013. Här redovisas tre modeller hur svensk fotboll har förhållit sig till sina mest kända huliganer.

Den för denna utredning intressanta frågan blir – inte enbart för fotboll – hur idrottsrörelsen framöver förhåller sig till att delta i debatten, inte minst vad avser nymedia. En alltför passiv inställning utan en genomtänkt informationsstrategi skulle kunna utvecklas till ett ödesdigert misstag. Här har idrottsrörelsen – liksom engagerade politiker – en viktig fråga att reflektera över. Den dramatiserade liturgin måste enligt min mening mötas med en klar mediestrategi som ger frågan rimliga proportioner.

7 Läget i andra sporter

Studien avser främst bandy, basketboll, handboll och innebandy. Huliganproblemen utanför fotboll och ishockey är för närvarande begränsade.

Spridningsriskerna är begränsade men bör likväl följas av berörda förbund.

Riksidrottsförbundet (RF) bör skapa en utbyggd plattform för dessa frågor.

Vissa förslag till vaccineringsåtgärder lämnas.

Ordningsstörningar i olika former är ett potentiellt problem för alla inom idrottens värld som arrangerar tävlingar. Arenasäkerhet och bemötandefrågor är ständigt aktuella teman. Som tidigare framgått är läktarvåld och idrottsrelaterat våld något som i första hand kan hänföras till fotboll och ishockey, vilket förklarar att mitt första delbetänkande helt koncentrerades till dessa två sporter. I relation till direktiven bör dock ansatsen breddas i den meningen att eventuella problem inom andra sporter bör beröras. En outtalad presumtion får då antas vara att vi talar om olika former av lagidrott där koppling föreligger framför allt till klubbnamnet och klubbidentiteten.

Riksidrottsförbundet (RF) är den samlade idrottsrörelsens gemensamma organ. Jag har därför bett RF att inkomma med yttrande om hur man ser på denna fråga i dess övergripande kontext. Därvid har jag bland annat beaktat att det finns en till RF knuten särskild grupp med uppgift att arbeta med frågor kring den positiva supporterkulturen. Jag har då gjort antagandet att gruppen även övervägt vad som är god respektive dålig supporterkultur. De sporter som jag särskilt kastat mina ögon mot är bandy, basketboll, handboll och innebandy. Utöver förfrågan till RF har jag haft överlägg-

ningar med ledningarna för dessa förbund. En redovisning av dessa överläggningar presenteras i det följande.

7.1 Bandy

Inom bandysporten har incidenter av våldskaraktär inträffat under den senaste tioårsperioden. Man menar dock att problemens amplitud skiljer sig milsvitt från motsvarande förhållanden inom fotboll och ishockey. Varje klubb i Elitserien har en utsedd säkerhetsansvarig och centralt ordnar Svenska Bandyförbundet två årliga konferenser i detta ämne. Systemet med tillträdesförbud nyttjas också inom bandyn.

Publiksnittet i Elitserien ligger kring 1 700 åskådare men spridningstalet är stort. Lidköping, Bollnäs och Hammarby har över 3 000 åskådare som snittsiffror. Hemmaklack och bortaklack har ofta gemensamma utrymmen i halvtidspaus. Bandyförbundet uppger att man ser två problemområden. I södra delen av landet är oroligheterna primärt kopplade till Stockholm (Hammarby) och Västerås. Då Boltic från Karlstad låg i Elitserien förekom också oroligheter, främst vid matcher mot Västerås men även mot Hammarby. Det handlar i viss utsträckning om publik som har sin huvudsakliga hemvist inom ishockey. I norra delen av landet är problemen främst koncentrerade till Hälsingederbyn. Här handlar det i första hand om störningar kopplade till alltför stort alkoholintag. Lite tillspetsat skulle saken kunna uttryckas som *pilsnerfylla på Zinkensdamm och hembränt i Bollnäs*.

En annan iakttagelse som framförts från Bandyförbundet är att slutspelet är det egentliga problemet. Det är till dessa matcher som de mera hårdföra elementen dras.

Inom bandyn skrivs, på samma sätt som inom fotboll och ishockey, en *överenskommelse inför match*, som är grunden för säkerhetsplaneringen. Det är sällan att det genomförs förmöten på matchdagen, men utsättning sker av ordningsvakter och publikvärdar. Däremot förekommer ofta eftermöten, där man gör en uppsummering inom klubben.

Inom bandyn nyttjas ett system med ”supervisors” (motsvarar ungefär match-/säkerhetsdelegat) vid högriskmatcher utsedda av Bandyförbundet. Deras huvudsakliga uppgift är att stötta domarna. I motsats till t.ex. fotboll är detta ett frivilligt system. Arenabesiktningar görs främst av lag som gått upp i Elitserien men kontroll-

system om förelägganden beaktats saknas. Kameraövervakning har historiskt sett bara nyttjats på Studenternas idrottsplats i Uppsala och det är inget krav att ha kameror.

Vid högriskmatcher sker ibland visitation av klackarna. Böter kan utdömas till exempel vid användande av bengaler, men detta är inget obligatorium. Om det är bortaklubbens supportrar som använder sig av bengaler kan såväl hemmalaget (arrangören) som bortalaget bötfällas. Val av matchdag och klockslag styrs i huvudsak av marknadsskäl och inte säkerhetsskäl. Ett tätt slutspelsprogram gör att svårigheterna är stora om man kommer till alternativet att avbryta en match för senare omspel.

I samband med ett par bandymatcher har utredningen deltagit i möten för att diskutera säkerhetsarbetet kring matcher.

Matchen mellan Hammarby och Västerås på Zinkensdamms Idrottsplats i Stockholm den 4 januari i år klassades som en högriskmatch, vilket för övrigt är den enda match på Zinkensdamm som klassas som högriskmatch i grundserien. Av polisvillkoren framgick att det skulle finnas minst 10 ordningsvakter och 20 publikvärdar (vid "normala" matcher är det 4 ordningsvakter och 15 publikvärdar). Ingen visitation av publiken förekom. Det var bara cirka 75 Västerås-supportrar på plats och det förekom ingen form av oroligheter inne på arenan. Publiken uppgick till cirka 3 500 personer.

Efter matchen avlägsnade polisen ett 15-tal ungdomar till Täby och ett antal äldre huliganer omhändertogs till Södermalms polistation. Samtliga bar på tandskydd och rånarluvor. Förmodligen avstyrde polisen därmed ett våldsamt upplopp.

Säsongen 2012–2013 har det förekommit såväl legal som illegal bengalbränning. Den legala bränningen, dvs. med tillstånd, förekommer i Hälsingland. Tillståndet gäller på specifika platser på arenan. Vid några matcher har det också förekommit att föremål har kastats in på planen.

I sina framtidsscenarioer menar bandyns företrädare att ett viktigt område rör arenasäkerhet. Från och med 2013 gäller att klubbar i Elitserien ska ha tillgång till inomhusarena och att en utmaning är att bli av med olämpliga arenor. Man ser det som en säkerhetsmässig fördel att man – bortsett från Hammarby – inte har fler idrottsklubbar i Elitserien som utövar andra sporter och att antalet lag från storstäder är få. Av ekonomiska skäl önskar man dock fler lag från storstäder. Man menar vidare att ett störande element är de skilda polisvillkoren i olika delar av landet.

I Elitserien finns två IdrottsAB nämligen Hammarby och Broberg. Efter matchen Hammarby – Västerås fick Hammarby en faktura från polisen på cirka 50 000 kronor.

Satsningen åren framöver kommer att koncentreras till att attrahera fler goda supportrar respektive förbättra servicen på arenorna.

7.2 Basketboll

Basketboll kom i sin mera tävlingsinriktade form till Sverige via Baltikum efter andra världskriget. Ursprungligen var sporten en del av Handbollförbundets verksamhet men 1952 bildades Svenska Basketbollförbundet. Sporten har i dag cirka 40 000 utövare i Sverige och på förbundets kansli arbetar tolv personer.

Huliganism inom basketboll är ett helt okänt begrepp i Sverige. Internationellt förekommer dock idrottsrelaterat våld. Det gäller till exempel Turkiet, Grekland och Spanien som bland annat ådömts böter för detta från Internationella Basketbollförbundet.

Internationellt deltog Sverige i EM senast 2003 då mästerskapet gick i Sverige. Finalmatchen spelades på Globen men inte heller då utbröt några oroligheter trots exempelvis 5 000 tillresta litauer, vilka konsumerade en hel del alkohol före matcherna. År 2013 har Sverige ånyo kvalificerat sig för att delta.

Inom basketboll svarar en så kallad kommissarie för viss ledning och tillika tillsyn i de två högsta serierna. Kommissarien har också att tillse vissa säkerhetsfrågor såsom att två ordningsvakter finns på plats. Vederbörande, som utses av Basketbollförbundet, svarar också för att någon form av rapport redovisas till förbundet. Med två undantag (Norrköping och snart Luleå) är hallarna inte specialbyggda för ändamålet och oftast ägs de av kommunerna. Arenorna besiktigas regelbundet av förbundet. Bortaklackar förekommer huvudsakligen i samband med slutspel. Då ligger åskådaranantalet på i genomsnitt mellan 1 500 och 2 000 personer. Motsvarande siffra i grundserien kretsar kring 1 000 personer. En basketbollmatch på elitnivå är visserligen en offentlig tillställning men polisvillkor utfärdas normalt inte och visitationer vid insläpp förekommer knappast. Det samma gäller användande av kameror.

Enligt gällande regelsystem ska varje klubb i den högsta divisionen ha en säkerhetsansvarig. Bestämmelserna medger bötesfällning av klubbar för brister i säkerhetsarbetet, men detta har enbart skett vid något tillfälle, då domarnas säkerhet varit i viss

fara. Klubbarna har ett stort ansvar att se till att ingen i publiken eller bland lagen har möjlighet att komma i direkt kontakt med domarna i samband med match eller när man går till och från omklädningsrummet. Arrangörsavstängning kan ha skett vid något tillfälle. Då det normalt endast finns ett inlägg på arenan är det lätt att hålla koll på de inpasserade. Årliga säkerhetskonferenser genomförs inte och alkoholutskänkning i någon större utsträckning förekommer knappast.

Av klubbarna finns i dag ingen med koppling till ett varumärke som kan kopplas till elitfotboll eller ishockey. Senaste gången som något sådant var aktuellt var på 1970-talet då Hammarby spelade i högsta divisionen. Några IdrottsAB finns inte.

Till utredningen har framförts att det kan finnas skäl att framöver i sina strategiska resonemang analysera några scenarion där huliganism läggs in som ett alternativ. Tills vidare gäller dock att basketbollkulturen är osmittad av läktarvåld eller andra säkerhetsstörningar.

7.3 Handboll

Inom handbollen började säkerhetsfrågor diskuteras på allvar för åtta till tio år sedan. I dag finns checklistor på området vad avser elitseriespel. Man använder inte beteckningen högriskmatch men arbetar med tekniska möten i säkerhetsfrågor före match liksom tekniken att utse ansvarig delegat centralt. Det senare motsvarar i någon mening fotbollens matchdelegat men med huvudsaklig inriktning att stötta domarna. Man arbetar inte med eftermöte enligt den modell t.ex. fotboll har. Rapport till central nivå sker inte automatiskt utan efter behov. Ett särskilt reglemente gäller för SM-finalerna. Man ser ännu inte något behov av att årligen ha centrala möten i säkerhetsfrågor.

Föreningen Svensk Elithandboll håller sitt vakande öga över skeendet. Generellt uttryckt anses systemet fungera bra. Publik-siffran uppgår i genomsnitt till 1 200–1 300 personer men med betydande differenser mellan klubbarna. Man har i princip inte tillämpat något bestraffningssystem mot klubbarna vid förseelser avseende säkerhetsfrågor. Alla klubbar i Elitserien har en utsedd säkerhetsansvarig. Enkom Hammarby fungerar som IdrottsAB. Kamerateknik nyttjas inte annat än vid spel i de riktigt stora hallarna.

Man anser sig ännu inte ha huliganproblem även om några mindre incidenter inträffat och man har aldrig använt sig av tillträdesförbud eller arrangörsavstängning. Val av matchdag och klockslag styrs av marknadsskäl och inte av säkerhetsskäl.

Ser man framåt menar Handbollförbundet att huvudfrågan är fortsatt utbyggnad av arenasäkerhet och stöd till den goda supporterulturen. Det arbetas målmedvetet mot bättre hallar och mer professionella arrangemang. Detsamma gäller kraven för att godkänna hallar för spel i Elitserien.

Man finner det stötande att polisvillkoren varierar över landet på ett svårförklarligt sätt. Handbollförbundet ser ännu inte någon smitta från fotboll eller ishockey. Att stå upp för klubbmärket är ingen stor fråga, givet bristen på fleridrottsklubbar.

7.4 Innebandy

Innebandy tillhör de sporter som vuxit snabbast under de senaste decennierna. Från att ha varit i första hand en motionssport finns i dag 30 000 licensierade spelare. Sportens barndom kan spåras till 1960-talet. År 1981 bildades Svenska Innebandyförbundet (SIB) och det internationella förbundet som startade 1986 har i dag cirka 55 medlemmar.

Innebandyn har efter fotbollen det största antalet tävlings- timmar och en jämn spridning över landet. Prognosen för framtida tillväxt bedöms som god. Ett nytt TV-avtal har tecknats och nästa VM för herrar kommer att gå i Sverige. Största problemet inom sporten av strategisk art anses vara bristen på hallar med möjligheter att härbärgera större publikmängder.

Läktarvåld är inom innebandyn ett relativt okänt begrepp. På cirka 2 000 matcher har man haft ett 15-tal incidenter, varav det stora flertalet varit av relativt oskyldig art. De problem man haft har varit korrelerade till risksupportrar från fotboll och ishockey. Innebandyn vill med kraft medverka i arbetet kring en positiv läktarkultur och satsa på ett förbättrat säkerhetsarbete. Det successivt stigande antalet åskådare, liksom många hallars tekniska brister i säkerhetshänseende, gör att man vill ha en hög beredskap för eventuellt kommande oroligheter på läktarna.

I dag drivs säkerhetsarbetet i form av utbildning, en säkerhetsmanual som framtagits, ett slags system av matchdelegater vid främst högriskmatcher samt årliga säkerhetsträffar. I Elitserien för

herrar ska säkerhetsansvarig finnas och på nivån under har detta formen av ett ”bör-krav”. Man har hittills inte utfärdat några tillträdesförbud. Systemet med arrangörsavstängningar finns inte på föreningsnivå. På central nivå finns sådana möjligheter men de har aldrig tillämpats. Det finns endast en klubb (AIK) som har en koppling via varumärket till fotboll och ishockey.

Kamerakrav saknas liksom polisvillkor för genomförande av match. Systemet med matchvärdar tillämpas bara under slutspel. Positiv planinvasion är något som inte är obekant inom innebandyn. Bötesstraff till följd av uteblivna säkerhetsinsatser vid matcher har aldrig utfärdats även om tekniska möjligheter för detta föreligger.

Ett system med årlig arenabesiktning tillämpas med åtföljande åtgärdsplaner. Dispenser förekommer men beviljas oftast enbart under ett år. Till besiktningen ska som ett minimum knytas ett intyg från brandmyndighet. Eftersom man i huvudsak saknar egna hallar finns ingen skriven policy vad avser utskänkning av alkohol.

Sammanfattningsvis får problemen med idrottsrelaterat våld sägas vara mycket marginella men med viss riskbild om sporten fortsätter att växa i samma takt som hittills.

7.5 Övriga idrotter

Jag har inskränkt mina djupintervjuer till ovanstående sporter. I och för sig kan det te sig naturligt att också ta upp lagsporter som rugby och amerikansk fotboll, vilka båda skulle kunna betecknas som tuffa sporter. Översiktliga kontakter ger dock vid handen att tecken på huliganism här lyser med sin frånvaro.

En speciell kategori är de individuella sporter där man tävlar i lagform och där åskådarmassorna kan vara betydande. Ett bra exempel på detta är speedway. Visserligen förekommer våld och fylleri när den sporten har sina tävlingar, men det torde föra för långt att använda beteckningen idrottsrelaterat våld eller huliganism.

Min sammanfattande bedömning är att en kartläggning av *individuella* sporter inte är nödvändigt att göra inom ramen för utredningen. Jag vill dock för fullständighetens skull påpeka att läsaren i *kapitel 17 Den positiva supporterulturen* finner en redogörelse för gällande supporterkultur inom en sådan sport, nämligen skidskytte. Här är dock syftet att illustrera de skilda mekanismer i åskådardattityder under vilka en lagsport kan arbeta jämfört med en individuell sport.

7.6 Riksidrottsförbundets (RF) sammanfattande bedömningar

Som framgår på annan plats i betänkandet har jag bett RF att redovisa sin syn på idrottsrelaterat våld inom andra sporter än fotboll och ishockey. RF har härvid anfört i huvudsak följande:

Alla idrottsförbund, idrottsföreningar och IdrottsAB som anordnar en offentlig tillställning (publikt evenemang) kan drabbas av enskilda personer som bryter mot evenemangets ordningsregler, stör ordningen och/eller begår brott. Med offentlig tillställning avses enligt ordningslagen tävlingar och uppvisning i bland annat sport och idrott när det anordnas för allmänheten eller att allmänheten har tillträde till den. Alla anordnare av publika evenemang har ett ansvar för ordningshållningen och måste söka tillstånd/anmäla tillställningen hos polismyndigheten, och har att rätta sig efter lagen och de eventuella villkor polisen kan meddela i tillståndet. Därmed kan alla förbund, föreningar och IdrottsAB vara berörda av förändringar av olika lagar som berör tillställningen, utöver ordningslagen exempelvis lagen om tillträdesförbud, lagen om skydd mot olyckor, alkohollagen och diskrimineringslagen.

De förbund och föreningar som i sitt seriesystem har en eller flera föreningar med supporterklackar (-föreningar), eller tendenser till att sådana är på väg att bildas bör enligt RF vara extra uppmärksamma. Det gäller både om man har en egen supporterklack eller om den gästande föreningen har med sig en tillrest sådan. Särskilt uppmärksamhet bör iakttas vid matcher med supporterklack till såväl hemma- som bortalag. Det stora flertalet föreningar välkomnar att det bildas supporterklackar då de i allmänhet är något positivt som fungerar väl och förhöjer det publika evenemangets stämning och upplevelse.

Samtidigt menar RF att i en representativ utvald population på exempelvis 100 personer finns det ett visst antal personer som kan vara mer benägna att begå ordningsstörningar och brott än andra. Om gruppen av 100 personer i stället består av företrädesvis unga män vet vi att antalet personer som kan förväntas medverka i ordningsstörningar och brott statistiskt sett ökar. Kombinerar den sammansättningen av en grupp med bruk av alkohol och gruppträck visar erfarenheten att riskerna ökar ytterligare. Det handlar ofta om en arena med en begränsad yta där det kan utspela sig en avgörande match med knepiga matchsituationer och domslut, så kallade ramsor och gester från den andra supporterklacken som kan

upplevas provocerande osv. Det kan också finnas brister i arenans utformning och föreningens säkerhetsarbete.

Det är enligt RF en fördel om en riskanalys görs och en åtgärdsplan utformas. Det innebär att alla förbund och föreningar som i sitt seriesystem redan har en eller flera supporterklackar, eller tendenser att sådana är på väg att bildas, bör vara extra förebyggande uppmärksamma på sina säkerhetsorganisationer och sitt säkerhetsarbete, såväl övergripande som operativt.

Utöver fotboll och ishockey har några elitföreningar i herrbandy de senaste 20–25 åren varit drabbade av ordningsstörningar i samband med vissa matcher. RF bedömer liksom mig att innebandy, basketboll och handboll inom herrelit finns i riskzonen och att de i vissa matcher i en framtid riskerar att bli extra berörda av dessa frågor. RF vill även höja ett varningens finger för speedway.

Liksom i fotboll och ishockey kan det finnas huliganrisker också för några sporters del längre ner i seriesystemet och i vissa fall beröra även elit damer. Det kan också uppstå bråk vid flersektionsföreningar respektive om det egna laget har en så kallad farmar-klubb. Det kan också bli våldsrelaterade problem om en rivaliserande supportergruppering ska gästa en lokalt närbelägen förening och arena.

RF:s övergripande konklusion är att det är viktigt att följa utvecklingen och vara förutseende och uppmärksam.

7.7 Mina slutsatser

Min sammanfattande bedömning kring idrottsrelaterat våld i andra sporter än fotboll och ishockey blir förhållandevis optimistisk. Bortsett från vissa bandymatcher kan inga större smittoeffekter noteras. Enligt min mening går det därför att försvara denna utrednings fokus mot enbart två lagsporter. Detta innebär inte att företrädare för till exempel bandy, basketboll, handboll och innebandy i ett framtidsperspektiv kan känna sig trygga. Jag gläds åt att dessa sporter kopierat eller transformerat vissa grunder från fotbollens och ishockeyns säkerhetstänkande. Härutöver vill jag göra följande reflektioner respektive lämna förslag vad gäller dessa sporter:

- Gör med vissa mellanrum riskanalyser och planspel kring frågan om idrottsrelaterat våld.

- Var särskilt observant med risker kring klubbar där varumärket är gemensamt med fotboll och ishockey.
- Se upp med våldstendenser i lägre serier.
- Arbeta med att skapa en positiv supporterkultur och bra bemötande av bortalag.
- I arbetet med arenakrav och arenabesiktningar bör risker för idrottsrelaterat våld finnas med på checklistorna.
- De centrala förbundskanslierna bör disponera en resurs för att löpande följa utvecklingen på detta område.
- RF bör via sin arbetsgrupp för positiv supporterkultur skapa en plattform för kontinuerligt informationsutbyte kring dessa frågor. Utöver de mera tekniska aspekterna kring bekämpningen av idrottsrelaterat våld bör knytas de idrottspolitiska och etiska frågor som är kopplade till huliganism.

Det finns en devis som säger att *en läkare kan alltid begrava sina misstag, men arkitekten kan bara råda sina klienter att odla viltvin*. Idrotten utanför fotboll och ishockey kan som jag ser det undvika bägge dessa extremalternativ.

8 Vissa legala frågor

Tillträdesförbudet bör gälla alla matcher inom respektive sport.
De senaste årens utredningsresurser för tillträdesförbud i Stockholmsområdet måste bibehållas.
Kunskaperna om tillträdesförbudslagen bör förbättras hos såväl polis som åklagare.
Förslag till vissa praktiska lösningar kring tillträdesförbud lämnas.
En rättsutredning kring arrangörsavstängningar redovisas.
Mer frekvent och flexibelt utnyttjande av instrumentet arrangörsavstängning måste eftersträvas.
Ett centralt register över arrangörsavstängningar bör utarbetas.
Den nyligen införda 15-årsgränsen för arrangörsavstängning i fotboll bör avskaffas.
De centrala strukturerna bör upprätta en frivillig manual kring arrangörsavstängningar.
Frågan om riksförordnande för ordningsvakter har klarlagts.
En förändring av nyttjandet av ordningsvakter utan den särskilda arenautbildningen föreslås.
Vissa speciella frågor kring ordningsvakternas uniformer avhandlas.
Exempel lämnas på önskemål kring legala förändringar som inte prövats.

8.1 Tillträdesförbud

Lagen om tillträdesförbud vid idrottsarrangemang tillkom för att förstärka skyddet mot läktarvåld, skadegörelse och annan brottslighet inne på och utanför idrottsarenor. Enligt denna lag kan en person förbjudas att besöka ett idrottsarrangemang som anordnas

på en idrottsanläggning om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att han eller hon kommer att begå brott under idrottsarrangemanget. Ett tillträdesförbud beslutas av åklagare.

Lagen ändrades den 1 april 2009 för att öka skyddet mot ordningsstörningar. Bland annat infördes en möjlighet även för polismyndigheter att anmäla behov av tillträdesförbud till åklagare. Tidigare kunde enbart idrottsorganisationer ansöka om tillträdesförbud. Vidare infördes en möjlighet för åklagare att meddela interimistiska tillträdesförbud, om ett slutligt avgörande av frågan av särskilda skäl inte kan avvaktas. Det infördes också en bestämmelse om att den som stör ordningen eller äventyrar säkerheten vid ett idrottsarrangemang är skyldig att på tillsägelse av polisman följa med till förhör, om det kan antas att det föreligger förutsättningar för interimistiskt tillträdesförbud. Vägrar han eller hon får polisman ta med honom eller henne till förhör. Slutligen infördes i ordningslagen att det är förbjudet att föra in pyroteknik på arenan, att beträda spelplanen och att kasta in föremål på planen.

I mitt tidigare delbetänkande lämnades vissa förslag till skärpningar av lagen om tillträdesförbud. Dessa avsåg tillträdesförbudets längd, höjda straffsatser vid överträdelser samt att förbudet ska gälla även ett visst område utanför arenan. Härtill presenterades vissa förändringar i praktiska rutiner kring lagstiftningen.

När jag drygt ett år senare återvänder till brottsplatsen (hur tillträdesförbuden hanteras) kan jag göra följande konstateranden:

För att få ett tillträdesförbud krävs *inte* att ett brott har begåtts, utan en person kan få tillträdesförbud om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att han eller hon kommer att begå ett brott under ett idrottsarrangemang. Detta innebär att ett önskemål om tillträdesförbud inte automatiskt bör falla i domstol om ett åtal kring misshandel, skadegörelse eller motsvarande ogillas på grund av bristande bevisläge. Här sker inom rättsväsendet som jag ser det en viss sammanblandning av de olika legala systemen.

I delbetänkandet pekas på möjligheten att få tillträdesförbud för mer än ett sportarrangemang (till exempel fotboll, ishockey och bandy) men detta sker inte med automatik. Vid anmälan eller ansökan om besöksförbud är det viktigt att det framgår att förbudet bör gälla mer än en idrott och motiven härför. Här har procedurerna kring lagen förbättrats.

Jag har uppmärksammat att ett tillträdesförbud inom fotboll inte gäller matcher som är arrangerade utanför ramen för Svenska Fotbollförbundet, såsom internationella klubbmatcher och matcher

arrangerade av annan organisation (t.ex. vid Supercupfinalen mellan Helsingborgs IF och AIK) och inte heller inom lägre divisioner. Detsamma gäller träningsmatcher.

Tillträdesförbudet inom ishockeyn innebär förbud att tillträda eller vistas på inhägnade idrottsanläggningar i Sverige när det på platsen anordnas tävlingsmatcher i de av Svenska Hockeyligan AB och Svenska Ishockeyförbundet administrerade serierna Elitserien, kvalserien till Elitserien, HockeyAllsvenskan, SM-slutspelet i ishockey samt landskamper och mästerskap i Sverige anordnade av Svenska Ishockeyförbundet och Internationella Ishockeyförbundet. Formuleringen är för närvarande under översyn för att möjliggöra tillämpning av lagen även i underliggande serier.

Den förändring som infördes den 1 april 2009 att tillträdesförbud också kan tas upp på anmälan av polismyndighet har initialt haft en hälsosam effekt. I dag är det i regel polismyndigheten som gör en sådan anmälan. "Professionaliseringen" i anmälningsrutinerna var förvisso effektivitetshöjande!

I nuläget har dock en bekymmersam komplikation uppenbarat sig, i första hand koncentrerad till Stockholmsområdet. Det har kommit till min kännedom att Stockholmspolisen numera på egen hand gör anmälan om tillträdesförbud. Då kan det handla om individer som är okända för klubbarna, alternativt att ansökan sker utan samråd med säkerhetsansvariga i klubbarna. Detta synes ha inneburit risk för avslag i domstol på sådana anmälningar, eftersom till exempel berörda personers historiska brottslista på och i anslutning till arenorna inte kunnat beläggas. Vidare hävdas från vissa representanter för klubbarna att tillträdesförbud kanske söks för lättvindigt då ett bättre alternativ kan vara en traditionell arrangörsavstängning. Inte minst gäller detta "förstagångsförbrytare". Här måste klubbar och polis utveckla en bättre dialog. Ansökan om tillträdesförbud får inte förvandlas till pinnjakt på samma sätt som stundtals hävdats har skett vad avser utandningsprov i trafiken. *Allt straff bör vara till förbättring* som de gamla domarreglerna präglade uttrycka saken. Att nuvarande sekretesslagstiftning skulle utgöra ett hinder – en ståndpunkt som tidvis framförs – har jag svårt att sätta tilltro till.

Det har under senare tid hänt att klubbar har ansökt om och fått beviljat av åklagarna att ett tillträdesförbud för en person ska hävas, eftersom denne har gjort "avbön" och slutit ett "kontrakt" med klubben. Jag ställer mig mycket tveksam till detta förfaringssätt.

Det är annorlunda med en arrangörsavstängning, där klubben själv kan ställa upp villkor för att häva en sådan.

Nationella samverkansrådet mot idrottsrelaterad brottslighet har sedan 2009 tagit fram statistik över tillträdesförbud och i nedanstående tabell redovisas såväl ansökningar som anmälningar om tillträdesförbud åren 2009–2012. (TTF = tillträdesförbud)

År	Ärenden om TTF	Beslut om TTF	Ej beslut om TTF	Meddelade TTF i %	Ej avgjorda ärenden
2012	141	91	40	70	10
2011	199	161	38	81	-
2010	167	102	40	72	25
2009	161	105	37	74	19

Av tabellen framgår att antalet ärenden om tillträdesförbud minskade relativt kraftigt 2012 i jämförelse med 2011 (- 58 st.) och de var även klart lägre än 2009 och 2010. Det är för tidigt att dra någon långtgående slutsats om denna minskning, men *en* orsak kan vara att ordningsläget har blivit bättre. Det gäller bl.a. inom ishockeyn, då det under hösten 2012 inte spelades några Stockholmsderbyn mellan AIK och Djurgården.

Antalet meddelade tillträdesförbud i förhållande till antalet anmälda/ansökta minskade också från 81 procent till 70 procent, vilket motsvarar ungefär samma nivå som åren 2009 och 2010.

Nedanstående tabell visar längden på tillträdesförbuden och orsakerna till förbuden.

Tid mån	Antal beslut	Misstänkt gärning eller annan omständighet i huvudsak
3	6	Brott mot ordningslagen
6	19	Brott mot ordningslagen
9	10	Våldsamt upplopp, framkallande av fara för annan
12	56	Våldsamt upplopp, Hot/Våld

Merparten av tillträdesförbuden har en längd på tolv månader (ca 62 procent). Tillträdesförbuden fördelas enligt följande: fotboll 75 stycken, ishockey 15 stycken och ett förbud gäller både fotboll och ishockey.

Under 2012 registrerade Åklagarmyndigheten nio brottsmisstankar avseende överträdelse av tillträdesförbud. Av dessa ledde fyra till lagföring (åtal eller strafföreläggande). I tre fall pågår fortfarande förundersökningen och i två fall lades förundersökningen ner.

8.2 Arrangörsavstängningar

I motsats till tillträdesförbud – som beslutas av åklagare – är arrangörsavstängningen en åtgärd som arrangören/klubben vidtar för att freda sin anläggning. Den har således inte samma civilrättsliga status som ett tillträdesförbud. Detta innebär att arrangören/klubben har ett helt annat spelutrymme att införa respektive upphäva en arrangörsavstängning. Arrangörsavstängning är det samma som att portförbjuda någon att bevista ett idrottsarrangemang på den egna arenan (en arrangörsavstängning kan också utformas så att den även gäller på andra arenor).

Instrumentet arrangörsavstängning tillämpas relativt sparsamt i Sverige i jämförelse med t.ex. i England. Tyvärr finns det inte någon sammanställd statistik över antalet arrangörsavstängda i de olika klubbarna i Sverige, men det är min bestämda uppfattning att detta instrument används mer frekvent och mer flexibelt i England än i Sverige.

Rättsläget

Arrangörsrätten utgår från ordningslagens bestämmelser samt i vissa fall från bestämmelser i berört specialidrottsförbunds tävlingsbestämmelser/regelverk. Denna ”rättighet” är mycket vid och ger klubbarna möjlighet att portförbjuda en person från ett arrangemang näst intill obegränsat. Det enda som motverkar detta är klubbarnas eget sunda förnuft samt de regler/lagar som finns avseende olaga diskriminering samt i förekommande fall de regler som specialidrottsförbundet (SF) har skrivit in i regelverket inom respektive område. Som utgångspunkt gäller att en person inte får portförbjudas med hänsyn till personens ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung, trosbekännelse eller sexuella läggning (se BrB 16 kap. 9 § 3–4 st.) samt att saklig grund krävs för arrangörsavstängningen.

Arrangörsrätten har funnits sedan såväl ordningsstadgans tillkomst som under den tid som ordningslagen har funnits. Att klubbarna inte har haft möjlighet före 2005 års tillkomst av lagen om tillträdesförbud att ålägga personer en portning är ett argument som inte är med sanningen överensstämmande. Detta argument har sitt ursprung i att klubbarna ansett att rättssamhället inte stött klubbarna i deras sätt att arbeta mot ordningsstörare genom att överträdelser av en arrangörsavstängning enligt arrangörsrätten ska vara helt straffbefriade. Genom den praxis som domstolarna rättat sig efter har så blivit fallet. Det innebär att en person som av en klubb blivit portad att besöka arenan (dvs. arrangörsavstängd), och som helt sonika struntat i detta och gått på matchen i varje fall inte gjort sig skyldig till något brott. Inte heller har klubben (dvs. arrangören) haft några rättigheter/möjligheter att kasta ut vederbörande enbart av den anledningen att han är belagd med en arrangörsavstängning. För att detta ska vara möjligt krävs att vederbörande gör sig skyldig till någon form av ordningsstörning och på den grunden kan avvisas/avlägsnas av ordningsvakt eller polis.

Förvisso har arrangören, dock inte ordningsvakten oavsett han är anställd av arrangören, rätt att avvisa personer som är belagda med arrangörsavstängning. Om personen i fråga inte låter sig avvisas finns inget ytterligare medel för att få vederbörande att lämna arrangemanget. Annorlunda uttryckt innebär detta att arrangörsavstängningar för personer som bryter mot portningen är relativt verkningslösa. Har någon väl tagit sig in är möjligheterna att avvisa ytterst begränsade.

Arrangörsrätten ger klubbarna en mycket vid möjlighet att, för vilken anledning som klubben anser ska räcka, belägga någon person eller personer med arrangörsavstängning. Däremot gäller att klubbarna *inte* kan begära hjälp från polismyndighet (och/eller ordningsvakt) för det fall en person trotsar detta förbud och ändå tar sig in på arenan. Detta under förutsättning att han löst biljett och gjort entré på rätt sätt; plankar man in kan man avlägsnas av den anledningen. Det är omöjligt att sammanställa en uttömmande uppräkningslista över vad som kan rendera i en arrangörsavstängning. Det beror på att det är klubbarna ensamma som bestämmer vad som ska vara en handling som grund för arrangörsavstängning samt naturligtvis de eventuella regler utfärdade av SF som klubben har att rätta sig efter. Nedanstående är således en uppräkningslista som på intet sätt ska ses som uttömmande.

- Misskötsamhet på läktaren genom att skrika för högt
- Misskötsamhet på läktaren genom att göra obscena gester
- Misskötsamhet genom att tala illa om klubben offentligt
- Misskötsamhet genom att på olika sätt inte följa de uppmaningar som klubbens säkerhetspersonal ger
- Misskötsamhet genom att kasta in saker på planen
- Misskötsamhet genom att tända illegal pyroteknik
- Misskötsamhet genom att bete sig illa mot annan publik
- Misskötsamhet genom att idka våld inne på arenan eller i arenans närhet
- Misskötsamhet genom att skrika nedlåtande saker till egna laget, motståndarlaget eller annan funktionär (som exempelvis domaren)
- Misskötsamhet genom att på andra sätt bete sig på ett sätt på läktaren eller i arenan, eller i arenans närhet som inte överensstämmer med klubbens vilja hur en supporter ska uppträda i samband med klubbens matcher
- Misskötsamhet genom att tränga sig in på arenan utan att lösa entré till arrangemanget
- Misskötsamhet i samband med av klubben eller supporterföreningen arrangerad bortaresa
- Övriga förseelser/handlanden som klubben inte anser att man vill bli förknippade med

Det kan noteras att den sista punkten i princip täcker in allt som inte finns med i övriga punkter. Detta tydliggör att en klubb med stöd av arrangörsrätten har rätt att i vilka fall som helst i princip ålägga en person arrangörsavstängning till klubbens arrangemang. Det enda krav som behöver uppfyllas är att det finns *sakliga* skäl för en arrangörsavstängning.

Det kan finnas skäl att gå in på klubbarnas ansvar för att tillämpa arrangörsrätten på ett sätt som är försvarligt ur rättssäkerhetssynpunkt. Krister Malmsten, chefsjurist på Svenska Fotbollförbundet och tillika ordförande i Riksidrottsnämnden, har skrivit en bok – *Idrottens bestraffningsregler och föreningsrätt* – i vilken det framgår vad som krävs för att beslutet ska vara fattat på rätt sätt. Däri fram-

går exempelvis att klubben måste delge beslutet före det att det ska tillämpas och att personen som arrangörsavstängningen gäller ska få tillfälle att yttra sig före det att beslutet är tänkt att gälla. Vidare uppställs att ingen kan åläggas mer än två års avstängning för en och samma förseelse. Detta innebär att ingen avstängning utifrån arrangörsrätten kan förlängas, såvida inga andra förseelser inträffar under tiden som personen ifråga är avstängd. Några livstidsavstängningar har aldrig funnits och inte heller tillämpats, då sådana skulle anses strida mot gällande regler.

Jag tycker mig kunna notera att Idrotts-Sverige inte helt lyckats svara upp emot högt ställda krav avseende rättssäkerheten som bör kopplas till arrangörsavstängningar. Kollektiva bestraffningar, skönmässiga beslut och i vissa fall beslut som mer handlat om personliga skäl än vad som faktiskt har hänt, har varit om inte vanliga så i vart fall förekommande. Det kan finnas anledning att misstänka att rätts-samhället haft detta i åtanke när man funnit att det inte är ett brott att trotsa en arrangörsavstängning baserad på arrangörsrätten. Lagstiftaren ansåg bl.a. därför att det fanns ett behov av att skapa förutsättningar för att på något sätt få möjligheten att fatta ett beslut som ställer stora krav på rättssäkerhet samt är straffsanktionerat vid överträdelse. Detta torde vara en orsak till att lagen om tillträdesförbud ursprungligen tillkom.

Av Svenska Fotbollförbundets (SvFF) tävlingsbestämmelser 2013 (TB) framgår följande:

SvFF, SDF (specialdistriktsförbunden) och förening har rätt att på sakliga grunder förbjuda personer som fyllt femton år tillträde till sin matcharena. Förbudet kan avse en tid om högst två år. Den anmälda ska ges tillfälle att yttra sig före beslutet. Beslutet ska avfattas skriftligen samt innehålla uppgift om att beslutet får överklagas.

(TB 3 kap. 25 § 4 st.)

Det går inte att utläsa ur bestämmelsen att den tar sikte på att möjliggöra att framtida ordningsstörningar vid matcharrangemang förhindras. I stället handlar det om en möjlighet för en arrangör att förbjuda personer att besöka en matcharena utifrån sakliga grunder under förutsättning att personen fyllt 15 år. Sakliga skäl torde inte vara att någon utgör en risk för arrangemanget utifrån en helhetsbedömning (vare sig bedömningen eller den påstådda risken torde vara sakligt skäl). Det sakliga skälet utgörs snarare av en aktivitet eller ett beteende/uppförande. Vad som ytterligare talar för denna tolkning är att en arrangörsavstängning, *till skillnad från tillträdes-*

förbud, är att anse som en *bestraffningsåtgärd*. Det kan tilläggas att aktuell regel är införd i SvFF:s TB 3 kapitel som rör just "Bestraffning".

Om en *risk* för framtida ordningsstörning vägs in som ett sakligt skäl innebär detta således att vi kan tillåta oss att bestraffa någon utifrån en förmodad framtida gärning. Detta skulle enligt min mening vara i högsta grad olämpligt och ur ett rättssäkerhetsperspektiv förkastligt. Annorlunda ter det sig om vi talar om instrumentet tillträdesförbud som tillkommit genom lagen om tillträdesförbud. Här är det *själva risken* att begå brott under idrottsarrangemanget som är grundkriteriet, dvs. det handlar i juridisk mening inte om en bestraffning.

Det bör nämnas att motsvarande åldersgräns inte förekommer inom ishockeyn.

8.3 Mina slutsatser

När det gäller frågan att skapa ett *nationellt register* för personer med besöksförbud föreslog jag i delbetänkandet att ett sådant register skulle omfatta såväl arrangörsavstängningar som tillträdesförbud. Det var också det beslut Datainspektionen fattade när Djurgårdens Fotboll AB fick sitt tillstånd att upprätta ett register för sina hemmamatcher.

Datainspektionen (DI) har i sitt remissvar på mitt delbetänkande anmält tveksamhet kring att låta arrangörsavstängningar ingå i ett nationellt register. Jag har förståelse för den aspekten. Jag gläds åt att DI i princip är positiv till uppbyggandet av ett register. Det borde innebära att en islossning är möjlig i denna fråga.

Jag noterar att polisens kraftsamling för att driva frågor kring tillträdesförbud bar god frukt, inte minst i Stockholmsområdet åren 2011–2012. Tyvärr finns vissa tecken till minskade resursinsatser främst vad avser utredningsarbetet. Oron för minskad ambitionsnivå avser främst Stockholmsområdet. Jag vill uppmana Stockholmspolisen att vidmakthålla de mycket framgångsrika satsningar som gjorts de senaste två åren.

Kunskapsnivån om *tillträdesförbudslagen* bör ökas hos såväl polis som åklagare.

Det sparsamma nyttjandet av *arrangörsavstängningar* bör enligt min mening ifrågasättas. Jag kan inte frigöra mig från intrycket att vissa klubbar avstår från att använda detta instrument för att und-

vika konflikter med sina mera stökiga supportrar. Detta är som jag ser det en felsyn. I till exempel England används detta vapen betydligt mera frekvent och flexibelt och det är något vi bör ta efter. Man har där också insett att en arrangörsavstängning kan utfärdas för en längre eller kortare tid och att denna variationsmöjlighet kan användas i ett strategiskt syfte.

Jag anser att det bör tas fram statistik över antalet arrangörsavstängda med uppgift om avstängningens längd och vilka kriterier som olika klubbar använder sig av.

I takt med att lagstiftningen kring tillträdesförbudet vässas bör klubbarna analysera hur arrangörsavstängningar kan lindras eller upphävas om den felande personen visar vilja till en bättre attityd. I min värld bör sålunda tillträdesförbud gälla tiden ut enligt ett *strikt* regelsystem medan instrumentet arrangörsavstängning *mera flexibelt* nyttjas för "förstagångsförbrytare", yngre personer som tillfälligt tappar omdömet. Många arrangörer/klubbar bör ägna betydligt mer tid till att diskutera mot vilken målgrupp arrangörsavstängningen bör riktas.

Samtidigt måste man ha i åtanke att möjligheterna att civilrättsligt via arrangörsavstängning avvisa någon som i löndom tagit sig in på arenan är begränsade.

Jag vill också påpeka att som saklig grund för arrangörsavstängning kan anföras gärningar begångna av individer såväl inom som utom riket. (Utslag från Besvärnsnämnden, där en huligan stängdes av för incident som ägt rum i en dansk fotbollsmatch). Detta är värt att ha i åtanke då vi diskuterar huliganism över Sundet (*kapitel 20 Arenasäkerhet m.m.*).

Jag anser vidare att man från utomstående håll måste utbilda klubbarna i de reella förutsättningarna att nyttja instrumentet arrangörsavstängning. Och att polisen måste bli varse faran att söka tillträdesförbud för förseelser som inte är kopplade till befarad aktivitet kring arenan. Speciellt gäller detta när ansökan sker, klubbarna ovetande.

Vid nästa översyn av idrottens regelverk bör man se över de brister som följer av att tillträdesförbud inte gäller matcher som är arrangerade utanför SvFF:s regi och inte heller inom lägre divisioner och vid träningsmatcher. Inom ishockeyn pågår ett sådant arbete.

Till arrangörsavstängningen bör i förekommande fall kopplas olika former av varningsinstrument. Sådana tillämpas idag av olika klubbar i form av att utfärda "gult kort" (t.ex. Djurgårdens IF, IFK

Norrköping och Örebro SK) eller genom att genomföra föräldrasamtal (t.ex. Malmö FF). Också andra varianter finns med liknande bevekelsegrunder. I *kapitel 16 Förebyggande insatser* (som ett särskilt delavsnitt) redovisas ett exempel på hur en klubb kan arbeta med dessa frågor.

Jag delar inte tankarna bakom det beslut som nyligen tagits att införa en åldersgräns om 15 år för personer som kan åläggas en arrangörsavstängning i fotboll (nytt i SvFF:s tävlingsregler för säsongen 2013). Enligt min mening bör detta instrument kunna nyttjas av arrangören för att i görligaste mån undvika att unga individer trampar snett tidigt i sin supporterkarriär.

Kombinationsmöjligheterna med olika former av varnings-signaler är här en omvittnad framgångsfaktor och detta sätt att arbeta vilar enligt min mening på solid polisiär erfarenhetsgrund. Referenser att en sådan åldersgräns finns för tillträdesförbud saknar relevans då arrangörsavstängningar vilar på *civilrättslig* grund. Ett tillträdesförbud är en del av den *offentliga* rätten (straffrätten) t.ex. genom notering i belastningsregistret då tillträdesförbudet meddelas. Överträdelser av tillträdesförbudet kan också bestraffas av domstolar, vilket innebär att strängare regler jämfört med arrangörsavstängningar gällande ålder ter sig lämpligt.

Jag föreslår att de centrala organisationerna inom fotboll och ishockey upprättar en frivillig manual för att på ett mera aktivt och förebyggande sätt nyttja arrangörsavstängningar med tillhörande varningssystem.

Tillträdesförbud är det offentliga instrumentet och arrangörsavstängning det privata instrumentet för att uttrycka sig lite tillspetsat. I den gamla Upplandslagen stadgades *Land skola med lag byggas och ej med våldsgärningar*. Formuleringen kom senare att nyttjas av kung Karl XV i hans valspråk *Land ska med lag byggas*. Detta legalistiska anslag (tillträdesförbudet) låter sig väl förenas med ett utrymme för kreativitet (arrangörsavstängning). Kanske kan här Tomas Thorilds gamla sentens – inskriptionen över ingången till aulan i Uppsala universitet – få ställas mot den gamla Upplandslagen: *Tänka fritt är stort; men tänka rätt är större!*

Jag övergår nu till några frågor av speciell karaktär jag valt att beröra i slutbetänkandet.

För att få arbeta vid en högriskmatch måste ordningsvakterna ha en särskild arenautbildning. På mindre orter förekommer få högriskmatcher och intresset för att gå denna utbildning är därför begränsat hos ordningsvakterna. En lösning är att låna in ordnings-

vakter från andra orter vid dessa matcher. Jag föreslog därför i delbetänkandet att ordningsvakter med denna särskilda utbildning i ökad utsträckning borde ges riksförordnande. Det finns möjlighet att hos Rikspolisstyrelsen ansöka om ett sådant förordnande. Förordnandet kan gälla för en enskild match eller under ett år eller längre tid. Detta är reglerat i RPS föreskrifter och allmänna råd om ordningsvakter, RPS 2012:17 – FAP 692-1.

En fråga som uppkommit är om man vid högriskmatcher får använda ordningsvakter som inte har den särskilda arenautbildningen, när man har tillräckligt antal utbildade ordningsvakter enligt villkoren. Detta är enligt besked från RPS inte tillåtet. Ur säkerhetssynpunkt anser jag detta vara olyckligt. Det finns många ordningsvakter som har arbetat många år på en arena och ”kan reglerna”, men som inte får lov att arbeta vid högriskmatcher om de inte har genomgått den särskilda arenautbildningen. Dessa skulle utgöra ett värdefullt tillskott utöver antalet stipulerade ordningsvakter enligt polisvillkoren.

Från främst IFK Göteborg och dess supporterförening är önskemål uttryckt att jag ska agera för att ordningsvakter ska kunna få sin klubbtilhörighet utmärkt på uniformen. Från RPS har jag inhämtat att detta inte bör tillåtas, eftersom ordningsvakter som arbetar vid matcher alltid är en resurs som polisen ibland av taktiska skäl måste disponera om. Man menar från polisens sida att ordningsvakter, precis som polisen, ska vara neutrala i sin klädsel. Detta är huvudmotivet bakom beslutet att införa en tvingande uniform. Förfrågningar till andra klubbar har inte givit vid handen att önskemålen från Göteborg har något starkare stöd och jag har svårt att se att denna fråga bör kopplas till mitt arbete kring säkerhetsfrågor. Jag avser inte att ta något initiativ i detta ärende.

Det finns naturligtvis alltid legala frågor möjliga att utreda och analysera *utöver* de som togs upp i delbetänkandet. Jag vill här ange att i arbetet med delbetänkandet framfördes önskemål om legala förändringar på så viktiga områden som sekretesslagstiftning till ytterligare regleringar vad avser begreppet ohörsamhet mot ordningsmakten. I arbetet med slutbetänkandet har förslag framförts till mig avseende bl.a. ytterligare skärpningar av lagen om tillträdesförbud. Det berör bl.a. önskemål från polisiära kretsar att införa en möjlighet att kalla någon till förhör med vite. Vidare har vissa inom polisen menat att den särskilda reglering om vem som i dag får anmäla en fråga om tillträdesförbud till åklagare bör tas bort.

Jag har förståelse för många av dessa synpunkter men menar samtidigt att lagändringar måste ske med urskiljning och med viss automatisk tröghet. Min grunduppfattning är att nu handlar det i första hand om att genomföra de förändringar jag föreslagit i mitt delbetänkande. Annat får tills vidare anstå. Däremot finns anledning för aktörerna att vässa rutiner kring gällande lagkomplex för att öka effektiviteten. Detta kan även gälla regeringens rätt att utfärda förordningsändringar inom ramen för den lagstiftning riksdagen beslutat om. Ett sådant område kan vara regleringsbrev till polis och åklagare avseende de punkter jag tar upp i mina betänkanden.

Från polishåll har vidare önskemål uttryckts om förbättrade legala förutsättningar att arbeta mera preventivt och brottsförebyggande mot pyroteknik. Jag utgår från att denna fråga kommer att prövas i det strategiarbete polisen inlett i kampen mot illegal pyroteknik (*se kapitel 20.14 Pyroteknik*).

9 Erfarenheter från andra länder

Idrottshuliganism är en universell företeelse.

Generella erfarenheter från andra länder redovisas, t.ex. balansen mellan repressiva och proaktiva insatser.

Skillnader mot det svenska systemet lyfts fram.

Tänkbara lösningar att ta till sig presenteras, t.ex. det engelska stewardsystemet.

Rådande megatrender inom internationell supporterutveckling beskrivs.

9.1 Inledande kommentarer

Enligt direktiven ska jag något beröra och analysera hur det brottsförebyggande arbetet i samband med idrottsarrangemang är organiserat och utformat i övriga nordiska länder. Jag har valt att vidga detta perspektiv till ytterligare några länder.

För att lösa uppgiften har jag gjort studiebesök i England och Tyskland. Dessa länder har valts på inrådan av personer med stor erfarenhet av att bekämpa idrottsrelaterat våld. Intressant är att de valt delvis olika bekämpningsstrategier. Förenklat uttryckt har England gett åtgärderna en mer repressiv inriktning medan Tyskland satsat på mera förebyggande insatser. I vissa andra fall har jag nöjt mig med att inhämta nationell information via aktörer som polis, forskare och idrottsrepresentanter.

Sammanfattningsvis kan konstateras att huliganism inom främst *fotboll* är ett universellt problem. Ofta – men långtifrån alltid – kan det i Europa numera kopplas till klubb fotboll snarare än till landskamper. De europeiska huliganproblemen synes vara större i östra och södra Europa, mycket beroende på annorlunda strukturer i samhället och en mindre utvecklad bekämpningsförmåga hos polis,

arenaägare och klubbar. Störst lärdomar för svensk räkning kan som framgår av det följande hämtas från Nordeuropa inkluderande Tyskland.

I ett utomeuropeiskt perspektiv är problemen med huliganism stora i Syd- och Mellanamerika. Fotbollshuliganism anses ursprungligen kunna härledas till Sydamerika. Mer som ett kuriosum kan hänvisas till det så kallade fotbollskriget mellan El Salvador och Honduras 1969 som pågick i två veckor. Det förekom redan tidigare djupa motsättningar mellan de två länderna och när El Salvador besegrade Honduras i en avgörande kvalmatch inför fotbolls-VM 1970 blev motsättningarna akuta och gränsstriderna utvecklades till ett öppet krig. Slutligt fredsavtal träffades först 1980!

Ett annat exempel kan hämtas från Port Said i Egypten och mötet mellan al-Masry och al-Ahly. Matchen spelades den 1 februari 2012. När slutsignalen gått stormade supportrar till hemmalaget planen och i åtföljande tumult miste 74 människor livet och hundratals skadades. Egyptens fotbollförbund ställde in resten av säsongen och inget mästarlag korades i Egypten 2012. TV-bilder avslöjade att säkerhetsstyrkor under upploppen inte ingrep för att stoppa våldet, vilket har fått hård kritik.

Inom *ishockeyn* – som internationellt sett är en betydligt mindre sport – kan noteras att huliganism sällan förekommer i Nordamerika som får betecknas som sportens födelsekontinent. I övrigt kan konstateras att jämfört med fotbollen har ishockeyn även i övrigt en betydligt bättre situation.

9.2 Läget i Norden

I bilaga 4 i delbetänkandet *Mindre våld för pengarna* finns en forsknings- och kunskapsinventering om idrottsvåldets karaktär, författad av forskaren vid Malmö Högskola, Aage Radmann. Nedanstående redovisning av situationen är dels hämtad från denna bilaga, dels ett sammandrag av de enkätsvar jag via de centrala strukturerna fått från de berörda länderna.

Danmark

Fotbollsvåldet kom relativt sent till Danmark. Under 1980-talet, som räknas som fotbollens svarta årtionde i Europa, var det de så kallade "Roligans" som karaktäriserade dansk supporterkultur och det var också denna grupp av landslagssupportrar som 1986 blev de första som bildade en officiell supporterförening. Roligans stod för de godmodiga danska supportrarna.

Det var först på 1990-talet som den danska supporterkulturen fick mera våldsamma inslag. Dessa var huvudsakligen koncentrerade till de fyra storklubbarna FC Köpenhamn, Brøndby IF, Aarhus GF och Aalborg BK. I samband med detta införde polisen också begreppet högriskmatcher. Dessutom övergick man till att särskilja de olika supportergrupperna, att ha olika in- och utsläpp för fansen och man började med kroppsvisitation. På klubbnivå blev Aalborgs supporterförening den första supporterföreningen (1990). Denna följdes av Brøndby Support 1993 och från och med denna tidpunkt har också fenomenet huliganism varit ett flitigt återkommande tema i dansk press.

I början av 1990-talet hade de tre klubbarna Frem, Brøndby IF och FC Köpenhamn problem med våldsbenägna supportrar. I Frem hade man en kärna om cirka 40 personer som också hade en uttalad nynazistisk approach. Medan man i Sverige brukar datera den moderna huliganismens födelse till början av 1970-talet anser man i Danmark att den kan dateras dels till den 7 oktober 1992, dels till den 23 september 1994. År 1992 brakade två konstellationer ihop med FC Köpenhamns ultras under och efter en match med brutna näsor, inkastade föremål och sönderbrända stolsitsar som resultat. I samband med det ökade bråket började polisen och klubbarna att arbeta mera aktivt och preventivt med säkerhetsarbetet. När det sedan blev ett allvarligt bråk i september 1994 mellan samma lags supportrar valde några av bråkstakarna att gå ut offentligt och proklamera att de var huliganer. Slagsmål mellan supportrar, mellan supportrar och polis, skadegörelse, bränder m.m. gjorde detta till en mycket uppmärksammande händelse och än i dag räknas denna händelse som den värsta våldsincidenten i dansk fotbollshistoria. Problemen växte under 1990-talet och i slutet av decenniet räknade polisen med att det fanns kring 200 organiserade huliganer i Danmark. Man menar i Danmark att de mest våldsamma supportrarna också är hängivna fotbollsälskare.

Problematiken har fortsatt att växa också under 2000-talet. Det visas bland annat av det faktum att under 2010 blev cirka 400 personer anhållna i samband med fotbollsmatcher. Den absolut största majoriteten blev dock tagna för störande uppträdande och för innehav av pyroteknik.

Dansk huliganbekämpning vilar på en lagstiftning från 2008 om säkerhet vid vissa idrottsarrangemang i fotboll. Lagen bygger på tre huvudelement:

- ett system med tillträdesförbud
- en auktorisationsordning för kontroller av vissa idrottsarrangemang
- inspektionsförfarande av arenor

Dansk polis arbetar efter en nationell handbok för polisinsatser vid fotbollsmatcher framtagen av den danska Rikspolisstyrelsen.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att Danmark har och har haft problem med huliganism och då huvudsakligen koncentrerad till huvudstaden och städerna Aarhus och Aalborg. Vissa danska forskare menar att media har haft och har en viktig roll för det danska huliganlandskapet. För en redogörelse kring danska huliganer som kommer över sundet hänvisas till *kapitel 20 Arena-säkerhet m.m.*

Vad gäller *ishockey* är huliganism inget större problem i Danmark. Man menar dock att utvecklingen inom fotbollen har gjort att garden börjar höjas också inom *ishockeyn*. Det danska förbundet har utsett två säkerhetskonsulter som åker runt hos klubbarna för att skapa bättre säkerhetsrutiner. De gör också oannonserade besök och nedslag i verksamheten för att tillse att föreskrifter efterlevs. För närvarande pågår arbetet med att ta fram en reviderad säkerhetsmanual. Dansk polis ser inga skäl för närvarande att utvidga lagstiftningen till att också avse *ishockey*.

Finland

Forskning och utredningar kring idrottsrelaterat våld inom *fotboll* förekommer knappast i Finland. Det finns några studier kring allmänt supporterskap men ingen som särskilt uppmärksammar våldsproblematiken utan snarare supporterkulturen generellt. Det finns ett stundtals uttalat synsätt att våldet inte är en fråga för den finska

supporterkulturen, samtidigt som samma kultur anammade en mera kontinental stil med mycket sång, flaggor och bangers och några enstaka ultrasgrupperingar. De finska myndigheterna har strikta restriktioner för vad som tillåts på arenorna och det finns förbud mot stora flaggor och tifoarrangemang på grund av brandrisken. De incidenter som har förekommit kring fotbollen är mera allmänt alkoholrelaterade och det har varit vissa dispyter mellan supportrar och klubbarna när det gäller förbudandet av tifoarrangemang.

Pressen har haft en tendens att överdriva problematiken också i Finland. Vissa forskare menar att media skapar en moralisk panik kring den förmodade huliganismen och att det i Finland pågår en symbolisk kamp mellan media, supportrar och myndigheter kring representation av identitet och supportrarernas beteende.

Enligt uppgifter från finsk polis finns det brottsförebyggande arbetet med i den strategiska planeringen på ett tidigt stadium. Polisen samarbetar med arrangören innan och under match och efteråt utvärderas vidtagna åtgärder. Polisen ger råd till arrangören till exempel hur många stewards som bör arbeta. Polisen samarbetar också med supporterföreningar. Under matcherna försöker polisen hålla en låg profil genom att inte synas så mycket. Man genomför spaningar mot risksupportrar och sätter in speciellt utbildade poliser för hantering av grupperingar ifall det är nödvändigt.

Polisen skapar en tillfällig organisation om man klassar ett idrottsarrangemang som en särskild händelse med en eller flera insatschefer. Oftast är insatsen uppdelad och koncentrerad till området utanför arenan och inne i citykärnan. Ordningshållningen inne på arenan faller initialt på arrangören.

Innan idrottssäsongen börjar har polisen möte med representanter för klubbarna. Bland annat försöker man undvika att högriskmatcher planeras in på fredagar och lördagar. Inför så kallade stora matcher till arenan samverkar polisen med supportrarerna och man använder sig av Supporter Liaison Officers (SLO).

En gång om året arrangerar polisen ett nationellt seminarium tillsammans med det finska fotbollförbundet.

Vanligtvis vid nationella fotbollsmatcher använder man sig av mellan 20 och 80 poliser och vid internationella högriskmatcher mellan 150 och 500 poliser.

Också inom *ishockeyn* är huliganism en relativt ovanlig företeelse. Enstaka gånger händer det att individer med olämpligt beteende inom fotboll också söker sig till ishockeyn. Det senaste året har man bara haft något enstaka fall som gått till domstol. Det

största problemet är olämpligt språkbruk, huvudsakligen i Helsingfors. Cirka 600 personer har kastats ut från arenorna under den senaste säsongen, varav flertalet fall avser fylleri.

Varje år har motsvarigheten till Elitserien ett officiellt möte med supporterorganisationerna för att diskutera olika frågor, flertalet initierade av supporterföreningarna själva. Man har vidare upprättat vissa riktlinjer kring supporteruppträdande som man är ense kring. Varje lag måste ha en person ansvarig för säkerhetsfrågor och för dessa har man ett årligt seminarium.

Man har i Finland nyligen avslutat ett projekt lett av Utbildningsdepartementet kring säkerhet inom ishockeyn. För närvarande förs en diskussion kring för- och nackdelar med att införa ett system med tillträdesförbud eller arrangörsavstängningar. Man har vidare för närvarande inget system för registrering av individer som gjort sig skyldiga till idrottsrelaterat våld. Om ett sådant system funnits i drift under den gångna säsongen hade likväl ingen registrering varit nödvändig.

I den finska motsvarigheten till HockeyAllsvenskan finns två lag med ett begränsat antal risksupportrar som stundtals under slutspelsmatcher kan agera störande.

Vid nationella och internationella högriskmatcher använder man sig av mellan 20 och 30 poliser.

Norge

Norge har, jämfört med Danmark och Sverige, haft få problem med ordningsstörningar och våld i samband med *fotboll*. Engelsk fotbollskultur har visserligen haft, och har fortfarande, en stor betydelse för norsk fotbollskultur och norska supportrar men detta har inte lett till något idrottsrelaterat våld som kan kopplas till England. Huliganism är med andra ord ingen viktig fråga i Norge. Även om huliganism inte har påverkat norsk idrott i någon större utsträckning har det förekommit diverse oroligheter kring grupperingar som både genom media och i norsk offentlighet har gått under det engelska namnet "Casuals".

Även om det reella fotbollsvåldet har varit nästan frånvarande har det varit en aktiv rapportering från media som tog sin början 2000. Så sent som i april 2000 började norska media rapportera om den norska "Casualskulturen" och grunden för uppkomsten här-

leds till rivaliteten mellan Norges två största städer, Oslo och Bergen, och de två fotbollsklubbarna Vålerengen och Brann.

Totalt rapporteras det om cirka 270 incidenter i norska media åren 2000–2009 med tydlig ökning åren 2006–2009. Polisen har börjat uttala sig om fenomenet och en mera systematisk kartläggning av de olika grupperna sker samtidigt som polisen i Oslo och Bergen börjat samarbeta, använda sig av spanare samt etablera egna arbetsgrupper.

I slutet av 2007 utarbetades en strategi för hur man ska arbeta med problematiken. Det ska jobbas förebyggande, polissamarbetet ska förbättras och man ska utväxla erfarenheter på europeisk och internationell nivå. Man utreder möjligheterna att införa reseförbud och i slutet av säsongen 2009 använde man sig för första gången av instrumentet besöksförbud.

I Norge är det förbjudet att använda pyroteknik i samband med serie- och cupmatcher utom i de fall det finns ett skriftligt tillstånd från Förbundsstyrelsen (fotboll). Styrelsen kan efter ansökan från arrangörsklubben ge klubben tillåtelse

- att använda stjärnskott (Roman Candles) före, under och efter matchen på ett område som är reserverat för arrangörsklubbens supportrar,
- att använda bengaler under förutsättning att dessa sköts av auktoriserad personal på en plats som är godkänd av arenaägaren, polisen och räddningstjänsten. Bengaler får endast användas vid lagens inmarsch på arenan.

Pyrotekniken måste vara godkänd av de norska myndigheterna.

Bortalaget kan inte söka tillstånd till att få använda pyroteknik.

Vid en match den 11 november 2012 mellan Vålerengen och Lilleström fanns tillstånd till pyroteknik för hemmalaget. Vid inmarschen avfyrades flera bengaler och knallskott än tillståndet medgav och under matchen avfyrade hemmalagets supportrar dessutom ytterligare 15–25 bengaler på otillåtet ställe och knallskott kastades in på planen. Bengaler, knallskott och rökbomber användes också av bortalagets supportrar före och under matchen. Detta sågs som allvarliga händelser och Vålerengen fick 100 000 norska kronor i böter och Vålerengen 75 000 norska kronor.

Om ovanstående händelse leder till någon ändring av regelverket är i dag oklart.

Totalt uppskattas mängden risksupportrar i Norge till 100–200 män.

Vad gäller *ishockey* förekommer det ytterst lite våld i Norge, men mindre incidenter har inträffat. Fotbollslagen Vålerengen och Fredrikstad har supportrar som har varit inblandade i bråk och en del av dessa supportrar går också på ishockey, men där har det inte varit något handgemäng.

9.3 Besök i England

Bakgrund

I många fall hänvisas till hur England arbetar för att komma till rätta med huliganer och bråk i samband med fotbollsmatcher. Jag ville därför bilda mig en egen uppfattning om hur det fungerar i praktiken och hur den engelska anmälningsplikten fungerar med anledning av uppdraget från justitieministern att komma med förslag gällande anmälningsplikten. Besöket ägde rum den 4–6 maj 2012.

Vid besöket deltog även sekreteraren och den säkerhetsansvarige i Svenska Fotbollförbundet.

Historik

I mitten på 1980-talet inträffade ett omfattande tumult vid Europacupfinalen mellan Juventus och Liverpool på Heyselstadion (numera Kung Baudouin-stadion) i Belgien och 39 personer omkom. Engelsmännen pekades ut som skyldiga och en följd blev att samtliga engelska klubblag blev avstängda från spel i de europeiska cuperna under fem år.

På Hillsborough i Sheffield omkom 96 fotbollssupportrar i samband med en cupmatch mellan Liverpool och Nottingham Forest i april 1989. Engelska politiker, med premiärminister Margaret Thatcher i spetsen, ”förklarade krig” mot huliganismen.

Efter tragedin i Sheffield tillsattes en utredning – Taylorutredningen – för att komma till rätta med situationen. I inte mindre än 76 åtgärds punkter presenterades förslag om utsedda säkerhetsansvariga inom klubbarna, utbildade stewards, restriktiv alkoholförsäljning, modernisering av arenorna med endast sittplatser, fler övervakningskameror m.m.

England tog också tag i den idrottsrättsliga lagstiftningen. Bl.a. tillkom *Football Banning Order* (motsvarar ungefär vårt tillträdesförbud).

En nyligen presenterad utredning har skapat en stor debatt kring Hillsborough-tragedin. Enligt nya uppgifter ska tidigare vittnesmål ha manipulerats för att ställa polisen i South Yorkshire i bättre dager och kasta en skugga över Liverpoolfansen. Dokument som använts för en intern utredning ska ha ändrats före den officiella utredningen kring tragedin. I det nya materialet framkom bland annat att textstycken som handlade om hur dåligt organiserade och få till antalet poliserna var hade strukits.

Premiärminister David Cameron har bett de anhöriga om ursäkt i ett tal i underhuset. Han informerade också om att 64 uttalanden av hörda poliser hade ändrats och att 116 negativa kommentarer helt plockats bort. Olyckan var inte Liverpoolfansens fel, sade premiärministern. Cameron har gett riksåklagaren i uppdrag att granska rapporten.

Den 4 maj

Ett första möte hölls på United Kingdom Football Policing Unit (UKFPU) och där träffade vi följande personer/organisationer:

Bryan Drew, Director, UKFPU

UKFPU är en enhet som lyder under Home Office. Den ska samverka med den engelska polischefsöreningen i frågor gällande nationell och internationell fotboll.

Enheten bildades 2005 och ska biträda regeringen/Home Office, polischefer, underrättelsetjänsten samt andra myndigheter i frågor som rör fotboll. Man ska samordna brittisk polis medverkan och informationsflöde i samband med internationella turneringar. Enheten ska samordna polisverksamhet, utbilda poliser samt ge riktlinjer för polisverksamheten. Enheten består av analytiker samt äldre rutinerade polisbefäl.

Chris Walley, Senior Manager, Football Association (FA)

Engelska Fotbollförbundet (FA) har sitt kontor på Wembley (engelska nationalarenan). Arbetet är ett normalt nationellt förbunds och en stor del handlar om utbildning av säkerhetspersonal (stewards). Varje landslag har en stab av säkerhetspersonal knuten till sig, som förbereder alla turneringar och matcher, både nationellt och internationellt.

Lee Davidson, Home office/Policing Directorate, Head of Football Section

Home Office är det engelska inrikesdepartementet. Det är högsta ansvariga instans gällande säkerheten i engelsk fotboll och även andra sporter.

Lee Davidson är enhetschef för departementets polisenhet.

Ruth Shaw, Sports Grounds Safety Authority (SGSA), Chief Executive

SGSA är en ny myndighet som efterträtt FLA (Football Licencing Authority). Den fungerar som en kunskapsbank för säkerhetsfrågor gällande arenaidrott både vad gäller åskådare och anläggningsfrågor.

SGSA arbetar efter de riktlinjer som finns i Green Book och Football Spectators Act från 1989 och har en konsultativ och kunskapsamlande funktion. Den gör vid behov inspektioner både gällande arenor och utbildning av stewards.

Här följer en kort beskrivning av de frågor vi särskilt diskuterade:

Banning order är ungefär detsamma som tillträdesförbud i Sverige. F.n. har knappt 3 000 personer en *banning order*. En *banning order* innebär en avstängning mellan tre och tio år. En *banning order* kan också innebära att man inte får beträda vissa områden utanför arenan, vissa pubar och t.o.m. förbud att åka t.ex. tunnelbana. Det finns möjlighet att efter 2/3 av avstängningstiden söka "benådning" från *banning order*.

England har också en motsvarighet till *arrangörsavstängning* (ground regulations, stadium ban, club ban). Denna verkar användas mer frekvent och mer flexibelt i England än i Sverige. En person kan stängas av ett antal matcher vid dåligt uppförande, t.ex. på

grund av grovt språkbruk. Man kan också göra upp kontrakt för personer som vill bättra sig och man kan även utdela varning.

Anmälningsplikten fungerar på följande sätt i England:

Anmälningsplikten gäller endast när engelska landslaget eller engelska klubbar spelar utanför England eller Wales. Då måste de som har banningsorder lämna in sitt pass på en polisstation fem dagar innan matchen ska spelas (ibland kan man stipulera att det ska vara tio dagar innan matchen). Passen kan sedan hämtas ut, när matchen har påbörjats. Detta kombineras i vissa fall med att personen ska anmäla sig på en polisstation.

Anmälningsplikt vid matcher mellan engelska klubbar i England har aldrig förekommit och regelverket tillåter inte heller detta.

Ansvarsfördelning/samverkan

Det är en klar ansvarsfördelning mellan klubbar och polisen. Klubben har ett tydligt ansvar inne på arenan. Detsamma är det i Sverige, men i England är det ännu tydligare i praktiken.

Inför matcher sker en samverkan i Local Safety Authority (bl.a. kommun, polis, klubbar, arenaägare, räddningstjänst). Här sker också avstämning av aktuell hotbild. Om det finns olika uppfattningar beslutar kommunen (borgmästaren). En fotbollsmatch är en samhällsangelägenhet och därför engageras många aktörer.

Matcherna delas in i A, B och C-matcher med hänsyn till hotbilden och detta bestämmer också antalet poliser i samband med matcher. C-matcher uppvisar den högsta hotbilden.

England har *ingen nationell polis* (ingen rikspolisstyrelse), men UKFPU (se ovan) har ett nationellt ansvar.

Klubben betalar för de poliser som är inne på arenan. Poliserna har en passiv roll, om det inte inträffar något.

Enligt uppgift förekommer *ingen polis* vid 53 procent av matcherna i de professionella ligorna.

Stewardsystemet är väl utvecklat i England. Stewards är personer som arbetar inne på arenan med olika typer av uppgifter, bl.a. säkerhetsfrågor. Stewardsystemet kan djupare sett sägas vara en privatisering av säkerhetsarbetet inne på arenorna, där ansvarsfördelningen mellan aktörerna är betydligt klarare utmejslad än i Sverige. Som jag senare återkommer till anser jag att vi bör kopiera stora delar av detta system.

Pyroteknik är inte vanligt förekommande i England, men kan förekomma i begränsad omfattning.

Kriminell infiltration i klubbarna var inte förekommande, enligt personerna vi träffade.

De kraftigt höjda *biljettpriserna* – och kanske borttagandet av ståplatser – har lett till en delvis ny publik. Eftersom det i regel är fullsatt är detta en god affär för klubbarna, men en del av stämningen från supportergrupper har gått förlorad.

Det *förebyggande arbetet* från klubbarnas sida verkar inte vara prioriterat.

Den 5 maj

På förmiddagen avlades en visit i Residenset hos den svenska ambassadören Nicola Clase. Jag redovisade mitt uppdrag och överlämnade delbetänkandet *Mindre våld för pengarna*.

På eftermiddagen besökte vi the Valley – Charlton Athletics FC hemmaarena – med plats för cirka 27 000 åskådare.

Guider var främst Andy Smith, advisor on Crowd Control vid FA (the Football Association), och John Little, Security Manager i Charlton.

Före matchen fick vi en genomgång av säkerhetsarbetet vid en match (förberedelser, genomförande och efterarbete).

Som tidigare redovisats har arrangörsklubben det fulla ansvaret inne på arenan och antalet poliser är där begränsat. Polisen har en passiv roll, så länge det inte inträffar något negativt. Sammanlagt var det ett 60-tal poliser i tjänst, varav de flesta arbetade utanför arenan.

Charlton hade redan vunnit League 1 och spelar denna säsongen i Championship (den näst högsta divisionen). I den sista omgången mötte Charlton Hartlepool och det var fullsatt på läktarna för att fira Charltons ligaseger.

Stämningen var hög och positiv, så som den bör vara vid en fotbollsmatch. De cirka 300 tillresta Hartlepoolsupporterarna, varav merparten var utklädda till smurfer(!), hälsades välkomna med varma applåder av hemmapubliken och även bortalaget fick applåder när det lämnade planen efter matchen. Vi märkte inte av några hatramsor mellan supporterarna och det förekom ingen pyroteknik.

Charlton vann matchen med 3-2.

Den 6 maj

Innan avfärd till Heathrow för hemresa summerade vi upp dagarna i London. Jag är mycket nöjd med besöket och jag fick svar på de frågor som jag önskade. Besöket har varit till stor nytta vid skrivningen av detta slutbetänkande.

9.4 Besök i Tyskland

Bakgrund

Det är inte bara till England man hänvisar när det talas om hur man kan komma till rätta med huliganer och bråk i samband med fotbollsmatcher. Ofta nämns också Tyskland som ett bra exempel på hur man kunnat lösa en del problem. I England mer repressivt och i Tyskland mer kommunikativt för att uttrycka sig slagordsmässigt. Precis som gällde England ville jag skaffa mig en egen uppfattning om situationen i Tyskland. Vi besökte därför Gelsenkirchen den 5–7 oktober 2012.

Vid besöket deltog även denna gång sekreteraren i utredningen och den säkerhetsansvarige i Svenska Fotbollförbundet.

Den 5 oktober

Ett första möte hölls på Veltins Arena och där träffade vi följande personer:

Herr Fürderer, Security Manager Schalke 04

Herr Arnold, Supporter Liaison Officer (SLO) Schalke 04

Herr Andreas Arldt, supporterpolis (spotter)

Herr Klaus Sitzer, Head of Police Inspection Gelsenkirchen (match commander)

Herr Ulrich Grzella, Head of Police Inspection Bochum (match commander)

Vi dryftade olika frågeställningar och här följer en sammanfattning av de viktigare iakttagelserna.

Historik och dagsläget

Det var stora problem på 1980-talet med huliganer, våld och ordningsstörningar, men det blev bättre på 1990-talet. Fler kvinnor gick på matcherna och det blev flera events. Då infördes också funktionen Supporter Liaison Officer (SLO), som också infördes i Allsvenskan under 2012. Tyskland anordnade VM i fotboll 2006 och det blev ett mycket lugnt mästerskap. En av orsakerna var den kraftsamling som gjordes med mycket poliser, ordningsvakter m.m.

Efter 2006 har det återigen blivit sämre, då frågan nu inte längre är lika prioriterad hos främst politikerna. Det är mer bråk i andradivisionen än i Bundesliga.

Det finns många hårdföra grupper i Tyskland och kontakter sker med utländska motsvarigheter. Ultrasgrupperna blir också större och större. Drogmissbruket är utbrett i riskgrupperna, medan det i just denna grupp inte alltid är så mycket alkohol med i bilden.

I Gelsenkirchen finns cirka 100 s.k. C-supportrar (de mest hårdföra) och cirka 450 B-supportrar (något mindre hårdföra). Motorcykelgång finns med i bilden. Hells Angels och Bandidos kan samsas i samband med match.

Trots stor alkoholkonsumtion (se nedan) är det ovanligt med våldsamheter inne på arenan utan supportrarna sköter sig i regel bra. Det är i stället en hög och medryckande stämning bland supportrarna.

Från tysk sida arbetas med olika former av strategier och policydokument. På det mer övergripande planet vill man från tysk polis sida betona bland annat följande utgångspunkter för det gemensamma arbetet:

Vikten av transparens, kommunikation och samverkan är de bärande principer parterna arbetar efter. Andra nyckelbegrepp är att agera professionellt, just och konsekvent. Man ser detta som grundbultar som läggs in i förberedelse och träning. Relationerna till andra begrepp som tolerans och flexibilitet anser man sig också ha arbetat in i sina taktiska uppläggningar. Man menar vidare att *tydlighet* från polisens och andra myndigheters sida måste bli slutresultatet av dessa överväganden. Detta, tillsammans med ett medvetet *samarbete* med det man benämner den goda supporter-kulturen, är det man söker finna konsensus kring mellan de samverkande parterna.

Det är naturligtvis ogörligt att vid ett kort besök bedöma och i praktisk gärning värdera den ideologi för arbetet som presen-

terades. Det är dock svårt att undgå att notera till exempel den tyngd och den tid som tysk polis använder för att ensa ut en gemensam ansats. Speciellt gäller detta på delstatsnivå.

Ishockeyn och *handbollen* har små problem med idrottsrelaterat våld.

Särskilda frågor som berördes i övrigt

Stadion Verbot är samlingsnamnet på de olika avstängningar som finns i Tyskland och det kan vara olika organisationer som beslutar om avstängning.

Det finns två olika typer av förbud, som närmast motsvarar *tillträdesförbud* i Sverige och *banning order* i England. Det är dels beslut om avstängning som fattas av domstolen, dels av den lokala polismyndigheten. I det följande används begreppet *tillträdesförbud*.

Ett *tillträdesförbud*, beslutat av domstolen, kan variera från sex månader upp till tre år. Ett sådant förbud är ovanligt i Tyskland och det är bara ett 50-tal personer som har ett sådant förbud. Förbuden är kopplade till brott.

Ett *tillträdesförbud*, beslutat av den lokala polismyndigheten, är ett mycket flexibelt verktyg. Det kan variera från några timmar till en längre tidsperiod. En person kan t.ex. få ett förbud för en speciell bortamatch.

Arrangörsavstängning: Som framgår av namnet är det arrangören som ger en sådan avstängning (arrangörens rätt att bestämma vem som ska få gå på arrangemanget). Avstängningen kan variera från sex månader upp till tre år. I dag är cirka 3 500 personer *arrangörsavstängda*.

Förbud att vistas på viss plats: Polisen kan förbjuda personer att vara på en viss plats i staden under viss tid för att förhindra konfrontation. Så var det vid vårt besök vid järnvägsstationen när bortasupportrarna skulle anlända.

Visitation genomförs på samtliga åskådare.

Supporterpolisen (spotter) fungerar på i huvudsak samma sätt som i Sverige enligt det nya system som nu håller på att införas i Sverige, dvs. evenemangspolis som främst arbetar mot de positiva supportrarna och supporterpolis som främst arbetar mot firmorna och ultras. Dialogen med SLO fungerar i regel bra, men kontakter

sker främst på icke matchdagar. Supporterpolisen uppträder i regel i civil klädsel.

Supporter Liaison Officer (SLO) har funnits i Tyskland i cirka 20 år och funktionen är ungefär densamma som i Sverige, dvs. SLO ska vara kontaktlänk mellan klubben och supportrarna (men anställd av klubben). Vissa klubbar har mer än en SLO, t.ex. Schalke 04, som har tre. Det förs också en nära dialog mellan supporterpolisen (spotter) och SLO. Men de får av förståeliga skäl inte informera varandra om allt. Rollen som SLO är svår, då det hela tiden krävs en balansgång mellan klubben och supportrarna. Rekryteringsprocessen till SLO är i Tyskland därför mycket viktig.

Alkoholserving: I Tyskland anses fotboll och alkoholförtäring (öl) hänga ihop eller som en polis sade *utan alkohol inne på arenan, ingen publik och det skulle bli mycket bråk utanför arenan om ingen alkoholförsäljning förekommer inne på arenan*. Schalke 04:s arena heter för övrigt Veltins Arena och Veltin är ett stort ölmärke. Det brukar skämtsamt sägas *att arenan byggdes inte på fast grund utan på öl*.

Veltins Arena tar cirka 60 000 åskådare och det säljs cirka 32 000 liter öl vid varje tillfälle (ölen är något svagare än vår starköl). Det bör framhållas att bortasupportrarna endast kan köpa alkoholfri öl. Det bör påpekas att det inte är så på alla arenor i Tyskland. Arenan har cirka 3 500 restaurangplatser. Maxgränsen för att komma in på arenan är 1,6 promille (något undantag kan göras om personen verkar ”nykter”). Ölen säljs i plastglas eller i flaskor av mjukplast.

Tobaksrökning är tillåtet på läktarna men inte i kringutrymmena.

Kameraövervakning: Arenan har drygt 100 kameror, varav 68 finns inne på arenan.

Pyroteknik är inte tillåtet inne på arenorna och förekommer endast i mycket begränsad omfattning och då främst hos bortasupportrar. Matchen stoppas inte vid pyroteknikanvändning, men klubbarna får böter. Ambitionen är att kunna identifiera och lagföra dem som använder pyroteknik. På senare tid verkar dock enligt tysk press pyroteknikanvändning vara på väg att öka.

Maskering förekommer, men är förbjudet.

Visning på storbildsskärm: Det är endast tillåtet att visa hemmalagets mål och det är helt förbjudet att visa tveksamma domslut.

Skadegörelse: Det är ytterst sällsynt med skadegörelse inne på arenan, då supportrarna vet att arenan ägs av Schalke 04 och man vill inte åsamka klubben onödiga kostnader.

Hur registreras brott?: Brotten registreras som idrottsrelaterade om de är kopplade till idrotten, men risksupportrar prioriteras i

förhållande till alkoholincidenter. Det synes mig att ”stök på stan” på matchdagar i samband med alkoholintag inte av polisen normalt registreras som idrottsrelaterat våld.

Associationsformer: Det finns endast en klubb i Tyskland som är aktiebolag och det är Dortmund. Schalke 04 kan närmast sägas vara en stiftelse.

Guidning på arenan

Vi fick en fyllig genomgång av Veltins Arena, som är en inomhusarena, och de olika lokaliteterna.

Arenan tar, som tidigare nämnts, cirka 60 000 åskådare och den är i princip alltid full vid Schalke 04:s hemmamatcher.

Bottenplattan i arenan var i betong och det var till en början svårt att förstå att det dagen efter skulle spelas en match här på naturgräs. Utanför arenan, i direkt anslutning, låg en hel fotbollsplan med naturgräs och den skulle dras in med hjälp av motor på arenan under läktarna. I Europa finns det bara en sådan arena till och det är i Holland.

Den 6 oktober, matchdag

Vi startade med ett besök hos polisen och fick en genomgång av lokaliteter och hur polisen arbetar vid olika typer av matcher. I Tyskland talar man endast om lågriskmatch respektive högriskmatch, dvs. det finns inga graderingar däremellan. Vid en lågriskmatch sitter polischefen på Veltins Arena men vid en högriskmatch på polisstationen. På polisstationen arbetar en stab med bl.a. informationsinhämtning av vad som sker utanför och inne på arenan. Bl.a. används helikoptrar för att ”plocka ner” bilder på situationen, främst ute på stan.

Vi följde också en polisgenomgång med ett 15-tal polischefer inför eftermiddagens match, där läget stämdes av. Det var inga andra aktörer närvarande. Det är endast vid högriskmatcher som man har möte med arrangören.

Vid den aktuella matchen, som var en lågriskmatch, var cirka 180 poliser och 400–500 stewards i tjänst.

I programmet ingick en rundtur i Gelsenkirchen för att få en uppfattning om var olika grupper av supportrar håller till innan

matcherna. Ultras hyr ett eget hus för sina aktiviteter. Den officiella klacken benämns Ultras GE. Hugos (en riskgrupp) träffas på ett särskilt ställe. Supporterpolisen kan på icke matchdagar ha en dialog med ledarna för risksupportrarna, men detta förekommer inte på matchdagen.

Vi besökte därefter järnvägsstationen för att vara med när ett extratåg från Wolfsburg anlände med bortasupportrar. Det är den federala polisen som agerar på tåg/spårväg och på stationerna. Strax innan tågets ankomst gjorde poliserna sig "stridsberedda" genom att ta på sig ansiktsmask och hjälm. Detta ifrågasattes av en polischef (som inte var i tjänst), då det kunde upplevas provocerande. Det blev lite stökigt när bortasupportrarna anlände men inget allvarligt skedde. Supportrarna slussades sedan till särskilda bussar (bussbiljetten ingick i biljettpriset) som, med poliseskort och blåljus, kördes direkt till arenan. Väl framme slussades de in genom en särskild entré och uppför en gång till sina platser, som var avsektionerade från övriga arenan.

På arenan har polisen ett större ledningsrum där det endast sitter poliser och i ett angränsande rum sitter säkerhetsansvariga m.fl. från klubben. I pausen kan det förekomma möte mellan polisen och arrangörerna, om något särskilt har hänt, och det samma kan ske efter matchen.

Arenan var som vanligt fullsatt och det var en fantastisk stämning. Vi såg inte till några incidenter eller några överfulla personer och inte heller några uniformerade poliser inne på arenan.

Schalke 04 synes vara hela stadens angelägenhet. Flertalet supportrar, alltifrån småbarn till äldre personer, hade mössa, halsduk, tröja etc. i klubbens färger (blått och vitt).

Efter matchen gick det lugnt tillväga när arenan evakuerades och åskådarna gav sig hemåt. Säkerligen blev det fullt på stadens barer.

Matchen mellan Schalke 04 och Wolfsburg blev i andra halvlek förstklassig. Schalke spelade en underbart offensiv fotboll och vann helt välförtjänt med 3-0.

Den 7 oktober

Innan avfärd till Düsseldorf för hemresa summerade vi upp dagarna i Gelsenkirchen. Jag är mycket nöjd med besöket och jag fick svar på de frågor som jag önskade. Det är viktigt att poängtera att ovanstående beskrivning främst gäller förhållandena i Gelsenkirchen.

Landets federala struktur gör att förhållandena varierar regionalt inom landet. Även detta besök har varit till stor nytta vid skrivningen av slutbetänkandet inte minst vad gäller ansvarsfördelning och reell samverkan mellan aktörerna.

9.5 Besök i Kanada

I samband med annan tjänsteförrättning medverkade jag i maj 2012 i Sport Accord i Quebec, vid vilken vissa framtidsperspektiv för supporterkultur målades upp främst sett med nordamerikanska ögon. Denna mässa är den världsledande samlingspunkten för professionella arrangörer av idrottsarrangemang och idrottsrörelsen på internationell nivå. Framtidsbedömare från olika sporter syntes där vara eniga om supportrars ökande roll såväl som aktörer som vad gäller graden av inflytande. Redogörelserna avser primärt trender inom proffsishockey (NHL), amerikansk fotboll, amerikansk basketboll och tennis.

Innan en redogörelse lämnas från denna utsiktspost kan det vara på sin plats att ange några fakta sett med europeiska fotbollsögon. Det lär finnas drygt 40 miljoner hängivna supportrar. En fjärdedel av dem spenderar tillsammans svindlande 320 miljarder kronor. Uppgifterna kommer från en undersökning som genomförts av MasterCard tillsammans med European Business School och gäller den samlade summa som fotbollssupportrarna varje säsong lägger på sina supporterprylar, resor till matcher eller betal-TV för att följa sina favoritklubbar. En fjärdedel av Europas fotbollsfantaster klassas som "Fans utan gränser" med FC Barcelona som det mest populära laget (29 procent), följt av Real Madrid ((10 procent) och Manchester United FC (8 procent). Den här mängden fotbollsälskare får förändrade konsumtionsvanor.

Supportrarna kan indelas i tre kategorier. En grupp representerar nästan två tredjedelar och kännetecknas av att de attraheras av klubbens spelphilosofi och framgång. En andra kategori (12 procent) kännetecknas av att också fjärran anhängare känner ett speciellt samband med klubben på grund av ett starkt samband med staden eller regionen. En tredje kategori har som karaktäristika att deras lojalitet snarare ligger hos specifika spelare eller tränare. Denna kategori supportrar är beredda att byta favoritlag baserat på var deras stora idoler spelar.

Det förefaller föreligga tre megatrender som bidragit till denna internationella supporterutveckling. För det första betyder ökad rörlighet att det blivit enklare och billigare att resa internationellt, att utländska klubbar inte längre är utom räckhåll för supportrar. För det andra har nya medier möjliggjort att få tillgång till information om klubben, vilket gör att nya typer av supportrar känner sig delaktiga i livet kring klubben. Slutligen har spelarnas och tränarnas globala stjärnstatus bidragit till att språkliga och kulturella skillnader suddats ut samtidigt som supportrar från olika länder svetsats samman.

Även vad avser bilden utanför fotboll och vad avser vanliga supportrar har internationell idrott på elitnivå alltmer kommit att präglas av inflytande via sociala medier. Det gäller inte minst när det handlar om nya sätt att skapa upplevelser. Trenden är likartad mellan individuella sporter och lagidrott. I det senare fallet avser det såväl lagets varumärke som hanteringen av dess individuella stjärnor. Nordamerikanska tendenser är bl.a. följande:

- Metoder att skapa nya utbud för supportrar som t.ex. att följa stjärnornas liv utanför planen och att under match via Twitter kommentera olika prestationer på planen liksom coachernas arbete.
- Byggande av anläggningar som medger löpande datakommunikation från supportrarna och anpassning till medtagande av laptops.

9.6 Mina slutsatser

Jämförs intrycken från situationen i andra europeiska länder kan det finnas anledning att något kommentera vissa likheter och skillnader gentemot främst Norden, England och Tyskland. Några bilder som fastnat på näthinnan är följande:

- I Norden är den danska problembilden vad avser fotboll mest lik den svenska medan Norge och Finland tills vidare har påtagligt mindre problem.
- Tyskland har ett federalt statsskick i motsats till England och Sverige. Det innebär att spridningen av praxis tenderar att bli annorlunda i Tyskland.

- I de två länderna är i många fall antalet intressenter på biljetter och årskort klart högre än tillgängligt utbud. Detta innebär att man anser sig kunna hålla en högre prisnivå (gäller främst England) men likväl spela för fulla läktare. Det ger också bättre möjligheter att tillgripa repressiva metoder från klubbarnas sida.
- I Tyskland och England har man en annan syn på behovet av poliser inne på arenan. Säkerhetsarbetet på läktarna är i dessa länder på ett annat sätt än i Sverige en fråga som klubbarna ska ansvara för.
- I Tyskland och England betalar man inte för poliser som arbetar utanför arenorna.
- Tyskland och England har ungefär vår motsvarighet till tillträdesförbud och arrangörsavstängning, men i England är avstängningstiden mycket längre än i Tyskland och Sverige. Arrangörsavstängningarna används mer frekvent och mer flexibelt i Tyskland och England än i Sverige (tiderna kan variera från några timmar och uppåt och avstängningen kan också gälla vissa platser och vissa transportmedel).
- I Tyskland och England har problemen med idrottsrelaterat våld smittat av sig till lägre serier. Frågan berör i princip enbart fotboll.
- I Tyskland och England har den kommunala nivån ett annat ansvar. Man har i dessa länder lokala råd för säkerhetsfrågor där de lokala beslutande politikerna har en helt annan roll än i Sverige.
- Alkoholkulturen i Tyskland och England är helt annorlunda än i Sverige, vilket innebär att fotboll och öl anses ”höra ihop” i dessa länder och betraktas som en förutsättning för att få fulla läktare. I England dricks emellertid den mesta ölen på pubar utanför arenan, medan det i Tyskland dricks stora mängder även inne på arenan.
- Sammanfattningsvis kan sägas att England har satsat på en mer repressiv lagstiftning än Tyskland, medan Tyskland har satsat på mer kommunikation med supportrarna.

Dessa iakttagelser har haft betydelse för utformningen av mina förslag och rekommendationer.

10 Internationell samverkan

Samverkan är mer utvecklad inom fotbollen än inom ishockeyn. Samverkan mellan brottsbekämpande organ växer och sker enligt gällande politiska riktlinjer.

En naturlig samverkan börjar växa fram inom supporter-kulturen, främst inom fotbollen.

EU:s roll i arbetet kring supporterkultur och brottsbekämpning blir alltmer uttalad.

Svagheten i svensk huliganbekämpning ligger inte på det internationella planet.

10.1 Inledande kommentarer

Enligt direktiven ska jag beröra ämnet internationell samverkan. I dessa påtalas bl.a. att jag ska medverka till att samverkan sker i linje med Europeiska konventionen (CETS No:120) av den 19 augusti 1985 om läktarvåld och olämpligt uppträdande vid idrottsevenemang och särskilt vid fotbollsmatcher.

Jag har valt att inhämta information från i huvudsak två typer av källor. Den ena avser den samverkan som förekommer inom främst fotbollens respektive ishockeyns internationella organ, inklusive supporterföreningarnas samverkan. Den andra typen är förekomsten av polisiär samverkan. Av uppenbara skäl har jag i detta senare fall fått förlita mig på information från öppna källor. Listan över samverkansstrukturer är långt ifrån fullständig. Antalet konventioner och samverkansorgan är på ett övergripande plan betydligt fler inom fotboll än inom ishockey.

10.2 Samverkan inom idrottsrörelsen

10.2.1 Fotboll

Bakgrund

Världsfotbollen är organiserad på så sätt att det högsta internationella fotbollförbundet FIFA (Fédération Internationale de Football Association med säte i Zurich) består av sex konfederationer, vilka i princip är liktydiga med världsdelarna (Amerika är dock uppdelat i en nord/mellan- och en sydkonfederation). Konfederationerna består i sin tur av nationella fotbollförbund som huvudsakligen är liktydiga med nationer/länder inom respektive världsdel.

Europa representeras i FIFA av konfederationen UEFA (Union des Associations Européennes de Football med säte i Genève/Lyon). FIFA består av 209 medlemsförbund. Av dessa utgör 53 nationella fotbollförbund medlemsbasen i UEFA.

Svenska Fotbollförbundets (SvFF) stadgar

Av SvFF:s stadgar 3 § framgår bl.a. att SvFF är anslutet till FIFA och UEFA. SvFF och dess olika organ samt förtroendevalda ledare och funktionärer är skyldiga att, i tillämpliga delar, följa FIFA:s och UEFA:s stadgar samt övriga bestämmelser och fattade beslut vilka, inklusive FIFA:s etiska kod, ska anses utgöra en integrerad del av SvFF:s stadgar. Fotbollsspelet ska bedrivas enligt spelregler (Laws of the Game) beslutade av International Football Association Board (FIAB) och endast FIAB får göra ändringar eller tillägg i spelreglerna.

SvFF:s representation i FIFA och UEFA

FIFA och UEFA är demokratiskt uppbyggda organisationer vid vars kongresser medlemsförbunden har förslags- och rösträtt. Däremellan anordnas ett rikt utbud av ämnesspecifika konferenser, workshops och hearings avsedda för medlemsförbunden internt eller i samklang med fotbollens olika intressegrupper och/eller utomstående organisationer (t.ex. EU).

I och med att alla interna beslutsorgan, paneler, arbetsgrupper m.m. inom FIFA och UEFA består av ledamöter som väljs eller utses från medlemsförbunden utövar dessa ett betydande inflytande på de beslut och riktlinjer som sedermera blir vägledande för nationsförbunden. SvFF är för närvarande representerade i ett 15-tal FIFA- och UEFA-organ.

FIFA:s och UEFA:s regelverk och dess inverkan på SvFF:s verksamhet

Man kan tveklöst slå fast att FIFA:s och UEFA:s regelverk, anvisningar, cirkulär och beslut i hög grad påverkar medlemsförbundens och därmed SvFF:s olika verksamheter.

Några av FIFA:s och UEFA:s regelverk är direkt tvingande för nationsförbunden och dess klubbar, t.ex. spelregler för fotboll, FIFA:s internationella övergångsbestämmelser för spelare, bestämmelser kring licensiering av spelaragenter, krav på elitlicenser för klubbar som ska delta i internationella tävlingar och blockering av vissa spelperioder i det nationella seriespelet inför och under FIFA:s och UEFA:s tävlingar (VM, EM och UEFA Champions League/Europa League). Detta har en direkt hämmande effekt på SvFF:s planering av den inhemska serieverksamheten, till exempel Allsvenskan, eftersom inga matcher får spelas under de ”stängda” perioderna. Listan kan göras lång vad avser FIFA:s och UEFA:s inverkan inom flertalet av SvFF:s verksamhetsområden som exempelvis domarverksamheten, tränarutbildningen, anläggningsutvecklingen, säkerhetsarbetet vad gäller såväl utformning av arenor, konstgräs, krav på säkerhetsansvariga och supporterkontaktpersoner i klubbar och förbund.

Nämnas bör i sammanhanget att främst UEFA men även FIFA via överskotten från respektive VM- och EM-slutspel, TV-intäkter från Champions League m.m., har ett generöst bidragssystem som ger inte minst de mindre medlemsförbunden en god ekonomisk grund för att bedriva fotbollsverksamhet. I gengäld är UEFA i hög grad beroende av insatser från nationsförbunden vad gäller att driva och genomföra den praktiska fotbollsverksamheten i Europa genom att bl. a. medverka vid större tävlingsarrangemang, tillhandahålla personal vid större evenemang, workshops och konferenser som UEFA arrangerar.

Sammanfattningsvis utövar inte minst UEFA ett stort inflytande över säkerhetsarbetets uppläggning och bedrivande.

UEFA:s delegatsystem och FIFA:s d:o (FIFA Commissioner)

FIFA är huvudman för all landskampsverksamhet utom de specifika tävlingslandskamper som respektive konfederation anordnar, exempelvis av UEFA arrangerade mästerskapstävlingar; EM för herrar och damer o.s.v.

Vid samtliga tävlingsmatcher i UEFA:s tävlingar tillsätter UEFA en matchdelegat och vid matcher i FIFA:s tävlingar, exempelvis VM-kvalmatcher i Europa, tillsätter FIFA Match Commissioner i samverkan med UEFA. Urvalet för dessa matcher sker ur UEFA:s delegatgrupp. UEFA:s grupp av delegater utses av UEFA:s Exekutivkommitté med en mandatperiod på två år.

Svenska fotbollssupporterunionens (SFSU) internationella samarbete

Svenska Fotbollssupporterunionen (SFSU) är en av nio supporterföreningar från hela Europa som tillsammans fått anslag från Europeiska kommissionen för att fram till juni 2013 driva projektet: *Improving Football Governance through Supporter Involvement and Community Ownership* (i det följande benämnt projektet). Detta är en del av satsningen *Preparatory Action in the Field of Sport* (EAC/18/2011).

Projektet är ett resultat av att ett europeiskt nätverk av supportergrupper och föreningar har fått ett allt större intresse av hur fotbollsklubbar, ligor och förbund styrs. Supportrar vill vara en del av de beslutsprocesser som påverkar dem, något som är en del av The Football Supporters Europe Network (FSE) kärnverksamhet och SFSU:s värdegrund. FSE är ett oberoende, representativt och demokratiskt organiserat nätverk av fotbollssupportrar i Europa med, för närvarande, medlemmar från 42 länder. FSE bildades 2008 och SFSU har varit medlemmar sedan 2009. Huvudprinciperna inom FSE är att

- inte tolerera diskriminering av några individer på några grunder, inklusive etniskt ursprung, handikapp, religion, kön, sexuell läggning och ålder,

- ta avstånd från våld, både verbalt och fysiskt,
- stå upp för ett större erkännande av fotbollssupportrar på gräsrotsnivå,
- stödja en positiv fotbolls- och supporterkultur, inklusive värderingar såsom bl.a. fair play.

De här skisserade tankegångarna ligger helt i linje med den nyligen ratificerade *European Parliamentary Report* som tar vid där EU:s White Paper on sports (2007) och Europakommissionens Communication on Sport (2011) lämnat. Samtliga pekar tydligt på värdet av ett långsiktigt hållbart styrelsesätt inom idrotten och speciellt på värdet av supporterinflytande och delaktighet.

Över hela den europeiska kontinenten har elitfotbollen kämpat med de negativa effekterna av ohållbara ekonomiska kalkyler, svaga organisationer och bristen på kritisk demokratisk granskning. Tillsammans försvagar och eroderar detta det sociala förtroendet och den positiva inverkan idrotten kan ha i samhället. Men det finns hopp. *Supporter trust-rörelsen* i Storbritannien, tillsammans med olika exempel av medlemsägande över hela Europa, visar att det går att kombinera sportlig konkurrenskraft med ett ansvarstagande och en positiv närvaro i samhället. I en annan struktur – *Supporters Direct Europe (SDE)*, som är en paraplyorganisation motsvarande SFSU i Sverige – har under de senaste åren märkts av en ökad efterfrågan på tjänster över hela kontinenten, vilket visar på en rejäl aptit för ansvarsfulla föreningsstrukturer och supporterinflytande på alla nivåer inom fotbollens hierarki. Det övergripande målet i samverkansarbetet är att ta tillvara på den aptiten.

Uppgifter och målsättningar

Utöver att stärka nationella och europeiska nätverk av demokratiska supporterföreningar genom delande av best practice kommer åtta partners till SDE (bl.a. SFSU) producera en nationell handbok/rapport. Den färdiga produkten kommer att bli ett värdefullt verktyg för både supporterföreningar och fotbollsklubbar i framtiden.

Flera av projektets partners kommer att genomföra workshops (bl.a. SFSU) med målet att stärka den demokratiska strukturen inom fotbollen. Workshopen kommer se olika ut i olika länder och kan komma att innehålla t.ex. hur man organiserar sig demo-

kratiskt, hur man får tillgång till ekonomiska resurser, juridiska ramverk, lobbying samt långsiktiga visioner för en hållbar och demokratisk idrottsrörelse.

Projektet kommer att resultera i en slutrapport (tillgänglig på engelska, tyska och franska). Slutrapporten kommer att presenteras och redovisas under en konferens i Storbritannien och dessutom i samband med Supporters Direct Europes årliga event vid Europaparlamentet i Bryssel. Slutrapporten kommer fungera som ett verktyg att mäta framtida utvecklingar inom hållbar organisering av fotboll, policyutveckling och forskning.

SFSU:s arbete inom projektet

I SFSU:s värdegrund står det att läsa: *SFSU bidrar till de enskilda klubbarnas verksamhet, såväl som svensk fotboll som helhet, genom att verka för ett aktivt och konstruktivt medlemskap förenligt med den demokratiska traditionen inom svensk fotboll.* Med det som utgångspunkt gick SFSU in i projektet och formulerade den nationella målsättningen att bidra till en revitalisering av medlemsdemokratin inom svensk fotboll.

Under oktober 2012 gjordes en webb-baserad enkät. Enkäten hade två delar, en europeisk och en nationell. Målet var att skapa underlag för den nationella rapporten/handboken och skapa ett jämförbart material för projektets slutrapport.

En workshop genomfördes i Malmö i mars i år. Malmö valdes av två huvudsakliga skäl, dels Malmö högskolas ställning som ledande forskningscentrum vad gäller idrott och fotboll, dels att i det europeiska nätverk som projektet verkar inom ingår också supportergrupper med anknytning till Brändby IF. Där pågår just nu en demokratiseringsprocess och även om de inte ingår i projektet i sig ville de ändå delta i så hög grad som möjligt. Närheten till Malmö skapade förutsättningar för ett aktivt danskt deltagande.

10.2.2 Ishockey

Inom ishockeyn finns det i dag inget regelverk från Internationella Ishockeyförbundet (IIHF) som Svenska Ishockeyförbundet (SIF) måste förhålla sig till inom området säkerhet. Det är en fråga som behöver bevakas då klubbagsishockeyn i Europa är på väg att ta

nya steg i sin utveckling. Jag tänker då på aktiviteter att skapa nya tävlingsformer mellan Europas toppklubbar. Det i sin tur kan innebära att supportrar kommer att resa mer mellan länderna i fråga.

10.3 Samverkan mellan brottsbekämpande organ

Polisiär samverkan mot idrottsrelaterat våld har relativt korta anor om vi blickar bakåt. För svenskt vidkommande torde startpunkten kunna sägas vara det EM i fotboll som arrangerades i Sverige 1992. Oron för fotbollshuliganism var då påtaglig och riktade sig i första hand mot engelska risksupportrar. Som i mitt fall rikspolischef föll då ansvaret för säkerheten på oss inom polisen. Via riksdagsbeslut skapades bland annat möjligheter att i svensk lagstiftning inför och under EM arbeta med ett europeiskt huliganregister. Vissa möjligheter att direktavvisa personer vid gränsen kunde utnyttjas (Schengen-systemet hade då inte införts i nuvarande omfattning). Vidare stationerades utländsk polispersonal i Sverige under mästerskapet för att effektivare kunna arbeta mot utländska huliganer.

Detta system för sambandstjänst under t.ex. större mästerskap har senare byggts ut och till EM i fotboll 2012 i Ukraina och Polen skickades en svensk polisdelegation omfattande 14 poliser i olika funktioner såsom delegationsledare, sambandsofficer och supporterpolis. Avhängigt av bl.a. spelschemat stationerades 13 poliser i Kiev och 1 i Warszawa. Därutöver tog EU:s gränskontrollbyrå Frontex initiativet till en gemensam polisinsats, Joint Operation Eurocup 2012. Insatsen bedrevs på EU:s yttre landgräns mellan såväl Ukraina och Polen som Ryssland och Polen samt på flygplatser med luftfartstrafik till berörda städer i Ukraina. Denna insats av svensk polis omfattade fyra polisanställda samt en polis som observatör på Boryspils internationella flygplats i Kiev. Inom ramen för det arbete som bedrevs under EM fanns ett kontinuerligt samarbete och samverkan mellan nämnda insatser i Ukraina och Polen.

Den 19 juni 1985 antogs en Europeisk konvention om läktarvåld och olämpligt uppträdande vid idrottsevenemang och särskilt vid fotbollsmatcher. Svensk polis arbetar sedan lång tid tillbaka med att uppfylla denna konvention. Exempel på detta är att idrottsrörelsen och polisen sedan slutet av 1980-talet vidtagit åtgärder som till exempel samverkan mellan olika europeiska polisorganisationer, införlivande av konfliktreducerande strategiska principer i samband med större kommanderingar, säkerhetsklassade arenor m.m. Detta

ligger i linje med konventionen och har bäring på EU:s fotbolls-handbok som de facto är sprungen ur katastrofen på Heyselstadion i Belgien. Utöver den finns även EU:s Public Order Security Handbook.

Vidare pågår sedan länge samverkan mellan polismyndigheterna både nationellt och internationellt med anknytning till National Football Information Point (NFIP) vid Rikskriminalpolisen (RKP). Enligt EU-beslut från 2002 ska varje medlemsland inrätta en sådan kontaktyta – NFIP, som ska fungera som central kontaktpunkt för utbyte av information avseende fotbollsrelaterade frågor men även andra sportevenemang med internationell karaktär. Av beslutet framgår vidare att NFIP ska ha den utbildning och utrustning som krävs för att skapa en nationell resurs med sakkunskap om polisinsatser i samband med fotboll och tillhörande frågor avseende trygghet (safety) och säkerhet (security).

Som framgick av delbetänkandet har EU-parlamentet nyligen stött ett förslag att kommissionen ska utreda om EU kan stoppa huliganism vid idrottsarrangemang. Kommissionen har ombetts undersöka om EU kan upprätta ett europeiskt register för personer som förbjudits tillträde till idrottsarrangemang. Parlamentet vill även se ett bättre informationsutbyte mellan medlemsstaterna för att hindra att personer med tillträdesförbud får tillträde till internationella matcher.

10.4 Mina slutsatser

Enligt mina direktiv ska jag medverka till att de offentliga organens samverkan sker enligt rådande europeiska konvention och i enlighet med andra internationella överenskommelser. Enligt min bedömning är så fallet. Jag är vidare av den uppfattningen att det inte är på denna punkt som svagheten i den svenska huliganbekämpningen ligger. Svagheten ligger inte heller i rådande internationell samverkan inom fotbolls familjen. Tvärtom är det spännande att se hur supportrarna från den positiva supporter kulturen, bl.a. via EU, börjar hitta internationella samverkansformer. Ett bra exempel är samarbetet inom The Football Supporters Europe Network (FSE).

Ishockeyn har i detta avseende en längre väg att vandra. Här tror jag att vi kommer att se förändringar vad avser säkerhetsarbetet under kommande år.

11 Ansvarsfrågor

Säkerhetsgrupperna inom fotboll och ishockey fungerar väl.
Arrangören ska ha det totala ansvaret inne på arenan, inklusive för bortasektionen.
Ett principbeslut bör fattas om att i normalfallen ha polis fria arenor.
En genomförandegrupp för detta bör tillsättas.
Polisbetalning bara vid beställd polis närvaro på arenan.
Storleken på polisens betalningsområde måste minskas.
Polisen måste presentera öppnare hotbildsanalyser, tydligare fakturor och relevanta utvärderingar.
En ny prövningsnämnd för resursdimensionering bör inrättas.
Exempel lämnas på områden där ansvarsfrågorna måste penetreras ytterligare.
Rikspolisstyrelsen (RPS) och specialidrottsförbunden (SF) bör skapa en gemensam arbetsgrupp vad avser bindande riktlinjer vid arenainspektion.
RPS bör djupare analysera rätten att upplösa en offentlig tillställning.
RPS bör initiera en genomgång av den polisiärt föreskrivande roll som krävs på central nivå.
Vissa förslag från delbetänkandet förtjänar att ytterligare understrykas.
Förbättringar föreslås vad gäller match- och säkerhetsdelegaternas arbete.
Förslag lämnas hur rapporteringsansvaret till regeringen skulle kunna byggas ut.

11.1 Inledning

Enligt direktiven finns ibland brister i samverkan mellan olika aktörer. Utredaren ska med utgångspunkt i gällande lagstiftning medverka till att ansvarsfördelningen mellan berörda parter klarläggs och att samverkan och uppföljning av de insatser som görs nationellt, regionalt och lokalt förbättras.

Jag har tolkat uppdraget så att mycket av detta arbete bör ske i de dagliga kontakter jag har med intressenterna och vid planering, genomförande och uppföljning av de matcher som genomförs under en spelsäsong. Som tidigare redovisats har jag och/eller utredningens sekreterare närvarat vid drygt 60 matcher och medverkat vid ett 45-tal konferenser. Totala antalet möten med berörda aktörer är av storleksordningen 250 stycken, exklusive de som ägde rum innan jag tillträdde (*bilaga 2 Genomförda samrådsmöten m.m.*). Jag anser mig sålunda ha underlag för att konstatera att frågor kring samverkan och ansvar i dagens system har fått en ganska tydlig utmejsling. Detta hindrar inte att dagens system delvis kan behöva ändras som kommer att framgå senare i detta kapitel.

Samordningen mot idrottsrelaterad brottslighet på den allra mest övergripande nivån har i formell mening hunnit längst i Stockholm där en särskild struktur etablerats för ändamålet. I andra delar av landet är motsvarande samverkan organisatoriskt inte lika väl utformad men reell samverkan finns likväl ofta på plats. Jag vill här erinra om mitt förslag i delbetänkandet att också landshövdingarna i Västra Götalands och Skåne län ges samma roll som landshövdingen i Stockholms län. Ett Nationellt samverkansråd mot idrottsrelaterad brottslighet är inrättat och leds av Rikspolisstyrelsen (RPS). Riksidrottsförbundet (RF) har en motsvarande gruppering för sina berörda specialidrottsförbund (SF), i vilken också externa aktörer medverkar. Fotboll och ishockey har sina säkerhetsorgan.

Min slutsats blir sålunda att det inte råder brist på organ. Nya strukturer behöver knappast skapas. Det handlar i stället om att gå från samverkan till samarbete och det är enligt min mening inte primärt en organisatorisk fråga. I två avseenden kan det finnas anledning att frånga denna principuppfattning. En rör frågan om det behövs eller inte behövs att någon tar upp den mantel en nationell samordnare lämnar efter sig. Jag återkommer till detta i *kapitel 22 Perspektiv efter mars 2013*. Den andra avser behovet av att skapa en särskild prövningsinstans kring nödvändiga polisiära resursinsatser vid främst högriskmatcher. Denna fråga behandlas sist i detta kapitel.

Jag har under mitt arbete slagits av den historiska bristen på nationell uppföljning och rapportering efter avslutad säsong. Jag avser då inte antal incidenter, förekomster av tillträdesförbud m.m. utan kvalificerade utvärderingar. Till denna fråga återkommer jag i det följande.

Förenklat uttryckt kan rådande ansvarsfördelning sägas vara att klubbarna har huvudansvaret för säkerheten på arenan och i dess omedelbara närhet och polisen motsvarande ansvar utanför. Detta är dock en sanning med modifikation. Inne på arenan har t.ex. publikvärdar en första nivå av ansvar och om detta inte räcker till kommer ordningsvakter som nästa nivå. Räcker inte heller detta kommer det polisiära ansvaret in i bilden. Ordningsvakter har att rätta sig efter de direktiv polisen ger. För fullständighetens skull bör nämnas att jag här har utelämnat det ansvar som faller t.ex. på räddningstjänsten och på sjukvårdspersonal.

I min vision ingår att bygga ut klubbarnas ansvar. Detta får sina följd effekter på hur de centrala idrottsorganisationerna bör arbeta. Detsamma gäller vikten av att RPS tar ett mer samlat ansvar vad gäller polisens sätt att fungera. Här står också stora ekonomiska värden på spel. Något schablonartat motsvarar i kronor en nedlagd polistimme cirka 2,5 ordningsvakter!

Det bör i detta sammanhang nämnas den kritik mot Polismyndigheten i Skåne som JO för fram i sitt yttrande daterat den 5 september 2012. Kritiken avser att Polismyndigheten brustit i förberedelserna inför en högriskmatch mellan Helsingborg IF och Malmö FF på Olympia i Helsingborg. I samband med denna match uppstod allvarliga ordningsstörningar. Det är enligt JO tveksamt om polisens insatser då hade stöd i polislagen, men polisen kritiseras ändå inte för detta, eftersom det inte synes ha förelegat någon möjlighet att upprätthålla ordningen på ett mindre ingripande sätt. Det inträffade väcker frågor som bör övervägas av statsmakterna och beslutet har av JO tillställts mig för kännedom och eventuella kommentarer.

Enligt min mening handlar ärendet om vikten att förtydliga ansvarsfördelning och planeringsfrågor. De förslag som läggs i detta och i andra kapitel i utredningen syftar bland annat till att skapa klarare spelregler för inte minst högriskmatcher. Härmed torde överlämnandet av ärendet från JO ha fyllt sitt syfte.

11.2 Vissa ansvarsfrågor måste penetreras djupare

Begreppet ansvar är mångfacetterat liksom dess motsvarighet, dvs. begreppet befogenhet. Redan då vi talar om ett ämne som arena-säkerhet krävs klargörande av *vilken form* av ansvar som åsyftas. Ett exempel rör frågan om byggande av arenor för seriespel inom elit-idrott. Åtskilliga aktörer har här ett ansvar, ofta kring det sektorsområde inom vilket man besitter specialkunskap. Det kan röra så vitt skilda aktörer som Boverket, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), Svenska Fotbollförbundet (SvFF) eller arenaägare. Rollerna kan i kort sammanfattning inte alltid sägas vara glasklara! Dessa frågor utvecklas närmare i *kapitel 20 Arenasäkerhet m.m.*

Detta avsnitt av betänkandet tar primärt sikte på frågan om ansvar under match. Jag har härvid inte ånyo tagit upp de ansvarsfrågor som hanteras i mitt delbetänkande, till exempel vad avser kameraövervakning i olika former.

11.3 Konfliktreducerande principer

Rikspolisstyrelsen (RPS) har i en rapport *Konfliktreducerande principer inom idrottskommenderingar* (2012-06-27) redovisat några skillnader mellan allmänna sammankomster och offentliga tillställningar som komplicerar hanterandet av folksamlingar vid idrottsarrangemang. Den första skillnaden är att det i mycket större utsträckning finns ett ekonomiskt incitament vid vissa offentliga tillställningar, t.ex. genom försäljning av biljetter och alkohol. Arrangören har en ekonomisk förtjänst och följaktligen lägre motivation att upphöra med dessa aktiviteter, trots att det vore önskvärt ur ett polisiärt perspektiv. Supportrarna betalar för att se matchen och är snarare att betrakta som kunder till skillnad mot demonstranter i allmänna sammankomster. En andra skillnad gentemot allmänna sammankomster är att flera aktörer är inblandade, vilket ökar svårigheten att kommunicera och differentiera klientelet. Även risk-supportrarna är uppdelade i ett antal olika grupperingar. Bilden blir med andra ord mera komplex.

Den tredje aspekten som måste beaktas är att våldet för vissa risksupportrar till stor del kan vara ett mål i sig. Detta innebär att det finns två, eller i vissa fall fler, grupperingar som vill komma åt varandra i syfte att slåss. Inom ramen för allmänna sammankomster

är det snarare så att våld kan användas som en metod för att störa en demonstration men våld är inte ett mål i sig.

Den fjärde aspekten som skiljer idrottsarrangemang från allmänna sammankomster är att det så tydligt i idrottens värld finns vinnare och förlorare. Denna debatt förs innan match på olika forum där retoriken syftar till ”att klå” och ”att spöa” motståndarlaget. Det som oftast skiljer idrottsarrangemang från exempelvis politiska demonstrationer är att båda sidorna sällan kan vara nöjda. Normalt går ett lag från matchen som vinnare medan det andra laget förlorat, spelmässigt eller resultatmässigt.

Sammanfattningsvis innebär det som här anförts att kristallklara, oomkullrunkeliga regler för ansvarsfördelning mellan polis och arrangör sällan låter sig uppställas. Det är dock viktigt att en operativ gränsdragning skapas mellan arrangörens och polisens ansvarsområden och att denna gränsdragning förmedlas ut till all personal. Ett exempel på detta kan vara hur ordningsstörningar ska hanteras inne på arenan och vem som har ansvaret och kan ta initiativ. I förlängningen är målet – och jag vill upprepa detta med viss emfas – att arrangören och arenaägarna själva hanterar ”normala” idrottsarrangemang utan inblandning av polisen vad gäller skeendet inne på arenorna. För att komma dit är det viktigt att det finns en långsiktig och *gemensam* strategi för hur detta ska uppnås.

Som exempel på problemen kan nämnas den granskning av polisinsatserna i stort vid en så kallad högriskmatch mellan AIK och Djurgården den 26 januari 2012, som gjorts av JO och överlämnats till mig för kännedom och eventuella kommentarer. Polisens taktik vid denna match syftade till att bryta en utveckling där ordningsstörande delar av publiken fått mer eller mindre fritt spelrum. Man var medveten om att denna taktik i förhållande till delar av publiken kunde leda till oroligheter. Många enskilda för illa och långt fler blev kraftigt upprörda av vad de varit med om. Det är dock enligt JO:s mening polisens skyldighet att ingripa mot brott och ordningsstörningar. I detta fall var polisinsatsen så planerad och så dimensionerad att den valda taktiken, som det i sig fanns skäl för, kunde genomföras på i huvudsak det sätt som var tänkt.

Kommunikationen med publiken under matchen var dock bristfällig. Av granskningen framgår vidare att polisen haft information som innebar att hot- och riskbilden vid detta tillfälle var än högre än den normalt är vid högriskmatcher. I anledning av detta påpekar JO att den allmänhet som överväger att bevista en idrottsarena kan ha ett berättigat anspråk på att få kännedom om risker för upplopp

och andra våldsamheter. Om sådan information sprids torde den även kunna bidra till ökad förståelse för polisens närvaro och val av åtgärder vid högriskmatcher.

11.4 Stewardsystemet i England

Efter de omtalade läktarkatastroferna på 1980-talet på Heyzelstadion i Bryssel samt i Bradford och Hillsborough tillsattes en kommission under ledning av lord Taylor. En sak man kom fram till var att de stewards (en form av ordningsvakter) som fanns på de engelska arenorna inte hade adekvat utbildning. Man föreslog då en genomgripande förändring av stewardutbildningen och det är den som i dag reglerar verksamheten.

På varje arenaort i de fyra högsta ligorna ska det finnas en lokal säkerhetsgrupp (Safety Advisory Group) som sammanträder ungefär en gång i månaden. I gruppen finns klubbrepresentanter, lokala myndigheter, polis, räddningstjänst m.fl. representerade.

Varje klubb i de fyra aktuella ligorna ska ha en utbildad och certifierad säkerhetschef. Denne ansvarar för allt säkerhetsarbete på arenan under matchdagar.

Säkerhetscheferna har en egen sammanslutning som heter The Football Safety Officers Association (FSOA).

Ansaret för utbildningen av klubbarnas stewards har klubbarna. Den sker enligt ett fastställt program som tagits fram av klubbarna, ligorna, intresseföreningen för säkerhetsansvariga i ligorna samt kvalitetssäkrats av Sports Grounds Safety Authority (SGSA).

SGSA har även ansaret för att alla arenor i de fyra högsta ligorna har ett säkerhetscertifikat som är grunden för att klubbarna ska få använda arenorna. Regelverket kring stewardsystemet heter Green Guide (Guide to Safety at Sports Grounds).

I utbildningen ingår följande moment:

- Introduktion
- Lokalisering av arenan
- Åskådarsäkerhet
- Kundservice
- Lägesredovisning
- Sök efter person

- Hantera olyckor
- Service till rörelsehindrade
- Brandsäkerhet
- Konfliktreducering
- Att arbeta i grupp

Utbildningen är uppdelad i sex utbildningsmoduler som är såväl teoretiska som praktiska.

Efter denna utbildning kan man gå vidare till steg 2 i steward-utbildningen. Det gäller dem som kommer att bli anställda av klubben.

I England finns företag som har stewards anställda för uthyrning till klubbarna vid behov.

Dessa steg 2-stewards har följande arbetsuppgifter:

- Enklare sjukvård
- Genomföra säkerhetsundersökningar
- Åskådarkontroll vid entré eller utrymning av arenan
- Biträda vid säkerhetsinsatser på arenan
- Säkerhetskontroller av entréer och andra in- och utgångar
- Kunna avläsa en folkmassas beteende samt kunna agera och leda insatser i anledning av detta
- Biträda utryckningsenheter på arenan
- Förstahandsåtgärder vid händelser på arenan
- I övrigt relevanta arbetsuppgifter inom området

Det engelska systemet innebär att klubbarna och arenaägarna har ett stort ansvar för sina arrangemang. De ska i princip själva klara av det som händer inne på arenan och vidta de åtgärder som erfordras. Polisen ingriper endast när stewards inte klarar av situationen.

11.5 Mina slutsatser

Förändrat ansvarssystem

Gällande huvudprinciper, nämligen att arrangören har huvudansvar för skeendet inne på arenan och i dess omedelbara närhet medan polismakten har motsvarande roll utanför arenan, ställer jag mig helt bakom. Detsamma gäller den ”lydnadsplikt” för ordningsvakter som uppstår då polisen trots detta tvingas ta ansvar för säkerheten inne på arenan. Min grundsyn, stödd på bl.a. engelska erfarenheter, är att man framöver bör skjuta ett allt större ansvar för den inre arenasäkerheten mot arrangören och att polisens styrmedel i denna del främst bör vara de villkor som ställs upp från polisens sida för att genomföra arrangemanget. Frågor kring dessa villkor hanteras närmare i *kapitel 20 Arenasäkerhet m.m.*

På sikt blir kärnfrågan om polisinsatser över huvud taget i normalfallen ska vara nödvändiga inne på våra arenor. Som tidigare framgått är det ingalunda en självklarhet med polisnärvaro i ett internationellt perspektiv. I England och Tyskland ligger huvudansvaret på ett helt annat sätt än i Sverige för skeendet på arrangören. Även i vårt land är huvudlinjen att arrangören har huvudansvaret för vad som tilldrar sig inne på arenan men de polisiära resurserna är likväl betydande också i dessa hänseenden.

Enligt min uppfattning bör vi sträva mot det engelska/tyska systemet med stewards och vad som därtill hör. Arrangören bör vara betrodd med att i alla normala fall svara för säkerheten inne på arenorna. Denna princip bör tydligt stadfästas av statsmakterna. Därefter bör parterna – dvs. polis och klubbar/arrangörer – tillsätta en gemensam utredning för att närmare penetrera hur en sådan lösning tekniskt skulle kunna se ut. En representant för statsmakterna bör adjungeras. I detta arbete bör ingå att definiera de utbildningsfrågor som då måste lösas.

När parterna hittar bra lösningar med i princip ”polisfria arenor” är det naturligtvis i framtiden enklare att diskutera betalning i de fall klubbarna själva gör bedömningen att polisresurser likväl erfordras inne på arenorna. Endast när klubbarna *inför* match begär polispersonal på arenan bör debitering vara aktuell liksom när polis på förekommen anledning tvingas ingripa.

Vid varje idrottsarrangemang finns det ett *LOV-område* (LOV = lagen om ordningsvakter). Om arenaägaren inte har sökt efter ett LOV3-område (alltså enligt 3 § LOV) gäller alltid 2 § LOV (ett

så kallat LOV2-område), vilket innebär att ordningsvakterna har rätt att agera i omedelbar närhet till arenan och avseende köerna till arrangemanget. Det krävs därutöver att de man ingriper mot ska ha en koppling till arrangemanget som sådant. Det innebär exempelvis att en djurrättsdemonstration som genomförs utanför den lokala pälsbutiken (innanför arenans LOV2-område) inte kan ingripas mot av ordningsvakter knutna till matchen på arenan.

I lagtexten framgår vad som generellt är områden där ordningsvakt får förordnas. Området kan exempelvis utgöras av en geografisk yta utanför en idrottsarena som närbelägna gator och torg. I vissa fall kan ett sådant LOV-område vara relativt stort. Ett arbetsområde som ett förordnande omfattar ska anges så noggrant som möjligt. Av förordnandet bör därför i förekommande fall framgå att det även omfattar platser i anslutning till viss angiven verksamhet eller till utpekade områden, t.ex. ingångar till lokaler, infarter till områden eller särskilt upplåtna parkeringsplatser. Polismyndigheten bör vid behov ange områdets avgränsning i form av en karta. Ju större området är ju större blir normalt kraven på adekvat bemanning av ordningsvakter.

Begreppet *kostnadsområde* (av många benämnt betalningsområde) används av polisen för att definiera det område inom vilket polisen kan ta betalt av andra arrangörer än ideella föreningar. Detta område behöver inte sammanfalla med LOV-området.

Enligt min uppfattning finns skäl att kostnadsområdet enkom ska avse den geografiska ytan i nära anslutning till arenan. Betalningsplikt ska uppstå då arrangören efterfrågat polisbemanning, alternativt när polisen tvingats gå in beroende på att arrangören inte bemästrat situationen. Vid oklarhet torde praxis kunna utformas av den prövningsinstans jag kommer att föreslå i det följande.

Jag noterar att flera klubbar, däribland Hammarby Fotboll och Djurgården Hockey, bett om att få samarbeta med polisen i avsikt att uppnå polisfri närvaro inne på arenorna vid ”normala” matcher. I detta arbete måste ingå en öppnare dialog kring och redovisning av aktuella hotbilder. Denna fråga blir speciellt viktig i de fall klubbarna betalar för den polisiära närvaron. Argumentet att detta normalt måste ses som sekretessbelagd information stämmer inte överens med den polisiära erfarenhet jag har från tidigare.

Även om det i första hand är en fråga för poliskostnadsutredningen anser jag att polisens *sätt* att debitera måste ses över. Beställaren – IdrottsAB – måste om nuvarande system behålls ha en rimlig möjlighet att bedöma mot vilken hotbild man betalar

samt varför och vilka resurser som satts in. I arbetet måste vidare ingå en gemensam verksamhetsuppföljning.

Sammanfattningsvis menar jag att dessa förslag minskar arrangörens kostnader för polisbevakning och att insatserna kan ses som komplement till de förslag som poliskostnadsutredningen gissningsvis kommer att framlägga senare i vår i samma syfte. Det här sagda innebär självfallet inte att mitt ursprungliga förslag i delbetänkandet, nämligen att också IdrottsAB, i likhet med ideella föreningar, inte ska belastas med kostnader för polisbevakning för mig har förlorat i styrka.

Det finns gråzoner som t.ex. ansvarsfrågor vid insläppen, skillnader i geografisk tillämpning m.m. I fall jag har stött på har t.ex. fotbollen angett maxantal på läktare som upphävts av representanter för polisen. Jag har också sett fall då polisvillkor inte meddelats innan matchen startats. Även vad gäller insamlande av underrättelseinformation, anmälan/ansökan om tillträdesförbud och på vissa andra områden finns skönhetsfläckar.

I min vision ingår att regeringen aktivare följer upp det arbete som läggs ned på detta område. I England har inrikesministeriet skapat en egen polisenhet för bl.a. detta ändamål. I den svenska förvaltningstraditionen borde lämplig enhet inom polisen få ett motsvarande rapporteringsansvar.

Oklara ansvarsområden

Enligt ett gammalt mustigt uttryckssätt brukar man säga att *djävulens styrka ligger i detaljerna!* Det kan därför finnas skäl att exemplifiera vissa ansvarsområden där varierande grad av osäkerhet kan föreligga.

Ett sådant problemområde är svårigheten att hantera folksamlingar när de anländer till arenan. Här måste polisen och arrangören ha samverkat och klarat ut vem som ansvarar för vad. Själva insläppet vid arenan riskerar att bli en flaskhals och problembilden kan liknas vid den som uppstår vid ett tillfälligt marschstopp. Det är viktigt att både polis och arrangör kommunicerar ut vad som sker vid insläppen och att man aktivt samverkar för att minimera dessa riskområden. Här bör supportrarnas perspektiv beaktas, så att de inte upplever sig som instängda eller fångslade. Generellt sett anser jag inte att denna fråga givits tillräcklig prioritet.

Det har blivit allt vanligare att polisen finns i nära anslutning till insläppen, vilket ger en ökad trygghet för publikvärdarna. Polisen ingriper dock bara när något allvarligt händer.

Det kan vara på sin plats att betona att såväl polis som arrangör oftast delar den uppfattning som här anförts. För polisens del vill jag ånyo hänvisa till RPS:s rapport om konfliktreducerande principer inom idrottskommenderingar. Problemet är snarare att aktörerna undlåtit att på nationell nivå på ett tillräckligt bindande sätt träffa uppgörelser i frågan. Förenklat uttryckt tycker jag mig uppleva ett förtroendegap som måste täppas till. Speciellt ömtålig är relationen i Stockholmsområdet, där frågan om betalning för polisbevakning lämnat svårläkta ärr.

Ett andra område där ansvarsfrågor är speciellt viktiga rör alkoholservering på arenorna. Arrangörernas och tillståndsmyndigheternas ansvar är här klockrent och dessa frågor hanteras närmare i *kapitel 19 Bruket av alkohol och andra droger*.

Jag vill här beröra ytterligare en ansvarsfråga som stundtals skapat förvirring, nämligen ansvaret för bortalagets supportrar och supporterklack. Inte minst har frågan ställts på sin spets när populära publiklag som till exempel Hammarby, degraderats till lägre division. Enligt ordningslagen (1993:1617) har här arrangören det odelade ansvaret. Inom till exempel fotbollen ansågs tills helt nyligen att ansvaret för bortasektionen (bl.a. måste personal finnas på sektionen) och för bortasupportrarnas uppträdande föll på bortalagets officiella representanter. Från och med säsongen 2013 har bortalaget endast ansvar för "sin" publiks uppträdande. I övrigt har arrangören det fulla ansvaret. Detta stämmer bättre överens med gällande lagstiftning på området.

Som ett exempel på problem när välmenande åtgärder vidtas utan god koordination kan nämnas en händelse som inträffade inför fotbollsmatchen mellan Åtvidabergs FF och Djurgårdens IF i slutet av september 2012. Till matchen, som började klockan 18.00, kom ett begränsat antal minibussar från Stockholm med "goda supportrar", det vill säga inga från firmor eller ultras. Via bland annat Djurgårdens SLO-funktion lämnades denna information i god tid till polisen som för sin del valt att mobilisera en kraftfull numerär. Från polisens sida hävdades att man ville uppnå en kraftfull signaleffekt. Utan föregående samråd valde polisen att genomföra en "trafikkontroll" utanför Åtvidaberg med det outtalade syftet att söka efter pyroteknik. Resultatet blev ett långt kvarhållande av supporterbussar samt åtskillig aggression från supportrar som undrade

om det lönar sig att vara skötsamma. Alla rörelser hade ju rapporterats till Djurgårdens ansvariga, inklusive avsaknaden av risksupportrar. Några oegentligheter uppenbarades inte vid "trafikkontrollen". Däremot fick sig samverkan mellan klubbledning och polis samt mellan klubben och supportrarna en törn.

Ett annat exempel hämtar jag från Djurgårdens hemmamatch mot IF Elfsborg på Stockholms Stadion i juli 2012. Eftersom matchen spelades under semestertid var bristen på erfaren polispersonal stor. Genom en serie missuppfattningar mellan polispersonal och ordningsvakter respektive arrangör och bortasupportrar kring vem som har ansvar för vad hamnade man i en situation där bland annat pepparspray fick tillgripas. Upprinnelsen var oklarheter om tillträde till innerplan efter match respektive området där bortalagets bussar parkerats.

Ett tredje exempel kan hämtas från AIK:s bortamatch mot IFK Norrköping den 23 september 2012 som utvärderats av evenemangspolisen i Stockholm. Ansvarsfrågor och vissa andra faktorer gjorde att denna kommendering polisiärt sett får sägas erbjuda slutsatser på både gott och ont där meningarna mellan Östergötlands- och Stockholmspolisen divergerar något. Eller för att citera Polismyndigheten i Östergötland: *Uppfattningen vi har i dag är dock att vi inte helt delar varandras syn på hur dessa principer (för arbetet) ska omsättas i praktiskt arbete.*

Jag tar mig friheten att citera några stycken ur denna utvärdering, som enligt min mening uttrycker sanningar om att ha och ta ansvar:

För att lärdomar ska kunna dras så måste genomförda aktiviteter dokumenteras, oavsett om de visade sig framgångsrika eller inte. Det är också av intresse att skriva om anledningen till att ordningsstörningar uppstod. Att våga utvärdera och även erkänna egna misstag är oerhört viktigt för att man ska kunna utveckla SPT-konceptet vidare. Utvärderingar kan medföra en ökad förståelse och kunskap om att ge och ta kritik på ett bra sätt. I förlängningen kan vinsten bli att man skapar ett klimat där man kan utvärdera varandras insatser och komma med feedback som även kan vara kritisk.

Eftersom det är svårt att av olika skäl granska sitt eget agerande, så är de olika aktörernas bild av polisinsatsen naturligtvis helt avgörande för polisens interna utvärdering. Särskilt viktig är de andra aktörernas input, eftersom vad som präglar deras bild av polisen inte nödvändigtvis är vad som rent objektivt hände, utan hur de uppfattade vad som hände. Det är också denna bild, och varken den objektiva sanningen eller den bild som polisen när, som kommer att utgöra underlag för

dessa aktörers syn på polisen vid nästa kommendering, och därmed också aktörernas interagerande med polisen.

Jag avstår från att döma i dessa frågor, men jag noterar vikten av att den ena handen vet vad den andra handen gör. Och att välmenande insatser kan slå fel om samrådet slinter. Dessa exempel är några i raden av iakttagelser som jag kunnat göra.

Ett annat omtalat exempel är det så kallade Borlänge-fallet, som jag här kort redovisar. Den 27 april 2012 spelade IK Brage och Hammarby IF en match i Superettan på Domnarvsvallen i Borlänge. Av den överenskommelse om match som slutits mellan klubbarna framgick att det skulle komma 1 000–1 500 Hammarbysupportrar. Av besiktningsprotokollet från den 6 februari 2012 framgår att "bortaläktaren/-sektionen" kan ta 1 040 personer. På matchdagen blir Hammarby upplyst om att polisen i Borlänge har för avsikt att ta in 1 400 personer på bortasektionen med hänsyn till det stora antalet Hammarbysupportrar som förväntas komma. Vid avsyning av läktaren framför Hammarby att den är något ostädad och att vissa partier av trägolvet bör förstärkas, vilket också sker.

Det framkommer att ytterligare 150 biljetter har tryckts upp till bortasektionen, dvs. fler än läktaren är dimensionerad för. Ett antal Hammarbysupportrar har "fel" biljett för att komma in på bortasektionen, men polisinsatschefen tar ett beslut om att även dessa personer (ca 200 st.) ska tas in där. Hammarby meddelar då att klubben inte kan ta ansvar för "sin" sektion. Polisinsatschefen säger att polisen tar ansvaret och att de inte ser några problem i detta. Insatschefen menar vidare att sektionen har kapacitet för mer än 1 040 personer.

Efter cirka 30 minuter in i första halvlek börjar bortaläktaren ge vika (trä från sittbrädor, ryggstöd samt golvträ). I halvtid bedöms att en del av läktaren är så pass skadad att publiken där måste evakueras till en annan läktare. Vid besiktning av läktaren efter matchen konstateras stora skador på egendom i form av ryggstöd, sittbrädor och genomtramp av läktargolv. Vissa sår- och klämskador anmäls. Det är oklart hur många som slutligen togs in på bortasektionen, bl.a. beroende på att ett räkneverk inte fungerade. Enligt Hammarbys uppskattning var det cirka 1 350 personer på sektionen (de genomförde egen "klockning" av publiken), medan polisen och arrangören uppskattade antalet till cirka 1 260 personer. Oberoende vilken siffra som är "rätt" släpptes alltför många personer in på bortasektionen. Matchdelegatens omedelbara känsla

vid den efterföljande besiktningen var att det enbart var stor tur att inga allvarliga skador inträffade.

Hammarby IF lämnade i slutet av maj in en anmälan till Justitieombudsmannen (JO) mot Polismyndigheten i Dalarna med anledning av det som inträffat. Ett par punkter som tas upp i anmälan är att JO bör granska om Polismyndigheten genom sitt beslut efterlevde den regeltillämpning som gäller rörande maxantalet åskådare på en läktarsektion samt att JO bör utreda vilket ansvar Polismyndigheten fråntar arrangören när man säger att det är ett myndighetsbeslut att kunna avvika. I anmälan väcks vidare frågan om vilket ansvar som kvarstannar hos arrangören. Härutöver ingår i anmälan vissa ifrågasättanden av insatschefens beslut.

JO överlämnade ärendet till Rikspolisstyrelsen (RPS) i augusti för beslut. RPS lämnade ärendet till Interna utredningar inom RPS, som enligt av polisen upprättat sammanträdesprotokoll från mötet i Nationella samverkansrådet mot idrottsrelaterad brottslighet den 25 september 2012 lade ner ärendet. Det konstaterades att brott inte föreligger begånget av enskild tjänsteman. Utredning pågår dock om någon brutit mot det arbetsrättsliga regelverket.

Med anledning av det inträffade vill jag göra följande kommentar: Jag anser att parterna tydligt måste vara ense om vilken instans som har att fatta beslut om publikkapaciteten inne på arenan och på de olika läktarsektionerna. Och att en sådan ansvarsfördelning måste accepteras och följas i alla matcher i berörda serier. Det inträffade är visserligen inte typiskt vid planering av matcher, men visar likväl på en förvirring som inte är acceptabel. Piruetter av den typ som skedde i Borlänge kan inte accepteras.

Av den JO-granskning kring högriskmatchen i ishockey mellan AIK och Djurgården den 26 januari 2012, som redovisats i det föregående, framgår att det är polisens skyldighet att ingripa mot brott och ordningsstörningar. Enligt JO var i detta fall polisinsatsen så planerad och så dimensionerad att den valda taktiken kunde genomföras på i huvudsak det sätt som den var tänkt. Enligt JO kan det ifrågasättas om det allmännas insatser för att komma till rätta med ordningsproblem vid högriskmatcher hittills varit tillräckliga. Av detta skäl har en kopia av hans beslut översänts till mig för kännedom och eventuella kommentarer.

Enligt min mening bör de förslag som presenteras i detta kapitel och på andra ställen i betänkandet bidra till att minska riskerna för den händelseutveckling som kännetecknade denna derbymatch. Jag delar likväl JO:s uppfattning att det finns anledning att se över

informationsgivningen till den allmänhet som finns på arenan eller som överväger att bevista en idrottsarena om det finns starka indikationer på risker för upplopp och andra våldsamheter. Detta ställer stora krav på polisens underrättelsetjänst.

Ett annat område där ansvarsfrågorna måste penetreras djupare är nyttjandet av mobila läktare. Till denna fråga återkommer jag i *kapitel 20 Arenasäkerhet m.m.*

Sammanfattningsvis måste de centrala parterna inom fotboll och ishockey ha det sammanhållande ansvaret för arenasäkerhet, men statliga aktörer bör åläggas att medverka och Sveriges kommuner och landsting (SKL) bör ”rekommendera” att kommunala organ gör motsvarande sak. I dag saknas en gällande regelbok kring det juridiska värdet av förekommande besiktningar.

För att åstadkomma en bättre nationell likriktning redan inom ramen för nuvarande system föreslår jag att RPS och de centrala organisationerna för fotboll och ishockey skapar en gemensam arbetsgrupp för att ta fram bindande riktlinjer kring besiktningar av arenor. Avtryckare för en sådan arbetsgrupp skulle till exempel kunna vara nuvarande Nationella samverkansrådet mot idrottsrelaterad brottslighet (RPS är sammankallande).

Legala förutsättningar att upplösa en offentlig tillställning

En fråga som aktualiserats under utredningsarbetet är vilka aktörer som äger rätt att upplösa en offentlig tillställning i form av ett idrottsarrangemang. Aktörerna kan, utöver polisen, vara arrangören, arenaägaren, brandmyndigheten, Arbetsmiljöverket, fackliga organisationer, matchdelegat, säkerhetsdelegat eller säkerhetsansvarig för gästande lag. Det kan även vara av intresse att utreda konsekvenserna av eventuella andra beslut som sker av andra aktörer och vad dessa beslut har för inverkan på den offentliga tillställningen och de eventuella krav som arrangören delgivits genom polistillståndet. Beroende på omständigheterna och vad en sådan genomgång skulle kunna ge vid handen kan det finnas aktörer som genom sina beslut per definition kan stoppa en match att genomföras inför publik.

Nämnas bör att inom fotboll och ishockey finns tydliga regelverk om vem som äger beslutet att avbryta en match vare sig det sker på grund av väderförhållanden, spelplanen är i spelodugligt skick eller säkerhetsrisk. Beslutet fattas, i förekommande fall efter samråd med andra aktörer, av domaren.

Polisen äger självfallet rätt att i särskilda fall kunna upplösa en offentlig tillställning. Däremot får polisen normalt inte avbryta själva matchen.

Jag föreslår att RPS får i uppdrag att i samråd med andra berörda aktörer utreda dessa frågor.

Övrigt

I all organiserad verksamhet av större volym finns ett spänningsfält mellan vad som bör göras centralt respektive regionalt och lokalt. Det gäller såväl inom privat verksamhet som inom offentlig förvaltning. Vissa frågor lämpar sig väl för centralt beslutsfattande, såsom exempelvis verksamhetens allmänna inriktning, riktlinjer för vård av varumärke, ekonomiska redovisningssystem och fastställande av olika styrformer. Hit hör också övergripande riktlinjer för säkerhetsfrågor.

I andra ändan finns den till exempel inom EU i officiella sammanhang omhuldade "subsidiaritetsprincipen", dvs. att beslut inte ska tas på högre nivå än vad som är nödvändigt för verksamhetens bedrivande. Ju mer omfattande och komplex en verksamhet är ju starkare blir normalt behovet av att inom givna ramar kunna fatta decentraliserade beslut.

Vänder vi blicken mot fotboll och ishockey kan konstateras att säkerhetsfrågor först under det senaste decenniet börjat få det utrymme de förtjänar. I mitt tidigare delbetänkande har jag redovisat såväl de kraftigt ökade resurser som tilldelats detta område som hur huliganism hotar de varumärken idrotten står för. Jag pekade vidare på bland annat vikten av att dessa frågor tydligare lyfts upp som styrelsefrågor samt att en mer professionell hantering införs vad gäller att prioritera mellan olika tänkbara säkerhetsinvesteringar. Jag önskade mig också bättre utvärderingar av förväntade och faktiskt inträffade effekter av vidtagna åtgärder (dvs. ex ante och ex post för att använda en ekonomisk terminologi).

I detta slutbetänkande vill jag lyfta frågan från klubbnivå till hur dessa idrotter arbetar med säkerhetsfrågor på nationell nivå. Såväl inom fotboll som inom ishockey finns säkerhetsgrupper (motvarande) med i vissa hänseenden vidsträckta mandat. Jag anser att dessa fungerar väl.

Inom fotbollen svarar SvFF:s säkerhetsgrupp för det övergripande säkerhetsarbetet såväl vad avser Allsvenskan som Superettan.

Vissa regeländringar hanteras i fotbollens representantskap och SvFF:s styrelse. Bevakningen av UEFA:s beslut i dessa hänseenden faller på säkerhetsgruppen.

Inom ishockeyn finns en motsvarande säkerhetsgrupp med representanter för Svenska Ishockeyförbundet (SIF), Svenska Hockeyligan (SHL)/Elitserien och HockeyAllsvenskan. Nämnas bör i sammanhanget att Internationella Ishockeyförbundet har en betydligt mindre styrande roll på området än UEFA.

Vad gäller polisen talar allt för att verksamheten från och med 2015 organiseras inom ramen för *en* myndighetsstruktur i stället för nuvarande 20-talet länspolismyndigheter. Detta torde redan i sig underlätta ett mera likartat hanteringssätt över det totala geografiska territoriet. Det är dock inte något som sker av ren automatik utan kräver medvetna åtgärder från främst RPS sida.

11.6 Match- och säkerhetsdelegaternas arbete inom fotbollen

I detta kapitel redovisas match- och säkerhetsdelegaternas funktion och uppgifter inom fotbollens värld. I slutet av kapitlet redovisas också hur det fungerar inom ishockeyn.

Svenska Fotbollförbundets (SvFF) arbetsbeskrivning för delegaterna ser ut på följande sätt:

- Delegaten ska genom sitt arbete vara en resurs för klubbarna i arbetet med att förbereda och genomföra matcharrangemanget.
- Delegaten ska vara Svenska Fotbollförbundets representant men ska aldrig i sitt arbete ta över arbete eller ansvar från arrangerande förening.
- Delegaten ska eftersträva ett gott samarbete med alla parter inblandade i arrangemanget.
- Delegaten ska följa det regelverk som gäller arrangemanget i Tävlingsbestämmelser och Särskilda tävlingsbestämmelser samt de råd och anvisningar som beslutats av Föreningen Svensk Elitfotboll (SEF).
- Delegaten ska stödja och ge råd till föreningarna för att utveckla och förbättra arrangemanget.

- Delegationen ska ta med sig bra idéer från arrangemanget och föra dem vidare till övriga föreningar.
- Delegationen ska rapportera objektivt och alltid uppträda på ett korrekt och opartiskt sätt.

Jag har inhämtat information från match- och säkerhetsdelegater hur de arbetar och deras beskrivningar följer nedan.

11.6.1 Matchdelegatens arbete

Rollen som matchdelegat (MD), som tidigare kallades matchkontrollant, har funnits i dryga 15 år. Arbetsuppgifterna har i stort sett varit desamma, även om tyngdpunkten har förskjutits mot att omfatta allt mer av frågor rörande säkerhetsarbetet. Huvudman är SvFF och MD sorterar direkt under huvudstyrelsen. Tidigare har såväl marknadsavdelningen som tävlingsavdelningen haft ansvaret för delegaterna. I dagsläget finns det ett drygt 30-tal delegater.

MD ska finnas med på samtliga matcher i Allsvenskan och Superettan samt en del matcher i Damallsvenskan och vissa matcher i Norr-/Söderettan med högre risk för ordningsstörningar. MD utses av SvFF i samarbete med SEF.

MD får information om förutsättningar för matchen av de båda lagen i form av en *överenskommelse om match*. Denna överenskommelse innehåller en mängd uppgifter, främst säkerhetsfrågor, och skickas ut några dagar innan match.

Alla matcher klassas i stigande skala beroende på risk för ordningsstörningar eller andra problem av t.ex. logistisk karaktär (mycket publik); 1 för låg risk och 3 för hög risk. Till grund för bedömningen ligger tidigare erfarenheter och information från polis och övrig information som kan inhämtas inför matchtillfället. Tidpunkten för när matchen spelas kan också ha betydelse. En match en fredagskväll på en klämdag medför en högre risk än en match en söndag kl. 16.00.

MD har en övergripande roll som att leda alla förekommande möten och ge stöd till föreningarna främst i arrangemangsfrågor. MD ska inte i något sammanhang ta över ansvaret från den arrangerande föreningen. MD:s rapport, som är skriftlig, är också det dokument som ligger till grund för eventuella bestraffningar beslutade av Disciplinnämnden eller SEF som har ett eget utskott för ”brott” mot särskilda tävlingsbestämmelser.

Förutom säkerhetsfrågor ska MD även bedöma och rapportera om evenemanget i sin helhet och lagens uppträdande när det gäller Fair Play.

MD har också en samordnande roll när det gäller TV-produktion med ett separat möte som hålls före säkerhetsmötet (produktionsmöte).

Alla arenor besiktigas innan säsongstarten, dels beträffande säkerhet, dels när det gäller olika publika faciliteter som ligger till grund för ett bra arrangemang. Det finns färdiga checklistor med krav som ska vara uppfyllda och detta kontrollerar MD vid de inledande omgångarna på respektive arena.

Det övergripande målet är att styra utvecklingen till säkra och välorganiserade matcher med stort underhållningsvärde och få störningsmoment till professionella och förtroendegivande matcharrangemang.

Vid vissa matcher där risken för ordningsstörningar anses som större än normalt kan SvFF tillsätta en extra resurs i form av en säkerhetsdelegat (SD). Dessa delegater har en lång och bred erfarenhet av polisarbete samtidigt som de har en sportslig erfarenhet och har till uppgift att ge extra stöd till organisationen och MD (se nästa avsnitt).

Matcher av derbykaraktär med större publik samt när lag från Stockholm (undantaget Brommapojkarna), Göteborg (undantaget Häcken), Malmö och Helsingborg är inblandade klassas ofta som högriskmatcher, där förberedelserna följer ett något mer matchanpassat program, ofta med ett extra planeringsmöte i god tid innan match. På dessa möten, som leds av MD, deltar även polisen och i regel också klubbarnas supporteransvariga (SLO). Syftet är att förebygga problem som kan uppstå i samband med matchen. Det kan påpekas att klubbarna (säkerhetsansvarig och SLO) oftast har mycket bra kännedom om sina supportrar.

Oftast har MD och SD kontakt innan match och en uppdelning av arbetsuppgifter vid matchen är vanligt. SD bevakar insläpp och MD arenan t.ex.

Matchmöte – dvs. då matchen tillfälligt stoppats – är en relativt ny företeelse som framtvings beroende på större problem och förändrat beteende hos framför allt publiken. Domarna, som oftast tar initiativet till matchmötet, har att sätta toleransnivån inte minst när det gäller inkastade föremål. Även planstormning (även enskilda personer), pyroteknik och kraftigt regn kan leda till att matchen stoppas tillfälligt.

Krisgruppen som då sammanträder i slutet rum leds av SD om sådan finns annars leder MD mötet. Inom 20 minuter ska beslut fattas och meddelas publiken och lagen.

Polisen kan också initiera ett matchmöte och är oftast den part som har det största inflytandet över om en match ska kunna återupptas eller inte. MD eller SD kan inte som enskild part avbryta en match.

Arbetet i form av förberedelser och genomförandet av matcharrangemang präglas av ett gott samarbete med respekt för varandras roller. MD har ett ansvar att inte vara ”myndighet” utan att vara en stödjande person, dock med stor integritet och objektivitet. *Först support sedan rapport* (citat av ordföranden i SvFF och mångårig MD i UEFA).

Kompetensen varierar en del mellan olika klubbar och resurserna för säkerhetsarbetet ser olika ut. De senaste åren har rollen som MD och SD fått en ökad status, inte minst tack vara SvFF:s, men framför allt SEF:s idoga arbete, med information och utbildning.

Bestämmelser i form av manualer och tävlingsbestämmelser finns och är fastställda av SvFF:s representantskap. Blanketter, mallar och checklistor finns utarbetade och används för överenskommelser och rapporter. All rapportering sker digitalt. Det finns ett otal antal överenskommelser när det gäller reklam, sponsring m.m., något som ska kontrolleras av MD och tar tid från annat arbete som kan kännas viktigare.

Varje år genomförs minst en konferens där samtliga funktionärer tillsammans med MD får information och utbildning om förändringar och förbättringar samt återkoppling främst från domaransvariga. MD har också tagit initiativet till möten med SvFF:s handläggare för att utveckla arbetet.

Profilen på MD är inte helt entydig. Det är inte ovanligt att MD har uppdrag som förtroendevald eller tjänsteman inom fotbollsreformen (cirka 20 st.), fyra är f.d. domare, tre är f.d. tränare/spelare och fyra kommer från annan idrott/civil verksamhet.

På senare tid har frågan om jäv uppmärksamats allt mer och bestämmelserna för var man får ”tjänstgöra” har stramats upp. Några delegater har också tagits bort beroende på dubbla roller.

11.6.2 Säkerhetsdelegatens arbete

Rollen som säkerhetsdelegat (SD) infördes 2009 som ett komplement till MD. Det finns i dag fyra SD och samtliga har en bakgrund som poliser.

Den övergripande rollen som SD är att övervaka säkerhetsfrågor i matcher där man bedömer att man bör ha höjd beredskap avseende säkerheten. Samtidigt ska delegaten ha en stödjande roll och vara ett bollplank till föreningarnas säkerhetsansvariga. Tillsammans med dessa handlar det om att lyfta säkerhetsfrågorna inför matchen.

Inför en högriskmatch sker en koncentration till först och främst den riskanalys som gjorts av de båda föreningarna. Vid planeringsmötet inriktar sig delegaten på de åtgärder som vidtagits från föreningarna och andra aktörer för att höja säkerheten. Även andra inblandade såsom polis, räddningstjänst och arenaansvarigas åtgärder granskas och analyseras. Särskilt åtgärder som arrangemang vid insläpp, s.k. visiteringsfällor, brandutrustning och utrymningsplaner granskas speciellt. Före matchen är det kutym att också besöka utsättningar av ordningsvakter och publikvärdar. Ofta förs samtal med dessa grupper för att efterhöra vad de har för uppgifter och hur de ska agera vid eventuella ordningsstörningar och andra händelser som rör säkerheten.

Under matchen noteras de händelser som sker och som rör säkerheten. SD brukar alltid jobba nära MD och diskutera vilka åtgärder som bör ske med anledning av inträffade incidenter.

Efter matchen finns oftast fokus på evakueringen och hur den avlöper. På eftermötet delges inblandade aktörer de synpunkter som SD noterat kring arrangemanget. Oftast uppges även vad som kommer att skrivas i rapporten angående matchen.

Synpunkter på polisens arbete är förbehållet SD att framföra.

Rollen vid ett eventuellt matchmöte är, som tidigare framgått, att inleda mötet och att föra anteckningar om vad som beslutats.

En generell uppfattning bland SD är att man tycker att samarbetet med klubbarna har blivit bättre med åren. Utan att peka ut några specifika klubbar synes erfarenheten vara att "storklubbarna", med storstadsklubbarna i spetsen, arbetar mycket bra och är professionella i sitt agerande. De har också stor erfarenhet av olika scenarier och är noggranna i sina riskanalyser inför högriskmatcher. En bidragande orsak till detta är att de flesta säkerhetsansvariga har varit med länge och skaffat erfarenhet. De jobbar på ett prestigelöst

sätt och har en hög samarbetsvilja. Någon rivalitet kan sällan noteras utan deras arbete präglas av ambitionen att göra arrangemangen bra och säkerhetsmässigt optimala.

På det stora hela följer SD de checklistor som finns men även andra uppgifter som att uppmuntra och stödja aktörer som är engagerade i matcharrangemangen genomförs. Någon speciell mall följs inte utan de riktlinjer man utgår ifrån är skeendet i matchen och den kan schematiskt delas upp i: Före match, under match och efter match.

Årligen har SD sammankomster där de diskuterar och analyserar sitt uppdrag. Oftast träffas match-/säkerhetsdelegaterna på en s.k. mitträff för att diskutera och utvärdera arbetet under vårsäsongen. Även en avslutningsträff efter säsongen genomförs. Det är en generell uppfattning att detta bidrar till en högre grad av engagemang och höjer kompetensen hos delegaterna. SvFF:s representanter anses göra ett bra arbete för att behålla och höja kompetensen hos delegaterna.

Uppgifter om händelser som kan komma fram på eftermötet och som delegaten *inte* har observerat noteras och nämns i utvärderingen. Av uppenbara skäl – inte minst ur ett rättssäkerhetsperspektiv – är det viktigt att dessa uppgifter kommer från den som sett händelsen och inte från någon annan.

SD skriver en rapport från varje match, som inrapporteras digitalt.

11.6.3 Utveckling av delegatverksamheten

Från säsongen 2012 har förbundsstyrelsen det övergripande ansvaret för delegatverksamheten.

Efter fotbollssäsongens slut 2012 genomfördes en tvådagarskonferens med match- och säkerhetsdelegater för att utvärdera verksamheten den gångna säsongen. Av utvärderingen framgick bl.a. att den i huvudsak hade fungerat väl. Flertalet delegater såg positivt på sitt uppdrag. De blir i regel väl mottagna och får uppskattning för vad de uträttar, men det händer att de möts av attityden ”här kommer kontrollanten”.

Det framkom också förslag till konkreta åtgärder för att förbättra verksamheten. Man ville ha tydliga direktiv om vad uppdraget innebär och vad som ingår i uppdraget. Synpunkter lämnades också på utbildningen och på utrustningen liksom på manualerna och produktions- och eftermötena. Vidare bör rapporterna utvecklas.

Även klubbarna hade lämnat synpunkter på delegatverksamheten. Man ansåg att delegaterna gjorde nytta, men man pekade också på ett antal frågor som borde få sina svar inför säsongen 2013.

Med ovanstående som underlag arbetar SvFF nu med att ta fram nya bestämmelser för delegatverksamheten som ska gälla från och med säsongen 2013. I bestämmelserna kommer att behandlas uppdraget, arbetsbeskrivning för delegat, förberedelser inför uppdraget, arbetsordning inför match, krav för att få bli delegat m.m. (utrustning, ekonomi etc.).

Inför säsongen 2013 har det genomförts en konferens där bl.a. de nya bestämmelserna redovisades och diskuterades.

11.7 Säkerhetsdelegatens arbete inom ishockeyn

Funktionen säkerhetsdelegat är relativt ny inom ishockeyn. Säkerhetsdelegat tillämpas i samband med matcher i Elitserien och Hockey-Allsvenskan klassade som högrisk- och särskild högriskmatch. Säkerhetsdelegaten ska övervaka att regelverket efterlevs, vara en stödjande funktion för berörda klubbar samt vid behov upprätta anmälan till Tävlingsnämnden.

Vid en högriskmatch leder säkerhetsdelegaten samtliga möten inför matchen där klubbarnas säkerhetsansvariga, supporterpoliser samt, i vissa fall, arenaägaren deltar. Säkerhetsdelegaten för anteckningar och säkerställer det förebyggande säkerhetsarbetet.

Under match noteras eventuella incidenter samt sårbarheter i arenan eller organisationen i enlighet med gemensamt utarbetad händelserapport. Noteringarna rapporteras i samband med eftermöte direkt efter match och dokumenteras tillsammans med övriga matchhandlingar.

Vid behov upprättar säkerhetsdelegaten anmälan till Tävlingsnämnden och i enlighet med svensk ishockeys nya synsätt på bestraffningar av säkerhetsrelaterade ordningsstörningar ska påföljder inte baseras på effekt utan i stället på hur föreningen lever upp till gällande regelverk.

Arbetet sker i nära samverkan med klubbarnas säkerhetsansvariga och samtliga parter ska alltid verka för förebyggande säkerhetsarbete för att motverka ordningsstörningar och brottslighet i samband med ishockeymatcher.

Säkerhetsdelegaten besitter en spetskompetens och är väl införstådd i gällande lagar och ishockeyns regelverk samt andemeningen med detta. Delegaten har goda kunskaper om publikvårdens, ordningsvaktens och polisens roll och ansvar.

Ishockeyns säkerhetsdelegater är framförallt säkerhetsansvariga i Elitserien och HockeyAllsvenskan, som arbetar med dessa frågor dagligen och som är väl utbildade i ishockeyns systematiska säkerhetsarbete. Systemet bidrar, enligt ishockeyns mening, till ett gemensamt engagemang, förtroende och acceptans för frågan samt en trovärdig utveckling av regelverket.

11.8 Behovet av en särskild prövningsinstans

Polisen disponerar i princip tre instrument för att hantera säkerheten kring idrottsarrangemang. Alla tre blir aktuella vid större matcher inom främst de större lagidrotterna. Man har för det första att föreskriva allmänna villkor för matchen i form av metallbågar, former för insläpp etc.

Till detta kommer möjligheterna att påverka val av matchdag och klockslag, men detta sker i en särskild process.

Ett andra instrument – som ryms inom begreppet allmänna villkor – är att föreskriva antal ordningsvakter, publikvårdar m.m. med härtill hörande utbildningskrav.

Det tredje instrumentet är de polisresurser man väljer att sätta in. Som underlag för valda resursinsatser ligger vid varje matchtillfälle en hotbildsanalys. Information från klubbar och arenaägare utgör därvid en väsentlig input men det slutliga avgörandet ligger i polismaktens händer. Jag har noterat att hotbildsanalyser ofta skiljer sig åt, såväl inom polisen som gentemot andra aktörer. Till detta kommer att väsentliga delar av gjorda hotbildsanalyser är för personer utanför polisen hemlig information.

Jag har i mitt delbetänkande föreslagit att poliskostnaderna ska hanteras lika vare sig matchen arrangeras av en ideell förening eller av ett IdrottsAB. Speciellt om inte regering och riksdag följer mitt förslag om avgiftsbefrielse framstår det som oskäligt att en och samma instans svarar för hela kedjan av beslut från hotbilsbedömning (som tillika i varierande grad kan vara hemlig), uppställande av villkor samt debitering av kostnader. Det gäller även om polisen inte gottskrivs de intäkter en debitering medför. Även om självfallet polisens beslut kan överklagas i domstol uppstår frågan om

inte någon form av prövoinstans bör införas innan andra rättsliga instanser kopplas in. För närvarande är enda ”externa instans” som engageras i dessa frågor Ekonomistyrningsverket som har att yttra sig i frågor kring debiteringsprinciper i teknisk mening. En prövningsnämnd skulle bidra till att brygga över den förtroendeklyfta som för närvarande finns mellan polis och andra aktörer.

I England, som förvisso har ett helt annat system av mera privatiserad karaktär, finns en prövoinstans för frågor av denna typ. Det slutliga avgörandet vad gäller säkerhetsfrågor ligger i princip på den kommunala nivån. Denna lösning torde knappast kunna över sättas till svenska förhållanden.

Systemet i Tyskland har vissa likheter med England. Likheterna är dock svåra att jämföra, eftersom Tyskland i motsats till England har ett federalt statsskick.

11.9 Mina slutsatser

Rollen som *matchdelegat* (MD) har funnits i cirka 15 år och funktionen som *säkerhetsdelegat* (SD) i fyra år. Systemet upplevs av berörda aktörer på ett övergripande plan fungera relativt väl. Det handlar hela tiden om att balansera mellan att *kontrollera* respektive att *stödja* matcharrangören. Min generella bedömning är att fokus med rätta alltmer kommit att handla om att stödja respektive att initiera kunskapsöverföring samt att flytta fokus mot säkerhetsområdet. Mycket av detta återfinns i de reviderade bestämmelser för delegater som SvFF nyligen utfärdat inför säsongen 2013.

I mina samtal med olika MD och SD har likväl några förslag till förbättringar gått igen. En vanlig uppfattning rör det stora antal överenskommelser som finns avseende reklam, sponsring m.m. Dessa ska kontrolleras av MD och tar tid från annat arbete som kan kännas viktigare.

Det är vidare tydligt att arbetssätt och förhållningssätt är olika främst inom MD-gruppen och att någon form av utbyggd ”feedback” borde införas från föreningarna. Ett forum för detta skulle kunna vara de årliga konferenser där samtliga funktionärer tillsammans med MD får information och utbildning om förändringar och förbättringar från främst domaransvariga. Även ansvarsfördelningen mellan SvFF och SEF skulle enligt flera MD kunna utvecklas mera.

Jag noterar vidare att delegaternas rapporter sällan blir föremål för djupare analyser och uppföljning. Jag har vidare lagt märke till att matchdelegat endast kan rapportera inträffade händelser som han/hon sett. I några matcher t.ex. på Olympia och Råsunda har en klack hängt upp dockor eller motsvarande för att smäda motståndarlaget. När detta inte iakttagits av matchdelegat blir aktiviteter av denna art inte rapporterade på ett adekvat sätt. Det är ingen bra ordning.

När fotbollen framöver förhoppningsvis väljer att ytterligare förändra sitt bötesystem i riktning mot att pröva säkerhetssystemets *uppbyggnad och genomförande* snarare än enskilda händelser, t.ex. tändandet av någon eller några bengaler, blir MD:s och SD:s arbete än viktigare att utveckla. Som framgått på annan plats skulle jag starkt välkomna en ytterligare sådan förskjutning.

Jag vill vidare föreslå ett litet men nog så betydelsefullt tillägg i delegaternas utrustning. MD och SD bör utrustas med tjänstekikare! Deras reaktioner ska som tidigare nämnts så långt som möjligt bygga på egna iakttagelser. Redan på Columbus tid ingick kikare i tjänstearsenalen vid spaningsuppgifter! Det kanske inte heller vore fel med en kamera i utrustningen.

Vad gäller *polisen* bör RPS initiera en genomgång av den föreskrivande roll som krävs på central nivå. Denna genomgång bör avse hela kedjan från förebyggande arbete/kriminalunderrättelse-tjänst/supporterpolisverksamhet till tillämpning av principerna bakom SPT. Mycket av detta är redan på gång, varför det kan verka som jag slår in öppna dörrar. Jag menar dock att om man ska stärka den nationella likformigheten och tydliggöra gällande ansvarsfördelning såväl inom polisen som mellan polisen och andra aktörer är detta ett nödvändigt steg. Den rapport angående konfliktreducerande principer vid idrottskommenderingar som framtoogs av RPS i juni 2012 är härvid ett användbart instrument liksom kommande slutsatser från den inspektion av verksamheten som rikspolischefen initierat (*kapitel 4 Uppföljning av förslagen i delbetänkandet och i skrivelsen om anmälningsplikt*).

Eftersom en av nyckelfrågorna är hur samverkan mellan aktörerna fungerar föreslår jag att parterna gemensamt efter avslutad säsong redovisar till regeringen en *utvärdering* av hur säkerhetsarbetet fungerat. Om regeringen bifaller mitt förslag i delbetänkandet att landshövdingarna i de tre storstadslänen får ett eget samordningsuppdrag skulle dessa kunna vara tänkbara avsändare. Ett annat alternativ kan vara det Nationella samverkansrådet mot idrotts-

relaterad brottslighet som redan i dag existerar. Väljer regeringen att behålla en funktion som nationell samordnare är detta självfallet ett fullgott alternativ.

Jag föreslår att en särskild *prövningsnämnd* inrättas som administrativt knyts till RPS. Sammansättningen bör vara två personer från polisen och två från aktuell idrottsgren. Som ordförande och femte medlem bör utses en oberoende person med juridisk kompetens. Uppgiften bör vara att i efterhand och på anmaning av part lämna yttrande över val av resursinsats och dess sammansättning. Syftet bör vara att framöver underlätta en mer enhetlig praxis. Tanken är sålunda inte att i efterhand korrigera tagna beslut utan snarare att för framtiden motverka stora regionala skillnader i rådande rutiner.

Behovet av en prövningsinstans blir naturligtvis mer trängande om poliskostnaderna alltfört ska belasta IdrottsAB, men skulle enligt min mening vara till glädje även om så icke skulle bli fallet framöver. Behovet framstår vidare som speciellt tydligt intill den dag polismakten – enligt den s.k. polisorganisationskommitténs förslag *En sammanhållen svensk polis* – omorganiseras till en myndighet.

En prövningsnämnd av denna typ föreslås inrättas från och med den 1 januari 2014.

12 Det svenska Firmalandskapet

Firmakulturens uppbyggnad och internationella bakgrund beskrivs.

Bråken har förflyttats från läktare till gator och sandtag.

Antalet firmamedlemmar uppgår troligen till cirka 700, dvs. cirka 3 procent av antalet organiserade supportrar.

För ”tio i topplistor” bör firmamedlemmar prioriteras.

För övrig huliganbekämpning bör intresset vridas mot ultras.

Mer forskning kring firmakulturen behövs, inklusive baby-firmor och seniorverksamhet i olika former.

Medias roll, inte minst de nya medierna, blir allt viktigare inom huligankulturen.

Den hegemoniska maskuliniteten med dess tre koder – tävlan, känslomässig distans och sexuell positionering av kvinnan – har underskattats som drivkraft.

Forskaren Aage Radmann vid Malmö Högskola har för utredningens räkning tagit fram en rapport *Det svenska Firmalandskapet – rapport 2012*, som återfinns som *bilaga 4* i detta slutbetänkande.

Radmann har sammanfattat sin rapport – som tar fotbollen som utgångspunkt, men som också kan appliceras på ishockeyn – på följande sätt:

Fyra viktiga punkter

Eftersom de så kallade firmorna verkar stå för mycket av idrottsvåldet är det viktigt att kunna kontextualisera firmakulturen utifrån svenska förhållanden, inte minst för att skapa en förståelse om fenomenets utveckling framåt i tiden. I dag verkar det vara en samstämmighet mellan olika europeiska forskare om att det inte

existerar några universalförklaringar till huliganismen utan att fenomenet måste sättas in i en historisk, social, ekonomisk, politisk och kulturell kontext. Samtidigt uppvisar många länder ett antal gemensamma nämnare vad gäller huliganismens utveckling. Initialskedet kännetecknas av sporadiskt våld riktat mot domare och spelare, steg två är präglad av oroligheter mellan olika supportergrupper och mellan supportrar och polis/ordningsmakt inne på arenorna, medan steg tre innebär ett eskalerande våld utanför arenorna och en allt tydligare firmakultur. Denna utveckling finns även i Sverige.

Antalet ordningsstörningar, i betydelsen allvarliga grupprelaterade sådana, var i Sverige som flest mellan åren 1995 och 2004. Samtidigt som antalet händelser var som flest går det inte att dra några enkla slutsatser om idrottsvåldet, eftersom dess utseende skiljer sig åt under perioden. Fram till 1996 var bråken integrerade i supporterklacken och skedde oftast på arenan eller på väg till och från en match. Efter 1997 har de flesta av slagsmålen och bråken kunnat härledas till firmornas verksamhet. Efter detta blev våldet mera planerat och strukturerat. Dessutom förlades det på andra platser än på arenorna. Det framgår även tydligt att det har skett en förändring av våldsscenen vad gäller bråken inne på arenorna. Alla supportrar, oavsett kategorisering, vänder sig mot våldsamer på arenorna.

En svårighet som infinner sig när man diskuterar firmakulturen är balansgången mellan att inte bagatellisera eller överdriva fenomenet eller våldsamerheterna. Utifrån en enkätundersökning som ligger till grund för en del av Radmanns slutsatser verkar det gå att säga att intresset för att gå med i en firma har minskat de senaste åren. Flera menar dock att den så kallade ultraskulturen¹ är ständigt växande och att många killar inom denna kultur inte drar sig från att vara med i slagsmål – även om de inte aktivt söker konfrontation. Andra som har svarat på samma enkät säger att intresset är konstant medan en tredje part av de som har svarat menar att intresset är ökande – dessa olika svar visar med all tydlighet hur komplex frågan kring huligan- och firmakulturen är.

Utifrån gjorda enkätsvar och intervjuer verkar det som om AIK:s Firman Boys har en särställning bland firmagrupperna i dagens Sverige. Firman Boys är också den firma som har ökat mest och där nyrekryteringen verkar vara starkast.

¹ Ultras är en supportergruppering som har fokus på att stödja sitt lag från läktaren genom ramsor, sång och en karnevalistisk stämning. De flesta ultras är positiva till pyroteknik.

Ett svårt räknestycke

Det finns anledning att vara skeptisk till att skriva fram siffror kring antal firmor och huliganer, eftersom själva begreppen huliganism och huligan är diffusa och föränderliga och att tolkningen ofta är beroende av vilka glasögon man betraktar hela idrottslandskapet med. Men om man utifrån enkätsvaren som kom in i mitten på oktober 2012 gör en statusrapport träder följande bild av det svenska firmalandskapet fram.² I Sverige skulle det röra sig om runt 650–700 aktiva firmamedlemmar fördelade på nio firmor.

I studien har det kommit fram att det finns cirka 22 000 organiserade medlemmar i de supporterföreningar som det redogörs för i enkäten. Detta skulle innebära att firmakillarna utgör cirka tre procent av de organiserade supportrarna och en rent av försvinnande liten procentdel om man räknar in alla som går och tittar på idrott i Sverige. Ungefär 400, av de 650 – 700 firmakillarna, återfinns i Stockholmsklubbarna, cirka 175 i Göteborgsregionen och sedan är det cirka 50 i Helsingborg och lika många i Malmö. Det verkar vara så att där det finns firmor finns det också babyfirmor, men det finns även en seniorverksamhet i vissa firmor.

Media

Forskning visar att medias roll är viktig om man vill förstå firmalandskapet. Dagens medielandskap möjliggör tusentals nya röster i beskrivningarna av fotbollskulturen. Detta gör att traditionella media inte har samma tolkningsföreträde som tidigare, utan man går mot en mera diversifierad och mångfaldig idrottsrapportering – något som märks tydligt i firmornas egna medieberättelser.

Många av enkätsvaren vittnar om att de sociala medierna är viktiga för hela huligankulturen och flera lyfter Facebook som en viktig aktör – och då gärna slutna Facebook-sidor där enbart de som är med i olika grupperingar har tillträde. Detta stärker slutsatserna från ett flertal olika supporterprojekt där man lyfter fram de sociala mediernas allt starkare roll för den våldsamma fotbollskulturen. Vad gäller de yngre supportrarna verkar dessa anamma

² Talen grundar sig på de enkäter som inkommit från poliser, SLO och andra resurspersoner i det svenska supporterlandskapet. Totalt erhöles svar som rör 14 klubbar, 12 allsvenska och 2 Superettan-klubbar i fotboll. Då många av de som svarat också arbetar med ishockey, bandy, handboll och andra idrotter borde i princip hela det svenska "idrottsvåldslandskapet" vara täckt.

den nya tekniken allt mera kring kommunikationen av idrottsvåldet.

Firmornas påverkan

Huvudkritiken, som den framkommer i enkätsvaren, mot firmorna är att *firman svärtar ner klubbens varumärke*, att firmaaktiviteter renderar böter, att det förekommer hot och trakasserier mot styrelse och spelare, att de provocerar och söker konflikter och att mycket resurser får läggas på att bekämpa våldet som firmorna står för. Att några firmor har *kvartssamtal* med tränare och ledare lyfts som problematiskt. I en del svar lyfter man fram att firmorna står bakom bengaler och smällare och att detta i sin tur är mycket kostsamt för klubben. Detta stämmer i vissa fall inte då flera firmor uttryckligen har sagt nej och tagit avstånd till pyroteknik på läktarna.

De flesta som har svarat på enkäten upplever att våldet inne på arenorna har minskat och att nyrekryteringen i dagsläget inte är ökande. Det finns dock undantag och inte minst finns det frågetecken kring babyfirmornas storlek och gestaltning. Dagens supporterlandskap är mera fragmenterat och diversifierat än tidigare, vilket gör att det inom en och samma förening kan existera en mängd olika supportersammanslutningar. Detta ställer i sin tur krav på professionalitet och kulturkompetens för alla involverade parter. Våldet inne på de svenska arenorna verkar vara mindre än på många år.

Firmakultur

Skapandet av identitet inom och genom hulgankulturen, både på individ- och gruppnivå, intar en central plats när förklaringar till att man går med i en firma görs. Studier pekar på att man måste förstå och analysera flera olika aktörers handlande i firmalandskapet. Man måste alltså placera in fältet i en större kontext kring fotbollskulturen. En viktig poäng här är den historiska rivalitet som finns mellan särskilda klubbar och särskilda supportergrupper. Genom historiska och pågående konflikter utvecklas ett kollektivt medvetande, inom gruppen mot antagonisterna, som bygger upp och stärker den egna gruppidentiteten.

Firmakulturen uppvisar mycket av den maskulinitet som genusforskaren Connell beskriver som *den hegemoniska maskuliniteten*,

men samma kultur uppvisar också många paradoxer. Samtidigt som man ska vara *hård* vittnar materialet även om en kultur där just känslorna kan få fritt spelrum. Inte minst kan man se prov på en hyperkänslighet när det gäller frågor som rör den egna klubben – men det gäller att styra känslorna i rätt (maskulin) riktning. Känslor får finnas, men det viktigaste är att man som *grabb* ska visa *stake* genom att ge och ta stryk och man ska undvika att vara en *fitta*, vilket symboliserar någon som är feg och svag. Denna maskulinitet, eller snarare dessa maskuliniteter, skapas och återskapas i olika huligan-narrativ och praktiker i gammelmmedia, i nymedia, i intervjuerna och i populärkulturen. En maskulinitet där banden mellan män är det centrala och där grupptänket kring *vem mannen är* är grunden för hypermaskulinitetens tre koder: *tävlan*, *känslomässig distans* och *sexuell positionering av kvinnan*. Det som handlar om känslornas plats i huligankulturen handlar dock inte enbart om känslomässig distans utan i många fall vittnar berättelserna om att det är en scen där männen har möjlighet att både visa egna känslor och ta emot känslor från andra inom gruppen. Det handlar också mycket om tillit, förtroende och sårbarhet i den sociala interaktionen.

Firmakillarnas självbild är att våldet är mycket viktigt för att bekräfta både den egna identiteten och gruppidentiteten. Våldet gör både individen och gruppen stark och våldet gör att sammanhållningen och gemenskapen fördjupas. *Missbrukas* våldet, i huligan-kontexten, till exempel genom att man ger sig på kvinnor eller *vanliga* supportrar får våldet motsatt effekt – man betraktas som feg och omanlig och riskerar att utestängas från gruppen, enligt firmakillarna själva.

Idrottsskulturens uttryckssätt såsom det manifesteras genom fysiskt och symboliskt våld har varit och kommer nog alltid att vara i samhällets fokus vad gäller vad som ska tillåtas och var gränserna för det tillåtna ska gå.

Här vill jag som utredare göra ett eget inpass vid sidan av Radmanns redogörelse. Om man vill djupdyka till någon viss firmakultur kan det vara på sin plats att ta del av en rapport skriven av Carl-Gustaf Scott med rubriken *Djurgårdens Fina Grabbar: Local Identities and the Cross-national Transfer of Spectator-related Football Violence*. Rapporten behandlar bland annat balansen mellan lokala svenska influenser och de regionala och globala trenderna.

Mina slutsatser

Det är svårt att uppskatta såväl antalet organiserade supportrar som antalet aktiva firmamedlemmar. De cirka 20 000 kända organiserade medlemmarna i supporterföreningarna kan jämföras med 650 till 700 aktiva firmamedlemmar, fördelade på ett tiotal firmor. Av den senare gruppen bedöms cirka 400 finnas i Stockholmsområdet. Om siffrorna stämmer utgör firmamedlemmarna cirka 3 procent av de organiserade supportrarna och en knappast mätbar andel av alla som tittar på idrott. Problemet är med andra ord marginellt räknat i antal individer men naturligtvis större om man ser till de problem dessa individer förorsakar.

Intresset att gå med i en firma förefaller ha minskat de senaste åren medan ultraskulturen är stadigt växande. Den operativa slutsatsen blir därför att en vridning av intresset när det gäller att stävja idrottsrelaterat våld bör ske mot att närmare följa ultrasrörelsen. För arbetet med ”10 i topp listor” är dock firmastrukturerna speciellt intressanta.

En andra observation är vikten av att förstå hur firmakulturen fungerar, inklusive den hegemoniska maskuliniteten. Firmamedlemmarnas självbild är att våldet är viktigt för att bekräfta både den egna identiteten och gruppidentiteten. Att forska vidare på detta område – inklusive kring babyfirmor och seniorverksamhet i olika former – är viktigt.

Bråken äger numera sällan rum på läktarna, varför termen läktarvåld kommit att bli obsolet. Våldet har blivit mer planerat och strukturerat och förläggs på andra platser än på arenorna. Flera av slagsmålen och bråken kan härledas till firmornas verksamhet.

När man diskuterar firmakultur är det svårt att hitta balansen mellan att inte balansera eller överdriva fenomenet eller våldsamteterna. Forskningen visar att medias roll är viktig om man vill förstå firmalandskapet. De sociala medierna är viktiga för huligankulturen. Facebook ses till exempel som en viktig aktör – och då gärna slutna sidor där enbart de som är med i olika grupperingar har tillträde.

Till frågan om firmalandskapet och den hegemoniska maskuliniteten kan kopplas kvinnoperspektivet på samma ämne. Till detta återkommer jag i *kapitel 17 Den positiva supporterkulturen* (som ett särskilt delkapitel).

13 Den idrottsrelaterade brottslighetens omfattning

En undersökning kring brott vid idrottsarrangemang 2008–2012 presenteras.

Resultatet kan betraktas som förväntade.

Den idrottsrelaterade idrottens skador är inte möjliga att värdera i ekonomiska termer.

En klar förbättring av relevant statistiskt underlag är nödvändig.

Polisens definition av en risksupporter redovisas.

Regeringen bör i sina anvisningar till Rikspolisstyrelsen (RPS) peka ut frågan att bekämpa huliganism som ett strategiskt övergripande mål.

Pågående utvecklingsarbete inom Rikskriminalpolisen (RKP) beskrivs och kommenteras.

En nationell och regional kunskapsbank kring farliga risk-supportrar måste byggas upp.

RKP får inte ensidigt prioritera straffvärde.

RKP:s brister i tertiärrapporteringen måste åtgärdas.

Sverige är inte per definition skyddat från uppgjorda matcher.

Idrottsrörelsen bör acceptera en EU-konvention om uppgjorda matcher.

13.1 Mina utgångspunkter

En utredning kring det idrottsrelaterade våldet (och brottsligheten) måste av uppenbara skäl försöka analysera omfattning och typ av den brottslighet som åsyftas. Tyvärr är detta lättare sagt än gjort. Dagens brottsstatistik tillåter knappast en sortering av brott efter

denna indelningsgrund. Uppdelningen sker efter mer traditionella begrepp som misshandel, våldsam upplopp och så vidare. Jag har likväl i enlighet med mina direktiv gjort ett försök i denna riktning.

Innan dessa statistiska frågor penetreras kan det dock finnas anledning att något beröra en fråga kring den idrottsrelaterade brottsligheten som stått i fokus under senare tid, nämligen frågan om uppgjorda matcher.

13.2 Uppgjorda matcher

Frågan om uppgjorda matcher står högt upp på dagordningen i många av Europas länder och idrottsorganisationer. De senaste åren har ett flertal fall med uppgjorda matcher, med spel på desamma, inom europeisk fotboll upptäckts. Det gäller både matcher i nationella och internationella serier och cuper. Detta framgick med all önskvärd tydlighet av en nyligen publicerad rapport från Europol. Drygt 380 matcher i Europa misstänks ha blivit uppgjorda på förhand för att personer ska kunna tjäna pengar på vadslagning. Det handlar bl.a. om matcher i VM-kval, EM-kval och Champions League. Dessutom pågår nu utredningar om ytterligare runt 300 misstänkta matcher, både i Europa och på andra kontinenter. Omfattningen av misstänkta uppgjorda matcher var långt större än de flesta befarat. 425 personer är misstänkta för inblandning, däribland spelare, klubbfunktionärer och domare.

Situationen upplevs i flera länder samt av UEFA så trängande att frågan lyfts till internationell nivå. Det finns länder som mycket starkt driver att det inom EU ska tas fram en internationell konvention för att motverka korruption, pengatvätt och mutor kopplade till uppgjorda matcher/tävlingar. En sådan konvention föreslås innehålla krav på såväl stat, spelbolag och idrottsorganisationer samt att en internationell organisation liknande WADA (World Anti-Doping Agency) ska bildas.

Mot bakgrund av att starka medlemsländer står mot varandra är det möjligt att en konvention i närtid inte är trolig. Till detta kommer att flera länder, bl.a. Sverige, är uttalad motståndare till att straffrättsliga frågor inkluderas. Andra frågor är av den karaktären att de torde, med svenska glasögon sett, falla inom ramen för idrottens ansvarsområde.

Hittills har vi i Sverige – såvitt vi vet - varit förskonade från påvisade skandaler på detta område. Varningstecken finns dock.

Som exempel kan nämnas den polisanmälan kring en misstänkt uppgjord match som Svenska Spel och Svenska Basketbollförbundet lämnat in i februari i år. Från min egen erfarenhet som rikspolischef vill jag nämna den stora anmälan Expressen inlämnade för ett 15-tal år sedan kring ett stort antal misstänkta matcher främst inom bandy. Misstankarna kunde dock aldrig styrkas.

Enligt RF:s stadgar kan *den som i samband med idrottslig verksamhet berett sig eller annan otillbörlig förmån* bestraffas. Vidare är i flera specialidrottsförbunds (SF) tävlingsregler vadhållning på "egen match" inte tillåtet.

Svenska Spel har som policy att endast ha spel som är kopplat till syftet med tävlingen eller matchen. Man sätter inte upp spel på till exempel första hörna som en del andra spelbolag gör. Man väljer inte heller att sätta upp spel på ungdomsidrott. Svenska Spel har ett närmare samarbete med de fem SF som de sponsrar; fotboll, ishockey, bandy, handboll och innebandy. Vid omförhandling av samarbetsavtal kräver Svenska Spel att förbunden ska utse en så kallad Integrity Officer som ska vara en ansvarig på förbundet för relationer med Svenska Spel i frågor rörande uppgjorda matcher.

Att i förebyggande syfte motverka s.k. läggmatcher och annat som ifrågasätter idrottens trovärdighet är en mycket viktig uppgift för idrottsrörelsen. Enligt vad jag erfarit arbetar Riksidrottsförbundet (RF) med att se över sitt regelverk för att bättre svara upp mot kravet på att idrotten själv tar tag i dessa frågor.

Åtgärder för att förebygga förekomsten av uppgjorda idrotts-tävlingar kan sättas in på olika nivåer och av olika slag. Följande föreslås av RF i ett inledande skede:

- Mot bakgrund av den kraftiga ökningen av bolag som erbjuder vadslagning på idrott via internet finns det skäl att uppmana SF att se över regleringar som tydligt förbjuder spel på egen match eller tävling.
- SF uppmanas att utöka sin information i första hand till tränare och domare om reglerna i sig och konsekvenserna för idrotten av manipulerade tävlingsresultat, med syfte att tränare ska föra informationen vidare till övriga ledare och aktiva.
- SF behöver upprätta en struktur för vart person som misstänker manipulerade tävlingsresultat ska vända sig och hur misstanken hanteras.

- RF behöver tillskansa sig mer kunskap hur spelbolagen arbetar för att upptäcka uppgjorda tävlingar och hur samarbetet mellan idrotten och spelbolagen kan utvecklas.

Regeringen har beslutat ge Centrum för idrottsforskning (CIF) i uppdrag att senast den 15 maj 2014 lämna en rapport i frågan. Lotteriinspektionen har vidare fått i uppdrag av regeringen att under 2013 utreda förekomsten av matchfixing i Sverige. I uppdraget ingår att kartlägga vilka åtgärder som aktörerna inom idrotten och på spelmarknaden har vidtagit för att upptäcka och förhindra uppgjorda matcher samt att bedöma hur effektiva dessa åtgärder har varit och behovet av framtida åtgärder.

13.3 En undersökning kring brott vid idrottsarrangemang 2008–2012

Några grundläggande utgångspunkter

Jag har av Rikskriminalpolisen (RKP) begärt en redovisning av begångna brott vid idrottsarrangemang under de senaste fem åren. I denna har jag önskat att typ av brott anges. Denna beställning har inte varit oproblematiserad sett med RKP:s glasögon. Såväl metodologiska problem som andra problem dyker upp när man försöker tränga sig in i det statistiska materialet. För att illustrera dessa svårigheter gör jag i det följande en genomgång av vissa av dessa problem.

Först behövs ett klarläggande av syfte och möjligheter för att uppfylla önskemålet, eftersom det finns olika aspekter på avgränsning beträffande vad som menas med brott vid idrottsarrangemang.

Idrottsarrangemang har en bestämd geografisk plats att utgå ifrån, men det finns områden i anslutning till arrangemanget som påverkas i lika hög eller ännu högre grad. För att ta fram så tillförlitliga uppgifter som möjligt, och som är jämförbara över tid, behöver varje idrottsarrangemangs problemområde definieras geografiskt. Det kan dock finnas många brott i definierade problemområden som inte alls är relaterade till idrottsarrangemanget. För att avgöra vilka som är direkt relaterade till arrangemanget krävs en studie av varje enskild brottsanmälan och i vissa fall även förhör m.m. En sådan studie är för närvarande resursmässigt orealistisk på nationell nivå.

Val av metod m.m.

I beställningen ingick, utöver att redovisa begångna brott vid idrottsarrangemang under de senaste fem åren, med en precisering av typ av brott, en redovisning av ordningsstörningar. Det måste först klarläggas att det inte finns någon färdig lösning för att ta fram sådan statistik. Det finns ingen åtkomst till fritext, varför fritextsökning inte är möjlig. Det system som finns på nationell nivå att hämta uppgifter ur är begränsat till brottskoder, tid, gata och platsbeskrivning för brottet. Mot bakgrund av detta diskuterades inom polisen möjligheterna till en sådan redovisning och hur det på bästa sätt går att ta fram en bild som ger en uppfattning om problemet i stort. Detta eftersom inte bara arenor och deras omedelbara närhet påverkas.

Under 2011 fanns en så kallad polismyndighetsfråga i polisens system för anmälda brott (RAR) som automatiskt kom fram vid registrering av brott med vissa brottskoder. Frågan gällde april 2011 till december 2012 och formulerades som "Har brott(en) direkt koppling till en match i Superettan, Allsvenskan i fotboll eller Elitserien i ishockey?" Definitionen av "direkt koppling" var i huvudsak supporterrelaterad, det vill säga den avsåg brottsanmälningar under samma dygn som matchen och gav exempel på sådana händelser där en supporter varit misstänkt. Vid analys av de uppgifter som registrerats upptäcktes dock att det fanns avsevärda tillförlitlighetsproblem gällande uppgifterna. Det framstod tydligt att det krävs en mer genomtänkt definition och utbildning om en sådan metod ska användas i framtiden.

Metoden som användes går ut på att objektivt fånga in anmälda brott och händelser som rapporterats ha inträffat det dygn då det varit ett idrottsarrangemang och berör ett eller flera geografiska områden som kan anses påverkade av det aktuella idrottsarrangemanget. Källorna är systemen RAR (anmälda brott) och STORM (ingripandemeddelanden från poliser i yttre tjänst). STORM används för att söka fram ordningsstörningar.

Metoden innebär att brott och händelser som kan vara irrelevanta för undersökningen kommer med i inhämtningen. Arenaområdet är den självklara utgångspunkten för analys. Beträffande övriga områden finns en detaljerad beskrivning av utgångspunkter för urvalsmetoder. Vissa brott går att hitta utifrån faktauppgifter, andra går att sortera utifrån brottsrekvisit och från erfarenheter som är förknippade med supporterkulturens antagonism mot andra lags supportrar.

Det går inte att utan vidare säga att samma område har varit utsatt för idrottsrelaterade problem år efter år. Det varierar t.ex. från år till år vilka pubar som är mest frekventerade. Det är inte möjligt att reda ut detta med exakthet. Områdenas bestämning har gjorts i direkt samråd med supporterpoliser med lång erfarenhet. Hänsyn har tagits till de fall där matcher har bytt arena under perioden. Alla uttag av data har dokumenterats med en bild från polisens GIS-applikation HOBIT (händelse- och brottsinformationstjänst). På så vis kan undersökning upprepas över tid. Uttag med den här metoden kan diskuteras beträffande exakthet.

Tillförlitlighet i undersökningen kan givetvis ifrågasättas även om de undersökta områdena har valts i enlighet med den erfarenhet som byggts upp på olika sätt genom åren. Det kan likväl finnas andra stora påverkansfaktorer på brottsligheten i de undersökta områdena. Om det finns anmärkningsvärda resultat kan en fördjupad analys göras till exempel för att undersöka om det har varit andra evenemang under antingen jämförelsedatumet eller matchdatumet.

Det kommer att vara svårt att dra allt för långtgående slutsatser om problemen i Stockholm, Göteborg och Malmö och särskilt för derbyn, eftersom de påverkar vissa delar av städerna som är centrum för allt nöjesliv. Enligt supporterpolisen är det inte möjligt att avgränsa mer än på de sätt som gjorts. Jämförelseinformationen har tagits med för att få en bättre grund för bedömning av idrottsarrangemangens påverkan.

Materialiet

Urvalet har skett med utgångspunkt från de arenor som haft allsvenska fotbollsmatcher med tillägg för Söderstadion och Hammarbys matcher i Superettan, eftersom Hammarbys matcher har haft ordningsstörningar oavsett vilken division man spelat i.

Information har hämtats in från 1 100 matcher spelade på tjugotvå arenor i tio län från mars 2008 till och med den 30 juni 2012. Data har hämtats för varje matchdatum och ett jämförelsedatum som är samma veckodag en vecka innan matchdag. Några jämförelsedatum ”fattas”, eftersom det förekommer att det spelas match på samma veckodag två veckor i följd.

Brott och händelser har hämtats in från begränsade geografiska områden med ambition att täcka in arenor, marschvägar, samlings-

platser och viktiga transportknutpunkter. Erfarenheter från polisen om problemområden har använts för att ta fram en realistisk bild över respektive ”utsatt” område.

Summeras beskrivningen av dessa problem att få fram relevanta data är det svårt att undvika slutsatsen att här måste polisen lägga axeln till för att få fram ett bättre, löpande underlag.

Sammanfattning av undersökningens resultat

Från och med mars 2008 till och med den 30 juni 2012 har det anmälts 1 012 brott på matchdagar och med arenan som platsangivelse för brotten. Av dessa var hälften (519) skadegörelsebrott, allmänfarliga brott, brott mot allmän ordning, brott mot allmän verksamhet, våldsbrott, fridsbrott och brott inom specialstraffrätten som t.ex. narkotikabrott. De flesta av dessa, 332 brott (64 procent), har skett på arenor i Stockholm. Av dessa var 110 våldsbrott. Göteborg har haft 77 brott, varav 25 våldsbrott och Skåne 54 brott, varav 18 våldsbrott.

På samlingsplatser har det anmälts 32 våldsbrott och 29 våld mot tjänsteman under matchdagar. Stockholm hade 12 och Kalmar hade 11 av de 32 våldsbrotten. Det är förhållandevis få brott över en lång period. Totalt sett har cirka 50 fler brott inträffat på matchdagar än på icke matchdagar om man bara räknar de brott som antas påverkas.

Totalt sett, beträffande brott i alla kategorier, har brotten begåtts i ungefär lika stor omfattning på hållplatser, trafikknutpunkter och lokala transportmedel oavsett matchdag eller icke matchdag. Beträffande våldsbrott väger antalet över vid matchdagar, 75 brott mot 51 på icke matchdag. Beträffande ”skadegörelse mot stat och kommun” är det förhållandet omvänt. Av 497 brott är det 222 på matchdag och 275 på jämförelsedatum, dvs. cirka 10 procent lägre. Stockholm hade 93 procent av dessa brott.

Brott mot allmän ordning har bara rapporterats inom de tidigare nämnda områdena kring arenor och samlingsplatser. Den totala bilden av fylleri och bråk visar en påtaglig ökning under matchdagar. Det rör sig mellan 275 och 375 omhändertaganden på matchdagar totalt i landet. Det har varierat något år från år med en ökning 2009 jämfört med 2008. Därefter skedde en minskning 2010 för att åter öka 2011. Västra Götaland stod för särskilt många under 2009.

Beträffande påverkan av brott på övriga geografiska områden stämmer de inledande antagandena om att vissa brott inte påverkas i någon nämnvärd omfattning. Skillnaden mellan till exempel sexualbrott, tillgreppsbrott, bedrägerier förfalskningar m.fl. är 2,3 procent högre på matchdagar än på jämförelsedagar.

Av det som inträffar, dvs. misshandel, fridsbrott, brott mot allmän verksamhet m.fl. är det 14,1 procent fler på matchdagar. Beträffande en av typerna brott i denna kategori, skadegörelse mot stat och kommun, finns dock något färre anmälningar. Det gäller Stockholm där de flesta av dessa brott har anmälts.

Sammanfattningsvis och över tid kan sägas att mellan 2008 och 2012 ligger brotten på och intill arenan på en konstant nivå. Omhändertagandet för fylleri har minskat liksom det gjort generellt i samhället.

Enligt mina direktiv ska jag göra en bedömning av vilka skador (t.ex. fysiska, ekonomiska och idrottsmässiga) brottslighet i samband med idrottsarrangemang orsakar och skadornas omfattning. Tillgänglig statistik medger inte djupare analys än den som här presenteras.

13.4 Pågående utvecklingsarbete inom Rikskriminalpolisens underrättelsesektion

I kapitel 4 Uppföljning av förslagen i delbetänkandet och i skrivelsen om anmälningsplikten redovisas i översiktlig form vad som hänt med de förslag jag lade i mitt delbetänkande. I detta slutbetänkande kan det härutöver finnas anledning att beskriva det utvecklingsarbete som skett sedan dess.

Det pågår ett arbete på nationell nivå med att kartlägga problematiken kring ordningsproblem och kriminalitet som har samband med idrottsarrangemang. Den lägesbild som framträder när man till exempel analyserar Allsvenskans spelade matcher visar att det inte är ett generellt problem utan i hög grad är förknippat med de lag som har risksupportrar. Det är frågan om individer som utmärker sig genom att vid upprepade tillfällen uppträda störande, deltar i slagsmål, upplopp eller begår andra brott i samband med matcher då deras lag spelar. Dessa risksupportrar är till stor del kända av polisen och det finns goda skäl att anta att både denna och annan kriminalitet i viss mån styrs av vissa personer eller begås genom att det finns en stark solidaritet mellan medlemmarna.

För att ha en nationellt överenskommen och förankrad modell för att kartlägga, analysera och komma fram till åtgärder mot idrottsrelaterad brottslighet har det bedömts nödvändigt att kartlägga dessa risksupportrar på individnivå. Detta pågår för närvarande inom ramen för Särskild undersökningsregistrering (SUR) vid RKP:s underrättelsesektion (KUT). Där har man inlett samverkan med analytiker och handläggare vid polismyndigheterna i Sverige.

Grunden vilar på konceptet att analysera nätverk och identifiera strategiska personer och kartlägga deras inre kretsar och kontakter. Arbetet syftar till att bedöma kontaktnäten och prioritera brottsbekämpande åtgärder. Samtidigt kan detta ge förutsättningar att arbeta på bredden med olika polisresurser mot till exempel risksupportrar som inte är strategiska personer.

Inom polisen har man beslutat att definiera begreppet "risksupporter" som *en person som vid upprepade tillfällen deltagit i ordningsstörningar vid idrottsevenemang och visat sig benägen till att systematiskt delta i våldsytringar eller antas ha samband med annan brottslig verksamhet där ett års fängelse ingår i straffskalan.*

Att straffskalan ett års fängelse lagts in i definitionen beror på att det är den nivån som krävs för att en personuppgift ska kunna läggas in i en gemensamt tillgänglig uppgiftssamling enligt den nya polisdatalagen. Att vara anmäld som misstänkt för brott kan ingå men är *inte* synonymt med att vara risksupporter. Grundmaterial för risksupporteranalys hämtas efter hand in från supporterpolisen som gjort den initiala bedömningen.

Visionen är att inom en snar framtid starta upp en G-SUS, det vill säga en nationellt tillgänglig uppgiftssamling för att alla som arbetar inom problemområdet ska få tillgång till och kunna arbeta enligt en gemensam metod. På så sätt kan relevanta insatser bättre riktas mot individer för att bryta ett kriminellt beteende. Samtidigt kan kunskaper om individer öka bredden på åtgärder med syfte att verka förebyggande och förhindrande beträffande nyrekrytering till risksupportrarnas nätverk. Den gemensamma uppgiftssamlingen över risksupportrar kommer att starta i enlighet med polisens införandeplan för nationella underrättelsebaser.

13.5 Mina slutsatser

Enligt mina direktiv ska jag göra en bedömning av den idrottsrelaterade brottslighetens *omfattning*, orsaker och struktur. Vad gäller denna brottslighets omfattning har jag bett RKP att biträda mig vad avser tillgänglig statistik m.m. Trots att RKP lagt ned en hel del arbete för att kvantitativt fånga in detta begrepp måste jag konstatera att statistiken haltar när vi kommer till operativ användning. De flesta av skälen till detta har jag låtit framgå av de beskrivningar kring siffrornas framtagande som gjorts i tidigare avsnitt.

Detta är inte ett försvarbart förhållande. Det måste vara möjligt för polisväsendet att tillhandahålla och kunna nyttja löpande statistik som är jämförbar över tid. Denna statistik måste också vara tjänlig för prioriteringar och operativa slutsatser på ett mera övergripande plan. Jag anser att regeringen, alternativt rikspolischefen, bör ge RKP i uppgift att i samråd med bland annat Brottsförebyggande rådet (Brå) se till att sådan statistik finns tillgänglig också på aggregerad nivå. Samt att, som tidigare berörts, att consensus skapas hur man statistiskt identifierar begreppet idrottsrelaterat våld.

När det sedan gäller brottslighetens omfattning bör ett varningens finger riktas mot att som mått alltför mycket bygga på initiativriktad aktivitet från polisens sida. Det är ett välkänt faktum att när polisen initierar insatser mot till exempel gatulangning av narkotika stiger den registrerade brottsligheten på detta område. Det påminner lite om historien kring den påtagligt berusade herren som tappat sin portnyckel på en skum bakgård. Han valde dock att ihärdigt leta efter nyckeln i gatlyktans sken, eftersom han såg bäst där! Annorlunda uttryckt kan man aldrig helt förlita sig på statistik kring idrottsrelaterad brottslighet. "Magkänslan" måste också ges utrymme.

RKP:s kartläggning visar ett resultat som kan betecknas som förväntat. Brott mot allmän ordning (fylleri, misshandel, fridsbrott m.m.) ökar under matchdagar medan "vanliga" brott berörs i lägre omfattning. Tillgänglig statistik medger inte en bedömning av vilka skador brottslighet i samband med idrottsarrangemang orsakar och skadornas omfattning.

Vad gäller polisens vilja att skapa en nationell kunskapsbank kring "farliga" risksupportrar och analysera deras nätverk har detta mitt fulla gillande. Genom att kartlägga deras inre kretsar och kontakter skapas ett underlag att prioritera brottsbekämpande åtgärder. Dock har jag inhämtat att RKP inte kommer att få frågan om huliganism som en

strategiskt övergripande målinriktning. Andra områden anses ha en högre prioritet. Jag anser att det är olyckligt om underrättelsearbetet avseende idrottsrelaterat våld kastas ut ur underrättelsejätens finrum. Frågan har den digniteten att alla skuldror måste sättas till. Att idrottsrelaterat våld finns på "nästa nivå" – som RKP själva förfogar över – dvs. KUT:arnas inriktningsdokument är bra men inte tillräckligt.

Det blir sålunda allt viktigare att polisens arbete inriktas mot att i praktiskt polisarbete slå ut dessa individer enligt de tankegångar som redovisades i mitt delbetänkande. Kortfattat uttryckt handlar det om att skapa en "tio i topplista" av risksupportrar och agera mot dem. I det förstnämnda fallet bör RKP via regeringen ges ett klart inriktningsbeslut att arbeta efter dessa riktlinjer. Att därefter agera mot personer på tio i topplistan är ett arbete som normalt faller på de olika länskriminalfunktionerna.

Det finns en tendens att RKP prioriterar behovet av insatser alltför ensidigt mot *straffvärdet* för brotten. Jag menar att när det gäller idrottshuliganism måste *behovet av alternativt nödvändiga resursinsatser* från polis och andra aktörer också vägas in i bilden. Det kan ge en hög *lönsamhet* om RKP:s insatser bidrar till att minska behovet av polispersonal vid matcherna. Samma resonemang gäller givetvis de länsvisa underrättelseinstanserna.

Som tidigare påpekats bör härutöver chefen för RKP ge direktiv om att kvaliteten bör förbättras på de lägesbilder som tre gånger per år ska presenteras kring brott och ordningsstörningar i relation till fotbolls- och ishockeymatcher som är riskklassade. Och naturligtvis också tillse att rapporteringsrutinerna tidsmässigt följs. Detta har inte varit fallet under 2012.

Jag menar också att idrottsrörelsen inte ensidigt ska bekämpa tanken på en konvention inom EU-familjen. Ibland måste svensk idrottsrörelse underordna sig influenser från en överordnad politisk nivå. Det finns skäl för nationella regeringar att vilja markera sin position i fråga om uppgjorda matcher.

Det finns ingen anledning tro att vi per automatik på sikt skulle vara skyddade från de influenser på området som kan komma från kriminella kretsar. De brottsinfluenser som finns kring idrottsrelaterat våld talar för en viss försiktighet vad avser moralisk svensk övertro på området. Som exempel kan nämnas den polisanmälan kring en misstänkt uppgjord match som Svenska Spel och Svenska Basketbollförbundet lämnat in i februari i år.

En samverkan vad avser underrättelseverksamhet mellan idrottsrörelsen och RKP på detta område ter sig naturligt.

14 Kartläggning av våld, hot och trakasserier

Tidigare undersökningar på området redovisas, inklusive hot mot journalister och politiker.

Straffbarhetsgränsen vad avser våldsanvändning på plan/rink kommenteras.

En ny kartläggning av våld, hot och trakasserier presenteras.

Resultaten pekar på en oroande utveckling och åtgärder måste till.

Det skiljer sig inte åt mellan fotboll och ishockey.

Läget är värre än inom andra samhällssektorer.

Fotbollens ledningar upplevs som mer passiva än ishockeyns.

Högsta ledningen inom föreningen måste sätta ribban högre.

Utsattheten är inte jämnt fördelad mellan berörda kategorier.

Alltför ofta finns inslag av försök till påverkan.

Frågan rör hela idrottsrörelsen och handlar mycket om ledarskap.

Hot polisanmäls alltför sällan.

Möjligheterna att finna ett mellanting mellan öppen och skyddad identitet bör närmare utforskas.

Denna typ av undersökning bör genomföras regelbundet.

Nuläget vad avser hot mot media är oroande.

Media spär på bilden av den våldsamme huliganen.

Påståenden florerar om viss självcensur.

Media och berörda förbund bör införa regelbundna strategiska träffar.

Skriftliga policies saknas ofta inom medievärlden.

I det föregående har berörts frågan om den idrottsrelaterade brottslighetens omfattning och orsaker. En speciell del av detta är förekomsten av våld, hot och trakasserier. Det är ett område som för mig framstår som centralt. Om elitidrotten inte står fri från sådana influenser kommer den inte på sikt att överleva som en stark aktör. Tyvärr har jag under mitt arbete stött på stor oro för att inte rumsrena krafter fått ett inte helt oväsentligt inflytande. Som ett inslag i mitt utredande har jag därför gett ett uppdrag till Stiftelsen Tryggare Sverige att söka kartlägga förekomsten av våld, hot och trakasserier inom fotboll och ishockey. Jag har vidare sökt utröna om sådana inslag finns riktade mot media. Innan resultaten redovisas från detta arbete finns anledning att något beröra tidigare studier på området.

14.1 Några tidigare undersökningar

Mellan supportergrupper/-klackar förekommer ofta verbala aggressioner, hotfulla gester och utfall mot motståndarlaget, domare eller spelare. Det förekommer även rasistiska tillmälen mot färgade spelare liksom olika former av homofobiska uttalanden. Missnöje från supportrar som riktas mot den egna klubbens ledning inträffar emellanåt. Som framgår av Departementspromemorian 1998:38 *Trygghet och trivsel vid idrottsevenemang – om insatser mot idrottsanknutet våld* var hot och grövre trakasserier mot aktiva, ledare och domare vid denna tidpunkt ett relativt nytt element.

Går vi sedan fram i tiden till 2005 redovisas i Riksidrottsförbundets publikation *Publikkultur och ordningsförhållanden i svensk fotboll säsongen 2004* (R. Jönsson och A. Kuick) att dessa inslag ökat i omfattning. Andra källor anger att utvecklingen fortsatt att gå åt fel håll.

En modern undersökning från området är den rapport Svenska Fotbollförbundet (SvFF) redovisade 2010 *Hot och påverkan inom svensk fotboll*. Undersökningen genomfördes under perioden juni – augusti 2010. Totalt databearbetades 108 svar från domare och ordförande/klubbchefer i Allsvenskan respektive Superettan. Svarefrekvensen växlade mellan drygt 60 och knappt 85 procent.

Från undersökningen kan utläsas att i genomsnitt knappt 70 procent ansåg att hotbilden mot spelare, domare, tränare och styrelsefolk var ett stort eller mycket stort problem. Bland domarna var procenttalet påtagligt högre (cirka 80 procent). Nästan alla känner

till någon annan som blivit utsatt för någon form av hot eller påverkan. Mest vanligt förekommande är muntliga hot som mer än hälften har erfarenhet av. Var fjärde tillfrågad har fått hot via sociala media som är en relativt ny kanal.

Vad gäller ishockeyn är bilden liknande. Noteras bör här att för vissa klubbar som Djurgården och AIK talar vi i stor utsträckning om samma individer som supportrar inom fotboll. I Svenska Hockeyligans (SHL) *Strategi för hantering av ordningsstörningar* från 2011 anges som ett huvudområde beredskap mot framtida hot. Häri ingår att kartlägga och löpande följa hur situationen ser ut inom svensk ishockey gällande våld och hot om våld. Man har också utarbetat centrala riktlinjer som ska vara till stöd för klubbarna och domarna vid personhot.

Napoleon lär en gång ha sagt *Jag fruktar tre avoga tidningar mer än tusen bajonetter!* I den andan har jag försökt utröna hotbilden mot representanter för media. Även här kan finnas anledning att först göra vissa nedslag i det förflutna.

Även våld, hot och trakasserier mot svenska politiker förekommer i stor utsträckning. Av en nyligen publicerad undersökning som Brå utfört på regeringens uppdrag (Brå rapport 2012:14) *Politikernas trygghetsundersökning – Förtroendevaldas utsatthet och oro för hot, våld och trakasserier* – framgår att var tredje riksdagspolitiker varit utsatt för detta under 2011. Av utredningen framgår vidare att riksdagsledamöter är mer utsatta (36 procent) än lokalpolitiker (15 procent). Undersökningen har gjorts via enkäter till knappt 14 000 av landets förtroendevalda. Partierna drabbas i olika hög grad. Överlägset mest utsatt är Sverigedemokraterna. Tämligen få hoppar av. Mellan 0,2 och 0,3 procent av de förtroendevalda har av sagt sig något uppdrag på grund av trakasserier.

Säkerhetspolisen publicerade 2009 rapporten *Otillbörlig påverkan mot media*. Uppdraget omfattade myndighetsföreträdare, journalister och förtroendevalda och bygger på en omfattande enkätundersökning som genomfördes under 2008. Studien visar att det är relativt vanligt att journalister utsätts för hot och trakasserier med anledning av sin yrkesutövning. Det förekommer med viss regelbundenhet att såväl aktörer inom organiserad brottslighet som politisk extremism hotar och trakasserar journalister. Aktörer med hög kapacitet är medvetna om på vilken nivå hot och trakasserier kan ligga utan att bedömas som brottsliga. Att de anpassar sig efter detta försvårar rättsväsendets möjligheter att angripa problematiken.

De våldsincidenter som inträffar uppstår huvudsakligen i stundens hetta. Beräknat våld, där våldsutövaren söker upp journalisten för detta syfte, är sällsynt. Mycket tyder på att risken för hot påverkar innehållet i media i vissa sammanhang. Det finns indikationer på en mer omedveten självzensur och att det görs en avvägning mellan risken för hot och samhällsintresset.

Säkerhetspolisens rapport berör inte specifikt idrotten men jag tycker likväl det finns skäl att begrunda vissa av resultaten.

Av en artikel som publicerades i tidskriften *Mediavärlden* för en tid sedan framgår att Svenska Sportjournalistförbundet är oroat över arbetsmiljön för sina medlemmar. Man menar att flera händelser under de senaste åren visar att journalister hotas och riskerar att utsättas för våld. Man ger exempel på att slagsmål uppstått i det område på en idrottsplats där sportjournalister arbetar. Det förekommer relativt ofta att sportjournalister placeras mitt i ett område med hängivna fans, vars aggressivitet lätt riktas mot dessa. En enkät Svenska Sportjournalistförbundet gjort visar att 20 procent av medlemmarna har blivit hotade någon gång. Bland kvällstidningsjournalisterna är siffran 50 procent. Hoten kom främst via telefon, mail och kommentarer på nätet. 30 procent av hoten hade framförts vid ett fysiskt möte. För de kvinnliga reportrarnas del handlade det ofta om olika former av sexuella trakasserier.

Innan jag går in på den kartläggning som gjorts kan det finnas skäl att kort nämna något om den våldsanvändning som förekommer mellan spelare på idrottsplanen/rinken. Denna hanteras rättsligt sett annorlunda än annat våld i samhället. Inte sällan torde det förekomma gärningar som tekniskt sett faller under beskrivningen av misshandel i brottsbalken, ändå åtalas berörda personer endast undantagsvis. Som framgår av en uppsats från juridiska fakulteten i Lund: *Våld inom idrott – ingen rättslig angelägenhet?* (Miranda Berg 2009) är samtycke i Brottsbalken (BrB) 24:7 den ansvarsgrund som traditionellt sett diskuteras mest i samband med idrottsrelaterat våld. Härtill kommer ett antal oskrivna ansvarsfrihetsgrunder som utvecklats som komplement till de lagstadgade grunderna för ansvarsfrihet. Våld mellan spelare utgör ett straffrättsligt specialfall. Att det finns en gräns för tillåtet våld är uppenbart. Troligen går denna gräns vid var en deltagare kan förutse som del av spelet inom ramen för spelets idé.

För egen del vill jag göra den kommentaren att överträdelser i form av oacceptabelt våld på plan/rink måste fördömas också av ansvariga ledare och kommentatorer. Här uppträder vissa aktörer

med ibland alltför slaka mustascher. Spelarna har också ett individuellt ansvar. Överträdelser i form av otillåtet våld på matcharenan har självfallet en negativ effekt vad avser att beivra vanligt läktarvåld. Denna fråga ligger dock utanför mitt egentliga utredningsuppdrag.

14.2 Bakgrund till undersökningen

Under de senaste årtiondena har omtanken om och intresset för brottsdrabbade stadigt växt. Den ökade fokuseringen på denna grupp har bland annat tillfört ny och viktig kunskap om brottslighetens karaktär. Exempel på sådan kunskap är hur riskerna varierar mellan olika platser, individer och grupper i samhället. Några faktorer som påverkar risken att utsättas för brott är bland annat arbete, fritidsintressen, bostadsort och umgänge.

När det gäller våldsbrott finns det ett antal grupper som drabbas mer än befolkningen i övrigt och därför kan beskrivas som särskilt utsatta. Det handlar om yngre män som utsätts för våld på allmän plats (se t.ex. Carlsson Sanz m.fl., 2008), ensamstående mödrar som drabbas av våld i hemmet (Estrada & Nilsson, 2004), marginaliserade och socialt exkluderade grupper såsom hemlösa (Löfvenberg & Melin, 1999), vräktta (Flyghed & Stenberg, 1993), tunga missbrukare (Lander, 2003) samt hårt kriminellt belastade personer (Nilsson & Tham, 1999). Andra som drabbas av våld i större utsträckning än andra är vissa yrkesgrupper, till exempel poliser och väktare (Häll, 2004), personal inom hälso- och sjukvården (Arbetsmiljöverket, 2010) samt restauranganställda (Brå, 2005).

Fortfarande saknas emellertid mycket kunskap om olika yrkesgruppers utsatthet för brott, bland annat eftersom den officiella brottsstatistiken inte innehåller denna typ av information. Erfarenheterna visar också att många brott som riktar sig mot anställda aldrig anmäls (se t.ex. Nordin, 2000). Skälen till detta kan, liksom för brott som riktar sig mot allmänheten, bland annat handla om att den drabbade inte ser det inträffade som tillräckligt allvarligt eller har en bild av att anmälan ändå inte leder någon vart. Det kan även finnas en uppfattning, både inom organisationen och hos den enskilde individen, att man ska tåla mer än andra.

Oavsett vilken typ av brott det handlar om är det av utomordentlig vikt att alla anställda känner sig trygga och förvissade om att de vid behov får adekvat hjälp, stöd och skydd från arbetsgivaren. Huruvida arbetsgivaren förmår att leva upp till detta kan

antas återspegla sig i mötet med medborgarna i form av det omhändertagande och den förståelse som vederbörande får.

Syftet med den undersökning som redovisas i det följande är att studera förekomsten av våld, hot och trakasserier mot funktionärer, anställda och ideella krafter inom idrotten. En viktig frågeställning i detta sammanhang är bland annat de drabbades uppfattning av syftet med angreppet. Handlar det om en planerad händelse som genomförs i syfte att påverka någon i dennes yrkesutövning eller är det enbart ett uttryck för frustration. En annan viktig frågeställning är de drabbades uppfattning om arbetsgivarens, föreningens och förbundets hjälp, stöd och skydd när något inträffat.

14.3 Tillvägagångsätt

Uppdraget

Den 25 april 2012 gav jag som omnämndes inledningsvis i uppdrag till den oberoende Stiftelsen Tryggare Sverige att kartlägga förekomsten av idrottsrelaterat våld. Kartläggningen skulle omfatta våld, hot och trakasserier mot funktionärer, anställda och ideella krafter inom fotboll och ishockey i de två högsta divisionerna inom herridrotten.

I uppdraget ingick att genomföra dels en enkätundersökning med cirka 1 000 personer, dels djupintervjuer med cirka 20 personer. Till uppdraget hörde även att lämna förslag till åtgärder för att motverka våld, hot och trakasserier inom idrotten.

I *bilaga 5 Kartläggning av våld, hot och trakasserier* (powerpointpresentation) redovisas mera utförligt resultaten från undersökningen samt den referenslista som stiftelsen återopar.

Arbetets bedrivande

Frågeformulär

Inledningsvis utarbetades ett frågeformulär i dialog med representanter för bland annat Svenska Fotbollförbundet och Svenska Hockeyligan. Vid utformningen av frågeformuläret beaktades erfarenheter från tidigare undersökningar om utsatthet för brott och otillåten påverkan (se t.ex. Brå 2005; Lindgren, 2010; SÄPO, 2009).

Frågeformuläret innehåller sammanlagt 69 frågor som rör bakgrundsförhållanden som till exempel ålder, kön, verksam inom fotboll eller ishockey, funktion och antal år på aktuell funktion. Fler-talet frågor behandlar dock respondenternas erfarenheter av våld, hot och trakasserier under det senaste året. Frågorna rör bland annat var händelserna inträffade, om händelserna syftade till att påverka yrkesutövningen, om händelserna har koppling till organiserad brottslighet, om det i föreningen finns rutiner för hur dylika händelser ska rapporteras samt om händelserna har polisanmälts.

Urval

Kartläggningen omfattar samtliga domare samt ett stort antal anställda¹ och ideella krafter² i 18 föreningar i de två högsta divisionerna inom fotbollen och ishockeyn i Sverige.

De föreningar som ingår i kartläggningen har valts ut genom en process i två steg. Till att börja med gjordes en kategorisering utifrån föreningarnas omsättning och publiksnitt i tre nivåer (stora, mellanstora och mindre föreningar). Därefter genomfördes ett slumpmässigt urval av åtta stora, sju mellanstora och tre mindre föreningar. Av föreningarna representerar tolv fotbollen (Allsvenskan, 10 st. och Superettan, 2 st.) och sex ishockeyn (Elitserien, 5 st. och Allsvenskan 1 st.).

Utskick

Kartläggningen genomfördes under juni 2012 genom ett frågeformulär som skickades ut till 1 295 personer inom ovanstående kategorier. Två olika tillvägagångssätt tillämpades. När det gäller domare skickades ett frågeformulär till respektive domares hemadress, medan övriga fick frågeformuläret av respektive förening. I båda fallen var avsändaren Utredningen om nationell samordning mot brottslighet i samband med idrottsarrangemang.

Två påminnelser skickades ut via Fotbollförbundet, Hockeyligan och föreningarna till samtliga berörda med en uppmaning om att svara på frågeformuläret om man ännu inte gjort detta.

¹ Begreppet anställda omfattar sex kategorier: 1) styrelseledamot, VD, klubbdirektör och sportchef, 2) säkerhetschef och evenemangsansvarig, 3) övrig kanslipersonal och anställda, 4) tränare, lagledare, läkare m.fl. kring laget, 5) spelare, samt 6) ordningsvakter.

² Med ideella krafter avses publikvärdar och styrelseledamöter.

Definitioner

I denna rapport kommer begreppen våld, hot och trakasserier att användas. En samlingsbeteckning på dessa olika påverkansformer av kvalificerad art är *otillåten påverkan*. Med otillåten påverkan avses allvarliga trakasserier och hot samt våldssituationer mot person eller egendom, som utöver att vara ett stort arbetsmiljöproblem riskerar att påverka den enskilde personens arbete och som därför i förlängningen kan utgöra ett hot mot demokratin (se Brå 2005 för en utförligare definition och diskussion om otillåten påverkan).

Med *våld* avses slag, sparkar eller annan typ av fysiskt våld som riktats mot funktionärer (domare), anställda och ideella krafter inom idrotten med anledning av deras arbete eller engagemang. Våld är, fysiskt sett, den grävsta formen av otillåten påverkan. Det kan vara våld, till exempel misshandel, mot en enskild anställd, en anhörig eller en kollega. Det kan även handla om våld mot egendom, till exempel skadegörelse.

Hot definieras i rapporten som allt från att någon har uttalat ett konkret hot, till att någon mottagit ett SMS-meddelande om att egendom ska skadas om personen inte fattar ett visst beslut eller förhåller sig passiv. Hot är en form av otillåten påverkan som alltid handlar om straffbara gärningar. Det kan till exempel handla om olaga hot eller utpressning.

Med *trakasserier* avses obehagliga telefonsamtal, tecken på kartläggning eller att oönskade varor har beställts i syfte att hämnas eller av annat skäl väcka obehag. Observera att trakasserier är en form av påverkan som inte alltid är straffbar men som går ut på att ”hota” en person med subtila metoder där syftet är att påverka eller reagera på något som inträffat. I vissa situationer kan emellertid trakasserier betraktas som ofredande och/eller olaga förföljelse. De händelser som beskrivs är de drabbades subjektiva upplevelser. När det talas om exempelvis förekomsten av hot från personer med koppling till den organiserade brottsligheten eller gängbrottslighet behöver det således inte genomgående handla om händelser som juridiskt kan definieras som olaga hot.

I den fortsatta framställningen används begreppet *händelser* för att beskriva de fall av våld, hot och trakasserier som rapporteras och begreppet gärningspersoner om de som står för dessa händelser.

De frågor avseende erfarenheter av våld, hot och trakasserier som har ställts i denna undersökning avser händelser som inträffat under det senaste året.

14.4 Resultat

Av sammanlagt 1 295 utskickade frågeformulär svarade 713 personer helt anonymt på frågor om sina erfarenheter av våld, hot och trakasserier under det senaste året. Detta motsvarar en svarsfrekvens på 56 procent (se tabell 14.1). Svarsfrekvensen är något lägre än för andra liknande undersökningar där man studerat olika yrkesgruppers utsatthet för brott (se till exempel BRÅ 2005, Lindgren, 2010).

Orsakerna till det förhållandevis stora bortfallet är flera. När det gäller spelare finns det inom både fotbollen och ishockeyn en stor del med utländsk bakgrund som inte behärskar svenska och som därför inte deltagit³. Beträffande ishockeyn kan en orsak till bortfallet också vara att säsongen ännu inte börjat, vilket innebär att vissa spelare, ledare och andra runt klubbarna inte haft möjlighet att besvara frågeformuläret inom angiven tidsram. Vidare sammanföll undersökningen med ett längre avbrott för EM i fotboll, vilket sannolikt påverkar svarsfrekvensen negativt då många ledare, spelare, domare med flera kategorier inom fotbollen var på semester. Det finns däremot inga tydliga indikationer på att de som har besvarat frågeformuläret skiljer sig på något avgörande sätt från dem som inte har svarat.⁴

Av de 713 personer som ingår i materialet är 86 procent män och 14 procent kvinnor. Medelåldern är 39 år och i genomsnitt har de som deltagit i undersökningen varit aktiva i sju år i nuvarande funktion. Majoriteten (60 procent) är verksamma inom fotbollen, medan cirka en tredjedel (32 procent) är verksamma inom ishockeyn. Åtta procent av dem som deltagit i undersökningen är verksamma både inom fotbollen och inom ishockeyn. Denna kategori utgörs främst av ordningsvakter och publikvärdar.

³ I de skriftliga instruktioner som lämnades till föreningarna inför undersökningens genomförande ombads de i mån av tid och möjlighet att bistå spelare med utländsk bakgrund att besvara frågorna, den låga svarsfrekvensen bland spelare indikerar dock att så inte alltid skett.

⁴ Särskilt allvarliga konsekvenser kan bortfall av detta slag få om skälet till att personer väljer att medverka eller inte hänger samman med det man vill undersöka. Låt säga att de som saknar erfarenheter av våld, hot och trakasserier i detta fall skulle ha valt att inte medverka eftersom de inte anser att frågorna berör dem. Då skulle undersökningen innehålla opropor­tionerligt många som hade varit utsatta, vilket skulle ge en missvisande bild av problemets omfattning (däremot inte nödvändigtvis en missvisande bild av problemets karaktär). I detta fall är risken snarast den motsatta, eftersom några av de grupper med lägst svarsfrekvens (ordningsvakter och publikvärdar respektive domare) tillhör de grupper som uppger högst utsatthet för våld, hot och trakasserier.

Tabell 14.1 Aktörer som omfattas av kartläggningen av våld, hot och trakasserier inom idrotten. Antal personer som ingår i undersökningen samt svarsfrekvens

	Totalt (n = 713)
Styrelseledamöter	70 (57 %)
VD/Klubbdirektör/Sportchef	36 (92 %)
Säkerhetschef/Evenemangsansvarig	25 (89 %)
Övrig kanslipersonal och anställda	122 (84 %)
Tränare/Lagledare/Läkare m.fl. kring laget	72 (66 %)
Spelare	194 (52 %)
Ordningvakter/Publikvärdar	129 (36 %)
Domare	65 (48 %)

Förekomst och gärningspersoner

17 procent av de tillfrågade uppger att de under det senaste året har utsatts för våld, hot eller trakasserier med anledning av sitt arbete eller engagemang inom fotbollen eller ishockeyn.

Förhållandevis många av de tillfrågade uppger att de har utsatts för någon form av våld, hot eller trakasserier med anledning av sitt arbete eller engagemang inom fotbollen eller ishockeyn i Sverige. Det handlar i första hand om hot, men det förekommer även trakasserier och våld.

En analys visar att det inte är någon skillnad vad gäller utsatthet inom fotbollen och ishockeyn. Däremot finns stora skillnader mellan olika kategorier av funktionärer, anställda och ideellt arbetande.

Av tabell 14.2 framgår att den grupp som är mest utsatt är ledningen i föreningarna, i form av VD, sportchef och klubbdirektör. Även domare samt ordningvakter och publikvärdar uppvisar en hög utsatthet. Värt att notera är att hela 12 procent av ordningvakterna och publikvärdarna uppger att de utsatts för våld under det gångna året medan hela 17 procent av domarna beskriver att de har utsatts för trakasserier.

Tabell 14.2 Utsatthet för våld, hot och trakasserier bland de funktionärer, anställda och ideellt arbetande som ingår i undersökningen. Procent och antal fall inom parentes

	Våld	Hot	Trakasserier	Totalt
VD/Sportchef/Klubbdirektör	6 % (2)	25 % (9)	11 % (4)	42 % (15)
Domare	5 % (3)	14 % (9)	17 % (11)	35 % (23)
Ordningsv./Publikv.	12 % (15)	16 % (21)	2 % (3)	30 % (39)
Säkerhets-/Ev.ansv.	4 % (1)	4 % (1)	4 % (1)	12 % (3)
Spelare	2 % (3)	3 % (6)	6 % (11)	10 % (20)
Övr. anställda	0,5 % (1)	3 % (4)	3 % (4)	7 % (9)
Styrelseledamöter	1 % (1)	3 % (2)	3 % (2)	7 % (5)
Tränare/Lagledare	1 % (1)	6 % (4)	-	7 % (5)
Totalt	4 % (27)	8 % (56)	5 % (36)	17 % (119)

En analys av vilka aktörer som ligger bakom dessa händelser visar att det i första hand (58 procent) är anhängare till det "egna laget". En mindre del av händelserna (14 procent) bedöms ha kopplingar till organiserad brottslighet och/eller gängbrottslighet.

En person som har ställt upp på en fördjupad intervju beskriver problematiken på följande sätt:

Tyvärr är det ganska vanligt med olika former av våld, hot och trakasserier. En förutsättning för att klara sig i yrket är att man kan hantera det. Jag triggas nästan av hatet och ångesten det innebär. Samtidigt sätter jag mig inte i vissa situationer, exempelvis gå ut och dricka öl efter en storförlust på hemmaplan.

Händelsernas karaktär

Även om det finns mycket som förenar våld, hot och trakasserier finns det specifika omständigheter vid dessa olika situationer. I detta avsnitt beskrivs brotten var för sig för att ge en bild av händelsernas närmare karaktär.

Våld uppkommer ofta i stundens frustration.

Våld mot funktionärer, anställda och ideellt engagerade är som framgått tidigare inte särskilt vanligt även om det förekommer. Endast ett mindre antal fall (7 procent) där personer med koppling till organiserad brottslighet och/eller gängbrottslighet har rap-

porterats. Däremot beskriver många av de drabbade (32 procent) att våldsverkaren var påverkad av alkohol eller droger.

Värt att uppmärksamma är att så gott som samtliga våldshändelser har inträffat på eller på väg till och från matcharenan. En våldssituation kan exempelvis se ut på följande sätt:

Jag arbetade som vanligt med visitering av egna supportrar. En del av dessa bestämde sig för att storma insläppet och vi blev då totalt omkullkastade och fick motta knytnävsslag på armarna med svullnad och blåmärken som konsekvens. Till slut kunde vi stänga grindarna.

Det är ytterst ovanligt med mer beräknat våld där en gärningsperson söker upp en funktionär etc. med syfte att utsätta denne för våld. Ingen av de personer som uppger att de har utsatts för våld under det gångna året har utsatts för denna typ av mer beräknande våld. Det handlar således i stor utsträckning snarare om våld som uppstår i stundens frustration.

Det våld som drabbat de som ingår i undersökningen är i de flesta fall av ”lindrig” karaktär. Få har varit tvungna att uppsöka läkare, sjuksköterska eller tandläkare och ännu färre har blivit sjuk-skrivna eller oförmögna att utföra sina vanliga sysslor. En tredjedel uppger dock att våldshändelsen medförde synliga märken eller kroppsskada.

De flesta hot upplevs som obehagliga men inte särskilt skrämmande.

Hot är som framgått betydligt vanligare än våld. Nästan var tionde person som besvarat frågeformuläret uppger att de har fått ta emot någon form av hot under det senaste året med anledning av sitt arbete eller engagemang inom fotbollen och/eller ishockeyn i Sverige. Som tidigare nämnts är det i första hand enskilda personer som ligger bakom hoten men i drygt en femtedel av fallen förekommer även hot från personer med koppling till organiserad brottslighet och/eller gängbrottslighet.

Som framgår av tabell 14.3 framförs de flesta hot antingen vid personlig kontakt eller via e-post, SMS- och MMS-meddelanden. Majoriteten av hoten inträffade på matcharenan, men i nästan en tiondel av fallen framfördes hoten på personens fritid. Det förekommer också att hoten framförs via sociala media.

Tabell 14.3 De drabbades uppgifter om hur hoten framfördes⁵

	Totalt (n=56)
Vid personlig kontakt	55 %
Via e-post, SMS, MMS	41 %
Via sociala medier (Facebook etc.)	25 %
Via telefon	18 %
Via brev	7 %
Via markering (banderoll, klotter etc.)	5 %
Via någon annat, t.ex. kollega	4 %
Annat	7 %

Hoten är av mycket skiftande karaktär. Det handlar både om direkta hot om våld, till och med dödshot, och om mer subtila hot. Det senare är vanligast och handlar exempelvis om att personen får ett julkort hemskickat till sig från anhängare till en förening. En person beskriver det hot han mottagit på följande sätt:

Det är vanligt med hot från läktaren i samband med match. Det kan handla om hot i samband med periodpaus i stil med ”jag ska söka upp dig, din jävel”. Personligen har jag alltid tagit sådant som tomta hot. Jag är däremot noga med att aldrig lämna en arena ensam.

En annan person som fått motta flera hot beskriver situationen på liknande sätt:

Det handlar om så kallade supportrar som skriker ”vi ska plocka dig”, ”vi vet vad du bor”, ”du ska dö”, och annat. Skrik förekommer från läktaren men upplevs mest påtagligt när det sker i samband med avresa från arenan. Konsekvensen är att jag privat är noga med vilka idrotts-evenemang jag besöker och i vilka områden jag rör mig till vardags.

I vissa fall riktar sig hoten mot personens familj. En spelare beskriver detta på följande sätt:

Jag har fått mail med fabricerade saker som jag påståtts gjort. Min familj blandades in och mailaren hotade med att det skulle ske saker.

⁵ I vissa fall har hotet framförts på olika sätt, varför andelarna inte summerar till 100 procent.

Många olika sätt att *trakassera* förekommer

Fem procent av de som deltagit i undersökningen beskriver att de under det senaste året utsatts för trakasserier med anledning av sitt arbete eller engagemang inom fotbollen eller ishockeyn i Sverige. Som framgår av tabell 14.4 är den vanligaste formen av trakasserier att någon spridit information om personen på internet, och att det sker i sådan omfattning och på sådant sätt att det är frågan om trakasserier.

En person som vid upprepade tillfällen blivit trakasserad beskriver situationen på följande sätt:

Under en period blev jag uppringd på nätterna då det på en hemsida påstods att jag höll på ett annat lag.

En annan person beskriver hur han trakasserats genom att någon beställt varor i hans namn:

Vid flera tillfällen har saker beställts i mitt namn med antydningar om att det ska gå dåligt för mig.

Precis som vad gäller våld och hot är det framför allt enskilda personer som ligger bakom händelserna. I endast enstaka fall förefaller det vara personer med koppling till organiserad brottslighet och/eller gängbrottslighet som står för trakasserierna.

Tabell 14.4 De anställdas uppgifter om vilken typ av trakasserier de utsatts för⁶

	Totalt(n=36)
Spridit information om dig på internet eller annat sätt	42 %
Obehagliga telefonsamtal	39 %
Obehagliga försändelser, brev, e-post	36 %
Tecken på kartläggning av dig eller anhörig	17 %
Oönskade varor/tjänster beställda i ditt namn	8 %
Någon har fotograferat eller spelat in dig	8 %
Någon "råkade" uppehålla sig på samma plats som du eller en anhörig	6 %
Annat, tecken på kartläggning av förening	25 %

⁶ Observera att trakasserier ofta avser upprepade handlingar. En och samma person kan således ha drabbats av flera olika former av trakasserier. Andelarna summerar således inte till 100 procent.

De flesta upplever trakasserierna som obehagliga men inte särskilt skrämmande. Många beskriver ändå hur trakasserierna påverkar dem i deras dagliga liv. De gör medvetna val i form av att inte förekomma i sociala medier och de planerar hur och var de rör sig i vardagen. En person uttrycker detta som följer:

Inte sällan ljuger jag för folk om var jag är eller om vart jag ska. Sociala medier är uteslutet, inga bilder via Facebook eller Twitter. Inga utom mina nära och kära ska någonsin veta vad jag gör eller var jag är.

Försök till påverkan

Detta avsnitt beskriver dels motiven bakom de rapporterade fallen av våld, hot och trakasserier, dels brottens konsekvenser i form av exempelvis trivsel på arbetsplatsen.

Även om många fall av våld, hot och trakasserier uppkommer i stundens frustration innehåller de ofta inslag av försök till påverkan.

Majoriteten av de funktionärer, anställda och ideellt engagerade inom idrotten som beskriver att de har utsatts för våld, hot eller trakasserier under det senaste året menar att brotten uppstått i stundens frustration. Dessa resultat tyder på att gärningspersonerna inte alltid har ett alltför genomtänkt uppsåt att påverka den drabbade i dennes yrkesutövning.

Även om uppsåtet inte är genomtänkt så finns det emellertid ofta inslag av försök till påverkan bakom de fall av våld, hot och trakasserier som de drabbade utsatts för.

En person beskriver detta på följande sätt:

Det största problemet i vår förening är att det är enkelt för vissa grupperingar att publicera sin sanning om personer och händelser. Det gör att personer psykas ned och inte kan utföra sina arbetsuppgifter och i vissa lägen inte tar de konflikter som behöver tas. Eftersom grupperingarna i många fall också har en våldsbenägenhet kan de enkelt sätta kraft bakom hoten. I vissa fall är avslöjandena rena lögnar men ibland är det sanningar, vilket innebär att informationsläckaget är stort. Det gör att jag inte kan lita på alla inom föreningen.

Som framgår av tabell 14.5 uppger drygt hälften av de tillfrågade som utsatts för brott att händelserna syftade till att påverka dem i

deras yrkesutövning genom att till exempel skrämna dem till passivitet eller få dem att fatta ett visst beslut.

Tabell 14.5 De drabbades uppgifter om de aktuella fallen av våld, hot och trakasserier syftade till att påverka deras yrkesutövning

	Totalt (n=119)
Ja	53 %
Nej	31 %
Vet ej	16 %

Många händelser kommer inte till närmaste chefs eller föreningens kännedom och ännu färre polisanmäls.

Hela 40 procent av de fall av våld, hot och trakasserier som inträffat har inte rapporterats till närmaste chef eller till någon annan i föreningen eller förbundet. Det gäller i första hand olika former av trakasserier.

Som orsak till utebliven rapportering beskriver majoriteten att de inte vågade av rädsla för repressalier (se tabell 14.6). En del beskriver också att de bedömde att händelserna inte var tillräckligt allvarliga. Detta står emellertid i kontrast till de berättelser om grova tillmälen, hot och handgripligheter som de redovisat. Några enskilda personer beskriver att orsaken till att de inte rapporterade händelsen var uppfattningen att det ändå sällan leder till någon åtgärd.

Ett i sammanhanget positivt resultat är dock att hela 85 procent av dem som rapporterat det inträffade anser att de fick det stöd och den hjälp som de behövde.

Trots dessa positiva resultat finns kritiska röster. En person beskriver arbetsgivarens agerande som följer:

Tycker att SvFF borde prioritera dessa frågor i förebyggande syfte. Det gör man tyvärr inte alltid.

En person som utsatts för hot beskriver sina förväntningar på föreningen/förbundet på följande sätt:

Jag hade önskat en tydlig plan och mer information om hur jag som individ ska agera efter sådana händelser.

En allvarlig iakttagelse är också att endast 13 procent av de fall av våld, hot och trakasserier som inträffat har polisanmälts.

Tabell 14.6 Den främsta orsaken till varför det inträffade inte rapporterats till närmaste chef eller till någon annan i föreningen/förbundet

	Totalt (n=48)
Vågade inte av rädsla för repressalier	65 %
Bedömde att händelsen inte var tillräckligt allvarlig	15 %
Ville inte att min familj skulle bli inblandad	8 %
Anser att det sällan leder till någon åtgärd	5 %
Ville inte få uppmärksamhet i media	5 %
Annat	2 %

Som beskrivits tidigare har endast en mindre del av de fall av våld, hot och trakasserier som inträffat medfört att de drabbade varit sjukskrivna eller varit tvungna att uppsöka läkare, sjuksköterska eller tandläkare. Trots detta beskriver en del av dem som utsatts för brott att det inträffade har påverkat deras trivsel på arbetet.

Cirka en femtedel uppger att deras trivsel i föreningen eller på arbetet har påverkats negativt. Det gäller i första hand personer som utsatts för våld.

14.5 Diskussion och synpunkter från Tryggare Sverige

Resultatet från denna undersökning visar att 17 procent av de drygt 700 funktionärer, anställda och ideellt engagerade inom fotbollen och ishockeyn som deltagit i undersökningen har utsatts för våld, hot eller trakasserier under det senaste året. Dessa resultat ligger i linje med tidigare studier som visar att utsattheten under tolv månader för olika yrkesgrupper så som anställda vid Försäkringskassan, poliser, domare, tulltjänstemän etc. varierar mellan cirka 16 procent och 2 procent (BRÅ 2005, Lindgren, 2010, SÄPO, 2009).

Även om Brottsförebyggande rådet har en delvis annorlunda formulering när man efterfrågar erfarenheter av våld, hot och trakasserier (man frågar efter *allvarliga* våldssituationer, hot och trakasserier, dvs. situationer där respondenterna uppfattat att gärningspersonen haft motiv och förmåga att sätta "kraft bakom orden") visar resultaten från föreliggande undersökning att aktörer inom idrotten är en utsatt grupp i samhället.

Utsattheten är emellertid inte jämnt fördelad. Den grupp som är mest utsatt är ledningen i föreningarna, i form av VD, sportchef och klubbdirektör. Även domare samt ordningsvakter och publik-

vårdar uppvisar en hög utsatthet. Mellan 42 och 30 procent av dessa grupper beskriver att de utsatts för våld, hot eller trakasserier under det senaste året. Inom dessa grupper finns alltså en mycket hög utsatthet relaterat till andra grupper såväl inom som utanför fotbollen och ishockeyn i Sverige. Som jämförelse kan till exempel nämnas att 16 procent av de anställda vid Försäkringskassan uppger att de utsatts för våld, hot och trakasserier under en ettårsperiod med anledning av sin yrkesutövning.

Motiven bakom de fall av våld, hot och trakasserier mot funktionärer, anställda och ideella krafter inom fotboll och ishockey som beskrivs i denna undersökning förefaller i första hand vara ilska och/eller frustration. Även om uppsåtet inte alltid är genomtänkt finns det dock inslag av försök till påverkan bakom många av de fall av våld, hot och trakasserier som de drabbade rapporterar. Drygt hälften av de drabbade uppger att händelserna syftade till att påverka dem i deras yrkesutövning genom att till exempel skrämja dem till passivitet eller få dem att fatta ett visst beslut.

Graden av våld, hot och trakasserier är i många fall vägledande vid bedömningen av hur omfattande åtgärder som är nödvändiga i det enskilda fallet. Det kan handla om att någon hotas direkt och personligen, och kanske är namngiven som ett tänkbart offer för en våldshandling. Även personens familj kan vara potentiella offer. Likväl kan det handla om mer subtila trakasserier i form av exempelvis upprepade telefonsamtal till personens bostad. De skilda situationerna kräver initialt olika bemötande och förstahandsåtgärder. Det viktiga är emellertid att det inom fotbollen och ishockeyn finns en utarbetad strategi för att förebygga brott och stödja de som drabbas.

Vidare bör det beaktas, i ett framtida perspektiv, att rekryteringsproblem till nyckelposter (domare, styrelseledamot, klubbdirektör etc.) kan bli en tänkbar effekt av den otrygghet som skapas inom fotbollen och ishockeyn om det inte finns beredskap att hantera dylika situationer. Problemen kanske inte är kännbara vid allmän rekrytering, men kan tänkas innebära att personer överväger att undvika tjänster som kan rendera en allvarlig hotbild.

14.6 Våld, hot och trakasserier mot journalister och andra representanter för media

Etermedia

Jag har under utredningsarbetets gång haft olika möten med etermedia kring säkerhetsfrågor. Från dessa möten kan bland annat noteras följande:

Det råder olika arbetsförhållanden på olika arenor för TV-produktion och såväl arrangörer som polisen arbetar med regionalt skiftande rutiner. TV-produktionen för en långsiktig dialog med de nationella organisationerna och inför varje match genomförs ett produktionsmöte. Jag har haft förmånen att få medverka vid ett antal sådana möten. Rent självkritiskt menar man att det vad gäller säkerhet inte alltid ställts tydliga och konkreta krav inför säsongstart.

Det har byggts ett antal nya fotbollsarenor (Friends Arena i Solna, Tele2 Arena i Stockholm, Swedbank Stadion i Malmö, Guldfågeln Arena i Kalmar och Myresjöhus Arena i Växjö) och från etermedias sida konstateras att man i regel kommit in väldigt sent i planeringsprocessen. Detta har påverkat såväl säkerheten som arbetsförhållandena negativt. Detsamma kan sägas vid byggnation av ishockeyarenor, även om problemen generellt sett är större inom fotbollen. Det har också hänt att man fått göra viss ombyggnation på arenan med ökade kostnader som följd.

Säkerheten för TV-bussar och kablar växlar från arena till arena. Det är viktigt också av säkerhetsskäl att bussarna kan stå nära arenan för att inte behöva dra kablage alltför långa sträckor. Det förekommer sabotage i form av utdragna kablar m.m., kanske främst efter matcherna, då folk strömmar ut ur arenan.

Det finns vissa utsatta platser för kamerapersonalen, till exempel på kortsidor nära ståplatspubliken och ibland också på långsidorna. Man önskar resa frågan om av inkastningsskäl fotograferna bör stå i någon slags bur. Det har hänt att man fått flytta personal från vissa platser. Enligt regelverket får en fotograf inte stå närmare planen än tre meter på långsidorna, men det är inte alltid detta utrymme finns.

Det har förekommit hot mot främst TV-kommentatorer. Det finns en muntlig – men inte skriftlig – policy hos vissa kanaler att hot ska anmälas.

Journalistförbundet

I möte med Journalistförbundet har följande bild framträtt vad avser förekomsten av våld, hot och trakasserier i dag:

Alltför sällan finns i branschen skrivna direktiv om polisanmälan och alltför ofta förs resonemanget *man får skylla sig själv*, om man blir hotad. Antalet hot och trakasserier synes ha ökat under de senaste åren. Speciellt gäller detta digitala media. Samtidigt har antalet journalister som arbetar med sport minskat. Antal frilansare har ökat och där torde mörkertalet vad avser antalet hot m.m. vara betydande. Inte minst pressfotografer kan vara utsatta, eftersom tagna bilder anses lätt kunna förvandlas till bevismaterial. Hot före och efter idrottsarrangemang anses värre än de som i stundens upphetsning framförs under själva arrangemanget. Journalister i storstäderna är mer utsatta än på andra platser.

Andelen grävande reportage är få och man kan misstänka att t.ex. firmornas hotfulla beteende också lett till viss självzensur.

Enligt Journalistförbundet finns brister att åtgärda i det förebyggande arbetet och trycket på arbetsgivare och specialidrottsförbund (SF) bör ökas. Inte minst gäller detta vid byggandet av nya arenor och säkerhetsfrågor på redan existerande arenor. Förhållandena är enligt Journalistförbundet inte acceptabla.

Sportjournalisternas förening

Föreningen har via sin ordförande Mats Taxén under hösten 2012 på min anmaning gjort en enkät bland sina medlemmar med följande frågor:

- Har du eller någon på din redaktion utsatts för våld eller trakasserier som kan kopplas till yrkesutövningen?
- Hur ofta får man hot till redaktionen? På arenorna, i privatlivet, när man blir igenkänd som sportjournalist eller via telefon/sociala media? Vilken typ av hot handlar det om?
- Har ni ändrat ert arbete eller beteende på grund av hot?

Till denna kunskap kommer de bedömningar Sportjournalisternas förening gör byggd på den egna, omfattande erfarenheten. Enkäten skickades ut till ett 70-tal mottagare, varav en begränsad del inkom

med svar. Bilden skulle – med reservation för faktiskt bortfall – kunna sammanfattas på följande sätt:

Problemen är klart större i storstäderna än ute i landet i övrigt. I så kallad landsortspress finns likväl fenomenet, speciellt när man ifrågasätter olika aktiviteter eller inspel rörande det egna hemmalaget. De sociala medierna spelar här en betydande roll.

Mest utsatta är så kallade ”kändisar” i mediebranschen, varav några upplever detta som ett reellt problem. Vissa uppger att de dagligen får anonym e-post, ibland hotfulla med antydningar om att personen vet var man bor och liknande. Flera uppger att ”normalt försöker man skaka av sig”. Värst är för vissa journalister de personliga angreppen. I vissa fall är det folk inom idrottsrörelsen som inte kan hantera sin frustration. I slutet av förra året blev till exempel Värnamo Nyheters fotograf attackerad av bortalagets tränare. Händelsen har polisanmälts. Mycket påfrestande är också rasistiskt verbala påhopp som alltför ofta vissa journalister utsätts för. Ingen av de tillfrågade uppger sig ha ändrat sitt arbete på grund av hot. Några menar att man i sitt beteende blivit mer vaksam.

Media spär på bilden av den våldsamme huliganen

I en nyligen framlagd avhandling (2013) av Aage Radmann vid Högskolan i Malmö hävdas att media spelar en stor roll för huliganers identitetsskapande och spär också på bilden av huligankulturen som våldsam. Radmanns avhandling bygger på medieanalyser, egna observationer på ett otal fotbollsmatcher, intervjuer och litteraturstudier under en lång period, som inleddes med fotbolls-EM i Sverige 1992 och de skräckbilder som inte minst utmålades i engelsk press.

Avhandlingens viktigaste slutsatser är följande:

- Mediabilden stärker identiteten hos huliganerna.
- Våldet är en viktig del i den mediala berättelsen.
- Supportervåldet har professionaliserats.
- Huligankulturen uppvisar olika maskulinitetsdrag.
- Huliganismen har stigmatiserats på ett sätt som i vissa stycken kan liknas vid moralisk panik.

14.7 Mina slutsatser

Summeras bilden av det arbete Stiftelsen Tryggare Sverige utfört för min räkning och de samtal jag själv fört med information från olika aktörer inom media blir min första reaktion att det ser värre ut än vad jag tidigare trodde. Tyvärr ligger detta också i linje med tidigare undersökningar. Min reflektion är enkel; *Nu är måttat rågat*. Åtgärder måste till och det illa kvickt. Jag kan inte heller undgå att notera att utsattheten – mätt utifrån förhållandet under föregående tolv månaders period – ligger i topp för VD/klubb-direktörer/sportchefer (över 40 procent) följt av domare (35 procent) och ordningsvakter/publikvärdar (30 procent). För fotbollsspelare/ishockeyspelare sjunker siffran till 10 procent. Motsvarande siffror vid Försäkringskassan är 16 procent, för kustbevakningstjänstemän och åklagare 10 procent, för tulltjänstemän 9 procent och för poliser 8 procent.

Det är ingen skillnad mellan fotboll och ishockey.

Även om många händelser uppstår i stundens frustration innehåller de inte sällan inslag av försök till påverkan. Endast en liten del av händelserna polisanmäls. En vanlig uppfattning i enkätundersökningen är att man inom fotbollen under lång tid varit alltför passiva och att det där finns en uppgivenhet när det gäller idrottsrelaterat våld. Ishockeyn kommer lite bättre ut i detta hänseende. Nämnas bör att bilden givetvis är splittrad beroende på vilka klubbar vi avser. Flera personer pekar på att det finns exempel på att onda krafter kapat föreningar.

Jag menar att dessa frågor naturligtvis är ett ansvar för respektive specialidrottsförbund (SF), men det är också en fråga som rör den samlade idrottsrörelsen. Det är i högsta grad även en fråga om ledarskap. De ledande företrädarna måste ta ett tydligare ansvar. En trappa måste städas uppifrån. För mig är det självklart att hot polisanmäls. Vi måste bryta det fenomenet att rädslan att det ska bli offentligt är större än vinsten med att polisanmäla. Liksom tendensen att skjuta på gränsen för vad som är okay. Det är också självklart med en nolltolerans och att medicinen för motåtgärder blir olika när det gäller att förebygga respektive beivra hot och trakasserier.

Det som kan upplevas som ett problem i dagens lagstiftning är den upplevda bristen att det inte finns något mellanting mellan skyddad identitet och öppen. Denna ståndpunkt har framförts bl.a. av representanter för domarkåren. Det kan enligt min mening inom idrottsrörelsen finnas anledning att titta närmare på denna fråga.

Idrotten får aldrig erbjuda någon gräddfil för obskyra figurer som söker få maktpositioner. Fotbollen och ishockeyn måste utan dröjsmål utarbeta en strategi för att förebygga även denna typ av brottslighet och stödja dem som drabbas. Ansvaret att axla ledartröjan ligger hos de högsta ledarna. Jag är övertygad om att viljan att göra detta finns – problemet är att vi måhända varit lite för naiva. Man kan här göra en liknelse med till exempel företagsledare och mutor på exportmarknader med odemokratiskt statskick. Av djupintervjuerna framgår att flera klubbar – dock inte alla – på denna punkt lever upp till sitt ansvar.

Jag anser att det är av värde om en undersökning av denna typ genomförs igen om några år. Vi måste löpande följa dessa frågor för att förvissa oss om att framsteg görs. Jag menar att det kan finnas krafter som drar åt motsatt håll.

Vad gäller medias arbetsvillkor är förhållandena enligt vad jag inhämtat inte acceptabla. Speciellt stötande finner jag det vara med avsaknad av skriftliga policier för t.ex. polisanmälan och att mediasynpunkter har svårt att tränga igenom vid byggandet av nya arenor. Att hotbilden uppges vara växande är naturligtvis oroande liksom påståenden att viss själv censur förekommer vad gäller djupare analyser kring kriminell innästling m.m.

Antalet hatmail riktade direkt till journalister synes ha minskat under senare tid. Detta torde bero på att supportrar kan vräka ur sig sin frustration på klubbarnas sajter, flash-back och tidningarnas kommentarsfält. Alltfler supportrar verkar vilja avreagera sig där.

Uppgifterna från den enkät Sportjournalisternas förening gjort för min räkning hösten 2012 talar dock delvis ett annat språk, speciellt vad gäller storstäderna. Det är inte acceptabelt att hot uttrycks, till och med i vissa fall av tränare och liknande aktörer. Även här vill jag betona vikten av att redaktionsledningarna gör polisanmälan när representanter för media hotas. Toleransnivån ska inte vara högre för media än för andra grupper.

Det bör noteras att en nyligen framlagd avhandling vid Malmö Högskola visar att media spär på bilden av den våldsamma huliganen.

Jag anser att media och berörda SF bör ha regelbundna strategiska träffar i avsikt att formulera tydliga och konkreta krav inför säsongstart och under seriernas lopp.

15 Kriminell infiltration

Kriminell infiltration är ett problem i vissa klubbar.
Problemet finns såväl inom fotboll som ishockey.
Frestelserna till missbruk är starka.
Expertis kan inte ersätta ansvarstagande.
Tydliga signaler måste utgå från den högsta ledningsnivån.
Riskanalyser måste göras om var de svaga punkterna finns.
Etikfrågorna måste upp på bordet.
Styrelsemedlemmar får aldrig kröka rygg.
Satsa mer på whistle blowers ("visslare").
Vid behov kalla in utomstående expertis.
Om några klubbar sviktar måste central nivå sätta axeln till.
Om klubbar helt eller delvis kapas krävs helt andra insatser.

15.1 Inledning

En speciell form av brottslighet rör frågan om ljusskygga element lyckats nästla sig in i klubbstrukturerna och utifrån sådana positioner påverkat verksamhetens inriktning och utformning. Alternativt kan frågan gälla om sådana aktörer kan påverka ledande företrädare i klubben att agera efter någon form av dold agenda. Definition och gränsdragning är här en svår fråga. Speciellt gäller detta givetvis om kriminella element via hot och trakasserier *påverkar* beslut från ledande personer i fotbolls- och ishockeyvärlden. För enkelhetens skull väljer jag att benämna detta som en frågeställning kring "kriminell infiltration".

I *kapitel 16 Förebyggande insatser* återkommer jag till frågan hur denna infiltration kan bekämpas inom idrottsrörelsen själv. Här handlar det närmast om huruvida kriminell infiltration har blivit ett

problem samt i vilken utsträckning samhället har ett ansvar. Vi rör oss här på ett område där talträngdheten är begränsad och svårigheterna med bevisföringen är betydande.

Ser man på frågan med internationella glasögon är ishockey och fotboll på högsta elitnivå en underhållningsindustri av rang som omsätter betydande belopp. Det är dessutom en verksamhet där relationen mellan omsättningsnivå och eget kapital inte följer sedvanliga företagsekonomiska regler. Behovet av riskvilligt kapital är högt och möjligheterna att tjäna pengar på normalt sätt är starkt begränsade. Förutsättningarna att ”köpa upp” elitlag är extremt goda om de ekonomiska musklerna finns. *Money talks* för att använda ett internationellt vokabulär.

I Sverige har vi försökt att skydda oss från detta via en folkrorelsemodell, kryddad med möjligheter att skapa bolag som kontrolleras av den ideella sektorn. Frågan är om detta skydd räcker i en framtid. Det är en av anledningarna till att frågan om så kallade IdrottsAB i en framtid kan komma att handla om mer än enbart betalning av poliskostnader. Nuvarande regelverk syftar till att inrymma IdrottsAB under motsvarande krav som gäller medlemsföreningarna i Riksidrottsförbundet (RF). Idrottens kommersialisering, medialisering och globalisering kan leda till andra konstruktioner framöver. Det är sådana faktorer som ligger bakom att RF eventuellt vid sin kommande stämma i Luleå kommer att besluta att delegera beslutsrätten i dessa frågor till respektive specialidrottsförbund (SF).

En arbetsgrupp inom RF arbetar med frågan hur framtidens föreningar kan komma att se ut. Nyckelbegrepp i detta arbete är påverkan från demografin, tidens strävan mot individualisering, en ökad ekonomisering samt tidens krav att ”synas”. Vem vill framöver axla föreningars infrastruktur och hur lockande blir det att arbeta ideellt åren framöver?

Vilka är då frestelserna till missbruk?

En frestelse för olämpliga element är den maktposition som kan öppna sig. Det kan vara relativt lätt att ta kontroll över en ideell förening när viljan hos det stora flertalet medlemmar inte är att aktivt verka inom ramen för en folkrorelsestruktur.

En andra frestelse är att förekomsten av risksupportrar innebär en marknad för narkotika och andra droger, illegalt spel etc. samt ett visst inslag av kontanthandel. Det kan då te sig lockande för motorcykelgäng och annan organiserad brottslighet att utnyttja den språngbräda som elitidrotten i detta fall kan anses erbjuda.

En tredje frestelse är att avståndet mellan organiserad brottslighet och grövre risksupportrar kan vara kort. Möjligheten till medlemsvärvning från risksupportrar på glid är betydande. Det underlättas om man kan få med ett finger i syltburken

Fler exempel på detta kan enligt min mening anföras. Till detta kan adderas ett ordstäv som brukar tillskrivas skådespelerskan Mae West: *Som regel undviker jag frestelser – om de inte är oemotståndliga!*

Min bild – som naturligtvis inte vetenskapligt fullt ut kan beläggas – är att vad jag här döpt till kriminell infiltration är ett reellt problem. Det gäller för närvarande framför allt storstadsklubbar. Till mig inflyter rapporter om påverkan av styrelsemedlemmar och andra nyckelaktörer. Det handlar mindre om att kriminellt belastade personer erövrar valda positioner utan snarare om direkt eller indirekt påverkan av aktörer i beslutande ställning. Delvis sker detta öppet via bland annat sociala media, delvis genom mer subtila metoder. Den organiserade kriminaliteten synes också sinsemellan välja att dela upp sina aktiviteter mellan olika klubbar.

När jag tar del av de djupintervjuer som gjorts inom ramen för den undersökning som på mitt uppdrag utförts av Stiftelsen Tryggare Sverige ser jag svar av typen:

Det finns klubbar där kriminella nästlat sig in. De onda krafterna har kapat föreningar. Nu har vi grupperingar som vill ta över hela klubben. Vem ska ta striden? Varför ska en VD, sportchef, klubbdirektör eller liknande riskera sin familjs säkerhet eller, ännu värre, en oavlönad styrelseledamot? Det finns en tendens att förskjuta gränsen för vad som är OK.

Självfallet är detta enbart axplock men det handlar inte desto mindre om kommentarer från folk som bör ha kunskap.

Jag anser att det är ett allvarligt problem att så många av de jag talat med under utredningstiden anser att kriminell infiltration är en realitet. Å andra sidan har åtskilliga aktörer framfört att man vill erbjuda ett bättre motstånd, att problemet tills vidare bara gäller några klubbar och att det är angeläget att jag som nationell samordnare lyfter upp frågan till allmän beskådan.

I delbetänkandet noterade jag oron för att kriminella element försöker ta sig in i klubbarnas interna strukturer. Jag påpekade vidare att åtminstone vissa medlemmar i firmorna begår återkommande kriminella handlingar. Det inkluderar sådant som inte kan kopplas enbart till idrott. Jag hävdade vidare att polisen – precis vad som gäller i övrigt vid grov kriminalitet – bör upprätta speciella

aktionsplaner för att kunna lagföra just dessa individer ("tio i topp-lista"). För en utomstående är det svårt att bedöma om sådant arbete pågår. Jag utgår dock från att polisen på detta område tar sitt ansvar. En kriminell infiltration som når över en kritisk massa är förödande för idrottens särart och måste med kraft bekämpas också av samhället i övrigt.

15.2 Bristande etik och kriminell infiltration

När man diskuterar kriminell infiltration – ett i sig mångtydigt begrepp – finns det goda skäl att diskutera etik. Inom företagssektorn i dag finns det många ägare och styrelseledamöter som funderar mer än tidigare på sina etiska risker. Någon kan ju ha mutat en kund eller kränkt mänskliga rättigheter. En och annan myndighetschef har haft anledning att fundera över vidlyftiga personalfester på skattebetalarnas bekostnad. Vad jag skulle vilja kalla skandalerna i flera verksamheter visar hur farligt det är för styrelser och ansvariga ledningar att titta åt andra hållet. Det är dags att lyfta etikfrågorna från andraplansdivisionen till seriös riskbedömning och personligt ansvarstagande. Detta gäller även idrotten.

Det har funnits en övertro på expertis som ersättning för ansvarstagande. Ägare och styrelseledamöter frestas att luta sig mot konsulternas och experternas modeller och checklistor i stället för att själva ta ställning i besvärliga moralfrågor. Dålig etik kan snabbt bli en affärsrisk. Det finns en klar tendens – också fläckvis inom idrotten – att hävda en brist på kompetens inom området. Snarare handlar det enligt min mening om en brist på ansvar.

Högsta ledningen, dvs. ytterst styrelsen och VD, måste klara ut i detalj vad man kräver av verksamheten. Detta kan bara ske på denna nivå och den högsta ledningen kan aldrig krypa undan eller ducka för detta ansvar. Man kan inte överlåta detta till internrevisorer, due diligence eller motsvarande funktioner.

Den högsta ledningen sätter sin agenda genom olika former av etiska riktlinjer som personalen ska efterleva. Sådana riktlinjer måste följas upp stenhårt för att inte bli hyllvärmare. Den som inte följer detta måste få vidkännas sanktioner.

Om ledningen tillåter, eller inte bryr sig om, att de anställda efter hand börjar ta genvägar och börjar göra lite som man själv vill börjar det brännas. Då är man ute och sladdar i etikfrågor och där-

med börjar problemen. De anställda börjar tro att man kan ta genvägar eftersom cheferna gör det, lite grand i alla fall.

I ett mer övergripande perspektiv kan inte hävdas att idrottsrörelsen som helhet är ute och sladdar. Det kan inte heller sägas om specialidrottsförbund (SF) som fotboll och ishockey. *Men tendenserna finns fläckvis där.* Vittnesmålen till mig har funnits under hela utredningstiden. Många har menat att signalerna från den absoluta ledningen bitvis har saknats, uppföljningsmekanismerna har delvis brutit, det händer inte något direkt vid överträdelser, man rationaliserar sina egna misstag, polisen sänder olika signaler och det finns svarta pengar i omlopp kring verksamheten. Annorlunda uttryckt, den gamla folk rörelsen där man ska tro på allt gott klarar inte anstormningen från den nya tiden.

Som genuin idrottsälskare störs jag av att fel kretsar alltför ofta rör sig kring idrottens evenemang och jag menar att man ska förlita sig till den gamle romaren Plutarkos sentens *Caesars hustru får inte ens misstänkas*. Tillåts kriminell infiltration, om än endast i en mindre del av idrottsrörelsen, blir konsekvenserna allvarliga. Sponsorer, statsmakter och vanlig publik kommer inte att i det läget sitta med armarna i kors.

15.3 Mina slutsatser

Den generella ansatsen för mig blir att uppgradera frågan om att motverka den kriminella infiltrationen. För detta krävs att idrotten offerar lite av den medvetna eller omedvetna naiviteten. Idrotten är inte ensam om att brottas med frågan. Ser vi på företagsamheten finns problemet till exempel i kontantbranscher som restauranger, frisörer, taxichaufförer m.m. Motsvarande resonemang förs i så spridda delar av näringslivet som exportaffärer i delvis korrupta länder till en bransch som byggnadsindustrin. Utöver vad som tas upp i *kapitel 16 Förebyggande insatser* kring vitalisering av folk rörelsetanken vill jag peka på följande faktorer:

- Infiltrationen varierar i högsta grad mellan klubbarna. Vissa – speciellt några Stockholmsklubbar – är påtagligt mer utsatta än andra.
- Graden av infiltration verkar inte skilja sig mellan fotboll och ishockey.

- Sopa inte etikfrågorna under mattan. För hela tiden måste en levande och resultatinkriktad diskussion föras, såväl internt som externt. Ta fram ett etikprogram och var noga med att förankra det.
- Skicka tydliga signaler från den högsta ledningen och backa inte på den nivån för ”påtryckningar”.
- Var tydlig med att redovisa vilka påföljder och sanktioner som kommer om individer i organisationen börjar ”sladda”.
- Gör en riskanalys över var förseelserna kan komma och kraftsamla på dessa områden.
- Om någon eller några klubbar sviktar får inte de centrala nivåerna avstå från att tydligt reagera.
- För en styrelsemedlem gäller att inte kröka rygg. Det går att sätta sin plats på spel vid försök till påverkan.
- Polisanmäl alla försök till obehörig påverkan. Kvantifiera gärna antalet fall.
- Vid behov kalla in utomstående expertis.
- Om en förening, helt eller delvis, kapats krävs helt andra åtgärder än förebyggande insatser.

Avslutningsvis vill jag härutöver peka på ett instrument som idrotten mera aktivt bör nyttja nämligen system för att underlätta mottagande och anonymitet kring information om missförhållanden från så kallade whistle blowers (”visslare”). Detta har blivit allt vanligare både inom offentlig och privat verksamhet. Det handlar såväl om att erbjuda sådana system som att skapa förtroende för att informationslämnare inte kommer i kläm. Vikten av att utforma lösningar av denna typ ska ses i relation till dels nödvändigheten av att skapa så kallade ”exitlösningar” (*kapitel 16 Förebyggande insatser*), dels betydelsen av att kunna spränga sönder den hårda kärnan av risk-supportrar. Här finns anledning för polis, klubbar och andra ägare av arenor att ta fram kreativa lösningar och här bör också SF:s centrala organisationer kunna spela en mer aktiv roll.

Denna lista av rekommendationer kan naturligtvis göras längre. Den underliggande och viktigaste slutsatsen är dock: *Försök inte tuga ihjäl frågan.*

Min avslutande reflektion blir att kampen mot kriminell infiltration måste föras från toppen och nedåt.

16 Förebyggande insatser

Den svenska folkrörelsemodellen utsätts för hot.
Strategier för att undvika kupper i föreningarna redovisas.
Klubbarna bör ta fram etiska riktlinjer för hur beslut ska fattas.
Styrelseinformation till medlemmarna måste förbättras och stadgarna i vissa fall ses över.
Klubbarnas styrelser bör genomföra praktiska planeringsövningar utifrån olika "krisscenarier".
Övergång från risksupporter till klubbansluten är inte alltid problemfri.
En styrelsemedlem kan ställa sin plats till förfogande.
Årskort ska inte vara gräddfil till inflytande.
Långsiktigheten sätts ofta på undantag.
Möten sker alltför ofta på risksupporterarnas villkor.
Möjligheterna att finna ett mellanting mellan öppen och skyddad identitet bör undersökas.
Glöm inte bomben i våra segregerade bostadsområden och betydelsen av projekt typ Lugna gatan.
Vad är förhandlingsmandatet och får allmänintresset "vika ner sig".
Brottsförebyggande rådet (Brå) bör få i uppgift att tillsammans med Fryshuset bygga försöksverksamheter kring olika exitlösningar.
Tankegångarna bakom projektiden Nykter Huligan bör prövas.
Berörda förbund bör bygga upp en metodbank i samma syfte.
Möjliga exitlösningar presenteras.
Förslag att hindra nyrekrytering redovisas.
Program Supporter och Stå upp för fotbollen presenteras.

Goda exempel presenteras på klubb- respektive länsnivå.
Ett exempel på trappstegsmodell presenteras.
Goda exempel på barn- och ungdomsverksamhet lyfts fram.
Riksidrottsförbundets (RF) distriktsorganisation bör ges en mer framträdande roll.

16.1 Den svenska folkrörelsemodellen

Svensk idrottsrörelse kan på ett övergripande plan sägas vara uppbyggd enligt klassisk folkrörelsemodell. Parallellen till andra folkrörelser som nykterhetsrörelsen, frikyrkorna och politiska partier är tydlig om man går till rörelsernas rötter. I själva verket torde idrotten tydligare än andra ha lyckats behålla sin folkliga förankring. Detta manifesteras bland annat i idrottsrörelsens grundläggande dokument *Idrotten Vill* som är Riksidrottsförbundets (RF) övergripande policydokument, och vars sentens finns uttryckt i 1 kap. RF:s stadgar *Idrottens verksamhetidé, vision och värdegrund*. Tidens gång har likväl inneburit att folkrörelseidealen utmanats på olika områden. Ett sådant är den tilltagande kommersialismen inom främst elitidrottsverksamheten, vilken jag berörde i mitt delbetänkande. Ett annat är de ökade problemen att på ideell basis engagera medborgarna i föreningslivet, främst vad avser basverksamheten. Inte minst gäller detta positioner som ordförande och kassörer liksom övriga delar kring idrottens ”administration”. Idrotten har ingalunda förhållit sig passiv till dessa utmaningar.

Ett intressant projekt som drivs på dessa områden i RF:s regi är projektet *Föreningar i framtiden*, i vilket ett stort antal specialidrottsförbund (SF) medverkar. Ett annat projekt med samma huvudman rör *mångfaldsfrågor*, där frågeställningarna är hur vi ska engagera de cirka 20 procent av befolkningen som inte kan betecknas som ursprungssvenskar. Inte minst vad gäller kvinnor med ursprung utanför Europa samt ensamkommande flyktingbarn står idrottsrörelsen inför stora utmaningar.

Inom den mera kommersiella sektorn ligger i dag ett stort fokus på möjligheterna att generera externa medel via t.ex. sponsring/partnerskap. En annan brännande fråga rör internationella idrottsarrangemang och hur relationerna till svensk besöksnäring ska kunna utvecklas. Också på detta område har idrotten under det senaste

året tagit fram förslag till nya riktlinjer och en dialog pågår med besöksnäringen.

En fråga som enligt mitt förmenande diskuteras för lite är influenser från grupperingar som inte delar idrottens kärnvärden som de kommer till uttryck i *Idrotten Vill*, dvs. glädje och gemenskap, allas rätt att vara med, demokrati och delaktighet samt rent spel. I detta sammanhang lämnar jag åt sidan hanteringen av rent kriminella element och kriminella inslag. Dessa frågor har hanterats i tidigare kapitel.

16.2 Stadgefrågor

Idrottens föreningsrätt bygger på principen att varje föreningsmedlem har en röst. Differentierad rösträtt (relaterad till andelar som i t.ex. aktiebolag) tillåts därför inte i idrottsföreningar. Och såvida inte stadgarna säger annat har alla medlemmar som betalat förfallna medlemsavgifter rätt att närvara, att yttra sig och att delta i omröstning vid årsmöte. Det gäller även medlem som uteslutits ur föreningen så länge som beslutet inte vunnit laga kraft. Den omvända avstegsprincipen medger dock att stadgarna innehåller andra begränsningar i fråga om vissa medlemskategoriers rösträtt, t.ex. beträffande så kallade passiva medlemmar.

Kravet på att medlemsavgiften ska vara betald ställer ibland till problem om föreningens stadgar inte anger när avgiften senast ska vara betald. Det har i så kallade kuppsituationer förekommit att ett antal personer kommit till årsmötet och begärt att på platsen få lösa medlemsavgiften och därmed erhålla rösträtt. I avsaknad av en bestämmelse om saken i stadgarna kan medlemskapet inte nekas. Det är alltså av stor vikt att stadgarna reglerar när medlemsavgiften ska vara erlagd.

Enligt RF:s normalstadgar – fram till helt nyligen – var rösträtten personlig och fick inte utövas genom ombud. Det hävdades att medlemmarnas gemensamma intresse för föreningen var viktigare än individens enskilda intresse att vara medlem i föreningen. Förklaringen till ombudsförbudet är intetsägande. Och det kan på goda grunder framföras kritik mot denna odemokratiska ordning. Hur motiveras en sådan regel för den som på grund av t.ex. sjukdom eller utlandsvistelse förvägras rätten att rösta? Normalstadgarna är inte tvingande i denna del. Det står alltså varje förening

fritt att i sina stadgar tillåta röstning genom ombud (Boken *Idrottens föreningsrätt* av Krister Malmsten och Christer Pallin).

Till undvikande av kupper finns emellertid skäl att begränsa ombudsmannaskapet. En och samma person bör därför inte tillåtas att vara ombud för mer än en medlem. Om föreningen inte vill medge en generell rätt att rösta genom ombud finns inget hinder mot att i stadgarna föreskriva att ombud får anlitas endast när medlemmen har förhinder. Detta har genom beslut av Riksidrottsstyrelsen i januari 2013 resulterat i en ändring av normalstadgan vad avser sammansättning och beslutsförhet på ett årsmöte.

Den gamla beteckningen ”normalstadgar” ersätts med ”RF:s stadgemall för idrottsföreningar”. Motivet för detta är att föreningarna själva ska se stadgarna som föreningens stadgar och inte som stadgar RF har bestämt.

Paragrafen lyder för närvarande på följande sätt:

Årsmöte består av närvarande röstberättigade medlemmar. Vid förfall får medlemmen företrädas av ombud. Ombud får enbart företräda en medlem. Vårnadshavare har dock rätt att företräda sina omyndiga barn.

Mötet är beslutsmässigt med de röstberättigade medlemmar och ombud som är närvarande på mötet.

16.3 Att undvika kupper i föreningen

Demokrati är den sämsta av styrelseformer, lär Winston Churchill ha sagt, men han tillade för säkerhets skull: *Om man undantar alla andra*. Demokrati är ett grekiskt ord som betyder ”folk” (demos) och ”härska/styra” (kratia), eller med andra ord att det är folket/medlemmarna som bestämmer – folkstyre eller medlemsstyre. Men vad gör man om medlemmarna inte har lust eller tid att vara med och bestämma? Är det helt okej att låta några grupperingar som engagerar sig ta över föreningen, och vad blir konsekvenserna i så fall i det långa loppet?

Varje folkrörelse värd respekt vill å ena sidan se förändringar genom aktiva medlemmars agerande och samtidigt undvika kupper från individer som inte delar idrottens kärnvärden. Som exempel på detta väljer jag att återge innehållet i en artikel från Svensk Idrott nr. 6/2010 skriven av Sten Feldreich och Christer Pallin.

Enligt dessa herrar är soffliggare, det vill säga klubbmedlemmar som inte utnyttjar sin rösträtt, den största faran för kupper i en

förening. En kupp inträffar när en minoritet medlemmar driver igenom förändringar i eget intresse, tack vare att de når majoritet på grund av majoritetens ointresse att komma till föreningens årsmöte.

För att kunna vara med och påverka föreningens verksamhet måste medlemmarna engagera sig och vara delaktiga i den demokratiska processen. Ett årsmöte som enbart består av styrelsen och några närmast sörjande öppnar upp för att minoritetsgrupper mobiliserar sig. Ett litet antal medlemmar kan då bilda majoritet och i dubbel bemärkelse "tysta majoriteten" medlemmar som stannar hemma på sofflocket.

Här är tio goda råd hur föreningen kan undvika en sådan utveckling.

1. Sträva efter öppenhet. Se till att styrelsen ger löpande information till medlemmarna om vad som händer i föreningen. Precis som i ett demokratiskt samhälle måste de styrande vara öppna gentemot medlemmarna, som tillsatt dem.
2. Öppenheten visar på förtroende – och leder till ömsesidigt förtroende. Det är viktigt att medlemmarna i god tid före årsmötet får ta del av de ärenden som ska behandlas på årsmötet.
3. Skapa föreningsstadgar som är tydliga. Se till att stadgarna klart talar om vilka regler som gäller för nominering av kandidater. Slå fast ett bestämt datum när förslag (motioner) ska vara inkomna till styrelsen och skaffa tydliga rutiner för när och hur kallelsen till årsmötet ska gå ut.
4. Slarva inte med rösträtten. Den klubb som slarvigt anger att "alla som betalt medlemsavgiften före årsmötet är röstberättigade" riskerar att utsättas för en kupp. Då kan en grupp med särintressen betala medlemsavgift dagen före årsmötet, visa kvittot och sedan vara tillräckligt många för att vara i majoritet och köra över resten av medlemmarna.
5. Ange i stadgarna vem som har rösträtt. Ett sätt att förhindra fräcka röstkupper är att skriva in i föreningsstadgarna att medlemsavgiften för föregående år ska ha varit betald senast vid verksamhetsårets slut, för att få rösträtt på kommande årsmöte. Det innebär att nya medlemmar som tillkommer efter verksamhetsårets slut men före årsmötet inte har rösträtt, utan får vänta tills nästa årsmöte för att få rösta.

6. Håll koll på röstlängden, så råder det klarhet vid årsmötet över vilka som får rösta. En förening är dessutom skyldig att hålla en medlemsmatrikel där det framgår vilka som är medlemmar, ålder, och om de har betalat medlemsavgiften.
7. Välj en rutinerad mötesordförande och mötessekreterare. En kunnig mötesordförande kan falla tillbaka på föreningens tydliga regelverk när det uppstår tveksamheter och klarar att stå emot högröstade personer som använder brösttoner. En duktig mötesordförande håller sig korrekt neutral och går inte någon enskild grupps ärenden.
8. Inför rutiner så undviks överraskningar. Tala om för hur och när medlemmarna ska få reda på när nästa årsmöte ska hållas, vilka tider som gäller för att komma med förslag (motioner), vad som gäller för valberedningens arbete (som går ut på att rekrytera lämpliga idrottsledare).
9. Skaffa en hemsida. En uppdaterad hemsida som alla medlemmar kan komma åt skapar öppenhet. Då får alla chansen att ta del av såväl stadgar, tidigare beslut och ärenden som förväntas komma upp på årsmötet till behandling. På hemsidan kan även medlemmarna kommentera förslagen.
10. Tänk på att det är varje medlems skyldighet att dra sitt strå till stacken för att demokratin i en förening ska fungera. Den dagen medlemmarna av olika anledningar nöjer sig med att enbart konsumera sin idrott och låter föreningsproffsen bestämma äventyras hela föreningens existens. Medlemmarna blir kunder och ledningen proffs som säljer föreningens tjänster mot betalning. En utveckling som leder till att föreningens status som ideell förening måste omprövas.

16.4 Mina slutsatser

På ett allmänt plan kan jag konstatera efter ett stort antal samtal med personer som berörs att det stundtals inom främst fotboll och ishockey finns en hukande inställning till dessa problem. Många förtroendevalda undviker att ta en klar ställning där bevekelsegrunderna kan skifta. I vissa fall handlar det om risken att inte bli omvald på årsmöten. Andra orsaker kan vara att det blir lugnare om man går vissa element till mötes. Gentemot risksupporrar kan det

kortsiktigt ibland te sig lockande att göra uppgörelser av typen att om ni avstår från störningar, t.ex. användande av bengaler, är föreningens representanter villiga att tillmötesgå villkor man annars inte skulle kunna acceptera. Gränsen till så kallad otillbörlig påverkan kan stundtals te sig hårfin.

Kretsar som inte delar idrottsrörelsens grundläggande värderingar har alltför ofta insett de möjligheter folkrörelsemodellen erbjuder att påverka föreningarnas inre liv. Genom att aktivt medverka på årsmöten – alternativt hota att göra detta – i kontakter med styrelsen etc. agerar man inom det demokratiska systemet men med en annan agenda. Ibland synes man infiltrera positioner som erövrats med formellt sett oklanderliga demokratiska metoder. Enligt min mening måste denna fråga lyftas upp till allmän beskådan inom den del av idrottsrörelsen som berörs. Det är också upp till idrottsrörelsen att på allvar börja diskutera hur dessa hot mot rörelsens inre liv ska bemötas. Denna fråga har både juridiska och allmänpolitiska aspekter.

En grundläggande aspekt för en förtroendevald är insikten att i varje ögonblick vara beredd att ställa sin plats till förfogande. Den andra sidan av myntet är på vilka premisser man har kandiderat. Jag saknar hos vissa klubbar en tydlig programförklaring vad man står för när det gäller vem som bestämmer spelregler kopplade till risk-supportrar. Bilden kompliceras av att officiella representanter för supporterkultur av naturliga skäl har svårt att få tydliga mandat vad gäller den totala gruppen supportrar. Som konstateras redan i delbetänkandet sker alltför ofta en sammanblandning av strategier respektive *genomförande* av strategier. Det förekommer att aktörer enas om en viss strategi som man senare tar helt eller delvis avstånd från när det hettar till. De officiella strategier som tas fram på central nivå och klubbledningsnivå är ofta lovvärda men följs inte alltid.

Som exempel på fall där ekonomiska hänsynstaganden kolliderar med idrottens normbild kan tas frågan om försäljning av årskort. Det kan te sig extra frestande att visa stort tillmötesgående mot såväl supportrar som risksupportrar som via sina köp av årskort automatiskt representerar en gruppering med stor ekonomisk tyngd. Detta kan innebära att frågor av stor betydelse för vanliga medlemmar i överdriven omfattning underordnas viljeyttringar från risksupportrar eller grupperingar i gränslandet mellan risk-supportrar och vanliga supportrar.

Jag vänder mig vidare mot den tendens jag stundtals noterat nämligen att möten med supportrar och risksupportrar alltför ofta sker efter deras villkor och inte på klubbens villkor. Att t.ex. acceptera möten med tränare på träningspass mellan matcher bara för att vissa risksupportrar önskar detta är för mig ingen självklarhet.

Jag anser vidare att regelsystemen för att ta plats på s.k. VIP-läktare hos vissa klubbar bör ses över. Det är ingen rättighet att excellera i olämpligt språkbruk under matcher när uppgiften snarare är att fylla en företrädarroll.

Vad gäller övergångar av individer från att vara risksupportrar till att ta anställning i klubbarnas administration är detta i grunden ett positivt fenomen *förutsatt* att klubbarna har tydliga riktlinjer vad man förväntar sig av den person som byter sida. Jag är inte övertygad om att alla klubbar tänkt igenom denna problematik.

Mitt förslag är att berörda klubbar tar fram etiska riktlinjer för hur beslut fattas och på vilka grunder samt att man tydligt undviker att göra ”inofficiella uppgörelser” med firmakulturer av olika slag. Och riktlinjerna måste tillåtas slå igenom i praktisk politik. Jag anser också att klubbarnas styrelser – precis som inom företag och myndigheter – bör tänka igenom och genomföra praktiska planeringsövningar utifrån olika ”katastrofscenarier”.

Till denna fråga är kopplat hur man aktiverar sina medlemmar, till exempel vad gäller att närvara på årsmöten. Dessa behöver inte automatiskt utformas enligt gamla modeller. Bristande engagemang från vanliga medlemmar ger grogrund för oönskade influenser. Klubbar som hotas av sådana influenser måste finna former att mera aktivt mobilisera den stora gruppen av passiva medlemmar. Det kan inte ske genom att under de sista skälvande veckorna inför ett årsmöte uppmana till närvaro. Styrelseinformation kring vad som sker i klubben måste fungera under hela verksamhetsåret och formerna för informationsspridning måste också inkludera de nya sociala medierna. Årsmötenas centrala roll måste återerövas!

I detta sammanhang bör klubbar se över sina stadgar rörande valbarhet, ombudsmannaröstning m.m. Detta löser i sig långtifrån alla problem men det kan ge visst skydd mot kupper av det slag jag indikerat i det föregående. Ombudsmannaröstning kan exempelvis vara ett instrument såväl mot som för oönskade element.

Det jag här framför innebär inte att ambitioner i den riktning jag talar för saknas hos klubbarna. Mycket lovvärda insatser görs men enligt min mening bör ambitionsnivån skruvas upp ytterligare.

Framför allt vill jag betona vikten av att tänka långsiktigt och inte kortsiktigt agera efter senaste matchresultat.

Slutligen anser jag att möjligheterna att finna ett mellanting mellan öppen och skyddad identitet för utsatta personer bör undersökas.

16.5 Ett praktiskt åskådningsexempel

Bakgrund

Problemet att vara principfast mot risksupportrar respektive försöka hitta praktiska lösningar kan exemplifieras med den i *kapitel 21 Extratrafik* beskrivna bussningen av Malmö FF:s supportrar till bortaderbyt mot Helsingborgs IF i september 2012. Ursprungligen gjordes efter omfattande diskussioner en uppgörelse med supportrar och de två klubbarna som innebar att för att få tillträde till bortaklackens plats på arenan krävdes att bortasupportrarna via speciella bussar tog sig till arenan utan att visa sig ute på Helsingborgs gator. Syftet var att undvika demonstrationer och bråk i citykärnan. Motprestationen från myndigheter och klubbar var att åkandet med buss från och åter till Malmö var gratis. En särskild förfest anordnades också i anslutning till Swedbank Stadion i Malmö. Uppgörelsen stöddes av vissa supportrar men långtifrån av alla.

Reaktionen från främst risksupportrar blev våldsam. Också andra krafter reagerade mot vad vissa upplevde som ett ingrepp i valfriheten. Diskussionen ledde till att man övergav uppgörelsen och i stället skapade Helsingborgs och Malmös supportergrupper en ”frivillig uppgörelse” med såväl bussalternativ som tågalternativ med marsch till stadion och ett tillträde till bortasektionen utan motprestation.

Mina slutsatser

Generellt kan sägas att trots vissa skönhetsfläckar fungerade uppgörelsen hösten 2012 hyggligt men detta är ingen garanti för att så blir fallet vid ett upprepande under innevarande år.

Det inträffade är i en mening ett exempel på en lyckad ansats men likväl kan frågan resas hur långt klubbar och polis ska gå när det gäller att ”förhandla” med en motpart där vissa element inte

accepterar vedertagna demokratiska regler och samtidigt saknar mandatet att företräda en bredare grupp. Man kan bland annat ställa följande två frågor:

- Ska man över huvud taget förhandla med ultras, firmor eller liknande grupperingar med tveksam legitimitet? Dessa har en tendens att bli ledande i "förhandlandet".
- Ska förhandlingen innebära att allmänintresset "viker ned sig" för att inte stöta sig med delar av en idrottspublik?

Utan att ge ett förenklat svar kan det enligt min mening sägas att frågeställningar och "förhandlande" av denna typ illustrerar att huliganism inte bara är idrottens problem utan också samhällets. Personligen anser jag att om "förhandlingar" av denna typ framöver inte fungerar måste samhället vara berett att sätta hårt mot hårt. Det kan till exempel innebära att tillgång till vissa läktarsektioner inte är en självklar rättighet. Förhandlande innebär att bägge parter tar och ger och lever upp till ingångna uppgörelser. Detta är frågeställningar som fotbollen och ishockeyn har anledning att begrunda liksom även polismakt och arenaägare. Det understryker vidare vikten av att broar skapas mellan företrädare för den goda supporterulturen och allmänintresset.

16.6 Motverka rekrytering till riskgrupper

Hantering av risksupportrar erbjuder två tydliga utmaningar. Den ena är att hjälpa personer bort från livet som risksupportrar. Den andra utmaningen är att så långt möjligt förhindra nyrekrytering till gruppen. De debutanter det handlar om glider ofta in i rollen som risksupportrar, där motivet kan vara behovet att vara med i en gemenskap, strävan mot en häftig upplevelse eller tryggheten med lydnad och lojalitet. Andra tänkbara avtryckare återfinns i *kapitel 17 Den positiva supporterulturen*, där "några röster från andra sidan" återges.

Att hindra nyrekrytering är inte något som faller på en enda part. Alla aktörer har ett ansvar. För klubbar och supporterföreningar handlar det om att erbjuda attraktiva alternativ. För vissa kan det gälla att få ingå i tifogrupper, för andra att de tjänster de erbjuder fångas upp av idrottsrörelsen själv. Enligt min mening har de nyinrättade SLO-tjänsterna här en stor funktion att fylla. För klubbarna

kan det handla om ett mera aktivt och kreativt nyttjande av instrumentet arrangörsavstängning. För polisen gäller det att se potentiella risksupportrar i tid och få till stånd en kreativ dialog med den unge, och i vissa fall med vederbörandes föräldrar. Grunden är många gånger att känna att man är efterfrågad också av "det vita laget". Jag kan som utredare inte erbjuda någon patentmedicin. Det handlar snarare om att släppa loss kreativitet på den lokala nivån. Låt mig ge några exempel från dagens verklighet.

Flera *fotbollsklubbar* framhåller att det är viktigt att stödja den positiva supporter-kulturen och supporterföreningarna, så att de blir ett bra alternativ för de unga supportrarna i stället för en destruktiv gruppering. Supporterföreningen uppmanas att inte ta in riskpersoner som medlemmar (IFK Norrköping). Klubbarna har ofta ett nära samarbete med kommunens fältassistenter. Fältassistenter tar kontakt med föräldrarna om deras barn/ungdomar är på väg att hamna i fel sällskap eller har ett beteende som inte är okej. Det gäller att vara konsekvent och ingripa i tid, förklara följder och kontakta föräldrarna (Kalmar FF). Längre fram i detta kapitel redovisas *Program Supporter*, som bedrivs i ett antal städer och som arbetar med ungdomar upp till 18 års ålder. En viktig uppgift är att försöka förhindra rekrytering till destruktiva grupperingar.

Om en ungdom uppvisar ett negativt beteende kan denne få se ett antal matcher från sittplats tillsammans med en förälder i stället för att personen stängs av (Malmö FF). Östers IF samarbetar med en högstadieskola som har många elever som har svårt för sig i skolan för att ge stöd och fungera som resurspersoner.

Isbockeyklubbarna synes överlag ha mindre besvär med riskgrupperingar, men det framförs, precis som inom fotbollen, att det gäller att stödja den positiva supporter-kulturen för att göra den mer lockande för ungdomarna. Det ska vara besvärligt att vara en destruktiv supporter när man kommer till avstängningar och bevakning inne på arenorna. Dialogen med polisen, främst supporterpolisen, är viktig, eftersom de oftast känner till de ungdomar som är i farozonen. Det är viktigt med dialog i ett tidigt skede och polisen har via sin ungdomsgrupp "orossamtal" med berörda ungdomar och deras föräldrar (BIK Karlskoga). Fältassistenter har också en viktig uppgift. De positiva supporterföreningarna är viktiga i arbetet att förhindra nyrekrytering till riskgrupperna. Skellefteå AIK framhåller att det är viktigt att i tid avstyra den negativa delen av ultrasverksamheten.

16.7 Hjälp att komma ur riskgrupper (exitlösningar)

Inledning

En del i den strategi jag förordar vad avser kampen mot idrotts-huliganism är att reducera dess hårda kärna. Ett inslag i strategin måste då vara att erbjuda de som fastnat i idrottsrelaterad huliganism en väg ut. Detta instrument brukar benämnas "exitlösningar" och har tillämpats med stor framgång i till exempel kampen mot nynazism, mot motorcykelklubbar och insatser mot så kallat hedersrelaterat våld och andra former av övergrepp mot kvinnor. Enligt min mening måste projekt med denna inriktning initieras också inom det område jag har att utreda. Det kan i detta sammanhang finnas skäl att beskriva ett exempel på sådant arbete och jag har därvid valt att beskriva aktiviteter som sker i Fryshusets regi. För att ge en mer fullständig bild har jag därutöver beskrivit ett tänkbart kompletterande projekt, här benämnt *Nykte Huligan*.

Vad sker då inom idrottsrörelsen själv? De klubbar som har problem har bl.a. framfört följande när jag frågat dem:

De positiva supporterföreningarna är viktiga i arbetet för att hjälpa dem som har kommit in i felaktiga grupper. Klubben och supporterföreningarna har ett gemensamt ansvar.

Inom *fotbollen* har IF Elfsborg ett samarbete med kommunens fälttjänst, fritidsgårdarna och supporterpolisen där de försöker följa upp de yngre killarna och samverka kring problematiken. Särskilda insatser har gjorts för dem med tillträdesförbud. Fem supportrar har fått sommarjobb under fyra veckor och planer har lagts upp för hur de ska gå vidare i sitt supporterskap. Även GAIS erbjuder arbete i klubben och hjälper till med att hitta engagemang i supporterföreningarna.

Djurgårdens IF har ett projekt *Djurgårdsandan* och inom ramen för detta har tagits fram olika modeller för att hjälpa dem som vill lämna ett destruktivt supporterskap.

Inom *ishockeyn* uppmuntrar och stöttar HV 71 dem som vill lämna de destruktiva grupperna och välkomnar dem in i den goda supporterkulturen, så att de ser de fördelar det medför att tillhöra denna kultur.

Inom BIK Karlskoga sker arbetet, liksom vad avser insatserna för att motverka rekrytering till risksupportrar, genom polisens ungdomsgrupp, supporterpolisen och kommunens fältassistenter, som har en mycket god kunskap om dessa ungdomar.

Trots detta verkar hjälp att komma ur riskgrupper inte vara en tillräckligt prioriterad fråga inom idrottsrörelsen. Till denna slutsats återkommer jag i det följande.

Aktiviteter inom Fryshuset

Inom Fryshusets sociala verksamheter finns en avdelning bestående av tre verksamheter som arbetar med unga i destruktiva miljöer; Exit, Passus och CIDES. Exit och Passus är så kallade avhopparverksamheter. Exit erbjuder stöd till personer som vill lämna Vit maktmiljön medan Passus stöttar personer som lämnar kriminella gäng. CIDES är ett kunskapscentrum som arbetar med opinionsbildning, informations- och kunskapsspridning.

För några år sedan träffades representanter för olika verksamheter inom Fryshuset för att prata om Fryshusets till synes olika målgrupper. De som träffades arbetade med unga i destruktiva subkulturer. Redan vid det första mötet slogs deltagarna av hur likartade de olika målgrupperna är – oavsett om de tillhör gatugäng, vit maktmiljö eller fotbollsfirmor. Det ungdomarna verkade ha gemensamt var ett identitetssökande, en längtan efter tillhörighet, gemenskap, sammanhang, mening, att bli sedda och ”respekterade”. Vidare verkade de ha hamnat i sina respektive grupperingar för att det var det som fanns tillgängligt mer än att man aktivt hade letat upp en specifik gruppering. Valet av grupp var relativt slumpartat med andra ord.

I de fall där en ideologi, regelverk m.m. styrde gruppen anammade man den i efterhand som en del av socialiseringen, inte tvärtom, som allmänheten många gånger tror. Väl med i gruppen skedde en normalisering av det som gruppen stod för och ofta tappar medlemmarna bort sig själva och följer strömmen. Brytpunkten för många som Fryshuset träffar har varit nya sammanhang, att gruppen blir ifrågasatt eller att man blivit skild från gruppen. Exempel på det kan vara att träffa en partner, få barn, möjlighet till ett drömyrke eller att sitta av ett straff.

De flesta som känner sig motiverade att lämna en destruktiv gruppering gör det med blandade känslor, där osäkerhet för framtiden är en betydande faktor. Därför är det otroligt viktigt att fånga ögonblicket och erbjuda en adekvat hjälp så fort som möjligt. De som lämnar de olika miljöerna delar många erfarenheter och svårigheter i lämnandet. Miljöerna har många gemensamma faktorer som

gör lämnandet likartat. Till exempel är alla tre miljöer (gatugång, vit maktmiljö och fotbollsfirmor) mansdominerade med en stark machonorm. Likaså är våld en viktig del. Bland medlemmarna finns också dysfunktionella hemförhållanden och neuropsykiatriska sjukdomar överrepresenterade.

Undantaget de olika världsbilder extremistmiljöerna grundar sig på finns ett flertal faktorer som förenar dem. Samtliga av extremistmiljöerna bygger på en kraftig polarisering mellan det som upplevs som vi, vår grupp och dem (motståndarna, de andra). Den egna gruppen upplevs som mer kraftfull än andra, som utvalda och innehavare av den absoluta sanningen (*min tro är den enda sanna, mitt parti är det enda riktiga, mitt lag är det absolut bästa*). Detta medför en polarisering där ett svart/vitt tänkande främjas och underlättar upprätthållandet av världsbilden och synen på de andra.

Den påverkan dessa miljöer har på individen kan beskrivas utifrån bl.a. kognitiva och sociala perspektiv. På det kognitiva planet kan det för en individ innebära att ett system av automatiska tankemönster uppstår. Dessa tankemönster förklarar, rättfärdigar och upprätthåller individens upplevelse av att ha rätt gällande de handlingar man utför. Man tränas i att tänka på ett visst sätt och uppfatta andra personer och händelser på vissa typiska sätt.

Likheterna på det sociala planet består av gradvis isolering i den egna miljön. Att vara del av en grupp som har absolut rätt kan innebära svårigheter i umgänget med personer utanför miljön, då dessa ses som fiender eller oinvidga. Miljöer präglade av elitism och polarisering främjar åtskillnad mellan den egna gruppen och de som upplevs som ”de andra”.

Exit och Passus

Exit och Passus är syskonprojekt, med det menas att verksamheterna arbetar utifrån samma metod och är organiserade under en och samma ledning. Det som skiljer verksamheterna åt är målgrupperna. Visserligen är det inte ovanligt att individer rör sig mellan den nazistiska rörelsen och de kriminella gemenskaperna, vilket då medför att en individ kan behöva stöttning från personal med kunskaper både från Exit (Vit maktmiljö) och från Passus (kriminella grupper).

Det konkreta arbetet innebär bland annat att erbjuda en tillhörighet och en miljö där avhopparna steg för steg får möjlighet att

växa in i en ny tillvaro, göra upp med sitt förflutna, bearbeta hat och aggressioner, ta ansvar för sina handlingar, bryta sin sociala isolering, träna samarbete och social förmåga, lära sig klara av motgångar och påfrestningar, lösa konflikter utan våld och att våga lita på andra.

Många som väljer att lämna en destruktiv organisation eller rörelse blir väldigt ensamma. Ofta har de under sin aktiva tid förlorat kontakten med sina föräldrar, syskon och "opolitiska"/laglydiga vänner. Avhopparen kan behöva hjälp med att samla ihop sitt familjenätverk och få stöd i att försöka återetablera kontakterna. Under långa tider kan kontaktpersonen hos Exit och Passus vara den ende avhopparen har att vända sig till, därför är kontaktpersonen tillgänglig dygnet runt.

Exit och Passus bidrar med stöd och hopp om en positiv framtid men även med praktisk hjälp för att klienterna ska kunna ta sig igenom det snår av myndigheter och regler som kan leda fram till sysselsättning, bostad, försörjning, kontroll över och en förståelse för sitt missbruk, korrekt medicinering, fungerande familjerelationer, meningsfull fritid, bearbetning av trauman, skuld och andra känslor som hinner i fatt den som vill bryta med en kriminell livsstil.

Utöver rådgivning och stödsamtal med dem som är i processen att lägga sitt destruktiva liv bakom sig genomförs löpande aktiviteter med klienter. Syftet, förutom att erbjuda gemenskap, är att erbjuda social träning. Genom Fryshuset kan man även erbjuda deltagande på olika seminarier och andra evenemang som olika verksamheter ordnar.

I arbetet används främst MI-metoden (motiverande intervju/samtal) och kognitiv beteendeterapi för att hjälpa klienten att bearbeta tidigare upplevelser (ofta både som offer och förövare) och existentiella problem som det omfattande förändringsarbetet medför (vad har jag gjort med mitt liv, vem är jag nu, och vart är jag på väg i livet?). I arbetet med klienterna fokuseras på de friskfaktorer individen har och hur dessa kan stärkas (salutogent synsätt). Utgångspunkten är att individen själv har en stor kapacitet att återkomma till ett normalt liv.

Avhoppet väcker ofta känslor av skuld och skam. Kvar hos individen finns en låg självkänsla och en saknad av tilltro på den egna förmågan att bli en fungerande del av samhället. Detta i sin tur medför att personen vill ge upp vid minsta motstånd. Det krävs stöd och motivation att bryta sin isolering, lära sig att klara av mot-

gångar och att lita på samhället. Den personliga coachen ska verka som en stödperson och buffert i alla tänkbara problemsituationer den nyavhoppade kan möta. Coacherna arbetar lösningsfokuserat med att stärka modet och styrkan i att ta tag i sitt liv och visar med sin egen personliga resa att det är möjligt att lyckas.

Hotbilden kan i vissa fall vara allvarlig, och Exits och Passus personal arbetar därför under sträng sekretess och är alltid noga med att hålla identiteten på sina klienter dold. Passus kan även flytta klienten till ett säkert boende om det skulle behövas.

Det första som händer när båda parter är överens om att börja arbetet kring ett avhopp, är att en personlig utvecklingsplan tas fram. Detta gör klienten tillsammans med sin coach och verksamhetens kurator. I utvecklingsplanen går man igenom och skriver ner hur just denne persons behov ser ut; vad behöver man för typ av stöd, vilka situationer/faktorer är kritiska för individens positiva utveckling, vad finns det för styrkor hos individen (risk- och skyddsfaktorer), vad finns det för nätverk omkring personen? Hur ser en eventuell hotbild ut?

Klienten ska med hjälp av sin coach formulera mål för sitt arbete med att bryta med sitt gamla liv och bygga en ny identitet. Dessa ska finnas i utvecklingsplanen som då blir det gemensamma dokument som leder arbetet med klienten framåt. Klienten tar, med stöd av sin coach, stort eget ansvar i rehabiliteringsprocessen. De tidiga målen för klienten handlar mest om att bygga en fungerande vardag. Personen behöver ha någonstans att bo, trygghet (reducering av hotbilden) och någon som stöttar upp när tillvaron känns för jobbig att hantera. Ofta finns flera praktiska saker som behöver ordnas med på sikt, t.ex. skuldsanering, körkort, postbox, läkar- och tandläkarbesök, psykoterapeutisk och psykiatrisk kontakt, borttagning av tatuering m.m.

När klienten har kommit en bit in i sin nya identitet och har en vardag som fungerar kommer ofta en tid då personen behöver göra upp med sitt förflutna inför sig själv. Ett behov av att bearbeta hat och aggressioner och ifrågasätta invanda beteenden. Många blir redo för att ta i och diskutera orsakerna till varför man en gång valde sin tidigare destruktiva livsstil.

Exit och Passus är ett komplement till samhällets övriga aktörer. Klienterna har ofta behov av många myndighetskontakter. Passus roll blir att stötta i de kontakterna, hjälpa till att hitta rätt och motivera till lite tålamod (det är inte alltid man får ett svar på första försöket). Personer som varit grovt kriminella har ofta en negativ

inställning till samhällets aktörer, och till myndigheter i synnerhet. För en person som varit aktiv i en högerextrem grupp sitter ofta misstron mot samhällets aktörer djupt. Passus kan för vissa bli en brygga mellan klienten och myndigheten. I verksamheten arbetas mycket med just inställningen till myndigheterna.

Kompetens

Personalteamet i Exit och Passus har tillsammans en bred kompetens och en mångårig erfarenhet av socialt arbete. En grundprincip i verksamheten är att den som har personliga erfarenheter av en viss miljö, och av att ha lämnat den, har en unik utgångspunkt för att kunna stötta andra som befinner sig i samma situation. Därför har Exit anställda (klientcoacher) som själva har erfarenhet av vit maktmiljön, och Passus anställda som själva har tillhört kriminella gäng eller nätverk. Styrkan i metoden är dels att de anställda har en stor kompetens och kunskap om miljön, dels att de med sin egen personliga resa visar för klienterna att det är möjligt att förändra sitt liv.

Samtidigt är det viktigt att verksamheten leds av personal utbildad inom socialt arbete och behandling. Personalgruppen blir då ett team där man delar med sig av sin kompetens till varandra. De med egen erfarenhet betyder mycket för att klienterna ska ha förtroende för verksamheten och de har en värdefull kunskap om gängen. Utbildad personal är viktigt för att arbetet ska vara av hög kvalitet och att personalen som använder sig själva som redskap (sina egna erfarenheter) inte ska fara illa.

För en del personer kan möjligheten att få arbeta som coach bli den sista pusselbiten i förändringsarbetet man går igenom. Det är väldigt vanligt att personer som varit aktiva uttrycker att de skulle vilja "ge något tillbaka" till samhället. Det kan även vara en värdefull chans till arbetsträning för de individer som inte är helt redo att ta ett arbete på en arbetsplats som saknar förståelse för de erfarenheter som de bär med sig. Det kan bli några för individen värdefulla år då man parallellt med att man utför ett meningsfullt arbete med att ge stöttning till klienter får chansen att arbeta med sig själv, sina värderingar och förmågor.

Resultat

Exit har bedrivit verksamhet sedan 1998 och har sedan dess arbetat med cirka 700 ärenden. Passus startade upp 2010 och har under dessa tre år arbetat med cirka 200 ärenden. Vilka insatser som genomförs är individuellt. En del ärenden innebär enbart ett antal samtal, medan andra är omfattande insatser, både praktiska, sociala och behandlingsinsatser, som pågår under flera år.

Exit och Passus arbetar även med handledning av anhöriga, med konsultation och utbildning av yrkesgrupper som kommer i kontakt med dessa personer, samt med metodutveckling inom dessa frågor.

Center för information om destruktiva subkulturer (CIDES)

CIDES arbetar med problem och frågor som berör ungdomar i destruktiva subkulturer. Här inräknas grupperingar såsom kriminella nätverk, destruktiva ungdomsgäng, vit makt-rörelser, fotbollsfirmer m.fl. CIDES har som utgångspunkt att det finns gemensamma grundbehov och faktorer som gör att unga hamnar i destruktiva subkulturer. Grupperingarna som till synes verkar olika, är egentligen skilda uttryck på liknande behov som t.ex. tillhörighet, gemenskap och makt. Fryshuset menar att svaren finns i likheterna.

Information, opinionsbildning och kunskapsspridning är Fryshusets främsta verktyg. I kombination med metodutveckling kan man tidigt förebygga och motverka nyrekrytering samt underlätta för dem som vill lämna grupperna. CIDES strävar efter att ha kunskap om och vara uppdaterat inom området för att kunna fungera som en kunskapsbank. Genom att analysera och samla information från rapporter, forskning, praktiker och teoretiker jobbas det fram effektiva förslag på hur man kan angripa frågan ur olika perspektiv för att nå ut brett. Medarbetare på Fryshuset föreläser, utbildar, driver frågor om t.ex. justeringar i samhället som man ser centrala för att nå målet; att öka kunskapen om destruktiva subkulturer för att tidigt motverka, minska nyrekrytering samt underlätta avhopp från dessa.

Till sin hjälp har man bland annat expertnätverk där deltagarna delar information och erfarenheter om aktuella frågor på lokal och nationell nivå. I nätverket föds samarbeten mellan professionella i en prestigelös och lösningsfokuserad miljö där man samlas för att

tillsammans förbättra situationen för de unga i riskgrupperna. Att kunna ta upp en specifik fråga ur flera olika perspektiv ger alla som är inblandade en holistisk bild av problematiken och därmed en större förståelse av vilka lösningar som finns tillgängliga men också vilka svårigheter andra delar av samhället kan stå inför. På så vis hoppas man bryta stuprör, fördomar och skapa nya relationer och möjligheter till att agera mer effektivt. I nätverket finns en medveten nivåspridning, vilket kan ses som en styrka. Detta ger deltagarna intressanta erfarenhetsutbyten, vinklingar och perspektiv på aktuella teman. I nätverket finns representanter för bl.a. socialtjänsten, polisen, kriminalvården, universiteten, riksdagen, tredje sektorn och Arbetsförmedlingen.

Nationellt Resurscentrum för Avhopparverksamheter

I januari 2013 startade Fryshuset ett nationellt resurscentrum för avhopparverksamheter. Resurscentrat kommer att bli en del av CIDES och fungera som en paraplyorganisation och syftar därmed till att knyta samman flera lokala verksamheter och/eller personer samt organisera och samordna erfarenhetsutbyten.

Målet med projektet är att samla de organisationer som var för sig arbetar mot sina respektive målgrupper och stärka de deltagande organisationerna i sina förutsättningar för att förbättra sin avhopparverksamhet. Genom ett gemensamt resurscentrum kan avhopparverksamheterna tillsammans ta hand om kompetensutveckling, projektutvärdering, administration och spridning av resultat. Resurscentrat är också tänkt att vara en resurs vad gäller representation, internationella samarbeten/erfarenhetsutbyten, samt som stöd för att söka finansiering.

Ungdomsråd

För att utgå från ungdomarnas verklighet och fokus har skapats ett ungdomsråd i marginaliserade områden i Stockholm, Göteborg och Malmö. Fryshusets mål är att utbilda och ge ungdomar som befinner sig i utanförskap verktyg för att kunna göra påverkansarbete. Ungdomarna ska stärkas i att våga delta och ta plats i samhället, veta deras rättigheter och skyldigheter och förstå politiken genom att bena upp hur maktstrukturerna ser ut. Dels ökar deras inflyt-

ande och delaktighet i samhället så de själva kan påverka sin situation, dels stötts de till att göra ett aktivt arbete med de frågor som berör råden mest. Råden har tillgång till expertnätverket samt vice versa. Dessutom används självklart Fryshusets alla ungdomsverksamheter för att fånga upp den kunskap som finns.

Preventivt arbete och resultat

CIDES arbete är till stor del preventivt. Både genom kunskaps-höjande insatser för yrkesverksamma och beslutsfattare men också genom att man arbetar med ungdomar som på ett eller annat sätt har en relation till målgruppen. På så vis kan arbetet få en större spridning. I Stockholm har CIDES allierat sig med Lugna Gatans juniorverksamhet, i Malmö har projektet utbildat några av de första ungdomsrådens medlemmar i ledarskap och det är de som håller i CIDES ungdomsråd. I Göteborg finns ungdomsråden i samband med en trygghetsinsats som staden har köpt av Fryshuset.

De lokala förutsättningarna är avgörande för hur råden bedrivs. Syftet är dock det samma, att stärka demokratiska värderingar och kunskap hos de unga för att de ska känna ett större deltagande i samhället och ägandeskap i sin framtid. Fryshuset har också som mål att utföra påverkansarbete med hjälp av passioner. Syftet är att genom passionerade intressen nå ungdomar i riskgrupper och tillse att de är omhändertagna, antingen placerade av Statens Institutionsstyrelse eller också kriminalvårdsanstalter. Det finns en stor överrepresentation av dem i de olika destruktiva subkulturerna som Fryshuset arbetar med.

Ungdomsråden har genom att de har varit med i CIDES fått en bättre inblick i hur samhället fungerar men också en tro på att de kan vara med om att påverka sin egen framtid. De har arrangerat basketturneringar, organiserat en dag för pensionärer med syfte att bilda relationer mellan unga och gamla. De har också varit med i sammanhang där de fått träffa politiker och med egna ord berätta om sin situation. Mötena har varit betydelsefulla för båda parter. Några av ungdomarna har också fått chansen att gå ledarskapsutbildningar för att sedan starta egna ungdomsråd. Det har gått att nå unga som har befunnit sig i utanförskap och haft ett flertal riskfaktorer men som idag har gått tillbaka till studier eller förbättrat sina resultat.

Nätverket har i dag i Stockholm, Malmö och Göteborg över 500 medlemmar från de flesta delar av samhället som på ett eller annat sätt arbetar med målgrupperna. Nätverket har förutom att ha ordnat träffar, där ett flertal synergieffekter har skett, också anordnat årliga internationella konferenser, teaterföreställningar och bjudit in relevanta föreläsare. Inom projektet har drivits ett flertal frågor som man i dag kan se finns med i flera agendor för att förändra. Arbetet har också synliggjort den socioekonomiska aspekten för samhället genom att ta fram en socioekonomisk kalkyl på vad en gängkriminell samt en person från vit maktmiljön kostar samhället. Detta har lett till att man uppmärksammat den mängd av instanser som berörs av dessa grupperings destruktivitet.

Nykter Huligan

Under årens lopp har vid sidan av Fryshuset gjorts många försök att nå fram till fotbolls- och ishockeykillar med skiftande resultat. Jag noterar med tillfredsställelse att t.ex. polisen i sin rapport *Konfliktreducerande principer inom idrottskommenderingar* talar sig varm för att detta instrument bör komma till användning. Införandet av SLO-funktionen inom fotbollen, liksom olika projekt för förebyggande av huliganism som drivs av klubbar och andra aktörer, går åt samma håll.

I det följande skisseras hur ett sådant projekt – benämnt Nykter Huligan - skulle kunna byggas upp. Mycket av inspirationen har här hämtats från det fältarbete som pågår inte minst via socialarbetaren Ann Hellströmer, som också är projektledare för *Akta Huvudet* – ett rikstäckande antivåldprojekt.

Min tanke är inte att ett projekt som *Nykter Huligan* ”konkurrerar” med Fryshusets aktiviteter. Jag menar närmast att också offentliga aktörer – men även klubbarna själva - måste engagera sig djupare på området.

Många av huliganerna blir i dag kallade till samtal med socialtjänsten. Det är förenklat uttryckt det man har att erbjuda i dagsläget. Det blir oftast ett slag i luften. Många av dessa personer tycker nämligen inte att de har några problem som socialtjänsten kan hjälpa dem med, vilket till viss del kan vara sant.

Jag gillar att träffa andra fotbollsgrabbar och träffas och mötas och slåss och sedan är det inte mer med det. Detta är ett direkt citat från

en huligan. Att träffa dessa personer i polismiljö kan vara en viktig ingång för att senare nå framgång.

Att det förekommer både alkohol och droger är ett välkänt faktum, men det finns många killar som varken använder alkohol eller droger, att slåss är i sig en drog som räcker till. Men det handlar inte bara om att slåss, det här är ett sätt att leva livet. Kamratskap, spänning och en väldigt manlig värld är andra ingredienser. Det finns även kvinnor i dessa grupper men de är inte särskilt talrika, varför jag i detta sammanhang lämnar denna grupp åt sidan.

Arbetsmetodik: Två socialarbetare skulle kunna anställas med placering och anställning vid polisen, i första hand vid Stockholmspolisen, där det just nu är ett mest akut läge. Men förhoppningen är att detta arbetssätt kan spridas i hela landet. Man kan även tänka sig att socialarbetarna i Stockholm vid behov kan "lånas" ut till andra polismyndigheter. Att tillhöra Polismyndigheten har sina fördelar då samarbetet med polisen är viktigt inte bara i inledningsfasen utan under hela arbetstiden. Att även ha närheten till Kronobergs häktet och andra arrestavdelningar har sina stora fördelar.

Snabbhet: Att redan i samband med första gripandet, anhållandet, komma in och ha det första samtalet. Skapa en kontakt och vid en eventuell häktning självklart fortsätta kontakten. Vid ett frisläppande boka tid för fortsatt kontakt. Dessa samtal bör fortsätta så länge det behövs och den socialarbetare som har första kontakten följer sedan killen under hela tiden. Av erfarenhet vet man att kontakten kan bli långvarig, då detta arbete inte sker på en "kafferast". Man får även räkna med en del "återfall".

Kartläggning och klubbkontakt: Vad har tidigare gjorts när det gäller kontakt med olika myndigheter, socialtjänst, polis, kriminalvård, psykiatri m.m? Vad vill killen själv? Arbete, studier, vänner, familj, hur ser det ut? Kärleken finns det plats för den? Hur många gånger har man själv varit offer? Kontakt med läkare för att se om man kan behöva hjälp? Fler frågor finns självklart att ställa men jag tar inte upp alla här.

Vidare tas kontakt med aktuell klubb, om det finns en SLO är det en självklarhet att han/hon kontaktas. Detta för att höra med denne och höra hur klubben ser på killen. Om vi kan göra något gemensamt.

Medling och manliga coacher: Att genom samtal med killen själv ta reda på om det finns några som kan komma i fråga när det gäller medling, t.ex. poliser, vakter, brottsoffer, anhöriga och andra per-

soner. Går det att skaffa andra manliga förebilder, som också är manliga tuffa och modiga men på ett annat sätt?

Anhörigstöd och "gamlingar": I projektet bör ingå att ha kontakt med anhöriga, föräldrar, flickvänner, pojkvänner och andra anhöriga. Enskilda stödsamtal och gruppsamtal är användbara instrument. Vi vet av erfarenhet att de anhöriga behöver mycket stöd.

Att genom kontakt med klubbar och andra komma i kontakt med "gamla killar" där man kan arbeta som *Anonyma Alkoholister* (AA) med regelbundna träffar och möten. Att bli en *Nykte Huligan* tar tid och är en lång process och då är det viktigt att kunna träffa andra likasinnade för att på detta sätt få stöd i varandra.

16.8 Mina slutsatser

Hanteringen av risksupportrar erbjuder två tydliga utmaningar. Den ena är att hjälpa personer bort från livet som risksupporter (s.k. exitlösningar). Den andra utmaningen är att så långt möjligt förhindra nyrekrytering till gruppen. Att hindra nyrekrytering är inte något som faller på en enda part. Här krävs en kreativitet och en förmåga att få supportrar i riskzonen att känna sig efterfrågade också av "det vita laget".

Såväl samhälle som klubbar gör med några undantag för lite vad gäller så kallade exitlösningar. Inom civilsamhället i övrigt görs många imponerande insatser på området. Ett exempel på detta är Fryshusets aktiviteter som redovisats i det föregående. Ett annat och djupare engagemang måste till från andra aktörer. Jag har i detta avsnitt skissat på ett tänkbart alternativ till komplementär insatser benämnt *Nykte Huligan*. Andra kan ha bättre och än mer genomarbetade alternativ. Det avgörande är inte den tekniska formen utan att ansatsen som sådan prövas på ett strukturerat och genomtänkt sätt. Mycket kunskap finns att hämta från arbetet mot rasism och främlingsfientlighet, hedersrelaterat våld mot kvinnor och andra former av övergrepp.

Redan vid ett relativt ytligt studium av teoribildning och praktik på detta område slås man av hur viktig kunskap om drivkrafter kring utanförskap i samhällslivet är liksom medvetenheten om hur dessa slutna strukturer fungerar. Lika viktigt som att bekämpa rekrytering av risksupportrar är det att underlätta ett utträde ur dessa nedbrytande miljöer. Den kunskap vi har kring dessa mekaniker måste förädlas och spridas.

Jag föreslår att förslagsvis Brottsförebyggande rådet (Brå), tillsammans med Fryshuset, ges i uppgift att i samverkan med polis och andra offentliga och privata aktörer bygga upp modeller för en försöksverksamhet på detta område.

Jag föreslår vidare att berörda specialidrottsförbund (SF) i samverkan med klubbarna centralt bygger upp en metodbank för vad idrotten kan göra själv på detta område. Jag menar att en betydande ambitionshöjning inom idrotten är möjlig.

16.9 Arbete med barn och ungdom

16.9.1 Program Supporter

I delbetänkandet *Mindre våld för pengarna* finns en kort beskrivning av *Program Supporter*. Jag tycker denna verksamhet är ett bra exempel på hur man kan arbeta med ungdomar upp till 18 års ålder, varför det finns anledning att i slutbetänkandet ge en något fylligare redovisning. En del av materialet är hämtat från delbetänkandet, men jag har också begärt in underlag från Stockholms stad/Idrottsförvaltningen som leder detta arbete i Stockholms län.

I mitten av 1990-talet fanns i ett socialdistrikt i södra Stockholm ett stort antal ungdomar (grabbar) i åldern 15–16 år som höll på med skadegörelse, klotter, våld och droger. Det som var specifikt för flera av ungdomarna var att de ingick i de olika supporterklackarna; Black Army (AIK), Blue Saints (Djurgården), och Bajen Fans (Hammarby). Idén väcktes av ett par ungdomsarbetare att försöka knyta ihop en grupp av ungdomar ur de olika klackarna för att om möjligt kunna påverka deras beteende.

Ett tiotal ungdomar ingick i gruppen och de träffades, tillsammans med ett par ungdomsledare, under lördagarna för att laga mat och titta på Tipsextra på TV. Ofta diskuterades också frågor om läktarvåld, droger och attityder gentemot det egna och andras supportergäng samt deras problem och upplevelser. Kontakt togs efter ett tag med AIK, Djurgårdens IF och Hammarby IF om det inte kunde finnas någon plats för ungdomarna i respektive förening. Gensvaret blev positivt och fem ungdomar fick chansen att jobba som publikvärdar på Globen/Hovet.

1995 gjorde ungdomarna en resa till Rom i Italien med hjälp av egna hopsparade pengar och TV 3 sponsrade med de finaste

platserna på Olympiastadion vid matchen Roma – Juventus samt kläder och väskor till ungdomarna och ledarna.

Efter resan ändrades både uppträdande och attityder hos ungdomarna och de uppträdde med en mjukare stil såväl på hemmaplan som vid arenorna, med ett klart dämpat aggressivt beteende mot andra ungdomar. Antalet polisanmälningar minskade också.

De goda erfarenheterna ledde till att det startades ett projekt i hela Stockholm med rubriken *Stadsdelsövergripande arbete med ungdomar upp till 18 år på och omkring stadens idrottsevenemang* (Projekt Supporter).

Syftet med projektet var att utveckla ett arbetssätt och metoder för att komma till rätta med och förebygga ungdomars destruktiva beteende på och omkring idrottsarenor och evenemang.

År 2003 nominerades projektet till European Crime Prevention Award (ECPA). ECPA är en årligen återkommande tävling, där EU-länderna presenterar sina bästa brottsförebyggande projekt inom landet i ett kunskapsutbyte. Projekt Supporter blev utsedd som nationell vinnare och fick representera Sverige.

De goda erfarenheterna från detta projekt ledde 2006 till en permanent verksamhet, Program Supporter, under ledning av Idrottsförvaltningen i Stockholms stad.

Syftena med verksamheten är att

- arbeta med att tidigt uppmärksamma barn och ungdomar med riskzonsbeteende i samband med idrottsevenemang samt länka dem och deras föräldrar till hjälpinsatser,
- arbeta med förebyggande och trygghetsskapande insatser mot fysisk och psykisk ohälsa samt för att motverka droger och alkoholförtäring bland ungdomar inför och omkring evenemang.

Det finns ett nätverk som består av fältassistenter och ungdomsarbetare från olika stadsdelsförvaltningar och några kranskommuner och målet för nätverket är att arbeta med förebyggande och operativa insatser för att begränsa det destruktiva beteendet med våld och droger som finns hos vissa anhängare/supportrar med inriktning på ungdomar under 18 år.

Den huvudsakliga målgruppen är mellan 13–18 år, alltså icke myndiga personer. Man konstaterar att orsakerna till att ungdomar söker sig till olika grupper med negativa eller positiva influenser är fyra; *bekräftelse*, *uppmärksamhet*, *utanförskap* och att man *söker*

spänning och kickar i vardagen (Program Supporter 2007–2011). Merparten är grabbar, men det finns också ett antal flickor i målgruppen.

Program Supporter arbetar vid alla högriskmatcher men även på en del andra matcher.

Före matchen tar Program Supporter del av polisens utsättning för att få en bild av situationen och söker upp samlingsplatser där ungdomarna vistas. Vid oro kontaktas föräldrar (t.ex. om barnet är berusat) och eventuellt också polis och socialtjänst. Fältassistenterna följer med ungdomarna till arenan.

Under matchen finns fältassistenter till hands och möter upp avvisade ungdomar och kontaktar eventuellt föräldrarna.

Efter matchen fungerar fältassistenterna som trygghetskapare och tar vid oro erforderliga kontakter.

Fältrapporter skrivs regelmässigt efter matcherna och dessa ligger bland annat till grund för uppföljning och erfarenhetsutbyte. De sociala medierna verkar spela en allt större roll för dessa unga supportrar och det är påfallande vilken genomslagskraft och intresse som fokuseras på dessa medier. Program Supporter lägger stor vikt vid internet och nya mediers betydelse för målgruppen och de skriver:

Tillsammans med samverkanspartners kan vi konstatera att det har blivit allt vanligare i vår målgrupps syfte att uppmärksammas av de äldre, att bestämma träff, fotografera, videofilma slagsmålen och därefter lägga ut materialet på internet.

(Verksamhetsberättelse 2007)

Program Supporter skriver vidare kring medias roll att gruppen nyfikna ungdomar har ökat kring riskgrupperna. Många ingår inte i målgruppen, men söker spänning och förväntningar genom att bevittna konflikter och sammandrabbningar. Program Supporter menar att om media inte uppmärksammar den destruktiva supporter-kulturen kommer denna nya grupp att minska. Ungdomarna i målgruppen för Program Supporter uttrycker en hållning som går ut på devisen *hellre okänd än okänd*. Rekryteringen till de destruktiva miljöerna sker huvudsakligen genom bekantskapskretsen och via kontakter och kanaler genom firmornas hemsidor och communities.

Program Supporter samarbetar med länskriminalens supporterpolisgrupp som arbetar med att stävja idrottsvåldet. När polisen påträffar ungdomar under 18 år skickar de brev hem till målsman

och för kännedom till berörd social myndighet med rubriken *Ungdom i riskzon*. Dessa brev kallas för ”orosbrev”. År 2009 skickades 98 sådana brev, men därefter har antalet brev minskat. De ungdomar Program Supporter har kontakt med är ofta kända av de lokala sociala och polisiära myndigheterna i deras bostadsområden.

Program Supporter utvecklas efter hand med flera samarbetsaktörer och 2011 fanns 34 partners, samt utvidgade åtaganden som till exempel att man ska arbeta med integrationsarbete mot främlingsfientlighet, segregation och utanförskap. Vikten av samarbete framhävs starkt: *Det förtjänar att understrykas att det är de koordinerade insatserna som är helt avgörande för framgång.* (Program Supporter 2011:6)

Nationell samverkan

Inom Stockholms län finns en samverkan mellan ett antal kommuner/städer, men det finns även en nationell samverkan. Borås, Göteborg, Jönköping, Linköping, Malmö, Norrköping, Varberg, Västerås och Örebro bedriver en likartad verksamhet men med olika ambitionsnivå. Mellan kommunerna sker en samverkan för erfarenhetsutbyte m.m.

16.9.2 Klubbarnas barn- och ungdomsverksamhet

Ambitionsnivån vad gäller barn- och ungdomsverksamhet hos klubbarna varierar från ingen verksamhet alls (ett fåtal klubbar) till en mycket omfattande verksamhet.

Många klubbar hänvisar till samarbetet med kommunen/fältassistenter i arbetet för att förhindra barn och ungdomar att hamna i destruktiva grupper. Värdegrundsarbetet betonas också av många klubbar.

Det skulle här föra för långt att redovisa alla de aktiviteter som förekommer i klubbarna och jag nöjer mig därför med att här ta upp ett antal klubbars aktiviteter som exempel. Jag vill också hänvisa till *kapitel 18 Arrangemangsfrågor*, där det redovisas en del kringaktiviteter på arenorna, varav många är riktade mot barn.

Fotboll

IF Brommapojkarna (BP) har en omfattande ungdomsverksamhet och det är cirka 4 000 pojkar och flickor som deltar i denna. Drygt 700 ideellt arbetande funktionärer är engagerade. Enligt uppgift är det den största ungdomsverksamheten en fotbollsklubb har i Europa.

Djurgården Fotbolls ungdomsverksamhet omfattar cirka 1 300 spelare, cirka 300 ledare och 85 träningsgrupper. Ungdomsverksamheten, som är en åretrunt verksamhet, omfattar åldrarna 6–19 år. Ungdomsledare, spelare och föräldrar får kontinuerligt möjlighet till utbildning i diverse olika områden som rör barn- och ungdomsverksamheten. Värdegrundsarbetet sker i samverkan med Djurgårdsandan och på ungdomslagets spelartröjor står *Glädje, Världighet och Respekt, Alltid – Oavsett*.

Djurgårdsandan har utvecklat en rad olika projekt med inriktning på värdegrunder, positiv supporterkultur och integrationsarbete. Ofta har det skett i samarbete med Friends Idrott, Mentor Sverige, Riksidrottsförbundet (RF), Fryshuset, Stockholms stad med flera. Bland projekten kan nämnas *Alternativa avstängningar*, som är ett program för unga supportrar. Det kanske mest kända projektet är *Drive-In-Fotbollen* som bedrivs i samarbete med Botkyrka kommun, Spånga/Tensta och Kista/Rinkeby. Aktiviteten går ut på att erbjuda ungdomar att spontant komma till fotbollsplanen vissa kvällar för att få träna under ledning av tränare från Djurgården. Detta projekt har uppmärksammats av flera styrande politiker på riksnivå och även av RF som under två år bedrivit ett nationellt *Drive-In-Idrott-projekt*. I dag finns dessa aktiviteter på ett 20-tal platser i Sverige och når över 25 000 deltagartillfällen per år.

De senaste fem åren har Djurgården investerat över 20 miljoner kronor i *Djurgårdsandan*, som sedan 2009 är en permanent verksamhet i klubben.

IF Elfsborg: Sedan 2009 är *Elfsborgskultur* samlingsnamnet för IF Elfsborgs samhällsansvar och sociala projekt ihop med Borås stad, SISU Idrottsutbildarna, AB Bostäder med flera. Elfsborgskultur arbetar i dag med utbyte med andra fotbollsklubbar i det som internationellt går under benämningen Football Social Responsibility (FSR). Elfsborgskultur är i dag ett av Allsvenskans ledande samhällsprojekt och ett bevis på det är bl.a. Svenska Spels Samhällspris. Elfsborgskultur bygger på följande värdegrund:

- Ta avstånd från våld, mobbning, rasism, droger och dopning.
- Betrakta alla Elfsborgare som en del av *en större familj*. Alla bidrar efter förmåga och alla måste arbeta tillsammans för att lyckas.
- Ha som ledord *attityd – ansvar – respekt* i förhållande till varandra och till motståndarna.

Elfsborgskultur arbetar utifrån tre huvudområden för att nå en helhet i och kring föreningen: ungdom, skola, supporter. Arbetet bedrivs på heltid.

Några andra aktiviteter är: Sommarprojekt (skapa sysselsättning för ungdomar), Ungdomens Dag, Sommarfotbollsskola, Bra Kompis Klassfotboll, Fotboll mot rasism-kampanj och Tifotävling.

Malmö FF bedriver en omfattande social verksamhet och har en egen avdelning – MFF i samhället. I denna ingår bl.a. skolverksamhet med mycket goda studieresultat, främjande av barn- och ungdomsfotboll i hela regionen och aktiva åtgärder mot rasism och våld och för trygghet och allas lika värde. I samarbete med Antivåldsbyrån bedriver Malmö FF skolföreläsningar mot våld. Ambitionen är att öka medvetenheten hos barn och ungdomar om farorna och riskerna med våld och negativa våldsspiraler och i stället främja den positiva energin och kreativiteten.

I skolverksamheten betonas att det är studieresultaten som är det viktiga. Om man lyckas bra med studierna får man också träna fotboll ett antal timmar under ledning av tränare från klubben. Många av ungdomarna i skolan kommer från förortsområden.

Ishockey

Brynäs IF har tagit fram ett dokument *Övergripande målsättning för Brynäs IF:s verksamhet för ungdomar*. Ungdomsverksamheten har som mål att hand i hand med social verksamhet genom ett gediget arbete och god vilja utveckla spelare via juniorverksamheten till representationslaget. Verksamheten kan liknas vid en pyramid, där det av en bas, bestående av ett par hundra pojk-lagsspelare blir en liten topp, som kvalificerar sig till A-lagstruppen. De ungdomar som inte når toppen kan finna andra klubbar i distriktet, vilket innebär att Brynäs kan bidra till att höja kvaliteten hos andra klubbar.

Av de övergripande målen framgår bl.a. att

- man ska ge ungdomarna en meningsfull fritidssysselsättning i en god miljö,
- låta deltagarna känna glädjen och tillfredsställelsen att utvecklas som ishockeyspelare,
- skapa ett livslångt intresse för ishockeyn, som spelare, ledare och domare,
- genom kontakt med föräldrarna skapa engagemang för verksamheten
- genom goda kontakter med skolan bidra till elevernas utveckling och engagemang i samhället (ett mål bör vara att ishockeyn inte försämrar skolgången utan tvärtom förbättrar),
- leda ungdomar till ärlighet, noggrannhet och punktlighet.

Av de sociala målen framgår bl.a. att ishockeyverksamheten utövas i en social miljö. Känslan av samhörighet och gemenskap spelar en viktig roll för utvecklingen av sociala attityder och vanor. Trivsel och arbetsglädje går hand i hand och bildar grunden för en meningsfull ungdomsverksamhet. Dessa båda faktorer bygger i första hand på känslan av gemenskap. En gemenskap där individen känner sig vara föremål för omtanke, men också själv vill ta ansvar för andra. Känslolivet med egenskaper som ödmjukhet, hänsyn och tolerans till andra människor i och utanför den egna gruppen betonas.

Karlskrona HK har tagit fram ett dokument för sin ungdomsverksamhet, benämnt *Den röda tråden*. I dokumentet finns riktlinjer för följande områden:

- alkohol, narkotika och dopning
- hur agerar du som förälder
- hur agerar du som ledare/tränare
- hur agerar du som spelare
- matchning av laget
- flyttning av spelare
- sammanslagning av träningsgrupper
- skridskoskola/ishockeyskola, varje lags egen målsättning

- spel i DM (distriktsmästerskap)

Tanken med riktlinjerna är enkel, alla ska veta hur Karlskrona HK bedriver sin ungdomsverksamhet och alla ska veta vad som gäller i klubben. Klubben tror att alla föräldrar uppskattar att kunna se vilka riktlinjer som gäller för ungdomsverksamheten och vilka värderingar klubben står för.

Mora IK: Ungdomsverksamheten ska ha som mål att hand i hand med vardagen, genom att klubben gör ett bra socialt/sportsligt arbete, utveckla individen via alla ungdomslag upp till representationslaget. De ungdomar som inte når toppen kan finna andra klubbar i distriktet, vilket innebär att Mora IK kan bidra till att höja kvaliteten hos andra klubbar.

Mora IK:s arena ska vara en självklar mötesplats i Dalarna för människor som tillsammans vill uppleva, utveckla och skapa framtida segrar. Detta uppnås genom att framgångsrikt vårda, utbilda och utveckla ungdoms- och juniorverksamhet som skapar förutsättningar för fortsatta elitsatsningar.

Växjö Lakers har bl.a. ställt upp följande övergripande målsättningar för ungdomsverksamheten.

- Ledande ungdomsklubb i Sverige
- Stor bredduppslutning, cirka 100 stycken, i varje ny kull
- Uppstart av stadsdelshockey
- Arbeta för ökat ishockeyintresse i regionen
- Stöd för mindre klubbar samt utbildning av spelare och ledare genom Växjö Lakers försorg
- Final i skol-SM
- Vara den ledande klubben i Smålands TV-pucklag
- Minst fem spelare i Växjö Lakers ska vara fostrade i organisationen och huvuddelen av laget bestå av spelare från regionen
- Uppfostran på och utanför isen, klubben ska vara stolt över ungdomarna
- Aktivt stödja ungdomarnas skolgång tillsammans med familjen
- Aktivt förebygga all form av kränkande behandling och reagera och agera om någon i verksamheten upplever sig utsatt

- Ska utbilda och informera ungdomarna om farorna med droger och tobak

Mina slutsatser

Många klubbar bedriver en seriös barn- och ungdomsverksamhet, inte bara med betoning på att få fram nya spelare till representationslaget utan kanske framför allt för att uppfostra ungdomarna till goda samhällsmedborgare. Klubbarnas formulerade värdegrund är ett uttryck för detta.

Jag hoppas att ovanstående exempel på barn- och ungdomsverksamhet kan sporra andra klubbar att höja ambitionen inom detta område.

I många sammanhang förs idrottens kostnader för samhället fram, men det är sällan det talas om vilka intäkter idrotten genererar i form av ökade skatteintäkter, men inte minst det sociala arbete klubbarna bedriver. Detta är svårt att uppskatta i pengar, men det leder säkerligen till kraftigt minskade kostnader för samhället. Som jag inledningsvis anförde i *kapitel 3 Några idrottsideologiska aspekter* är detta något som inte minst RF borde ge en hög prioritet åt att redovisa också uttryckt i kronor och ören.

16.10 Goda exempel i övrigt

16.10.1 En trappstegsmodell

Många klubbar arbetar med olika modeller/metoder för att hjälpa ungdomar som kommit snett. Det kan gälla sådana som redan har fått en arrangörsavstängning men också sådana som riskerar att få en avstängning. Man brukar ibland tala om trappstegsmodeller (med trappsteg menas olika åtgärder). Dessa kan variera från klubb till klubb både vad gäller utformning och antal steg.

Här redovisas ett exempel på en trappstegsmodell:

1. Kallelse till samtal – En person som uppvisat ett beteende där avstängning kan följa, kallas som regel till ett samtal för att diskutera supporterskapet. Klubben markerar genom samtalet att det supporterskap som nu har uppvisats inte är förenligt med vad klubben anser är lämpligt från sina supportrar. Tanken är att supportern ska uppfatta samtalet som en lindrig form av varning

och som bör leda till efterrättelse för att inte beteendet ska fortsätta och leda till avstängning.

2. Arrangörsavstängning – Denna kan kopplas till någon form av motprestation. En person som har stängts av kan under vissa omständigheter välkomnas tillbaka, trots att avstängningen ”lever”. Tidigare kallades dessa former av avstängningar för utfästelser, men de kallas numera för alternativa avstängningar. Supportern kan exempelvis få gå i målsmans sällskap (under förutsättning att man är omyndig) eller sitta på av arrangören bestämd sittplats, eller att man måste uppvisa drogfrihet och nykterhet innan man ”beviljas” tillträde till arrangemanget.
3. Ingående i mentorprogram – En person kan erbjudas en mentor som går med på matcher. Kontakterna sker även utanför fotbollen. Detta gäller speciellt för supportrar med särskilt behov, där mentorskapet även är en hjälp från klubbens sida utanför fotbollens ramar.
4. Vidarelussning till andra myndigheter eller professionell hjälp – Vid extrema fall kan klubben, inte sällan genom mentorskapet, se ett ytterligare behov för en person att få professionell hjälp. Exempelvis kan en person vara i behov av att komma i kontakt med psykolog eller att socialtjänst kopplas in. Under tiden detta sker fortlöper klubbens kontakter med supportern för att hålla kontaktytan vid liv.
5. Ingå i olika personalkategorier kring klubben – Vissa supportrar som uppvisat ett beteende som skadar/skadat klubben kan vara betjänta av att se effekterna av sitt agerande mer inifrån klubbens perspektiv. Vid sådana tillfällen erbjuds möjlighet att arbeta i någon av de grupper som klubben har kring arrangemangen. Det kan handla om någon form av värdskap såsom arenavärd eller VIP-värd (ej att förväxlas med publikvärd). I dessa fall handlar det om någon form av olika enklare arbetsuppgifter kring arrangemangen såsom att stå vid en grind och se till att endast behöriga passerar.
6. Aktiviteter – De olika aktiviteterna som erbjuds är egentligen hur många som helst, det är endast fantasin som sätter gränserna. Vilken modell som används styrs i mångt och mycket utav individen själv. Det gäller att inte förnedra någon eller tvinga någon att göra något som denne inte vill. Då är det bättre att

inte göra något alls. Frivilligheten måste därför värderas mycket högt, och valet är alltid att tacka nej, men då är man alltså avstängd från att gå på matcherna. Många väljer dock att ingå i någon form av program, vilket upplevs som mycket positivt, eftersom det är mycket lättare att bearbeta en person inifrån än att tro att denne kommer tillbaka som en bättre supporter bara för att ha varit avstängd ett antal månader. För tillbaka till läktaren kommer supportern alltid!

16.10.2 Exempel på regionalt arbete

I delbetänkandet *Mindre våld för pengarna* redogjordes för hur Stockholms län, under ledning av landshövdingen, sedan några år tillbaka arbetar för att motverka våld i samband med fotboll och ishockey. Detta arbetssätt kan sägas vara en modell för den nationella samordningen.

Det finns också andra län som tagit initiativ till att samordna arbetet mot det idrottsrelaterade våldet och nedan ges exempel från tre län.

Värmlands län – ”Värmlandsmodellen”

I Värmland finns sedan lång tid tillbaka en engagerad och positiv supporterkultur där Vulkanerna runt Degerfors IF, Wolf Pack runt Färjestads BK och Boltic Blues runt IF Boltic varit tongivande och för föreningarna stödjande supportergrupper.

Supporterkulturen är i stora drag positiv, men det finns också en destruktiv falang, med våldsamheter och ordningsstörningar som följd. Värmland var fram till mitten av 2000-talet i stort förskonad från dessa risksupportrar, som endast fanns i ett begränsat antal, och därför var situationen hanterbar. Därefter skedde nyrekrytering till dessa grupper och för att komma till rätta med denna nya situation tog Värmlands Idrottsförbund initiativ till att starta ett samarbete, som kommit att benämnas *Värmlandsmodellen*.

I samarbetet, som leds av Värmlands Idrottsförbund, deltar säkerhetsansvariga och andra representanter för ovanstående klubbar, Värmlands Fotbollförbund, Värmlands Ishockeyförbund, SISU Idrottsutbildarna, Polismyndigheten, Brottsförebyggande Centrum i Värmland och Åklagarkammaren.

Målet beskrivs på följande sätt:

Idrotten ska upplevas som en positiv medkraft i samhället genom att

- erbjuda säkra och trevliga idrottsarrangemang
- minska kostnaderna för säkerhetsarbetet i föreningen och samhället (polisen)
- återföra destruktiva supportrar till positiva stödjande supportrar och goda samhällsmedborgare
- bibehålla en trygg och säker föreningsmiljö för ledare, aktiva och personal

Modellen ska ge stöd i hur agerandet ska ske vad gäller

- avstängningar (blir någon avstängd från en arena ska även den avstängningen gälla övriga modellföreningars idrottsarenor)
- samverkan över idrottsgränserna (är en person avstängd inom en idrott ska inte andra idrotter låta vederbörande kunna ha uppdrag inom andra idrotter)
- fortsatt uppföljning utanför idrotten, skolan, arbetslivet och föräldrar
- skapande av nätverk för erfarenhetsutbyte och utbildningar i syfte att stärka föreningens arbete med att nå modellens mål

När problem uppstår ska "alla" veta vad som ska göras.

En viktig del i arbetet är kartläggning av den negativa supporter-kulturen och den sker i samband med främst elitmatcher i fotboll, ishockey och bandy. Kartläggningen sker dels genom direkt observation i samband med matcher, dels genom ett utbrett kontaktnät med idrottsledare, supporterpoliser m.fl. Andra hjälpmedel i arbetet är pressurklipp, internet samt att ta del av rapporter och forskning. Även kameraövervakning kan förekomma.

Om det går snett för en person ska samtal ske med vederbörande. Som framgår av medlen ovan ska ett förbud att gå in på en idrottsarena i en klubb även gälla besök på alla inblandade klubbars arenor. Det är klubbarna som exklusivt "äger" arrangörsrätten och man behöver inte föra någon dialog med polis eller åklagare före ett

sådant beslut, men det är önskvärt att det sker i samråd med dem. En särskild blankett är framtagen för detta ändamål.

Vid samtalet med personen i fråga förklarar klubben konsekvenserna om denne fortsätter med sitt destruktiva beteende. Är personen under 18 år ska föreningen också ta kontakt med föräldrarna. Vid samtalet lämnas tydlig information om användandet av arrangörsrätten och om lagen om tillträdesförbud.

Ett viktigt led i arbetet är att löpande informera aktörerna om vilka beslut som fattats inom ramen för modellen och för detta ändamål finns en nätverksgrupp. Det finns även en ledningsgrupp med uppdrag att bevaka utvecklingen inom området, erbjuda efterfrågad utbildning samt att inhämta kunskap från andra delar av landet och internationellt m.m. Möten med samtliga aktörer hålls ett par gånger per år.

Samtliga aktörer har skrivit på en förbindelse att arbeta i linje med modellen i syfte att motverka en destruktiv utveckling av supporterkulturen i Värmland.

Örebro län – ”Sveriges trevligaste idrottsarena”

Örebro län är en fantastisk idrottsarena! Här finns breddidrott för stora och små utövare inom näst intill alla idrottsgrenar. Här utövas idrott för skojs skull, för att vi mår bra av att röra oss och för att vi söker lagom stora eller ibland rejält tuffa utmaningar. Här odlas unga talanger. Här finns också framgångsrika elitidrottslag på både dam- och herrsidan. Elitidrotten roar oss och oroar ibland. Den bidrar till utvecklingen av orter och städer och till tillväxten. Elitidrottarna gör oss stolta över vårt lag, vår ort eller stad, vårt län.

Så vill vi att det ska fortsätta vara! Vi accepterar inte att några få ska kunna förstöra för alla oss andra genom att ställa till problem och våldsamheter i idrottens namn. Vi vill samverka för att Örebro län ska bli en ännu trevligare idrottsarena.

Ovanstående är en inledning till Örebro läns strategi *Örebro län – Sveriges trevligaste idrottsarena* – för arbetet kring de stora publikidrotterna. Strategin lades fast i april 2010.

I detta samarbete deltar 13 aktörer; klubbar inom fotboll och ishockey, supporterföreningar, Örebro läns Fotbollförbund, Örebroporten (arenaägare), Polismyndigheten, Örebro, Karlskoga och Degerfors kommun samt Länsstyrelsen Örebro län.

Möten hålls regelbundet och de kan ha formen av erfarenhetsutbyte, öppna föreläsningar eller seminarier, som vänder sig till en bredare publik.

En kommitté med representanter för undertecknarna av strategin ansvarar för att denna fullföljs. Sammankallande är landshövdingen.

Initiativ till samarbetet togs av landshövdingen mot bakgrund av vissa incidenter i samband med matcher. Vissa impulser har hämtats från det arbete som sedan några år bedrivs i Stockholms län under rubriken *Strategi mot våldet inom fotboll och ishockey*. Med parternas eget språkbruk beskrivs strategin i följande termer.

Visionen är att Örebro län ska vara Sveriges trevligaste idrottsarena.

De övergripande målen beskrivs på följande sätt:

Denna strategi är inte ett styrdokument för verksamheten i de olika organisationerna. Varje organisation har sina mål för sin verksamhet som på olika sätt har betydelse för att Örebro län ska kunna bli Sveriges trevligaste idrottsarena. Följande övergripande mål har formulerats för det gemensamma arbetet:

- Supporterklubbarnas medlemsantal ska öka
- Antalet gästande supportrar på matcher ska öka
- Antalet kvinnor på matcher ska öka
- Antalet störningar/ingripanden i samband med matcher ska minska

Metoden för att nå visionen och de övergripande målen är ett förpliktigande engagemang från var och en av denna strategis aktörer. Detta innebär att aktörerna, i alla idrottsliga sammanhang, ska arbeta för att det ska bli så trevligt som möjligt. Man ska vara föredömen genom att alltid ta avstånd från alla former av våldsanvändning. Det ska finnas en nära samverkan och ett gott samarbete mellan aktörerna för att stävja otrevligheter.

Gentemot den som är otrevlig, som stör ett arrangemang, som hotar eller utövar våld eller förstör, är beskedet ett och samma: *Vi accepterar inte att våld förstör idrotten*. En viktig utgångspunkt är att det är enskilda individer som står för våldet. Det gemensamma arbetet syftar ytterst till att nå fram till de enskilda våldsverkarna och få dem att ta ansvar för och ändra sitt beteende.

Parterna är samtidigt medvetna om att våldet har många orsaker och att det kan krävas olika lösningar. Man ska dra nytta av den

forskning som finns på området och av internationell kunskap. Syftet är att Örebro län ska bli Sveriges trevligaste idrottsarena både på kort och lång sikt, vilket kräver olika typer av insatser. Varje organisation som står bakom denna strategi har egna strategier, måldokument och planer för sitt arbete som på olika sätt har bäring på de gemensamma målen.

Konkreta åtgärder: Alla aktörer som står bakom denna strategi har diskuterat vad de gemensamt vill åstadkomma utifrån övertygelsen att helhetssyn och samordning av många olika åtgärder är nyckeln till framgång. De åtgärder man har kommit överens om och skrivit fast i denna strategi är därför både ett individuellt åtagande och ett gemensamt ansvar, sammanlänkat genom ett förpliktigande engagemang.

Under denna rubrik beskrivs sedan de olika aktörernas individuella ansvar samt visst gemensamt ansvar för bl.a. kontakter med massmedia.

Insatser på längre sikt: Det som har skisserats ovan handlar till stor del om förberedelser inför och insatser i anslutning till matcher. Särskilt betonas vikten av ett systematiskt, långsiktigt arbete för att nå visionen.

Det behövs en fortsatt satsning på barn- och ungdomsverksamhet, där man tydligt tar avstånd från oacceptabelt beteende på träning, på planen och bland dem som står bredvid, exempelvis aggressivt supportande föräldrar. Det är viktigt med ett fortsatt arbete för en positiv läktar- och supporterkultur, där man sätter gränser mot och tar avstånd från oacceptabelt beteende bland supportrar.

Utvärdering: Efter två år kommer en utvärdering av verksamheten att ske mot ett antal indikatorer.

Östergötlands län – Regionalt samarbete för en positiv supporterkultur

Bakgrund

Våld och destruktiva beteenden i samband med matcher är ett problem med anknytning främst till fotbollen och ishockeyn. Skadegörelse och bråk på och utanför arenorna orsakar stora kostnader för samhället och dålig publicitet för elitidrotten. För att effektivt kunna motarbeta de våldsamma tendenserna krävs en bred samverkan mellan alla berörda parter.

Utifrån dessa utgångspunkter bjöd Länsstyrelsen i Östergötland i februari 2011, tillsammans med Östergötlands Idrottsförbund, in till ett seminarium om läktarkulturen i länet. Syftet var att diskutera idrottsrelaterat våld ur olika synvinklar och deltagarna representerade bland annat supporterföreningar, media, polis och sponsorer. Erfarenheterna från seminariet ligger till grund för det regionala samarbete som nu formaliserats.

Följande parter ingår i den regionala satsningen mot det idrottsrelaterade våldet:

Linköpings HockeyClub
IFK Norrköping
Åtvidabergs FF
Supporterklubben White Lions
Supporterklubben Peking Fanz
Linköpings kommun
Norrköpings kommun
Åtvidabergs kommun
Polismyndigheten i Östergötlands län
Åklagarkammaren i Linköping
Åklagarkammaren i Norrköping
Östergötlands Idrottsförbund
Östergötlands Ishockeyförbund
Östergötlands Fotbollförbund
Länsstyrelsen Östergötland

Mål

Syftet med satsningen är att genom samarbete skapa en positiv läktarkultur och en trygg miljö på och runt länets arenor. Östergötland vill bygga en gemensam värdegrund mellan alla som är engagerade i och för idrotten och ska stå som ett föredöme för en positiv läktarkultur där gästande supportrar bemöts med respekt samtidigt som nödvändiga säkerhetsinsatser bibehålls.

Metod

Inom satsningen ska en handlingsplan tas fram för en positiv läktarkultur i Östergötland. Arbetsmetoden bygger på en förbättrad samverkan och kommunikation mellan de olika aktörerna.

Gentemot den som planerar att störa idrottsarrangemang är beskedet ett och samma: *Östergötland accepterar inte att våldsamma inslag förstör idrotten* och länet vill vara ett föredöme genom att ta avstånd från all form av våldsanvändning och destruktivt språkbruk.

I arbetet kommer svenska forskningsresultat att nyttjas liksom internationell kunskap inom området. En viktig utgångspunkt är att det är enskilda individer som står för våldet. Det gemensamma arbetet syftar ytterst till att nå fram till de enskilda våldsverkarna och få dem att ta ansvar för sitt beteende.

Ansvarsfördelning

De åtgärder Östergötland genomför i satsningen är både ett åtagande för varje enskild organisation och ett gemensamt ansvar. Helhetssyn och samordning är nyckeln till framgång, samtidigt är det avgörande att tydliggöra vem som är ansvarig för vad.

Klubbar

Klubbarna har en avgörande roll i arbetet för en positiv supporterkultur och har ett övergripande samordningsansvar inför och under matcherna. De verkar för att värdegrunderna på ett tydligt sätt kommuniceras till spelare, ledare, anställda, medlemmar och supportrar. Klubbarna ansvarar för att den publik som besöker arrangemangen får en god service med betoning på trygghet och trivsel och att serveringstillstånd efterlevs. I klubbarnas roll ingår att understödja den positiva läktarkulturen och markera tydligt avstånd från destruktiva beteenden i samband med matcher.

Kommuner

På samma sätt som klubbarna ansvarar för att den publik som besöker arrangemangen kan känna trygghet under matcherna, bl.a. genom att serveringstillstånd efterlevs, har kommunerna ansvar för att dessa tillstånd efterlevs i övriga närliggande lokaler med tillstånd att servera alkohol.

Polis och åklagare

Polismyndigheten har ett övergripande ansvar för ordningen i samband med idrottsevenemang. Polisen samverkar med samtliga aktörer som har ambitionen att öka tryggheten och minska brottsligheten vid matcher. Åklagarmyndigheten har, tillsammans med polisen, ansvaret för att den som begått brott kan lagföras inom rimlig tid.

Arenor

Arenornas utformning och utrustning påverkar möjligheten att upprätthålla ordningen vid matcherna. Det måste finnas fysiska förutsättningar att motverka våld och genomföra säkerhetsåtgärder.

Länets mest utsatta arenor är i dagsläget Nya Parken i Norrköping och Cloetta Center i Linköping. De båda kommunernas aktiva medverkan behövs om våldstendenser och ordningsstörningar ska kunna motarbetas.

Supportrar

Supporterklubbarna medverkar för att skapa en god miljö under och runt matcherna, samt bidrar till arbetet mot våldsamma tendenser och för en positiv läktarkultur. I det ligger också att markera avstånd från ett destruktivt språkbruk.

Länsstyrelsen Östergötland

Länsstyrelsen ska i samarbete med Östergötlands Idrottsförbund ansvara för samordningen av de olika delarna i satsningen. Vidare ansvarar Länsstyrelsen för att driva projektet *Ansvarsfull alkoholservice och policyarbete inom idrottsrörelsen*. Projektet syftar till att länets arenor ska servera alkohol på ett ansvarsfullt sätt och att de stora klubbarna ska skapa en tydlig alkoholpolicy.

Landshövdingen leder den arbetsgrupp som ansvarar för att överenskomna insatser genomförs, alternativt utser en ersättare vid förhinder.

Östergötlands idrottsförbund

Östergötlands Idrottsförbundet åtar sig en sekretariatsfunktion och ansvarar för den administrativa samordningen av projektet. Förbundet har också ansvar för kontakten och kommunikationen med de enskilda klubbarna och specialförbunden.

Det fortsatta arbetet

Nästa steg i arbetet är att utveckla en gemensam handlingsplan mot idrottsrelaterat våld i Östergötland. I planen ska problemen definieras, liksom de åtgärder som berörda parter är beredda att ansvara för. Att insatserna koordineras på rätt sätt är sedan helt avgörande för framgång. Klubbarnas deltagande är centralt, men också insatserna från kommunerna och de rättsvårdande myndigheterna.

Det kommer att ta tid att vända trenden med tilltagande våldssamma inslag kopplat till matcher, samt att motverka tendenser i samhället som ger upphov till våld. Kontinuitet och långsiktighet ska därför präglade det fortsatta arbetet med målet att skapa en positiv supporterkultur.

Som nationell samordnare har jag deltagit i möten med det regionala nätverket i Östergötland och har även besökt Linköpings HC och IFK Norrköping i samband med matcher och då också träffat klubbledning, säkerhetsansvariga och supportrar för att diskutera säkerhetsfrågor inom klubbarna.

16.10.3 Projektet Stå upp för fotbollen

Projektet *Stå upp för fotbollen* är en rikstäckande fotbollssatsning med inriktning på supporter- och läktarfrågor. Det är ett nätverk bestående av klubbar, Föreningen Svensk Elitfotboll (SEF), supportrar och näringsliv. Projektet leds av SEF.

Initialt var idén att finansiera och anställa *Supporter Liaison Officers (SLO)* till fem utvalda klubbar, där behovet av läktarsupport ansågs störst. De fem klubbarna är AIK, Djurgårdens IF, GAIS, Hammarby IF och Malmö FF. SLO skulle fungera som en länk mellan näringslivet, klubbarna, supportrarna och SEF.

Stå upp för fotbollen är ett sätt att ta med näringslivet i arbetet kring läktarkulturen. Finansiering sker från parter i näringslivet.

Två företag, som tillika är initiativtagare, Swedbank och TV4, har funnits med sedan 2009. Två ytterligare finansiärer, ICA och Svenska spel, engagerade sig under 2012.

Inför nästa fas av projektet kommer SLO-funktionen att vara en viktig del av satsningen, men man kommer att utvidga projektet med ökad synlighet och kännedom genom att låta fler klubbar få delta.

Visionen är enkel och tydlig. Projektet vill ha en fotboll som inte förknippas med våld och huliganism, en fotboll som bejakar alla supportrar, som älskar sitt lag och sporten. Man vill ha evenemang som det känns självklart att ta sina barn till, där man tillsammans skapar en positiv stämning och en miljö utan hot och rädsla.

Stå upp för fotbollen vill bejaka det positiva med fotbollen, peka på vad det ger till människor och till samhället, i form av gemenskap, tillhörighet och svenskt föreningsliv när det är som bäst.

Projektet tror på fotbollens roll som nationalsport - en sport för alla. Samtidigt ska man ha respekt för att många ser annat när de tänker på fotboll. Alla inom svensk fotboll måste därför börja ta ansvar för vad de tillför fotbollen. Detta är ett sätt att gemensamt ta ett sådant ansvar.

Genom att bland annat genomföra en kampanj för positiv lätkultur, ge ekonomiskt stöd och möjligheter till erfarenhetsutbyte mellan klubbar och genom att marknadsföra det gemensamma målet med arenor där alla är välkomna vill projektägarna tillsammans skapa en framtid för svensk fotboll.

Stå upp för fotbollen vill ge klubbarna rätt underlag för att kunna arbeta med sina supportrar och medlemmar i frågor som rör demokrati, ordningsstörningar, mediabild och publiktillströmning. Man vill öka erfarenhetsutbytet mellan klubbarna och deras representanter. Detta görs via *Stå upp för fotbollen-ambassadörer* som ansvarar för kontakten mellan klubb, supportrar, projektledning och näringslivet. Ett fantastiskt spännande nätverk som gör skillnad, menar man inom projektet.

Avslutningsvis kan det vara på sin plats att återge den slogan som ofta används inom projektets ram:

Vi har alla ett ansvar för vad vi gör, oavsett om vi är spelare, tränare, supportrar eller sponsorer. Vi är alla olika men det betyder inte att vi inte kan enas om vad vi tillsammans anser vara OK. Vi uppmanar alla som kan och vill hjälpa till i arbetet kring denna, för fotbollen, så viktiga fråga. Vi vill alla kunna säga om fem år *Vi stod upp för fotbollen!*

16.10.4 Lugna gatan

I delbetänkandet uttryckte jag oro för att huliganism kan utvecklas till magnet för unga människor i segregerade bostadsområden. Under mina besök har jag kunnat se sådana tendenser, speciellt vad det gäller fotboll. Motåtgärder måste sättas in innan ungdomar fastnar i risksupportrarnas garn. Jag menar att såväl kommuner som idrottsklubber har anledning att engagera sig i detta vaccineringsarbete. Metoderna för detta kan variera. Ett arbetssätt går under namnet *Lugna gatan* som är ett långsiktigt utbildnings- och integrationsprojekt inom Fryshusets verksamhet.

Verksamheten startade 1995 i Stockholm och var i början ett samlingsnamn på ett samarbete mellan Storstockholms lokaltrafik (SL), Fryshuset, landshövdingen i Stockholms län och Vattenfestivalen för att på olika sätt öka tryggheten i Stockholm. Fryshusets del kallades först för Lugna Gatans Vårdprojekt och handlade enbart om säkerheten i tunnelbanan. Det var Fryshusets Anders Carlberg som lanserade begreppet värdar. Han ville att de skulle stå för något mer än vanliga väktare. De skulle vara kontaktskapande och förebyggande förebilder ute i samhället.

Det första året anställdes en grupp om tio värdar. Tanken om att de skulle fånga upp ungdomar, erbjuda aktiviteter, kontakt och stöd var i sig helt rätt men behoven bland ungdomarna var så stora och så varierande, varför verksamheten expanderade och började växa i olika riktningar.

I dag består *Lugna Gatan* av fem verksamhetsområden med olika uppgifter men med samma mål och metoder och där *värdarna* har en central roll. Arbetet som helhet utgör idag en permanent del av Fryshusets verksamhet och har cirka 150 anställda och 800 ideellt engagerade ungdomar.

Verksamhetsområden

Kollektivtrafiken – Lugna Gatans värdar arbetar i kollektivtrafiken för att öka tryggheten och förebygga våld, kriminalitet och skadegörelse.

Stadsdelen/bostadsområdet – Värdarna arbetar, i samarbete med andra samhällsinsatser, i stadsdelar och bostadsområden, för ökad trygghet och lugn. Här arbetar värdarna med att engagera, leda och

utbilda ungdomar för att de ska ta ett större ansvar för sig själva och andra.

Skola – Skolvårdarna har till uppgift att verka för ett tryggt socialt klimat genom elevstöd och konfliktlösning. Det viktigaste verktyget för dem är skoljouren, där de rekryterar elever som genom att bli utbildade *Lugna Gatan-juniorer* själva kan bli positiva föredömen i skolan.

Citygruppen – Citygruppen består av ungdomar mellan 16 och 20 år (juniorer mellan 16 och 17 år och trainees mellan 18 och 20 år) som arbetar med uppsökande patrullering för en tryggare gatumiljö.

Närvaro – Lugna Gatan arbetar vid enstaka arrangemang där Lugna Gatan-vårdar anlitas för att skapa ett lugn, exempelvis vid ungdomsdiscon, simhallar eller festivaler.

Vårdarna

Idén med vårdarna bygger på att de har erfarenheter från de områden eller med de människor man arbetar med. Därför har också vårdarna en förståelse för vilka behov som finns samt vilka sätt och metoder som är möjliga för att skapa förändring. De kan utifrån det få ett förtroende från ungdomarna och ett mandat att påverka. Förtroendet leder i sin tur ofta till att vårdarna kan bli positiva förebilder för de unga, något som de unga ofta saknar.

Sagt av vårdar

För att kunna hjälpa någon måste du möta henne där hon befinner sig, på samma nivå. Det är det som är Lugna Gatans spetskompetens. Vi förstår vad de går igenom och hur det känns, hur mörkt och trasigt det än verkar vara. Många av oss har själva varit i samma situation. Och vi har lyckats ta oss därifrån. Vi är levande bevis på att det faktiskt går. En viktig ståndpunkt är att vi inte dömer någon människa. Däremot dömer vi handlingar.

Vi vill ge unga människor det stöd och de verktyg som behövs för att bryta sig ut ur ett destruktivt beteende och ett liv i utanförskap. För att göra det måste man ge av sin tid och av sig själv, lyssna och mötas på lika nivå.

Om du vill påverka unga människor måste du lyssna, se, ge och dela med dig.

Lugna Gatans roll i samhället

Genom Lugna Gatan arbetar unga individer från olika kulturer och religioner tillsammans i det svenska samhället. Flera hundra arbetslösa unga människor har fått utbildning och anställning, hundratals tonåringar deltar ideellt i lokala grupper, ett femtiotal skolor har fått hjälp med att positivt förändra sitt skolklimat och ett hundratal unga brottsoffer har fått stöd.

I korthet kan man säga att Lugna Gatan jobbar med att skapa de förutsättningar som unga människor behöver för att utveckla en positiv identitet och en roll inom ramen för samhällets normer. Men verksamhetens verkliga värde kan bara förstås med en god del eftertanke och med insikt i de behov arbetet handlar om. Behoven är i sin tur en spegling av den miljö och de villkor som ungdomar lever med. Men det är ingen universallösning. Lugna Gatan är ett komplement till andra insatser som måste bedrivas på olika nivåer i samhället.

Syfte

Lugna Gatans syfte är att

- för egen räkning bryta unga människors stigmatisering och underlätta deras inträde på arbetsmarknaden,
- för sin uppdragsgivares räkning lösa ett antal konkreta uppgifter och uppnå mål som minskad skadegörelse, otrygghet, vandalisering och bråk,
- ur ett samhällsperspektiv bidra till ett bättre samhällsklimat genom att reducera den generella integrationsproblematiken av unga människor som växer upp i utsatta områden. Detta genom att bl.a. agera som positiva förebilder för de yngre ungdomarna inom det område där man är verksam. På sikt kan detta leda till att nyrekryteringen av unga till de asociala och/eller kriminella gängstrukturerna minskar.

Metod

Lugna Gatans verksamhet bygger på några enkla men väldigt centrala idéer.

Identifikation – Man ska som värd ha egen erfarenhet av det område man jobbar inom. Detta för att man ska kunna ha en förståelse och vara igenkännande för de man möter i sitt arbete.

Relation – Långsiktigt arbete och bygga upp relationer med ungdomarna. Att verkligen se individen, att mötas och få kontakt är en avgörande framgångsfaktor.

Social kompetens – Mötet med de unga bygger på ömsesidighet, respekt och icke-konfrontation. Vårdarna förfogar även över just det tilltal som behövs för att kunna nå ungdomarna, få deras öra och tillskansa sig deras respekt.

Nätverk – I samarbetet med ungdomarna används aktivt de nätverk dessa befinner sig i – kompisgäng, släktband etc. Det bidrar till en stor räckvidd, många kontakter och större insyn.

16.10.5 Mina slutsatser

Den regionala nivån är intressant också när vi kommer till bekämpning av huliganism. Territoriet blir större än när vi enbart talar om den kommunala nivån och antalet intressenter blir fler. I delbetänkandet föreslogs att landshövdingarna i de tre storstadslänen borde ges en tydligare samordnande roll på området.

Exemplen i det föregående från Värmlands, Örebro och Östergötlands län visar att utrymmet för initiativ är stort även i mindre län. Det gäller såväl samverkan mellan olika idrotter som kopplingar till samhället utanför idrotten. Dessa nätverk kan bli väsentliga aktörer för idrotten och bör kunna utnyttjas för både repressiva och förebyggande insatser. Själv tror jag att de kan spela en speciellt stor roll när det gäller koppling mellan visioner och praktisk politik. RF:s distriktsorganisation borde här på sina håll kunna inta en mer framträdande roll.

Projektet *Stå upp för fotbollen* har hjälpt till att ge SLO i de fem berörda föreningarna en ”rivstart”. Dessa SLO bör kunna vara goda ambassadörer och inspirationskällor för övriga SLO. Det är min förhoppning att tankarna bakom detta projekt kan spridas och engagera såväl fler klubbar som fler sponsorer.

Projektet är också ett bra exempel på hur näringslivet kan gå in och stödja en viktig verksamhet.

Ett fokusområde är att hindra huliganism att sprida sig till våra segregerade bostadsområden. En arbetsmetod som kan vara klokt att lyfta är *Lugna gatan*.

17 Den positiva supporterkulturen

Begreppet positiv supporterkultur beskrivs och utvecklas.
Balansgången mellan positiv och negativ supporterkultur måste bli tydligare.
Ett antal supporterprofiler kommer till tals.
Fotbollens nya SLO-funktion har fått en flygande start.
De nationella fotbollsorganisationerna bör i samverkan med Ungdomsstyrelsen utveckla en högskolekurs för SLO om ungdomsfrågor.
Ishockeyn bör införa en motsvarande funktion.
Supporterkulturens framväxt har skett vid sidan av klubbarna.
Vikten av klubbarnas nuvarande samarbete med supporterföreningar underskattas ofta.
Tre tidigare huliganer kommer till tals via öppenhetliga beskrivningar.
Fotboll och ishockey kan lära från strukturerna bakom skidskyttets åskådarkultur. De ideologiska skillnaderna går igenom.
Ett begynnande kvinnoperspektiv inom supporterkulturen inger hopp.
Maskulinitetens hittillsvarande roll för supporterkulturen ställs i blickfånget.
Arbetet inom Svenska fotbollssupporterunionen (SFSU) och Camp Sweden presenteras. Avsaknaden av motsvarande strukturer inom ishockeyn påtalas.
Utredningens seminarium om positiv supporterkultur bör kunna ge vissa bidrag.

17.1 Vad är positiv supporterkultur

Att ställa upp en vision för *den positiva (goda) supporterkulturen* kan te sig som en övermäktig uppgift. Redan att försöka definiera begreppet erbjuder som strax ska framgå stora svårigheter. Gör man likväl ett försök skulle en variant kunna vara:

Den goda supporterkulturen bygger på idrottens värdegemenskap och måste ligga som grund i hela kedjan från knattefotboll (eller annan sport) till elitävtävlingar på högsta nivå.

Oberoende av formuleringsförmåga är min grundsyn att en politik för att motverka huliganism inom idrotten måste bygga på en samverkan med den goda supporterkulturen. Det är här vi har framtiden för en attraktiv stämning på läktarna och det är här kampen mot supporterkulturens avarter måste starta. Det är utgången av denna kamp som avgör om nya kategorier åskådare kommer att söka sig till arenorna.

Det skrivs och talas en hel del om positiv supporterkultur, men vad är det? Vid en förfrågan till tio personer skulle man förmodligen få tio olika svar. Skilda supportergrupperingar har säkert en varierande syn på detta begrepp, liksom förbund, klubbar och den "vanliga" publiken. Även jag har min alldeles egna version. För mig är det egentligen inte viktigt att vi definierar detta begrepp i strikt matematisk mening. Snarare gäller det att slå fast att supporterkultur är någonting positivt och att inte ligister och bråkmakare ska tillåtas stjäla begreppet. Det är ungefär samma utmaning som att neka nazister att lägga beslag på symboliken kring vår svenska flagga.

Jag har bett ordförandena för tre supporterföringar samt ordföranden för Riksidrottsförbundet (RF) Karin Mattsson Weijber att beskriva vad de anser vara positiv supporterkultur och här är deras svar. Tekniskt sett spretar svaren men det finns en gemensam underliggande värdegemenskap.

Ordförande 1:

En positiv supporterkultur är den som är högljudd och levande, som på samma gång hyllar och stöttar laget och skapar en gemenskap bland de egna supportrarna. En positiv supporterkultur innebär också att alltid ha den egna föreningens bästa för ögonen, vilket dock ibland blir lite av en plattityd, eftersom det som för någon är positivt är för någon annan negativt. Därför är det svårt att vara konkret i exakt vad som ryms i termen "positiv supporterkultur", men vi tycker nog att det vi levererar på läktaren i princip alltid är en positiv supporterkultur.

Vi vill också poängtera att även ramsor som exempelvis hånar motståndaren inryms i vår bild av den positiva supporterkulturen. Det är inte per definition så att känslouttryck och sånger måste vara positiva i sin karaktär, utan vi tror att den bästa supporterkulturen är en bra blandning av glädje och rivalitet, humor och allvar.

Ordförande 2:

Ja, det lär finnas många olika svar på "positiv supporterkultur", men jag anser att en positiv supporterkultur är när man väljer att stödja laget utan en massa bråk i samband med matcherna, Sedan ska man även ge fan i att bränna bengaler och liknande då föreningen får böter. Sedan kan man alltid diskutera en legalisering av detta, men så länge föreningen får böter så kan det inte tolereras. Man ska även bete sig på ett sätt som inte skadar klubben, t.ex. inte snatta i samband med bortaresorna. Helt enkelt uppträda på ett sätt som inte skadar varken klubben eller dess anseende.

Ordförande 3:

Det här är ingen enkel fråga att besvara, men vi får väl ge oss på ett försök. För det första vill vi understryka att vi inte anser att det finns en supporterkultur eller ett sätt att vara supporter, utan att detta är såväl subjektivt och individuellt som kontextuellt och situationellt osv. Inte heller finns det ett rätt eller fel sätt att "vara" supporter, lika lite som att det skulle finnas någon essentiell positiv respektive negativ supporterkultur. Tror man det har man missförstått kulturbegreppet. Vi ställer oss även tveksamma till bilden av ett dialektiskt förhållande mellan positiv och negativ supporterkultur, samt att det ena eller andra skulle kunna gå att knyta som karaktäristika till specifika individer eller grupper av individer. För detta är människan som väsen alltför komplex. Så för att inte göra det hela allt för akademiskt utsvävande måste vi konstatera att det är en sak som måste utgå från att man först försöker söka en realistisk samsyn mellan berörda aktörer kring hur man ser på en framtida demokratisk, ansvarstagande, inkluderande och långsiktigt hållbar utveckling av såväl supporterkulturen som svensk fotboll i stort.

Ordföranden RF:

För mig är positiv supporterkultur att ge sitt lag eller sin favoritidrottare ett kraftfullt stöd, och samtidigt uppskatta en bra prestation och njuta av fantastiska idrottskonster även om de inte görs av "de egna". Det är ju det som är så häftigt med idrotten – att så ofta bjudas på och få fascineras av den totala kroppskontrollen, artisteriet, modet och känslan som kännetecknar våra elitidrottsmän och -kvinnor.

Positiv supporterkultur är för mig också familjerna som trotsar kyla och hejar fram åkarna i skidspåren under vintersäsongen. Den manifesteras också av alla fantastiska tifomakare som bidrar till de mäktiga

skådespel vi får ta del av på framför allt ishockey- och fotbollsmatcher. Och förstås alla tusentals personer, varav många unga tjejer, som fyller läktarna på ridsporttävlingar i Sverige med sitt engagemang – och som gjort den svenska publiken internationellt känd för sin kunskap och sitt sportsmanship.

17.2 Varför supporterkulturen är viktig

I slutet av 1960-talet började Sveriges Television sända Tipsextra med engelska ligamatcher. Stämningen och de engelska hejarklackarna blev förebilder för svenska supportrar i början av 1970-talet. Mindre grupper av supportrar började formera sig och samlas på bestämda platser på läktaren. Supportrarna översatte engelska hejarsångar till svenska eller gjorde om inhemska melodier. I Göteborg bildades 1973 den första supporterföreningen Änglarna och i mitten på 1970-talet kan man skönja de första klackbildningarna i Stockholm. Dessa uppstod utan eller med ringa kontakt med moderklubben.

Flertalet klubbar har i dag supporterföreningar. Dessa organiserar bland annat resor till bortamatcher, ger ut tidningar, har egna hemsidor och tillhandahåller souvenirer. Supporterföreningarna är viktiga för klubbarna. Det är ofta supportrarna som köper matchtröjor och årskort och som ofta stått för publikökningen under senare år.

Förutom sport på elitnivå erbjuder läktarkulturen och i synnerhet klacken även samhörighet, bekräftelse och känslan av delaktighet i något som är större än en själv. Klackarna fyller därför en funktion i samhället, eftersom det ger människor, framför allt män, möjligheter till utlevelse, identitetsbygge och hjälp att bemästra en rad problem som det västerländska samhället anses ha bidragit med. Synpunkter av denna typ framförs av P Lalander i debattboken *Att vara supporter* (1997).

En annan forskare (J Kerr) ger i sin bok *Understanding Soccer Hooliganism* uttryck för liknande tankar och menar att klacklivet av supportrarna uppfattas som en viktig ventil till utlevelse och bearbetning av frustrationer. Det som av dessa forskare lyfts fram som positiva sidor av läktarkulturen utgör också en av grunderna för läktarvåldet. Skillnaden mellan karneval och hooliganism kan vara hårfin för att citera en tredje forskare (Brännberg 1993).

Ovanstående, som hämtats från Brårappporten *Strategier mot fotbollsrelaterade ordningsstörningar* (Rapport 2008:20), kan komplet-

teras med andra bilder av supporterlivets positiva sidor på individuell nivå. I en publikation om Stockholms fotbollsklackar *Va för jävla pack e ni?* beskrivs livet under olika tidsperioder. Det är en berättelse om människor som ägnar en stor del av sin tillvaro åt att följa en idrottsförening i med- och motgång. Bokens titel är tagen från en ramsa som sjungs av alla tre stockholmsklubbarna och riktar sig till motståndarfansen. Från denna bok har följande tänkvärda meningar kring supporterulturens inre liv hämtats.

Skulle vi supportrar lika gärna kunna vara ett kringresande gyckelsällskap som åkte runt och tittade på wrestling samtidigt som vi spökade ut oss i färgglada kläder och hittade på upptåg? Det är uppenbart att det inte enbart är sporten som driver fram den läktarkultur som kan benämnas "klackar". Drivkrafterna är något mer än att se på bra fotboll och uppleva artisteri på en idrottsarena. Det kan också vara så att fotbollen är en så självklar gemensam nämnare att man inte behöver tala om den, och att det är därför det inte är så mycket snack om fotbollsmatcher i vår historik.

Men att vinna då, kan det vara motivationen? Att förhöja livskänslan genom att få känna sig som segrare? Det hela är paradoxalt. Framgången betyder allt – och samtidigt ingenting. Drömmen om framgång, och även lustkänslan när rivalerna går dåligt, är fundamentet för engagemanget i en klack. Men att laget är framgångsrikt har liten betydelse i längden. Krävs det ständiga titlar så skulle få supportrar orka vara kvar på läktarna.

En tredje bild över vad supporterlivet betyder på individuell nivå har jag hämtat från en artikel av nuvarande justitierådet Göran Lambertz (*tidskriften Sans* 2012:3)

De flesta som gillar idrott njuter av samhörigheten med laget och de gemensamma förhoppningarna. De längtar efter nya och bättre prestationer, efter triumfer att glädjas och jubla åt. Man tycker också om att se spelet ständigt bli bättre, och deras upplevelse förstärks genom kunskaper och förståelse. Det handlar om deras egen träning som åskådare, om ständigt nya insikter. Det är därför som den tränade åskådaren ser och upplever så mycket mer än den ovane. På samma sätt som operakännaren njuter intensivt av en Wagneraria som bara är skrik för den oinvigde.

Supportrarna är trogna sitt lag utan moralisk eftertanke. Därför fortsätter de att hålla på det gäng som de tidigt fastnade för även om styrelseordföranden faller för fiffel med räkenskaperna. Och de struntar i att deras spelare tillhör ett lag som ägs av någon med förskräckliga värderingar. Vem man håller på beror inte på något övervägt val. Och inte på vem som är mest värd att stödja.

Om perspektivet kring supporterkultur ändras till att betrakta fenomenet ur klubbarnas synvinkel kan man notera en klar förändring över tid. Som framgått av ovanstående skedde framväxten av den svenska supporterkulturen i hög grad utan stöttning från klubbarna. Successivt har den goda supporterkulturen blivit allt viktigare inom fotboll och ishockey. Inte minst gäller detta med ekonomens glasögon. Supportrar spenderar avsevärda belopp på att följa sitt lag. Indirekt betyder de mycket för att ge färg och inramning av matcherna. Den vanlige åskådaren får en tillkommande upplevelse via supporterarnas hejramsor och det blickfång tifo-grupper m.m. erbjuder. Hit hör självfallet också den orala kampen mellan hemmaklack och bortaklack.

För det ekonomiska värdet av TV-rättigheter och andra liknande rättigheter spelar engagemanget från supportrar i högsta grad en stor roll. Det höjer underhållningsvärdet i avsevärd mån. Detta kan till exempel illustreras med kampanjen *Positiv läktarkultur* som genomfördes i slutet av säsongen 2011 och som gick ut på att det på ett antal allsvenska matcher skulle vara tyst på läktarna de första tio minuterna för att visa hur stämningen påverkas av supporterarna. Jag var själv på en match mellan AIK och Djurgårdens IF då detta skedde och demonstrationsvärdet av detta blev lindrigt uttryckt betydande!

De centrala strukturerna inom ishockey och fotboll har alltmer kommit att uppmärksamma vikten av den goda supporterkulturen. Det är trots allt bara något år sedan supporterramsan om Fotbollförbundet som fotbollsmördare skallade. *Vi kan inte långsiktigt vara i konfrontation med våra supportrar* som en känd fotbollsledare då uttryckte saken (före ordföranden i SvFF Lars-Åke Lagrell).

17.3 Klubbarnas samarbete med supporterföreningar

Fotboll

Antalet supporterföreningar och typer av supporterföreningar varierar från klubb till klubb. Vissa ”större” klubbar har ett antal supporterföreningar med lite olika agendor (”vanliga” supportergrupper, tifogrupper, ultras m.fl.). Merparten av klubbarna har en eller ett par officiella supporterföreningar.

I många fall finns ett samarbete mellan de olika supporterföreningarna, men så är inte alltid fallet. Det är ofta den officiella supporterföreningen som tar initiativ till samarbete. I AIK finns till exempel en ”paraplyorganisation”, AIK-alliansen, för de olika supporterföreningarna och i IF Elfsborg fungerar supporterföreningen Guliganerna som en paraplyorganisation där alla mindre grupperingar kring IF Elfsborg är medlemmar.

Flertalet klubbar har en dialog med de olika supporterföreningarna, men det mesta samarbetet sker med den officiella föreningen. Det förs en fortlöpande dialog om till exempel matcharrangemang, prissättning och andra biljettfrågor, positiv supporter- och läktarkultur, arena- och säkerhetsfrågor, ökat medlemsantal i supporterföreningarna. Dialogen förs också per telefon och via sociala medier.

Många fotbollsklubbar har tifogrupper och klubbarna försöker stödja dem på olika sätt, då tifon utgör ett positivt inslag vid ett arrangemang. Klubbarna kan exempelvis upplåta lokaler för tifomaterial och tillverkning av banderoller. Tifogrupperna får också tillträde till arenorna för att ställa i ordning tifot och får också lägga ut information på klubbens hemsida.

Som presenteras längre fram i detta kapitel är införandet av SLO-funktionen i de allsvenska klubbarna och i ett par Superettan-klubbar en viktig funktion för att förbättra samarbetet med supportertrarna.

En del klubbar ordnar olika evenemang tillsammans med supporterföreningarna. Inför säsongen 2011 satsade IF Elfsborg stort på kampanjen *Vi Tillsammans*, som lever kvar som ett ledord för supporterverksamheten. Klubben har under de två senaste säsongerna inför säsongstarten haft en upptaktsträff med hela spelartruppen samt ett 100-tal supportrar där man äter ihop, har femkamp och lär känna varandra. Örebro SK har haft ett stort projekt med skolorna i årskurserna 7–9 som har handlat om tolerans i samhället.

Kring några klubbar finns firmagrupperingar av olika storlek. Dialogen med dessa grupper varierar från ingen dialog alls till en tydlig dialog. I många fall förekommer informella kontakter med enskilda firmamedlemmar.

Ultrasgrupperna blir allt större i vissa klubbar och ses som ett orosmoment.

Ishockey

Ishockeyklubbarna har supporterföreningar på samma sätt som fotbollen och antalet föreningar varierar också från klubb till klubb. Även samverkan mellan supporterföreningar och mellan supporterföreningar och klubbar fungerar på likartat sätt. Några klubbar som bedriver såväl fotboll som ishockey har delvis samma supportrar.

Frölunda HC har ett supporterråd där föreningen träffar representanter för supportrarna och detta råd träffas ungefär varannan månad. Klubben har också infört en ungdomsläktare där målsättningen är att lära ut en god supporterkultur.

Vissa klubbar ger rabatter till medlemmar i supporterföreningar. Som exempel kan nämnas MODO som rabatterar biljettpriset på ståplatsläktaren och inköp i souvenirbutik och i kiosker. För att stödja de positiva supportrarna som har medlemskap i MODO lämnas särskild information till dessa. I Rogle BK genomförs inför varje hemmamatch ett utsättningsmöte, där supporterföreningen är representerad. Ibland genomförs också "öppet hus" vid träningarna där supporterföreningen har möjlighet att träffa spelarna och ledarna. Färjestad BK arrangerar ibland en ishockeymatch mellan supportrar och A-laget och mellan supportrar och kanslipersonal.

Tifon förekommer på samma sätt inom ishockeyn som inom fotbollen och klubbarna stödjer dem på motsvarande sätt. Ibland ges också ekonomiskt stöd, bl.a. i form av gratisbiljetter.

Firmagrupperingar finns bara kring ett fåtal klubbar och med dessa grupperingar finns en viss kontakt och dialog. Ultrasgrupperna växer sig allt starkare i vissa klubbar och ses som ett orosmoment.

17.4 Seminarium om Positiv supporterkultur den 11 oktober 2012

Som ett led i arbetet med detta slutbetänkande anordnades den 11 oktober 2012 ett seminarium med rubriken Positiv supporterkultur. Detta var ett samarrangemang mellan Kulturdepartementet, Riksidrottsförbundet och den nationelle samordnaren.

Bland de drygt 60 deltagarna kan nämnas prins Daniel, idrottsminister Lena Adelsohn Liljeroth och Riksidrottsförbundets ordförande Karin Mattsson Weijber, Kulturdepartementet och Justitiedepartementet, idrottsvärlden (nationella organisationer,

fotbolls- och ishockeyklubbar samt supporterföreningar), polisen m.fl.

Ett antal personer från olika organisationer gav sin syn på vad de anser vara en god supporterkultur och här gick, som väntat, meningarna starkt isär. Supporterorganisationerna ansåg bl.a. att ståplatser och pyroteknik hör till den positiva supporterkulturen.

Här är en annan kommentar:

Man kan byta parti, partner, nationalitet och till och med kön, men klubb byter man inte. Man föds som X-supporter och dör som X-supporter. Klubbkänslan är stark i synnerhet i lagsporter. Idrott kan vara glädje, men kan också innehålla destruktiva beteenden, som måste motverkas. I en positiv supporterkultur är det fulltaliga läktare, blandad publik (barn, vuxna, kvinnor och män), det förekommer inga hatramsor, men trevliga ramsor för att stödja sitt eget lag, ingen rasism, inga homofobiska ramsor och inga okvädingsord gentemot domare och motståndarlag.

(idrottsminister Lena Adelsohn Liljeroth)

Inför säsongen 2012 infördes funktionen Supporter Liaison Officer (SLO) och en SLO redovisade hur han arbetar med detta uppdrag. Inför matcher sker samverkan mellan klubbarnas SLO och med polisen och funktionen har redan vunnit stor uppskattning.

Olga Persson, från Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund, höll ett inspirerande anförande med rubriken *Fler kvinnor i publiken – gör det någon skillnad?* Det finns inget enkelt svar på denna fråga, men det framkom många tänkvärda synpunkter.

Seminarier avslutades med en paneldebatt där allehanda frågor togs upp.

Seminarier gav värdefulla impulser till slutbetänkandet, varav flera återkommer i detta kapitel.

17.5 Svenska Fotbollssupporterunionen (SFSU)

Jag har ställt ett antal frågor till Svenska Fotbollssupporterunionen (SFSU) för att få en uppfattning om deras verksamhet och nedan följer en redovisning av svaren.

SFSU bildades 2008 och har i dag medlemmar från tolv lag i Allsvenskan och Superettan samt Camp Sweden. Sammanlagt är 17 supporterföreningar anslutna.

Målet för SFSU är att vid 2013 års utgång ha mandat att tala för samtliga SEF-klubbars supportrar, det vill säga vara paraply-

organisation för alla 32 lag i Allsvenskan och Superettan, och deras supporterföreningar.

SFSU, som är en intresseorganisation,

- ska verka för en ansvarstagande, positiv och mångfaldig läktarkultur,
- ska bevaka intressen hos berörda fotbollsklubbars medlemmar,
- ska verka för att svensk fotboll omges av ett regelverk som kan upplevas som legitimt av alla berörda,
- ska verka för dialog och delaktighet mellan alla aktörer, för en positiv utveckling av svensk fotboll,
- ska vara en aktiv part i utvecklingen av svensk fotboll.

Målet är att SFSU ska vara en intresseorganisation som värnar om elitfotbollsklubbarnas medlemmar, publik och supportrar. SFSU ska bidra till svensk fotbolls utveckling genom ett passionerat och positivt supporterskap och genom att vara en seriös, aktiv och trovärdig samtalspartner.

SFSU är en förening med sedvanligt årsmöte en gång per verksamhetsår. Under ett år genomförs fyra till fem styrelsemöten på plats eller via telefonkonferens. Styrelsen är medvetet geografiskt sammansatt med tonvikt på Stockholm, Västsverige och Skåne. Vid behov förekommer mindre geografiska möten med delar av styrelsen i specifika frågor.

En stor del av SFSU:s kommunikation internt och externt sker via internet, hemsida, forum och facebook för att hela tiden vara uppdaterade om vad som händer i supportervärlden.

I nuläget finansieras verksamheten endast med medlemsavgifter. En översyn och undersökning pågår för att hitta fler intäktsmöjligheter för att kunna utveckla verksamheten.

För närvarande håller det på att byggas upp en mer strukturerad dialog med Svenska Fotbollförbundet (SvFF) men framför allt på senare tid med Föreningen Svensk Elitfotboll (SEF). SFSU agerar också som remissinstans samt deltar i debatter och workshops.

I samband med att supportrar från hela landet samlats tills årsmöte genomförs också ett antal aktiviteter såsom föreläsningar, diskussioner och mindre möten i olika arbetsgrupper. År 2012 genomfördes en tvådagarskonferens och jag hade förmånen att få medverka vid samlingen dagen före årsmötet.

SFSU har valt att arbeta med en årlig fokusfråga på årsmötet. Hittills har det varit ståplatsreduceringen, 51 %-frågan (röstandelen i ett IdrottsAB) och TV-bolagens inflytande över fotbollen. Aktiviteterna för att skapa opinion kring fokusfrågorna har bestått av debattartiklar, läktarkampanjer och uppmaning om att driva frågan föreningsdemokratiskt i respektive förening.

SFSU har sedan starten varit drivande för införandet av SLO-funktionen. Detta är en mycket viktig funktion som SFSU länge efterfrågat för att utveckla svensk fotboll. Det är viktigt att SLO är förankrad i supporterleden och att supportrarna har ett förtroende för SLO. SLO-rollen är inte lätt, men SFSU stöder fullt ut de som åtar sig dessa uppdrag. SFSU är också mån om att målgruppen, alltså supportrarna, till fullo är nöjda med det arbete som deras respektive SLO gör.

Pyroteknik är en viktig fråga för en stor del av Sveriges supportrar. SFSU är oroad över en ökad polarisering mellan förbund, myndigheter kontra supportrar. SFSU anser att pyroteknik ska legaliseras under kontrollerade och säkra former. Tidigare har supportrar kunnat ansöka om dispens från förbudet. SFSU anser att denna möjlighet inte bara borde återinföras utan även kontinuerligt förbättras. För att supportrarna ska välja pyroteknik på ett lagligt och säkert sätt finns det mycket byråkratiska hinder som måste undanröjas.

SFSU arbetar för en positiv, levande och vital supporterkultur som har sin självklara plats på arenorna tillsammans med sittplatspublik, sponsorer och barnfamiljer. Ståplats är av yttersta vikt för att kunna fortsätta utveckla supporterulturen och upplevelsen kring svensk fotboll. SFSU vill även belysa det faktum att rent historiskt har ståplats fyllt en viktig funktion för att erbjuda billigare biljettpriser och gynnat nyrekryteringen av åskådare till svensk fotboll.

SFSU arbetar för att häva den pågående ståplatsreduceringen fram till 2014. Varje enskild förening, tillsammans med sina supportrar, ska utifrån sina förutsättningar få reglera antalet sittplatser kontra ståplatser. God arenastandard handlar inte om fördelningen mellan stå- och sittplatser. Det finns bra och dåliga exempel på såväl stå- som sittplatser. SFSU är för arenor med god standard och precis så många ståplatser som det finns behov av.

SFSU deltog i de två seminarier som utredningen anordnade – Positiv supporterkultur och Pyroteknik – och hade då möjlighet att föra fram SFSU:s synpunkter.

SFSU:s internationella samarbete framgår av *kapitel 10 Internationell samverkan*.

Ishockeyn har för närvarande ingen motsvarande typ av organisation som SFSU.

17.6 Camp Sweden

Camp Sweden, som bildades som förening 2006, är ett initiativ av *fotbollsälskare* för att stötta det svenska landslaget i fotboll samt bygga en supporter- och läktarkultur kring landslaget.

Målsättningen är att stötta landslaget hemma såväl som på bortaplan. Man jobbar för att underlätta för svenska supportrar att samlas före och under landskamperna för att mobilisera detta stöd. Fokus ligger på kvalen och de stora mästerskapen men man finns även på plats på träningsmatcherna.

Målen är:

- Att vara ett forum för svenska landslagets supportrar. Ett sätt att ena supportrarna, oavsett vilket klubbtag man stöttar.
- Att höja stämningen på läktaren med sång och ramsor och ibland med tifo.
- Att vara med vare sig det är hemma- eller bortamatch.
- Att arrangera samlingsplatser innan matcherna.
- Att få ut information via sin sajt.
- Att jobba för en positiv supporterkultur.

Camp Sweden är en ideell supporterförening för de svenska fotbollslandslagen med sedvanlig stadga och en styrelse. Föreningen hade 7 000 medlemmar 2012, som betalar en årlig avgift.

Camp Sweden har sin bas i intäkter från medlemsavgifter. När Sverige kvalificerat sig till mästerskap har medlemscampingar tillfört extra intäkter som möjliggjort större satsningar.

Camp Sweden ska vara en förening där alla Sveriges supportrar ska kunna enas för att gemensamt stödja och bära fram våra svenska fotbollslandslag till segrar. Inom Camp Sweden ska man lämna sin klubbtilhörighet och gemensamt stötta de svenska landslagen. Föreningen anordnar supportersamlingar för att alla svenska fans ska kunna mötas, träffas och umgås. I samband med samlingarna

anordnar ofta Camp Sweden tillsammans med motståndarlaget en fotbollsmatch mellan supportrarna. Ett uppskattat sätt att umgås och lära känna supportrar från andra länder.

Camp Sweden tar avstånd från all typ av våld, rasism och homofobi. Camp Sweden deltar i samarbetsorganisationerna Football Supporters Europe (FSE) och SFSU:s arbete kring fotbollssupportrar. Föreningen har med hjälp av FSE:s nätverk skapat ett stort kontaktnät runt om i Europa bland övriga supportrar. Genom detta nätverk anordnar Camp Sweden olika aktiviteter med andra länders supportrar vid landskamper.

Camp Swedens planering inför EM 2012 började redan tidigt under hösten 2011, innan Sverige kvalificerat sig till mästerskapet. De första kontakterna med lokala myndigheter i Kiev togs direkt efter det att lottningen var genomförd och det första mötet med myndigheterna genomfördes på plats i början av december 2011. Föreningens styrelse och volontärer bodde under mästerskapet på en roddklubb vid floden Dnipro, ett stenkast från föreningens camping på Tukhaniv Island. På campingen bodde cirka 5 000 svenskar/dygn.

Totalt var det uppskattningsvis 25 000 svenskar på plats under varje match i gruppspelen under EM i Ukraina. Camp Sweden hade, förutom alla evenemangen på campingens eventområde, fyra större aktiviteter. Supportersamlingarna inför de tre gruppsspelsmatcherna med tillhörande supporter marscher lockade cirka 25 000 deltagare per match. En särskild supporter marsch genomfördes från campingen på Tukhaniv Island till den öppna träningen, som lockade närmare 3 000 personer. Camp Sweden anordnade även två stycken tifo vid Sveriges två första gruppsspelsmatcher mot Ukraina och England.

Föreningens direkta kontakter med spelare och ledare i landslaget har aldrig varit särskilt omfattande. Nämnas bör dock att Marcus Allbäck besökte campingen i Kiev och med sig hade han bland andra Daniel Majstorovic. Camp Sweden har samtidigt alltid uppmärksammat och avtackat spelare och ledare i landslaget när de avslutat sina karriärer.

Camp Swedens samlade verksamhet på plats i Ukraina var den sammantaget största föreningen någonsin genomförd, med camping, eventområde, supportersamlingar, supporterambassad och tifo.

Isbockeyn har för närvarande ingen motsvarande typ av supporterorganisation som Camp Sweden inom fotbollen men ser värdet av en organisation som stöttar landslaget på ett positivt och

juste sätt. Svenska Ishockeyförbundet (SIF) försöker med olika insatser, bl.a. genom sociala medier, finna vägar för att etablera en organiserad positiv supportergrupp, då det behövs en motpol till det negativa supportervåldet och de negativa effekter som följer av detta.

17.7 Redovisning från tre ordföranden i supporterföreningar

Flertalet av fotbolls- och ishockeyklubbarna på elitnivå har supporterföreningar. Vissa klubbar har flera föreningar, men i regel finns det en som är den "officiella" supporterföreningen gentemot klubben. Medlemsantalet i dessa föreningar varierar från ett 50-tal upp till drygt 7 000 medlemmar. Det stora flertalet är män, men 10–15 procent är kvinnor. Det kan också finnas ett antal större eller mindre grupper som saknar formell föreningsstruktur.

För att få en inblick i hur supporterföreningarna arbetar har jag bött tre supporterordföranden till tre allsvenska fotbollslag (Järnkaminerna/Djurgårdens IF, Kärnan/Helsingborgs IF och Änglarna/IFK Göteborg) att svara på ett antal frågor jag ställt och här kommer en sammanfattning av deras redovisning. Naturligtvis arbetar föreningarna lite olika men förhoppningsvis ger redovisningen ändå en relevant bild av hur de fungerar.

Supporterföreningarna är organiserade som andra ideella föreningar med stadgar, årsmöten, valberedning, styrelser som väljs vid årsmötet etc.

Styrelserna har i regel månadsvisa möten, och vid behov extramöten, där mer övergripande frågor behandlas. I några fall finns särskilda "arbetsutskott", t.ex. resegruppen och tifogruppen. Mycket av den löpande verksamheten och informationen sker digitalt genom internforum, e-post m.m. All verksamhet bedrivs på ideell basis och inga traktamenten eller andra ersättningar utgår vare sig till styrelsens ledamöter eller annan medlem.

Ett antal personer som inte sitter med i styrelsen arbetar nära styrelsen med allehanda uppdrag. De kan t.ex. vara bollplank för strategier och planering, souvenirförsäljning, arbeta med hemsidan etc.

Förutom "löpande" verksamhet styrs aktiviteterna av vad som är aktuellt för stunden. Det kan handla om att haussa speciella matcher, sälja säsongskort, diskutera framtiden på en nya arena,

frågan om polisinsatser vid olika typer av matcher m.m. Stommen i arbetet är för det mesta möten och diskussioner med andra supportrar, med moderföreningens anställda och med andra parter som på ett eller annat sätt påverkar supportrarna.

Andra aktiviteter som kan nämnas är planering av bortaresor, match- och kringarrangemang, tifoutsmyckning, högtidlighållandet av klubbens grundande, "matchtröjans dag", pubträffar, utgivande av supportertidning. Andra "sociala" exempel är att assistera äldre supportrar med transporthjälp och att vara ledsagare.

En viktig aktivitet är medlemsmöten för att informera om såväl klubbens som supporterföreningens verksamhet. Samverkan sker i regel mellan de olika supportergrupperna inom klubben, men "formella" kontakter med firmorna förekommer normalt inte.

Dialogen mellan klubben och supporterföreningen är mycket viktig och det sker regelbundna möten med lite olika intervall. Kontakten med klubben upplevs i regel som positiv, men det kan naturligtvis finnas frågor där uppfattningarna går isär. Förutom ömsesidig information kan avhandlas publik- och supporterfrågor, säkerhets- och andra arrangemangsfrågor såsom reklamkampanjer och prispolitik för årskort. Supporterföreningen fungerar också som rådgivare i olika frågor och kan delta i projektgrupper initierade av klubben.

Den nya funktionen Supporter Liaison Officer (SLO) upplevs hittills som positiv och förväntningarna är höga på att SLO ska vara en viktig kommunikationskanal mellan klubben och supportrarna. Det är viktigt att rollen beskrivs på ett tydligt sätt, så att alla är införstådda med vad funktionen innebär. Det viktigaste av allt är emellertid att "rätt man/kvinna" tillsätts i denna funktion.

Dialogen med polisen upplevs som bristande hos samtliga tre ordföranden. En dialog förutsätter att man lyssnar på varandra och har en ömsesidig respekt för varandras åsikter, men här brister det. I slutändan blir det alltid enligt deras mening som polisen redan bestämt.

Supporterpoliserna anses i många fall av supporterföreningarna som vettiga och kompetenta, men de upplevs ha ringa påverkan på insatserna och en svag förankring inom Polismyndigheten. I några fall har dialogen med supporterpolisen försämrats det senaste året.

Kontakterna med bortalagets supporterförening inför en match är begränsade, men förekommer i enstaka fall. Ofta är det de personliga relationerna som styr informella kontakter.

Många supporterföreningar är medlemmar i Svenska Fotbolls-supporterunionen (SFSU) och härigenom finns också en viss samverkan. Samarbete finns också med internationella supporterorganisationer.

Ett par supporterföreningar är med i *Positiv läktarkultur* och stöttade bl.a. ”tio tysta minuter”, som genomfördes i slutet av förra fotbollssäsongen.

Meningarna mellan supporterföreningarna går isär vad gäller pyroteknik, alltifrån att den bör vara tillåten under organiserade former till att det inte ska förekomma pyroteknik med hänsyn till riskerna för främst publiken.

Samtliga supporterföreningar anser att ståplats är ett viktigt inslag i den levande supporterkulturen och att det bör vara upp till varje klubb att själv bestämma fördelningen mellan sitt- och ståplatser.

I ett fall upplever supporterföreningen sig vara illa sedd och inte som en del av ”lösningen”, utan snarast som en del av ett problem, vilket leder till bristande respekt och tilltro till föreningens erfarenhet och kompetens.

17.8 Mina slutsatser

De flesta torde i dag vara av uppfattningen att den goda supporterkulturen måste stödjas. Spännvidden mellan vad man menar med begreppet är dock stor och den vision man säger sig vilja jobba mot är ännu oskriven. Och omvändelsen inom *fotbollen* att tala för den goda supporterkulturen från att mera ensidigt diskutera hur den onda supporterkulturen ska bekämpas har kommit sent och delvis skett under galgen. Det kan kanske sägas vara symptomatiskt att de önskemål supportrar officiellt anmält till SvFF som önskade samtalsämnen är kommunikationen med disciplinnämnden, legaliserad pyroteknik och utformningen till 2014 av andelen ståplatser på läktarna. Det kan förefalla vara en något inskränkt agenda för en i övrigt behövlig dialog. Flera klubbar har dock aktiviteter på området som förvisso känns spännande och nydanande.

Om avarter och brottsligt beteende hos risksupportrar ska kunna beivras måste vi ha den goda supporterkulturen med oss och inte mot oss. Det finns ett talesätt som lyder *Vi borde syssla med de stora problemen medan de ännu är små problem*. Eller annorlunda

uttryckt: *Hanterar vi goda supportrar rätt får vi det enklare med marodörerna!*

Som framgått av det föregående är supporterföreningarna viktiga aktörer att samspela med liksom deras centrala struktur SFSU inom fotbollen. Det är min förhoppning att SFSU fortsätter att ta klart avstånd från brottslighet på och utanför idrottsarenorna och även bidrar till ett mera sunt språkbruk på läktarna. Med så många supporterföreningar i ryggen bedömer jag att SFSU även bör vara en viktig samtalspartner i mer övergripande fotbollsfrågor, såsom ståplats kontra sittplats, 51 %-regeln m.m.

Ett mycket positivt initiativ är skapandet av Camp Sweden för att stötta svenska landslaget i fotboll samt bygga en supporter- och läktarkultur kring landslaget. Mig veterligt förekommer kring denna ideella förening enbart aktiviteter som kan kopplas till positiv läktarkultur. Vid senaste EM i fotboll i Kiev var antalet tillresande supportrar cirka 25 000 stycken. Ingen form av huliganism från svensk sida förekom såvitt jag vet.

Kanske något mer som kuriosa vill jag här peka på att även små steg i dialogen mellan klubbar och supportrar kan vara viktiga. Med viss empati noterar jag att på Nya Parken i Norrköping har arenaägaren på egen bekostnad byggt ett särskilt podium för hemmalagets klackledare. Ett litet steg men likväl ett steg.

Inom *ishockeyn* finns ännu ingen struktur som liknar Camp Sweden. Organiserade resor från olika grupperingar förekommer dock till t.ex. VM-turneringar. Inte heller finns någon motsvarighet till SFSU. I övrigt torde det som här anförts kring fotbollen kunna appliceras också på ishockeyn.

17.9 Röster från andra sidan

Om man framgångsrikt ska bekämpa huliganism och idrottsvåld är det viktigt att man försöker sätta sig in i *varför* den livsstilen attraherar många, framför allt yngre män. I *kapitel 12 Det svenska Firmalandskapet* finns en sammanfattning gjord av forskaren Aage Radmann kring hur så kallade firmastrukturer ser ut som i dag är aktiva på detta område.

För folk i till exempel min generation gäller det också att försöka förstå *vilka krafter* som ligger bakom att vissa dras till dessa strukturer. Detta i sin tur gör det möjligt att bättre förstå *vilka*

brytvinklar som kan vara intressanta när det gäller att skapa krafter att kunna bryta sig loss från dessa miljöer.

Av dessa skäl har jag bett tre personer med tidigare bakgrund i firmakulturen att med egna ord redovisa varför de attraherades och vad det var som gjorde att de kunde bryta sig loss. Låt oss för enkelhetens skull kalla dem Micke, Lasse och Johan (fingerade namn).

Mickes redogörelse

Jag kommer inte göra något längre utlägg om barndom och uppväxt, men en kort sammanfattning är nödvändig för att förklara mina val senare i livet. Jag var väldigt hämmad och blyg, och väldigt innesluten, när jag var barn och fram till tonåren. När jag vid 15–16 års ålder började dricka släppte dessa hämningar. En ny värld öppnades för mig och helt plötsligt vågade jag till och med prata med tjejer. Problemet var att min tidigare tillslutenhet hade liksom inkapslat känslor av oförrätter, skam och annat. Detta började komma fram i samband med alkohol, i form av aggressivitet.

I högstadieåldern var jag lite av en tönt (enligt någon slags definition utifrån sociala regler) och umgicks mest med personer inom samma kategori. I början av mitt drickande umgicks jag inte heller direkt med ”coola” människor utan det kom senare när jag var 17–18 år. Då började jag umgås med en gammal klasskompis med invandrarbakgrund och via honom började jag hänga med ett ganska så stort invandrargäng. I det här gänget började jag successivt anamma regler för hur man bör bete sig för att inte vara nördig. Detta var ju något som var väldigt förbjudet i detta gäng, att vara nördig. I det här gänget började också våldet komma in i bilden.

De berättade ofta om slagsmål de hade deltagit i och snart nog började jag själv slåss. Jag minns väl den första personen jag slog, jag kände en enorm tillfredsställelse och kände att jag aldrig mer skulle låta någon trampa på mig. Många år senare insåg jag att jag egentligen alltid låtit folk trampa på mig, men jag projicerade känslorna genom våld och skadegörelse mot annat. Som ensam svensk i detta gäng började jag så småningom känna mig mer och mer förbannad, kränkt i min stolthet, då det snackades mycket om hur feiga och töntiga ”svennar” (svenskar) var. ”Svenne” blev synonymt med tönt. Jag började umgås mer med vanliga svenskar och det här var den tid (runt 1993) som ”vikingavågen” med Ultima

Thule i spetsen svepte över Sverige. De patriotiska texterna attraherade mig. Till saken hör att när jag var 15 år så var min syster skinhead och jag var då väldigt fascinerad av skinheads, tyckte de var skithäftiga. Det blev mer legitimt att dricka alkohol när jag var med svenskar. När jag hängde med invandrargänget var det inte OK att bli alltför berusad då det ansågs vara ”svennigt”.

Att umgås med vanliga svenskar kändes dock ändå otillfredsställande, otillräckligt, på något vis. Jag ville mer än att bara dricka mig full och lyssna på rock med nationalistiska texter. Så en dag, nationaldagen 1994, gick jag i Täby centrum när plötsligt en grupp på cirka tio svartklädda skinheads kommer gående genom centrumet med en stor svensk flagga och skanderar *Sieg Heil!*

Jag kände igen en av killarna (vi hade gemensamma kompisar) och gick fram till honom och frågade vart de skulle. Han sa att de skulle in till stan på demonstration. Jag frågade om jag fick följa med och det fick jag. Jag fick en enorm kick av att vara i den gruppen och några veckor efter blev jag själv skinhead. Det var väldigt blandade känslor. Jag var ganska nervös med tanke på de invandrare jag umgåtts med tidigare samt att jag visste att vara skinhead är att utsätta sig för stora risker att drabbas av våld. Och då talar vi om brutalt våld. Kicken och tillfredsställelsen var dock större, som en drog nästan, och den största kicken låg i att jag upptäckte att folk flyttade på sig när jag kom gående. Och jag kunde alltid skrämma dem bara genom mitt utseende. All tidigare social kontroll att hålla igen på alkoholen försvann också och jag kunde nu dricka ohämmat. Jag kunde också bete mig i princip hur jag ville; dricka alkohol, röka varsomhelst, skrika och gorma, sparka på saker, t.ex. papperskorgar. Inte många vågade göra något när vi drog fram.

Detta pågick några år men jag träffade en tjej och blev i november 1996 knivhuggen så jag beslutade mig för att lämna livet som skinhead. Några år gick med perioder av korta jobb och arbetslöshet och studier på komvux. Kraschade relationer och en period då jag började använda tyngre droger som amfetamin, ecstasy och kokain. Jag började dock få nog av detta liv. Konsekvenser av alkohol, rättegångar med mera blev allt tydligare så när jag var runt 28–29 år började jag ta tag i mitt liv. Jag slutade missbruka, gick i terapi och NA-möten (Nyktra Alkoholister). Jag började jobba inom handikappomsorgen och ville sedan plugga och kom in på socionomprogrammet i Umeå.

Under mina studier började jag uppleva en ambivalens i mitt nya vägval och mitt tidigare liv, som hade mest med identifikation att göra. Alltså bilden av mig själv, vad jag är för typ av människa. Att bli socionom och den typ av yrkesval som följer med det skapade hos mig en ångest att bli en stereotyp "Svensson". En tönt med andra ord. I mitt tidigare liv och sociala sammanhang fanns det mycket av sociala koder; vilken musik man ska lyssna på, vilka kläder man ska ha och – framför allt – vilka signaler man sänder ut i form av språkbruk och kroppsspråk. Jag tillbringade också en del tid under mina studier med nostalgiska tillbakablickar, men mycket av mitt tillbakablickande gav mig också en hel del ångest. Främst då den rasism som var tongivande under den tid jag var skinhead. Jag åkte hem till Stockholm på sommarloven och jobbade. Jag började också gå på fotboll, vilket jag inte gjort på några år. Jag hade redan hört talas om DFG (Djurgårdens Fina Grabbar, huliganfirma) och började nu bli intresserad av denna grupp. Vid den här tiden kom det också en del filmer som Green Street Hooligans, Fotball Factories, med mera, vilket gjorde att mitt intresse för den livsstilen ökade ännu mer.

Det som attraherade var att jag tyckte mig här kunna skapa en syntes i den ambivalens jag kände. Jag kunde ha ett jobb som yrkesverksam socionom men också gå på fotboll och slåss med likasinnade från andra klubbar och tillfredsställa mitt (som jag upplevde) behov av sociala koder som jag kände mig mer hemma i. Dessutom tänkte jag att jag där kunde få utlopp för aggressioner, som ett slags ventil. Så småningom lyckades jag få en viss kontakt med DFG och började hänga på dem innan och efter matcher. Min ambivalens fortsatte dock, den här livsstilen var svår att sammanfoga med mig som socialarbetare. Dessutom märkte jag att aggressionen avsåg inte bara matcherna utan jag bar med den även i mitt övriga liv. Jag började mer och mer hamna i tankar att strunta i allt och bli huligan, fullt ut, och strunta i om jag hamnar i fängelse. Att hamna i fängelse skulle förstärka min identifikation som ligist ännu mer.

Idag har jag lagt allt det där bakom mig och lägger allt fokus på att leva ett normalt liv. Ett frihetsberövande i samband med ett derby fick mig att inse att huliganism inte är ett liv för mig.

Lasses redogörelse

Jag växte upp i en av Stockholms förorter, längst ut och sista hållplats på en av tunnelbanelinjerna. Här tog jag mina första steg, gick i skolan och lärde mig om vänskap och respekt. Redan när jag gick i tvåan i grundskolan hade jag lärt mig att konflikter löstes med knytnävarna. Detta gällde många av pojkarna på skolan och verkade inte som något konstigt i våra små barns huvuden. Redan här hade man fått lära sig att man backade upp varandra i bråk, alltid och oavsett. Utöver detta så var jag ganska duktig, jag var alltid klar först med uppgifterna och fick bra omdömen.

Till sexan och högstadiet bytte jag skola till en som låg ett par stationer bort. Den var nyöppnad och jag hade även lyckats locka med några av kompisarna från förra skolan. Ganska så snart så var alla grabbarna av någon anledning intresserade av graffiti. Det var något coolt och spännande. Det blev det även för mig men jag började här någonstans bli den som ville vara värst. När kompisarna valde att måla graffiti på lagliga väggar så valde jag att klottra på tunnelbaneperrongerna och liknande. Överallt där min "tag" syntes och kunde dra till sig folks uppmärksamhet sprejade eller skrev jag den.

Som 14-åring hade jag gjort mig ett namn i Stockholms graffiti-värld, jag var respekterad och för många andra ungdomar en förebild. På nätet spreds det filmer och bilder på mig när jag maskerad drog loss säten i tunnelbanorna och kastade mig igenom tåg-vagnens rutor.

Våra lärare på skolan visste precis vad vi gjorde men gjorde inte mycket mer än att peka med pekpinnen och säga att så får man inte göra! Klottrandet tog mer och mer tid och jag började skolka en del. I samma veva blev jag erbjuden att gå med i ett av Sveriges största klottergäng och jag tog givetvis chansen att visa vad jag gick för. Jag greps och dömdes för skadegörelse bara några månader efter min 15-årsdag.

I områdena runt omkring där jag växte upp var det inte ovanligt att ungdomar från olika skolor möttes och gjorde upp, ibland fanns bakomliggande konflikter, ibland gällde det bara att bevisa vilken förort som var herre på täppan. En dag började snacket gå bland grabbarna på skolan att Rinkeby ville mötas, senare bestämdes det att en uppgörelse skulle ske i ett centrum i ett närliggande område samma kväll. Jag minns den känslan på vägen dit, hur nervös jag var och hur man var nära på att vända och gå hem. Samtidigt ville jag

inte vända mina barndomskompisar ryggen och jag fortsatte promenaden med ett 20-tal kompisar och ungdomar från mitt område, vi mötte upp 20-talet till och traskade vidare mot centrumet. När vi väl gått över bron som leder dit ser vi Rinkeby komma gående på håll, någonstans här tappade jag tid och rum. I nästa sekund är centrumet ett slagfält, folk slåss med golfklubbor och basebollträn. Skyltfönster slås sönder och glasflaskor viner genom luften. Man slår mot allt som inte var ens egna, detta håller på ett par minuter innan flertalet polispatruller anländer. Majoriteten av alla ungdomar vänder då på klacken och löper för att undkomma lagens långa arm, andra står kvar och kastar stenar, glasflaskor och annat bråte mot polisen.

Jag och mina närmsta kompisar är några av dem som väljer att springa hemåt mot våra kvarter för att slippa bli tagna. Adrenalinet rusade och hjärtat pumpade i 280, känslan var galen minns jag när vi satt där på parkbänken strax efteråt. Vi skrattade och tyckte att det var kul samtidigt som polissirenerna fortfarande ekade i våra kvarter och polishelikoptern flög uppe i det blå. Här var vi 14–15 år och gick i sjuan eller åttan. I tidningarna rapporterades det flitigt om händelsen samtidigt som fler bråk inträffade kommande veckor.

Sommarlovet mellan 8:an och 9:an gör jag alkoholdebut, men det var inget för mig tyckte jag just då. Jag spelade ishockey på elit-nivå och det var här som det gick allra bäst för mig, så det fick vänta ett tag till tyckte jag medan andra kompisar festade på.

I nian började jag komma i kontakt med en kille från andra sidan Stockholm. Vi hade en gemensam kompis och den här killen höll på att starta en ny så kallad babyfirma till ett av Stockholms fotbollslag. Det fotbollslag jag följt sedan barnsben. Han hade hört att jag inte backade när det gällde och sa att jag var välkommen att följa med om jag ville. Jag tackade nej men fick frågan igen när jag började på gymnasiet. Jag valde då att tillsammans med en kompis komma på ett ”möte”. Väl på det mötet träffade vi gamla kompisar som vi hängt med tidigare. Dessa killar var från samma sida av staden som oss och när vi etablerat oss i gruppen och blivit accepterade av de mer erfarna började vi kallas för ”Västerort” inom babyfirman. Varje helg och fritid umgicks vi, ”Västerort”, tillsammans och hade jävligt kul. Vi var lite av en egen grupp inom den här babyfirman och gjorde oss snabbt populära bland de äldre, den ”riktiga” firman med grabbar från arbetslösa 24-åringar till advokater, civilingenjörer på 45–50 år.

Att göra sig populär hos de äldre, förtjäna deras respekt och visa vad man gick för hade ett pris. Många gånger blev vi gripna eller skjutsade ur länet av polisen som hyrt in en SL-buss. Andra saker som kunde hända var att de grabbar som försökt göra sig ett namn hos de äldre men misslyckats vände sin frustration mot dem som lyckades förtjäna den riktiga firmans respekt. Det var på min tid inte ovanligt att två-tre, ibland fyra personer spöade en ensam kille på baksidan av en nattklubb. Jag och mina närmsta grabbar klarade oss ganska bra trots att vår framgång stack i ögonen på en handfull grabbar.

Jag behövde inte anstränga mig särskilt hårt för att göra mitt namn känt hos de äldre. Eftersom jag alltid velat vara värst så fanns jag alltid längst fram i ledet med den äldre firman när vi vandrade mot matcherna. Alltid var jag först in i boxen, orädd som en kamikazepilot. Det var precis det som grabbarna ville se. Jag kände mig jävligt bra när jag gjorde mig omtyckt. Fotbollen tog en allt större roll de kommande åren och jag fick mycket förtroende inom klubbens huliganfalang. Bland annat fick jag i uppdrag att ordna kontakter med andra klubbars likasinnade för att styra upp box m.m. Jag var också den som ordnade fram adresser, telefonnummer till högt uppsatta ledare och personer inom klubben om det var så att "ett samtal var på sin plats". Jag var också en av kandidaterna till att ta över och styra för den yngre skaran då det högsta hönset flyttade upp till de äldre.

Jag spelade ishockey på hög nivå sedan barnsben och lyckades bra, jag blev kallad till uttagningen av TV-pucken, landslagsläger och tog SM-silver med pojkarna födda ett år tidigare. Den karriären offrade jag och lade ner eftersom jag tyckte att det här var vad jag ville göra. Jag var fast. Jag tror att alla, oavsett ålder, etnicitet och kön, skulle vara potentiella huliganer med den känslan man får inom sig. Självförtroendet som avgör huvudsakligen hur vi mår som personer skjuter i höjden i den här branschen. Jag kände mig odödlig och njöt när folk backade när vi kom gående på gatorna. När polisen backade för oss och nästan undvek vår blick av rädsla. För det var precis så det var. Vi var fruktade av alla.

När jag blev belagd med tillträdesförbud av åklagare några år efter att ha blivit gripen av polis i samband med ett derby blev jag kallad till ett möte hos klubbens säkerhetsansvarige, en man som i media ofta går hårt åt huliganerna. Dessa ska enligt honom kunna stängas av i tid och otid, straffas med fängelse och dryga böter. När jag klev in på klubbens kontor på en fashionabel adress möttes jag

av ett varmt välkomnande. Mannen berättade att klubben sett polisens filmer som visade mig när jag och fem män från den äldre firman klev ut från en pub och tog fighten mot cirka 60 grabbar från det andra laget. Han berättade att han kände igen oss, han visste vilka vi var och vad vi höll på med. *Självklart kommer vi i ”klubbens namn” inte att gå vidare med det här för att kräva skadestånd av dig eller stänga av dig ytterligare från våra matcher.* Bakom den här säkerhetsansvariges ord fanns en stor oro och det var knappt att jag kunde hålla mig för garv. I media skulle vi låsas in bakom lås och bom samtidigt som han kysste våra arslen ...

När jag väl hade etablerat mig i fotbollsvärlden, började dock de riktiga problemen. Dessa var inte enbart fotbollsrelaterade, men jag skulle ljuga om jag sa att jag inte förändrades negativt som person. Utan att dra alla historier greps jag gång på gång. Misshandel, Grovt olaga hot, Ofredande, Grov stöld, Skadegörelse var återkommande rubriceringar. Varje vecka i 1,5 års tid fick jag brev från polis och åklagare. Det gick så långt att polisen satte in särskilda spaningsresurser och stoppade mig när jag var ute med mina föräldrar. Efter ett tag kände jag att det började tära på mig. Det var inte lika kul när man kände polisen flåsa i nacken hela tiden. Självklart hade jag under tidens gång också fått en del fiender. Jag kunde dock inte lämna fotbollslivet bakom mig, suget gjorde det omöjligt trots olika försök.

För några år sedan blev jag uppringd av polisen. Jag får under samtalet klart för mig att jag ska komma in till stationen dagen efter klockan 12 för att förhöras kring en urspårad fest. Om jag inte är där då kommer jag att hämtas in av en polispatrull. Kvart över 12 nästa dag kommer jag in på stationen. Jag vill inte att polisen ska hämta mig hemma hos mina föräldrar som fått lida tillräckligt mycket för mina misstag så jag besparade dem den upplevelsen. Väl där förs jag in i ett förhörssrum av två poliser och en förhørsledare. Jag anhålls och får senare under förhör uppläst för mig att jag är misstänkt för Misshandel, Grovt olaga hot, Ofredande och Försök till utpressning. Vissa omständigheter kring misstankarna som riktas mot mig gör att jag blir tvungen att bryta all kontakt med firman, något annat är omöjligt. När jag släpps fimpar jag därför mitt telefonnummer och raderar alla kontakter jag inte kan lita på ur min kontaktbok. Där och då lämnar jag livet inom fotbollen för gott.

Länge var jag tvungen att gå runt med skyddsväst under kläderna för att personer var ute efter att skada mig. Senare friades jag från alla misstankarna i tingsrätt samt hovrätt.

Tyvärr fick mitt uppförande andra konsekvenser också. Jag dömdes i olika omgångar och fick en två års villkorlig dom, som gjorde att jag var tvungen att ta mig själv i kragen även när det gällde andra problem. Jag valde i början av den onda spiralen bort kompisar jag borde behållit och behöll dom som var skit. Av de sistnämnda sitter dom flesta på kåken eller sysslar med droger och kommer antagligen göra så tills drogerna tar deras liv. Jag kunde också under den här perioden i mitt liv bli förbannad på vissa av mina bästa kompisar för att de inte ställde upp och slogs för mig. Det gick så långt att jag sa upp vänskapen med en av dem efter att vi umgåtts varje dag i fyra års tid. Efter två år träffades vi igen och började ha kul, det var glömt det som hade hänt sa han. Ett par månader senare avled han efter en olyckshändelse utan att jag förklarat för honom hur ledsen jag var för det jag hade gjort tidigare. Detta är den hårdaste konsekvensen jag fick till följd av hur jag blev som person i samband med fotbollsperioden i mitt liv. Jag saknar honom dag och natt.

Den villkorliga perioden tog slut i somras och jag har i dag helt bytt sida. Jag är nu 21 år och har en egen lägenhet tillsammans med min flickvän, heltidsjobb och drömmer om att arbeta som polis i framtiden. Jag vill hjälpa ungdomar som hamnat snett och få in dem på den rätta banan, det är aldrig för sent att ändra på sig.

I dag ett par år efter jag har lagt den här karriären på hyllan känner jag fortfarande längtan tillbaka till kaoset, slagsmålen. Varje morgon när jag vaknar och varje kväll när jag ska somna. Samtidigt påminner konsekvenserna mig dagligen!

Johans redogörelse

Johans redogörelse är mer reflekterande och lyder med hans egna ord som följer:

Vad var huvudanledningarna för mig att börja livet som huligan?

Ett första skäl var stoltheten i att själv få representera klubben och dess kultur i en fysisk kamp. Att få gå till en nästa nivå i känslan för och identifieringen med klubben, med den gemenskap som fanns i hela supporterkulturen som helhet och inom firman i synnerhet. Att inte bara vara heja på spelarna utan också repre-

senterade dem. Jag ville få känslan av att vara utövare själv, precis som en spelare.

Ett andra skäl var en konflikt med den egna klubbens säkerhetsorganisation. Konflikten startade med ett engagemang i en tifo-grupp där en del av våra tankar stred mot det som var förbundets och klubbens regelverk. Konflikten rörde en liten del av en helhet med mycket av positiva aktiviteter och hängivet följande av matcherna. Jag upplevde att fokus från säkerhetsorganisationen endast låg i de delar av engagemanget som krockade med reglerna och att hanteringen av problemet skedde på ett provokativt och ofta våldsamt sätt med metoder där kommunikationen var dålig.

Konflikten resulterade i att spärrar i tillvägagångssätten för att visa missnöjet förändrades. Jag upplevde att bäst effekt mot de hårda tagen från säkerhetsorganisationen var att själv tillgripa hårda metoder. När känslan blev att vi inte bemöttes seriöst i kommunikationen, och att vad vi ansåg vara små saker hanterades likt gigantiska världsproblem växte frustrationen och vi övergick till att svara med fysiska metoder. Genom att svara med våld blev det svårare för säkerhetsorganisationen att göra avvägning i sina metoder, och ofta fick de ta steget tillbaka. De förändrade spärrarna inom mig ledde till att klivet in i firmaverksamheten blev enkelt, det kändes mer naturligt. Kunde man ta ett batongslag i huvudet kunde man ta och ge lite smällar i ett box (överenskomna slagsmål mellan främst firmor).

Hur tänker man när man agerar i gruppen? Vilka är "fienderna"? Hur känner man sig innan, under och efter en uppgörelse? Agerandet i gruppen är beroende av vilken roll man har. Det finns ledare, det finns de som har bäst rykte från boxen, det finns de som bara är med ibland. Vissa har större friheter än andra men lojaliteten är viktig. Precis som den är i mycket annat där man infinner sig i ett "lag" eller grupp som har ett mål.

Den främsta fienden var firmorna som tillhörde de rivaliserande klubbarna, främst de inom samma stad. Begreppet fiende kan dock vara missvisande då det ibland även kunde ske umgänge mellan grabbar från olika firmor och en sorts ömsesidig respekt. Det fanns en sorts spelregler i boxen, även om det i perioder också var hård rivalitet med vedergällningar fram och tillbaka.

För samtliga ligor (firmor) är polisen en fiende i den bemärkelse att det är den aktör som har till uppgift att förstöra ligornas planer. Samtidigt blir polisen ibland också den extra triggern på så vis att det ger en speciell dimension när ett box har genomförts. Oavsett

resultat mot motståndaren så har då spelet mot polisen vunnits. I vissa fall blir polisen en fysisk motpart och då kan även det vara en extra morot genom att utförda utfall mot polis ofta ses som extra tunga bedrifter. När det gäller polisen så kändes det ibland som att även om de var ute efter att stoppa firmans planer fanns det också en sorts vilja att något skulle kunna hända. Ibland kanske till och med en liten tillfredsställelse att något hade hänt och att deras arbete mot olaglig supporterverksamhet därmed legitimerades och rättfärdigades. Det fanns också stunder då jag upplevde poliser återge situationer med supporterbråk som om de funnit tillfredsställelse i det. Det var en åsikt som var vanligt förekommande i de mera våldsamma supporterleden och som bidrog till att man inte tog polisens arbete riktigt på allvar.

Innan en uppgörelse fanns en blandning av spänning, adrenalin och kaxighet, i vissa delar även oro eller rädsla. Känslorna varierade beroende på motstånd. I vissa lägen var det rätt säkert att det skulle bli vinst varför det då fanns en större kaxighet. I andra lägen var det ganska uppenbart att det skulle bli förlust och därmed mer oro. Under en uppgörelse tog adrenalinets överhanden, omvärlden försvann nästan helt. Under adrenalinets flöde fanns den instinktiva drivkraften att vilja vinna och undvika att bli skadad.

Efter en uppgörelse fanns alla former av känsloliv, från enorm glädje till riktigt missnöje. Kroppen skakade ofta av utmattning, en skakning som många gånger gav en känsla av tillfredsställelse. En annan reaktion var en kombination av eufori och misär, och det var när uppgörelsen brutits upp av polis. Hade boxet hunnit pågå fanns tillfredsställelse över det men om det inte hade gjort det fanns missnöjet. Det ska i ärlighetens namn sägas att bland en del personer fanns i vissa fall en del lättnad över att fajten inte blev av. Ofta fanns också en stolthet över att ha gjort det som så många andra pratar om och väntar på resultat från, diskuterar, analyserar, spyr skit över, fascinerar över osv.

Och vad var då min huvudanledning till att sluta?

Utvecklandet av firman pågick och konflikten med säkerhetsorganisationen spårade ur. Kulmen nåddes under en säsong med flera bråk på matcher och många avstängningar. Oavsett fel och rätt i metoder som valdes från säkerhetsorganisationen så blev till slut även uppfattningen i klubbens ledning att det saknades något från deras håll och att det hade gått för långt för att få igång en ny dialog. Organisationen byttes ut och själva grunden i tänkandet förändrades.

För mig uppstod då något av ett vakuum i engagemanget. Meningen med att testa gränser och delta i box hade inte samma innehåll längre. Samtidigt hade verkligheten kommit ikapp det mentala tillståndet och jag mådde inte bra över den utveckling som skett i mitt huvud i synen på metoder att påverka. Vissa saker var kanske berättigade men det hade utvecklats en instinkt i agerandet som skadade mig själv och andra. Det började allt mer kännas som att vägs ände hade nåtts. Kostnaderna hade på flera olika sätt blivit för stora. Framförallt handlade det kanske om de känslomässiga kostnaderna där det bland annat inte gick att vara ärlig inför sin omgivning.

Hur gick det till att sluta?

Det var ganska odramatiskt genom ett tydligt beslut inom mig att lägga av och att göra det klart för omgivningen. Det gjorde jag och det accepterades utan problem. Det som möjligen kom i kläm var den egna självkänslan!

Mina slutsatser

Dessa tre berättelser är naturligtvis inte tillräckligt statistiskt signifikanta för att kunna dra vetenskapliga slutsatser. Å andra sidan är de typiska exponenter för varför många går in i firmorna. Bilden av firmamedlemmar är som framgår också av Radmanns redogörelse (*kapitel 12 och bilaga 4 Det svenska Firmalandskapet*) inte monopolitisk. Vissa kommer från socialt välordnade förhållanden och vissa lyckas lämna firmorna och starta ett nytt och förhoppningsvis bättre liv. Andra fastnar i dessa negativa miljöer med åtföljande allt djupare brottsligt beteende. Det förefaller som att många glider in i verksamheten – från ett positivt supporterskap till ett destruktivt levnadssätt. Känslan att vara med verkar initialt ge positiva vibrationer. Att få vara medlem är för många en häftig upplevelse och tillhörigheten förefaller vara beroendeframkallande. Den lydnad och lojalitet som krävs upplevs, åtminstone till en början, som positiv. Många vittnar om att även då man slutat finns suget kvar. Suget att gå ut och ge andra på käften ”i klubbens namn”.

Jag tycker mig notera en viss flathet från såväl vissa klubbar som polisens sida. Klubbarna verkar på sina håll undvika att utmana firmorna. ”Husfriden” väger stundtals tyngre liksom olusten att gentemot firmorna stå upp för grundläggande värden. Polisen kan kritiseras för att i alltför liten omfattning och i tid tränga in i firma-

strukturerna i avsikt att splittra dem. För lite kartläggningsarbete har gjorts och för mycket fokus har riktats mot de personer som av firmorna betecknas som ”julgranar” eller ”nyttiga idioter”. Mer om detta finns i andra delar av detta betänkande.

Avslutningsvis bör, som jag har framhållit i tidigare avsnitt, mer satsas på vettiga insatser för att hjälpa individer att ta sig ur firmorna (s.k. exitlösningar).

17.10 Skidskyttets åskådarkultur och säkerhetsfrågor vid evenemang

Det finns hyllmeter skrivet i artikel- och bokform om huliganism i lagsporter och framförallt inom fotbollen. För mig med rötter i en individuell sport som skidskytte är det frestande att ställa frågan varför huliganismen i huvudsak lyser med sin frånvaro i denna typ av idrott. Det är något som för övrigt gäller flertalet sporter med individuellt utövande.

Om man söker efter vad som är skrivet om åskådarkultur eller huliganism i skidskyttevärlden är det svårt att hitta så många probleminriktade skildringar. Trots att publikskaran många gånger är över 20 000 åskådare vid skidskytteevenemang är det sällan bråk eller dålig stämning på läktarna eller i skogen runt skidspåren. Vilket är fascinerande, i synnerhet som det dricks en hel del öl och glühwein i samband med skidskyttetävlingar. På sin höjd skildrar lokalmedia mindre avgränsade slagsmål vid dessa tillställningar, och då inte i större omfattning än vad som rapporteras från andra publik-tillställningar med alkoholinslag. Vad är det då som karakteriserar kulturen bland skidskytteevenemangens besökare och åskådare?

Vilka är de vanligaste beteendena vi hittar på idrottsläktaren?

Forskning på gruppprocesser har visat att det blir missvisande att bara titta på individuella faktorer för att förstå fenomen som uppstår när större grupper människor samlas. Många socialpsykologiska teorier bekräftas om och om igen på så vis att människor tenderar att reagera och agera olika beroende på den sociala kontext de placeras i. En idrottspublik är en av de mest vanligt förekommande grupperna i samhället, och gruppmedlemmarna delar ett

intresse och gemensamma värderingar angående en idrott, ett lag eller individuella idrottsutövare.

Den största delen av forskningen kring våld bland idrotts-åskådare har genomförts inom fotbollen, där termen huliganer ofta används för att beskriva de åskådare som betar sig allra sämst på och utanför läktarna. De positiva elementen, såsom sång, hejarsång, tjoande och glada tillrop, återfinns på ett ytterst tydligt sätt även inom skidskyttet, medan de mer negativa delarna, såsom slagord, hot och våld inte alls finns på samma sätt. Nästan inte alls om man ska vara helt ärlig. Det tillhör definitivt inte sportens kutym att jubla när konkurrenterna till de egna favoriterna missar tavlan. Och misslyckas en svensk favorit hejar supportrarna gärna på en norrman, tysk eller någon med annan nationalitet man fattat tycke för.

Aggression i grupp kontra engagerade åskådare – vad är det som gör att skidskyttets åskådare inte börjar slåss med varandra?

För att reda ut varför skidskyttepubliken sällan slåss med varandra kan det till att börja med vara intressant att se till de teorier som förklarar varför fotbollshuliganerna utövar våld på och utanför läktarna.

Trots att vissa forskare försökt framhäva att imitation är en viktig förklaring till varför våld i grupp uppstår, så har den tanken sina begränsningar; (a) det räcker oftast inte bara med att titta på, man behöver också ”prova” beteendet i praktiken; (b) personen behöver ha upplevt att beteendet lett till framgång och att det kunnat knytas till personliga grundvärderingar; (c) blir beteendet berömt eller bestraffat?; (d) slutligen är det också viktigt att ens ”signifikanta andra”, som nära familj och vänner kallas på psykologspråk, också står bakom och helst utövar beteendet.

Inom fotbollen sammanfaller vanligen alla dessa faktorer, medan man inom skidskyttet sällan uppfyller exempelvis kriteriet (b). Inom fotbollen har forskning visat att en stark socialpsykologisk faktor som gör att unga män är våldsamma i grupp beror på att många av de unga männen har som gemensam bakgrundsfaktor att de – många gånger men inte alltid – tillhör skikt i samhället med gemensamma problem. Våldet och aggressionen på och utanför läktarna blir således en slags revansch mot de upplevda orättvisorna i samhället, vilket i det fallet är en stark gemensam grundvärdering.

På skidskytteläktarna hittar vi både andra besökarkonstellationer och en annan åldersstruktur i åskådarmedlen, med exempelvis en större spridning bland samhällsskikten. Medelåldern på ett skidskytteevenemang är oftast långt högre än på exempelvis en fotbollsmatch.

Är det någon skillnad avseende kön?

Ålder verkar ha en betydelse för hur mycket våld som utövas i närheten av ett idrottsevenemang, men hur är det med eventuella könsskillnader? I en mängd studier har rapporterats att män och pojkar utövar mer fysiskt våld än kvinnor och flickor. Detta har förklarats med hormonskillnader, en evolutionär tanke om att män slåss för makt och status, socialiseringsprocessen bland unga män etc. I studier avseende kön har man sett tydliga skillnader i beteende, där exempelvis kvinnor i mycket större utsträckning lyfter moraliska frågor och uttrycker en god etik i och kring idrottsituationen. Män har en mycket tydligare tendens att utöva fysiskt våld, såväl i tävlingsituationer som på läktarna. Detta gäller även vid musikkonserter, där artister som har merparten män i publiken oftare får dras med fysiskt våld i samband med sina konserter.

Ett intressant forskningsfynd är däremot att kvinnor, precis i lika stor utsträckning som män, deltar i verbala attacker och uttalanden mot idrottsutövare från andra länder, lag eller klubbar. Kulturen som råder på skidskytteläktarna karakteriseras av en balans mellan kvinnor och män, och kanske genomsyrar det faktum att män och kvinnor tävlar med samma förutsättningar ekonomiskt på skjutvallen och i skidspåret också läktarkulturen. Kvinnor och män känner sig välkomna och uppskattade redan från start.

Social identitetsteori

Under 2000-talets första år har ett par mycket genomgripande studier genomförts avseende våld bland idrottsåskådare, och då med fokus på främst en teoretisk inriktning; social identitetsteori (se bl.a. Stott, 2001). Ett intressant fynd ur vinkeln *social identitet* är att upprätthållandet av våldsamma intergruppsprocesser oftast beror på att den egna gruppens medlemmar gör allt för att skydda den egna gruppens kulturella kännetecken, snarare än att man vill åsamka andra grupper skada. Det vill säga våldsbeteenden som

hemmalagets supportrar ägnar sig åt är viktiga som interna kulturbärare snarare än att de syftar till att förstöra tillvaron för andra människor. På skidskytteläktaren är de sociala identitetselementen snarare uppbyggda av en glädje och gemenskap i att bemästra såväl mjölksyra som darrande nerver på skjutvallen.

Lägg till det att publiken innan tävlingarna ägnar sig åt sjungande familjeaktiviteter som närmast kan liknas vid "Allsång på Skansen", och man efter tävlingarna ofta anammar Tyrolen-inspirerad After-Ski. Ja, där har vi kulturbärande element som i mångt och mycket hämmar en aggressiv åskådarkultur. Den slogan som genomsyrade världsmästerskapet i Ruhpolding vintern 2012 var budskapet *We Are One Family*, vilket tydligt slog an tonen för hur besökare från olika länder och samhällsklasser skulle bete sig mot varandra på och utanför skidskyttestadion.

Erfarenheter och iakttagelser i samband med världscupen i skidskytte i Östersund 2012

Inför en världscuptävling i skidskytte har arrangören (Svenska Skidskytteförbundet) möten med polis och räddningstjänst för att diskutera aktuella frågor, bl.a. eventuell utrymning. Det är även möten med TV-produktionen i god tid före tävlingarna.

Ordningsvakter erfordras endast vid serveringsställen. Runt evenemanget finns välkomstvärdar och ett stort antal publikvärdar med uppgift att ge så god service som möjligt till publiken. Det finns endast en handfull poliser vid evenemanget med allmänna uppgifter (bl.a. kan det förutsättas att de har en lugnande inverkan på publiken).

Vid världsmästerskapen 2008 i Östersund var det ett hundratal poliser, vilket ifrågasätts av arrangören, då det inte fanns någon hotbild.

Ett antal pensionerade poliser fungerar som funktionärer med uppgift att studera ordningsläget. Nattetid bevakas skidstadion av Securitas och frivilliga med hundar.

Det är ytterst sällan något bråk inne på skidstadion, men det kan förekomma något fylleslagsmål. Det hörs sällan eller aldrig något grovt språkbruk och i regel stöds även andra länders åkare av publiken genom jubel och glada tillrop då de träffar tavlan.

Det är på gång att bildas en supporterförening för landslaget (Sweden Biathlon Family), vilket välkomnas av förbundet och åkarna.

En del åkare (bl.a. Björn Ferry) har ett antal supportrar som följer dem på tävlingarna. I övrigt är det inga organiserade supporteraktiviteter.

Det finns olika kringaktiviteter i samband med tävlingarna, såsom sång och musik, tävlingar och intervjuer med t.ex. tränare och åkare. Det finns också ett barnområde enligt "IKEA-modellen", där barn kan lämnas när det blir för kallt eller långsamt på läktaren. På flera ställen finns goda möjligheter till mat och dryck.

Mina slutsatser

Jag tror att det kan finnas skäl för bekämpare av huliganism att på djupet studera varför individuella sporter som t.ex. skidskytte lyckas bättre på detta område och om det finns mekanismer att överföra från skjutvallen till fotbolls- och ishockeyarenorna. Att på ett strategiskt sätt segmentera "kund"- och målgrupper bland potentiella evenemangsbesökare så att man ökar spridningen avseende ålder, kön och samhällssegment i publiken skulle t.ex. vara ett sätt att enklare kunna påverka och kontrollera beteenden i åskådarliden.

Det finns också skäl att borra djupare i skillnader mellan aggression i grupp kontra engagerade åskådare samt de sociala identitets-element som skiljer sporter som skidskytte från fotboll och ishockey. För skidskytte är det – förenklat uttryckt – glädje och gemenskap och för de två lagsporterna kan det för vissa vara att skydda den egna gruppens kulturella kännetecken. Det är en viss skillnad mellan dessa begrepp.

17.11 Kvinnoperspektivet

Antalet "kvinnliga huliganer" är försvinnande litet. Det innebär inte att kvinnoperspektivet saknar intresse. Supporterkulturen är en manlig kultur och en ventil för människors frustration. I många avseenden kan det karaktäriseras som en "martyrkultur." Jag noterar att det kvinnliga perspektivet kommer in på olika sätt. En sådan är att huliganer ofta tröttnar på sitt tidigare liv genom att kvinnor, och därmed kärlek, kommer in i bilden. Här finns en klart reformerande kraft som det gäller att ta vara på.

Ett andra påverkansområde är att många kvinnor gillar idrott men inte den manliga supporterkulturen. I mina kontakter med kvinnojourer m.m. får jag ofta höra att kvinnor anser att det är för mycket alkohol i samband med idrottsarrangemang, att det är för mycket otrevliga/hemska ramsor på läktarna och att den s.k. polisbrutaliteten även drabbar kvinnor och barn. Det finns en tendens att bilda kvinnliga supporterföreningar då många kvinnor är less på den manliga supporterkulturen.

De individer som rör sig i fotbollskulturen är i de allra flesta fall män och killar i olika åldrar. Detta uppenbara faktum är, tillsammans med de kollektiva förväntningarna på mäns beteende, det vill säga våra samhälleliga normer för maskulinitet, en viktig del av problemanalysen. Utan dessa pusselbitar riskerar åtgärdsförslag att bli missriktade och i värsta fall verkningslösa.

Den grabbiga kulturen visar sig på olika sätt. Fotbollsklubbarna styrs av män, de mest berömda spelarna är män, och supporter-skaran består till en överväldigande majoritet av män. Kulturen är, precis som inom många andra mansdominerade områden i samhället, också manlig på så sätt att den styrs av så kallade manliga principer. Det vill säga att den premierar egenskaper som av tradition och kultur förknippas med manlighet och maskulinitet. Att vara lojal, stark och en god kamrat är positiva normer för maskulinitet. Men det finns också normer som är destruktiva, som aggressivitet, våldsamhet och ett förakt för svaghet. I en sådan extremt manlig arena som fotbollen blir det för många än viktigare att anamma dessa normer, positiva som negativa (även för kvinnliga supportrar), för att uppnå status och makt och att skapa tillhörighet i gruppen. Att vara "mycket man" blir synonymt med att vara "mycket supporter".

Fotbollen beskrivs ofta med krigsmetaforer som att spelarna är krigare som ska vinna en strid. Våld är en manlighetsnorm som inte är särskilt accepterad i samhället i övrigt. Men fotbollsläktarna brukar beskrivas som en fristad av dem som befinner sig där. Ofta används till och med begrepp som "manlighetens sista utpost".

I denna "fristad" gör utövande och acceptans för våld att du klättrar på manlighetsstegen. Våldet som är kopplat till fotbollen skapas i en kultur där ett eget regelsystem gäller. I fotbollskulturen gör människor saker, säger saker och ursäktar andras beteende på ett sätt som ofta inte händer någon annanstans i offentligheten. Som allra tydligast blir detta i firmakulturen. Det är ett fåtal individer som tillhör firmakulturen och som begår brott och åtgärderna mot

dessa ska inte drabba det stora kollektivet av ”goda supportrar”. Men om åtgärderna ska ha avsedd effekt krävs det att den kultur som firmakulturen uppstår i tar sitt ansvar.

I boken *Med uppenbar känsla för stil* av Stephan Mendel-Erik (2001) står följande att läsa om firmamedlemmar:

Det är inget snack om att de är intresserade av fotboll. De vill prata minst lika mycket om spelet som om slagsmålen eller sitt inflytande i klubben och deras analyser var inte sämre än de man fick av experterna i SVT:s Fotbollskväll. De nämnde inte ordet hat en enda gång under tiden vi pratade med varandra. Däremot sade de vid flera tillfällen att det var kärlek som drev dem. Kärlek till laget och till de andra i gruppen. Det fanns visserligen en sak som alla i firman verkligen hade gemensamt, men den togs aldrig upp. De var alla män.

Maskulinitet definieras ofta utifrån vad *det inte är*. Manlighetens motsats är det som förknippas med kvinnlighet och homosexualitet. Detta är en av anledningarna till att just sexistiska ramsor och användandet av ”kärring” och ”bög” som skällsord verkar vara det svåraste att städa bort från arenorna.

Den som vill ändra ett beteende hos någon eller några måste ta hänsyn till varför någon agerar som den gör. Vad har denna att vinna på att uppträda som denna gör? Och vad har han eller hon att förlora? Och vad är det som krävs för att ett beteende ska kunna förändras? Ett beteende som ger makt och status kan för individen upplevas som svårt att förändra. Rättviseargumentet, att alla ska känna sig välkomna på läktaren eller att ingen ska känna sig rädd eller hotad, räcker tyvärr inte alltid till för att en förändring ska bli möjlig och långsiktig. I dag går det att identifiera flera nackdelar med de strukturella förhållanden och de kollektiva förväntningar som finns på män och mansrollen. Detta oavsett vad vi tror att mänskligt beteende kommer sig av. Biologiska förklaringar håller inte och det skulle dessutom diskvalificera män och killar från en rad viktiga uppgifter i samhället om det var så att män biologiskt är mer aggressiva och mindre socialt begåvade än kvinnor. Därför måste vi se till den kulturella förklaringen. Att man inte föds som man utan att man blir det och att man blir det på det sätt som omgivningen efterfrågar.

I mansrollen ingår att vara modig, ta risker och att utmana sig själv och andra på olika sätt i kraftmätningar. Detta beteende har flera konsekvenser. Ett av de tydligaste uttrycken för att det finns nackdelar med att vara man är att män dör tidigare än kvinnor. Män blir i genomsnitt 79 år gamla och kvinnor blir 83 år. Ju mer jäm-

ställt ett samhälle är desto mindre är skillnaden i livslängd. Män har färre nära relationer, tar livet av sig mer än dubbelt så ofta som kvinnor, omkommer i olyckor, dricker mer alkohol och brukar mer narkotika än kvinnor, har fler livsstilsrelaterade sjukdomar, ja listan kan göras hur lång som helst på hur mäns sätt att leva påverkar deras hälsa.

Det allra största beviset för att mansrollen behöver förändras finns i brottsstatistiken. Det gäller både på ett nationellt plan och sett ur ett globalt perspektiv. I Sverige är 85 procent (Brå) av dem som misstänks för våldsbrott män. I ett globalt perspektiv beräknas siffran vara ännu högre. Män är också överrepresenterade som offer för våldsbrott. Kanske är det också här som den största förändringspotentialen finns? När våldet slår tillbaka på dig själv. När våldet blir ett problem och du måste försaka så mycket för att få tillhöra gruppen så att det inte längre är värt det. De som använder våld i ett sammanhang kan använda det i andra. Spärren mot att slå eller kränka andra när du blir provocerad har brutits ner och den måste aktivt byggas upp igen.

Låt mig avslutningsvis ta ett exempel från ishockeyns värld och vad det kvinnliga perspektivet där betyder.

Kvinnliga arenabesökare har en positiv påverkan på arenamiljön. Intresset för ishockey är mycket stort hos kvinnor. En nyligen genomförd undersökning visar att hela 37 procent av Sveriges kvinnor är intresserade eller mycket intresserade av ishockey. De kvinnliga arenabesökarna, som i dag är cirka 27 procent av totalen, blir allt viktigare för att klubbarna ska nå sina mål för såväl publiksiffror som arenaintäkter. Barnfamiljer ses som en av de växande segmenten med ökad efterfrågan för all typ av live sportunderhållning inom hela Europas arenaindustri.

Kvinnor har även en gynnsam påverkan på arenamiljön. Ökad andel kvinnor i arenan, med mixade klackar, bidrar automatiskt till en mer positiv stämning med mindre "hat-kultur" och skanderande av t.ex. könsord.

Klubbarna i Elitserien arbetar konstant med att utveckla och förbättra arenaprodukten så den upplevs attraktiv för alla potentiella målgrupper, däribland den kvinnliga målgruppen. Vissa klubbar uppvaktar kvinnodominerade arbetsplatser med riktade hockeyerbjudanden och många kör speciella "tjejkvällar". I Skellefteå har man många unga tjejer på ståplats då man aktivt jobbat med skolor och infört ett ståplatskort "Stå 79" till ungdomar som går i års-

kurserna 7–9. Där har man nu en ”fritidsgård” på ståplats med både tjejer och killar.

Ökad andel kvinnor i arenorna ger både mer intäkter och färre säkerhetsproblem. Svenska Hockeyligans stora satsning på systemutveckling beräknas ge elitserieklubbarna helt nya verktyg för att uppnå en högre andel kvinnor på arenorna. Till detta kommer de förhoppningar ishockeyn knyter till ett framtida system av personliga biljetter (*kapitel 20 Arenasäkerhet m.m.*).

Mina slutsatser

Enligt min mening är det viktigt att arbeta förebyggande, jämställdhetsfrämjande och våldsförebyggande med unga killar och tjejer. Forskning visar att våldsförebyggande arbete har bättre effekt om det också har en genusförändrande ansats.

Vi måste också våga se den koppling som finns mellan den negativa delen av fotbollskulturen som till exempel sexistiskt, rasistiskt och homofobiskt språkbruk och de våldsbrott och ordningsstörningar som begås av ett fåtal individer.

Som gammal polis vill jag också trycka på att polisens maskulina struktur har betydelse för hur samspelet mellan polis och supportrar fungerar. Att skrämmas och att visa kraft och styrka är en metod för att uppnå lydnad. Fel använt riskerar polisens agerande att stärka den aggressiva kärnan av högrisksupportrar och att göra det lättare för dem att nyrekrytera.

Det är spännande att se hur kvinnor börjar ta egna staplande steg in i supporterkulturen. I Hammarby diskuteras formerna för bildande av en kvinnlig supporterförening. I AIK och Hammarby har förekommit bussar för tjejer vid bortamatcher för att slippa sexistiska ramsor och andra ”rutiner” vid uppvärmning inför matcherna.

Kortsiktiga och tuffa lösningar riktade mot de mest våldsamma individerna måste kombineras med långsiktiga förebyggande insatser som syftar till att förändra supporterkulturen och därmed på sikt minska det idrottsrelaterade våldet. Detta är en fråga jag återkommer till i andra delar i betänkandet. Jag vill också här hänvisa till skrivningarna i *kapitel 12 Det svenska Firmalandskapet* kring den hegemoniska maskuliniteten och andra aspekter på det svenska firmalandskapet.

Det är till exempel glädjande att se de aktiviteter på området som görs av Svenska Hockeyligan. Den nyligen genomförda undersökningen som visar att inemot 40 procent av Sveriges kvinnor är intresserade av ishockey kan här tjänstgöra som en fyrbåk.

17.12 Supporter Liaison Officer (SLO)

Som jag tog upp i delbetänkande har man i Allsvenskan från och med fotbollssäsongen 2012 infört funktionen Supporter Liaison Officer (SLO) som ett instrument för att förbättra relationen mellan klubben och supportrarna. SLO-funktionen har funnits i cirka 20 år i Tyskland och den bedöms ha varit ett viktigt verktyg i de förbättrade relationerna mellan klubben och supportrarna.

Uttryckt i mer tekniska termer har UEFA infört ett nytt s.k. B-kriterium (se nedan) i sin klubblicens, som innebär att en särskild kontaktperson för supportrar (SLO) ska utses i de klubbar som ingår i UEFA-licensprocessen. Av Svenska Fotbollförbundets (SvFF) beskrivning av läget framgår följande:

Den sökande föreningen måste utse en person med särskilt ansvar för kontakten med föreningens supportrar. Kontaktpersonen måste regelbundet närvara vid möten med föreningens ledning och samarbeta med föreningens säkerhetsansvarige kring säkerhetsrelaterade frågor.

Ett B-kriterium innebär att kravet ännu inte är kopplat till licensen som berättigar till deltagande i UEFA:s klubb tävlingar. Det kan i stället föranleda annan påföljd om inte kriteriet uppfylls. Det är sannolikt att kriteriet kommer att uppgraderas av UEFA till ett A-kriterium om ett par år, när formerna för SLO-funktionen har satt sig. Om en sökande/klubb inte uppfyller ett A-kriterium beviljas inte den licens som berättigar till deltagande i aktuell serie, såvida inte särskilda skäl föreligger.

Hur en SLO-funktion utformas beror på klubbens storlek, publikantal vid hemma- och bortamatcher, kännedom om den specifika kulturen kring föreningens supportrar och erfarenheterna från egna matcharrangemang och supportrarnas uppträdande vid bortamatcher.

En SLO ska inte sammanblandas med den säkerhetsansvarige i klubben utan är en person med en kompletterande funktion. Säkerhetsansvarig kan och ska därför inte utses till SLO. En SLO för-

väntas dock samarbeta med den säkerhetsansvarige i säkerhetsrelaterade frågor.

En av SLO:s viktigaste uppgifter är att genom sin funktion verka för att föreningen utökar servicen till sina supportrar. Detta genom att finnas nära supportrarna i deras vardag och vid matcherna för att bevaka och följa upp att supportrarnas behov blir uppmärksammade och tillvaratas på ett bra sätt. Detta gynnar alla parter.

UEFA har i sin SLO-handbok utformat en beskrivning av vad som bör vara SLO:s basfunktioner i föreningen:

- En SLO fungerar som sambandsman eller en bro mellan supportrarna och klubben och har som uppgift att hjälpa och förbättra dialogen.
- SLO:s arbete är beroende av den information denne får från såväl klubb som supportrar och den trovärdighet man uppbär från båda parter.
- SLO informerar supportrarna om relevanta beslut av klubbens ledning och, i andra riktningen, synpunkter som förs fram av supportrarna framförs till klubbens ledning.
- SLO bygger relationer inte bara med olika supportergrupper utan efter eget initiativ även med polis och säkerhetspersonal och eventuellt andra aktörer.
- SLO samarbetar med SLO hos andra klubbar innan matcher för att bidra till att supportrarna uppträder i enlighet med de riktlinjer som gäller för god säkerhet.

Skulle man försöka formulera en slags vision av vad SLO-funktionen väntas innebära skulle en beskrivning kunna vara följande: Att utveckla klubbens arbete med supporterservice och supporterdialog där det övergripande målet är att bidra till ökad publiktillströmning. Parallellt är uppgiften att hjälpa till med att utveckla klubbens sociala engagemang i närsamhället.

Några fakta om SLO

Jag har gått ut med en enkät till klubbarna, via Föreningen Svensk Elitfotboll (SEF), för att få en uppfattning om hur klubbarna ser på den nya SLO-funktionen samt få lite fakta om hur rekryteringen av SLO har gått till m.m. Samtliga klubbar i Allsvenskan inrättade under 2012 en SLO-funktion. De tre nya klubbarna i Allsvenskan, IF Brommapojkarna (BP), Halmstads BK och Östers IF, är på väg att skaffa sig en sådan funktion inför säsongen 2013. I Superettan har Hammarby IF, GAIS och Örebro SK (de två sistnämnda klubbarna spelade i Allsvenskan säsongen 2012) också denna funktion.

Beroende på förhållandena i och runt klubben varierar ambitionsnivån på SLO-funktionen. Vissa klubbar har heltidsanställda SLO medan andra endast har en ideellt arbetande SLO vid vissa tillfällen. Däremellan finns alla varianter. Ett par klubbar har förutom "ordinarie" SLO en eller flera "assisterande" SLO på ideell basis, främst i samband med matcher.

Samtliga SLO är män, förutom en kvinna i Djurgårdens IF.

Merparten av SLO har rekryterats från de egna supporterleden, ibland via intern annons och ibland via "handplockning". En SLO är externrekryterad utanför fotbollens sfär.

SLO är ofta inplacerad i evenemangs-/marknadsorganisationen. Det är viktigt att SLO är fristående från säkerhetsfunktionen, men ska naturligtvis samarbeta med denna.

Samtliga SLO har genomgått en tvådagars utbildning i SvFF:s regi och det kommer att bli fortlöpande utbildningstillfällen.

Ett nätverk håller på att byggas upp mellan klubbarnas SLO och inför varje match sluts en överenskommelse mellan SLO hur de ska arbeta. Överenskommelsen läggs in i ett gemensamt informationssystem. Efter matchen ska varje SLO lämna en rapport, vilken också läggs in i det gemensamma systemet, så att alla ska kunna ta del av varandras erfarenheter.

Fyra SLO:s beskrivning av sin roll

Jag har också bett fyra klubbars SLO (samtliga av dem är anställda av klubben) att svara på ett antal frågor och här följer en sammanfattande redovisning av det digra underlag jag fick in. Svaren

varierar naturligtvis, men jag tror att nedanstående punkter i stort gäller för samtliga SLO.

- SLO ska värna om klubbens grundvärden som publikfokus, service, stämning, trivsel, gemenskap och delaktighet.
- SLO ska bidra till att öka kunskapen bland supportrarna om klubbens uppbyggnad i synnerhet och föreningskunskap i allmänhet men även bidra till att öka kunskapen bland klubbens anställda, styrelsen och ideellt arbetande om supporterulturen, främst den organiserade.
- SLO ska arbeta för en positiv supporterkultur.
- SLO ska underlätta för tifogrupper.
- SLO ska vara en förbindelselänk mellan klubben och supportrarna. En viktig uppgift är den löpande kommunikationen med supportrarna, dels i samband med matcher men även vid andra tillfällen. Det kan ske vid möten, via hemsidor, SMS och per telefon men också vid personliga möten. Men SLO ska också i samband med matcher ha kontakt med andra besökare på arenan, inte minst bortasupportrarna.
- SLO ska hantera informationsflöde/kommunikation/dialog mellan klubben och supportrarna.
- SLO ska ta in och förmedla synpunkter från supportrarna till klubbledningen men även föra ut klubbens budskap till supportrarna. Det är viktigt att föra in supportrarnas röst och önskemål till beslutsfattarna och arbeta för att den breda "kundkretsens" önskemål, så långt möjligt, beaktas.
- SLO ska, genom sitt arbetssätt, bidra till ökad säkerhet kring arrangemanget.
- SLO ska samordna och bygga relationer med de olika supportergrupperna, andra klubbars SLO, SvFF och SEF, arenaägare, ligan, polisen, fältassistenter, media m.fl.

Vid sidan av "kärnverksamheten" (beskriven ovan) arbetar vissa SLO med samhälls- och socialt relaterat arbete inom klubben och här följer några exempel på detta.

GAIS SLO har tagit över det samhällsansvar som andra inom klubben tidigare har hanterat. Det gäller bl.a. samarbetet med Social Resursförvaltning, samverkan med Göteborgs stad och de andra stora

idrottsklubbarna i Göteborg. *Ung och Trygg* och deras fältarbete kring ungdomar knutna till fotbollen är en annan samverkanspart som SLO är engagerad i.

I SLO arbete i Hammarby IF ingår att utveckla klubben till att bli en mer aktiv aktör i närsamhället. Syftet är att visa på socialt ansvarstagande utöver det som redan görs i och med ungdomsverksamheten, stärka klubbens betydelse lokalt, ge klubben mer positiv uppmärksamhet samt långsiktigt bidra till publikrekryteringen.

Malmö FF bedriver en omfattande social verksamhet och har en egen avdelning – MFF i samhället. SLO är en viktig länk i detta arbete.

Klubbarnas ungdoms- och sociala verksamhet beskrivs närmare i *kapitel 16 Förebyggande insatser*.

Mina slutsatser

Jag bedömer att SLO redan nu fyller en viktig funktion. Detta har jag fått bekräftat från såväl klubbar, som polisen och matchdelegaterna. Likväl anser jag att funktionen fortlöpande behöver utvecklas.

Jag har också träffat ett antal SLO vid mina besök på olika arenor runt om i landet och jag har frapperats av med vilken entusiasm de går in för sitt uppdrag och vilken kunskap de har om "sina" supportrar.

Jag har å andra sidan upplevt att några klubbar inte fullt ut nyttjar sina SLO, utan de tycks bara finnas till för att regelverket kräver det. Jag anser t.ex. att SLO bör vara med på förmöten med den information de har om supportrarna och kanske också på eftermöten. Det är vidare enligt min mening nödvändigt att dagens extremt sneda könsfördelning åtgärdas.

Från vissa samhällsföreträdare har uttryckts en farhåga för att SLO blir en tummelplats för före detta värstingar. Jag delar inte denna farhåga förutsatt att tillräcklig möda läggs ned i rekryteringsprocessen. Framgången för SLO är helt avhängig av vem som rekryteras och dennes kompetens att vara "balansspelare" samt naturligtvis graden av uppbackning från klubbstyrelsen.

I uppgiften ska ingå att bygga relationer till externa parter som polis, arenaägare, fältassistenter m.fl. samt att känna ansvar för gästande lags supportrar.

SEF bör göra löpande uppföljning efter varje säsong.

Impulser från andra europeiska länder bör löpande inhämtas av SEF/SvFF.

De ungdomar som riskerar att dras in i ett negativt beteende i samband med matcher eller som vidareutvecklar ett negativt beteende bär ofta på olika typer av social problematik. För att SLO ska kunna bedriva ett socialt orienterat arbete behövs en kunskapsbas. I många fall saknas denna kunskap hos SLO och jag anser därför att det föreligger ett utbildningsbehov inom detta område. De nationella fotbollsorganisationerna, gärna i samverkan med t.ex. Ungdomsstyrelsen, bör utveckla en högskolekurs om förslagsvis 7,5 högskolepoäng med SLO som målgrupp. En sådan utbildning skulle vara såväl en socialpolitisk som ungdomspolitisk satsning.

Maximen för en SLO ska vara: *Han/hon vet inte allting men han/hon vet allting bättre!*

SLO-funktionen saknas f.n. inom *ishockeyn*, men en diskussion kring möjligheterna att införa något liknande har kommit i gång inom bl.a. Svenska Hockeyligan. Jag anser att *ishockeyn* bör skaffa sig en liknande funktion, även om *ishockeyns* internationella organisationer inte agerat pådrivande på samma sätt som UEFA. Initialt bör funktionen inrättas för lagen i Elitserien.

18 Arrangemangsfrågor

Strategierna måste vara långsiktiga och kvalitetssäkrade samt inkludera ett barnperspektiv.

Huliganbekämpning får inte ta över hantering av vanliga supporterar.

Kringaktiviteter och bemötandefrågor är viktiga nycklar.

Modernare arenor kan locka en bredare publik och därmed skapa en vänligare atmosfär.

Bortasupportrar är gäster och ska normalt hanteras därefter.

Goda exempel på positivt bemötande från klubbarna redovisas.

Bemötandet är ojämnt och bristerna är större i de näst högsta divisionerna. Här finns vissa skräckexempel.

På flera områden förefaller fotbollen ha hunnit längre.

Klubbarnas förmåga att professionellt hantera serviceaspekter och samverka med andra aktörer blir allt viktigare.

System för spridande av erfarenhet och goda exempel bör skapas.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) bör komplettera nuvarande Säkerhetsguide för evenemang med utgåva speciellt för idrotten.

Tänkbara insatser redovisas mot olämpligt språkbruk.

Olämpligt beteende på planen måste stävjas bättre. Några förslag presenteras.

Systemet med reprisar på storbildsskärm bör stramas upp.

18.1 Allmänna utgångspunkter

Anordnande av tävlingar på högsta nivå har många dimensioner. Det handlar om att uppnå sportsliga framgångar men också att det skapar förebilder och blir en naturlig utlöpare av breddidrott. Tävlingarna har också alltmer kommit att bli en del i besöksnäringen i en närmast symbiotisk karaktär. Fördelarna med attraktiva arrangemang är att de skapar inkomster inte blott för idrotten utan också för turistnäringen i form av intäkter för näringsställen, hotell m.m. samt mervärden i form av varumärkesuppbyggnad, image, framtida besökslust etc.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) har i uppgift att stödja samhället och den enskilde i arbetet med att förhindra och hantera olyckor och kriser. MSB tog 2011 fram en reviderad *Säkerhetsguide för evenemang* för att arrangörer, myndigheter och andra intressenter ska få en vägledning i hur ett tryggt och säkert evenemang kan planeras. Guiden gäller speciellt musik-evenemang men kan i vissa stycken även användas för andra evenemang som idrottstillställningar.

Syftet med guiden är att skapa samsyn när det gäller säkerhetsbegreppen, öka möjligheterna för en tydlig kommunikation och leda till konstruktivt samarbete mellan alla inblandade aktörer. I arbetet deltog, förutom MSB, Arbetsmiljöverket, Boverket, Handisam, Konsumentverket, Livsmedelsverket, Trafikverket och Socialstyrelsen.

Även när säkerhetsfrågor står i fokus – som i detta betänkande – är vikten av att arrangemangen är attraktiva av utomordentlig betydelse. I detta kapitel vill jag peka på några faktorer som då är viktiga att bära med sig samt lämna några förslag som bör beaktas i det fortsatta arbetet. Mina utgångspunkter är följande:

- Skapa långsiktiga och uthålliga strategier för framtiden och se till att dessa kvalitetssäkras.
- Arbeta med att sammanställa goda exempel som ges spridning inom fotboll och ishockey, och vid behov naturligtvis också till andra sporter.
- Ska en god supporterkultur stimuleras är bemötandefrågorna den avgörande pusselbiten.
- Klubbarnas samspel med arenaägare och andra aktörer i lokalsamhället är nyckeln till framgång. Det gäller inte minst vikten

av kringaktiviteter och service inne på och utanför arenan. Det är den vanliga familjen som ska övertygas om att komma.

- Huliganbekämpningen får inte ta över frågan om hur den bedövande majoriteten av publiken hanteras.

18.2 Kringaktiviteter och service på arenan

Elitmatcher är numera underhållning på högsta nivå. Ska man då skapa en attraktivitet som drar till sig ny publik respektive publik som kommer åter krävs nya grepp. Härtill kommer att attraktiva arrangemang normalt isolerar bråkstakar och personer som är allmänt stökiga. De drunknar så att säga i det allmänna publikhavet. Nya och helst större åskådarmassor borgar för bättre ekonomi och en uppåtgående finansiell spiral.

Jag kan inledningsvis notera att nybyggnation och modernisering av arenor inom de två sporterna möjliggör nya tag. Dessa kan förhoppningsvis locka till sig fler kvinnor och barn, och kanske även äldre personer, då de erbjuder en bättre säkerhet, mer faciliteter (bättre och fräschare toaletter, fler kiosker och restauranger och i vissa fall lekavdelningar m.m.) och möjligheter till kringaktiviteter i det direkta närområdet. Detta bör rimligen leda till en mjukare och vänligare atmosfär och ett mer acceptabelt språkbruk på arenorna. Även framväxten av VIP-loger har inneburit en delvis ny publik.

I samband med *fotbollsmatcher* förekommer olika aktiviteter och här kommer några exempel utan inbördes rangordning. Företag och sponsorer marknadsför sina produkter och organisationer presenterar sin verksamhet i anslutning till arenan (t.ex. IFK Norrköping, Kalmar FF, Östers IF, Umeå FC), musik- och trubadurunderhållning vid entréer och inne på arenan (flera klubbar), souvenir-, lott- och match- och ölförsäljning runt arenan och inne på arenan (flertalet klubbar), förfester, olika typer av matcher (knattelag, tjejlag, klasslag, t.ex. Malmö FF, Östers IF), barnaktiviteter, såsom ansiktsmålning (Umeå FC), hoppborgar och spel (t.ex. Djurgårdens IF, Halmstads BK), projekt för att locka skolungdomar till matcher (IFK Norrköping), särskilda tjejakтивiteter (Örebro SK), familjeaktiviteter, matchvärdskap (sponsorer/partnerskap) vid varje match (IF Elfsborg), extrabussar (t.ex. Kalmar FF), bussar prydda med klubbens vimplar till arenan (IFK Norrköping) samt intervjuer

med kända profiler inne på planen (IFK Norrköping, Malmö FF). Listan skulle kunna göras lång.

Även andra och nya grepp har tagits. Djurgården Fotboll har till exempel öppnat ett Playgroundområde vid sin hittillsvarande hemmaarena (Stockholms Stadion) för aktiviteter för de yngre. Hoppbord, pingisbord med flera aktiviteter erbjuds. Området stänger i samband med inmarsch men återupptas under pausen. En aktivitet som sker vid varje helgmatch är ett dagis dit föräldrar kan lämna barn till professionella barnpassare. Det riktar sig till barn i åldrarna 1 till 15 år och öppnar en dryg timme före match. Responsen var fantastisk och initiativet mycket uppskattat. I snitt fanns 30 barn ”incheckade” per match. Djurgården räknar med att fortsätta med detta på Tele2 Arena.

Systemet med publikvärdar har byggts ut men mycket av insatserna vilar på ideell grund. Undantag finns dock. Örebro SK har till exempel valt att mera tydligt betala sina publikvärdar för att upprätthålla denna servicefunktion.

Supporterklubbarnas satsning och kvalitet på tifo har vuxit och även tilldragit sig uppskattning i den internationella idrottsvärlden. Utöver att glädja åskådarna är detta ett brytjärn för att fånga upp supportrar till positiva insatser snarare än destruktiva aktiviteter.

Många klubbar, t.ex. GIF Sundsvall, har utarbetat en ambitiös säkerhets- och evenemangsmanual för Norrporten Arena.

Aktiviteterna i samband med *ishockeymatcher* är i många stycken desamma som vid fotbollsmatcher och här kommer några exempel. Företag/sponsorer marknadsför sina produkter och organisationer presenterar sin verksamhet i entréhallen (t.ex. Brynäs IF, Färjestad BK, MODO), musik- och trubadurunderhållning (Brynäs IF, Luleå Hockey, Mora IK), AfterHockey med musik (Luleå Hockey), aktiviteter för barn, lotteri- och souvenirförsäljning (flera klubbar), tävlingar, bl.a. på isen med deltagare från publiken (MODO), knattematch i periodpaus (Mora IK), supporterhörna där tränarna intervjuas (Karlskrona HK), autografskrivning (Mora IK), upp-vaktningar och hyllningar av gamla spelare samt lokala idrottsmän/-kvinnor (t.ex. Brynäs IF, BIK Karlskoga). Många klubbar ordnar också specialbussar till arenan. Färjestad BK kan tjäna som exempel.

18.3 Mottagande av bortasupportrar

Att ta väl hand om bortalagets supportrar är ofta nyckeln till framgång för en matcharrangör. Alltför länge har denna grupp setts som en residualpost. Kontakterna mellan bortalag och hemmalag har ofta saknats under den officiella klubbnivån. Det har setts som normalt att vid besvärliga matcher bortalagets supportrar mötts av polis, eskorterats till arenan under överdriven bevakning för att efter matchen lotsas till hemvändande bussar eller tåg. Rutinerna har dessutom ofta skiftat mellan olika orter i landet. Detta har många gånger skapat stor frustration.

Glädjande nog är ändringar på gång såväl inom fotboll som inom ishockey. Dessa bygger såväl på forskning kring konflikt-reducerande principer som internationella erfarenheter.

Den första indikationen på antal bortasupportrar, kategori av bortasupportrar m.m. ges i *överenskommelse om match*. Gemensamt för mottagandet av bortasupportrar inom *fotbollen* är att det finns en egen ingång och "bortaläktare" dit supportrarna anvisas och vid entrén sker sedvanlig visitation, som genomförs av publikvärdar. Publikvärdarna ska vara välkomnande och serviceinriktade. Flera klubbar har framfört att det är viktigt att bortasupportrar behandlas på samma sätt som hemmasupportrarna – *de är våra gäster och ska behandlas därefter* – vad gäller tillgång till mat och dryck (undantag kan förekomma vad gäller ölservering), toaletter, prisbild på biljett-erna m.m. Det kan också förekomma rabatterade priser (t.ex. IFK Norrköping). Det är viktigt att skapa trygghet för bortasupportrarna och deras bussar och det görs genom inhägnade områden (t.ex. Malmö FF). Tydlig information och hög service är viktigt. Ordningsvakterna står i hörnen i stället för framför läktaren för att vid behov kunna rycka in (IF Elfsborg). Ett par klubbar (GAIS och Östers IF) tipsar om lämpliga "uppladdningspubar" för bortalaget. I Umeå (Umeå FC) hälsar evenemangs- och/eller säkerhetsansvarig välkommen på bortasektionen. SLO-funktionen är viktig i dialogen med supportrarna.

Ett antal spännande experiment till nya grepp pågår också. Helsingborgs IF ligger här långt framme. Genom ett gemensamt initiativ mellan klubben, polisen och kommunen erbjuds bortalaget möjlighet att samlas på avskilt område vid arenan (Olympia). Där kan man äta och dricka under sedvanliga krogvillkor och umgås före match. Utöver bemötandaspekten har man velat förhindra samlingar inom stadskärnan för drickande med åtföljande lämmel-

tåg till Olympia. Detta logistiska mönster har tidigare lett till oroligheter och direkta handgemäng på stan. Uppläggningsen bygger på insikten att många supportrar under alla förhållanden kommer att konsumera öl före match och det är då en fördel om detta sker under kontrollerade former.

Örebro SK har velat pröva ett motsvarande upplägg men fått nej från tillståndsbeviljande kommunalt organ. Andra klubbar, till exempel Malmö FF, överväger liknande lösningar.

I Superettan görs också insatser till bortalagens fromma. IF Brommapojkarna (BP) med rekordartade 4 000 ungdomar engagerade i klubben har svårt att få publik. Man har historiskt uppfattats som ”ett typiskt andralag utan fiender”. På sin hemmaarena Grimsta IP har man dock lyckats skapa en atmosfär där bortalag känner sig välkomna. Detsamma gäller Hammarby IF och Söderstadion.

Allt är dock inte idyll. Jag har fått mig till livs skräckhistorier då bortalagssupportrar inte kunnat handla med kort, kiosker som saknat föda, näst intill avsaknad av toalett etc. Sådant är naturligtvis oacceptabelt och direkt kontraproduktivt för bekämpande av våld. I flera fall saknas också tak över bortaläktaren.

Inom *ishockeyn* får man den första informationen om bortasupportrar genom *överenskommelse om match*. Vid organiserade resor tar hemmaklubben kontakt med reseledaren i god tid före ankomst till arenan för ömsesidigt informationsutbyte (antal supportrar, typ av supportrar, vart bussen ska köra etc.). När bortasupportrarna kommer fram till arenan körs bussarna fram till den egna bortaingången där supportrarna hälsas välkomna av publikvärdar som sedan genomför sedvanlig visitation (gäller främst vid högriskmatcher). Påtagligt berusade personer avvisas. Det kan även finnas ordningsvakter och polis/supporterpolis vid insläppen. Enstaka bortasupportrar går i regel in genom huvudentrén.

Ovanstående gäller i stort för alla klubbar.

På vissa arenor står bortasupportrarna inom sektionerat område för att undvika konfrontation med hemmasupportrarna, medan andra arenor är ”öppna”. Det finns dock möjlighet till sektionering vid högriskmatcher. Publikvärdar är behjälpliga inne på arenan.

Det förekommer också (bl.a. hos MODO), främst vid högriskmatch, att hemmalagets säkerhetsansvarige och supporteransvarige samt supporterpolis går på bortasupportrarnas buss strax före ankomst till arenan för att hälsa välkommen och lämna information

om vad som gäller vid arenan (praktisk information och ordningsregler).

I regel är utbudet av faciliteter detsamma för bortasupportrarna som för hemmasupportrarna.

18.4 Mina slutsatser

Kringaktiviteter och hantering av bortalagspublik är nyckelbegrepp när det gäller att åstadkomma en god läktarkultur. Huliganbekämpning bygger inte minst på en god hantering av de positiva supportrarna. Mina allmänna utgångspunkter för detta arbete har jag presenterat i inledningen till detta kapitel. Av de enkätsvar jag har fått in i frågan från berörda klubbar framgår att variationsrikedomen på dessa områden är betydande. Vissa klubbar gör utomordentliga insatser på detta område medan andra inte fått upp ögonen på samma sätt som föregångsklubbarna.

Nybyggnation och modernisering av arenorna inom de två sporterna möjliggör nya tag. Dessa kan förhoppningsvis locka till sig fler kvinnor och barn, och kanske även äldre personer, då de erbjuder en bättre säkerhet, mer faciliteter och möjligheter till kringaktiviteter. Detta bör rimligen leda till en mjukare och vänligare atmosfär och ett mer acceptabelt språkbruk på arenorna.

Jag anser att fotbollen och ishockeyn bör skapa ett system för spridande av erfarenhet och goda exempel.

Jag vill se mer av samverkan på området och aktörer som jobbar samman och inte suboptimerar. Det är viktigt att tillse att basala funktioner som toaletter, kiosker m.m. fungerar. Jag vill också se mer av ensartat beteende från polisen och bättre informationsutbyte kring goda exempel.

Bortasupportrar är gäster och utgångspunkten måste vara att de behandlas därefter. All koncentration får inte ligga på hemmapubliken. Maximen att det blir ingen bra match utan bortalag måste hela tiden finnas på näthinnan. Jag har i mitt arbete stött på vissa skräckexempel på hur bortalagets supportrar hanterats. På flera områden har fotbollen här att döma av enkätsvaren hunnit längre i positiv innovationskraft.

Jag har svårt att förstå varför det påfallande ofta saknas tak över bortaläktarna och att man tillämpar olika biljettpriiser för ungdomar från bortalag respektive hemmalag. Detta har lett till irritation vid vissa matcher.

För fotbollens del vore det intressant med flera aktiviteter före match och i paus inne på planen.

Relativt sett är bristerna som mest uppenbara vad gäller vissa matcher i Superettan och HockeyAllsvenskan.

Enligt min mening är det viktigt att bl.a. trycka på följande faktorer:

- Klubbarnas ägande av arenor är en nyckelfråga
- Professionell kapacitet inom klubbarna krävs för att hantera servicefrågor
- Beläggning av arenor och multiutnyttjande måste bli bättre
- Sponsoringar för beläggning av VIP m.m. måste till på vissa arenor
- Samverkan vad avser kringaktiviteter med andra sporter/ideella strukturer blir allt viktigare
- Ett tydligare barnperspektiv måste till
- Långsiktigheten i byggande av event är ofta en bristvara

MSB bör initiera ett arbete för att i samverkan med idrottsrörelsen komplettera nuvarande *Säkerhetsguide för evenemang* med en utgåva speciellt avsedd för idrotten. Detta arbete bör omgående komma igång och även inkludera dels frågan om ansvars- och befogenhetsgränser mellan berörda myndigheter, dels gentemot idrottsrörelse och klubbar/arrangörer. Det bör även framgå vilka aktörer som kan behöva rådfrågas vid ett nybygge/ombyggnation. Regelverket kring tillfälliga läktare bör också belysas. En del avsnitt i säkerhetsguiden bör kunna användas i "handboken" för idrottsarrangemang.

18.5 Olämpligt språkbruk

I delbetänkandet berörde jag avslutningsvis en fråga kring vilken det inte går att lagstifta och där påbud i olika former är svåra att utfärda. Jag syftar då på det språkbruk som alltför ofta förekommer på läktarna. Det är inte ovanligt att s.k. oförvitliga medborgare utbrister i könsord, grova svordomar och tillmälen av sexistisk eller rasistisk art. Glädjande nog finns åskådare som visar stort civilkurage genom att säga ifrån på skarpen. Men detta räcker enligt

mitt förmenande inte. Arrangörer och andra berörda måste ta ett större ansvar om man vill attrahera nya grupper av åskådare.

För att få svar på hur klubbarna agerar ställde jag vid min enkät till fotbolls- och ishockeyklubbarna i de två högsta ligorna följande fråga: *Hur arbetar ni mot det allt grövre språkbruket på läktarna?* Jag har också gjort egna iakttagelser när jag har besökt klubbar runt om i Sverige.

Inom *fotbollen* konstateras att det grövre språkbruket av många uppfattas som ett problem, men i många fall görs inga speciella insatser. Problemet upplevs som svårt att tackla. Det vanligaste är att frågan tas upp i dialoger med supporterföreningarna och ledare, spelare och föräldrar (IFK Norrköping). Uppmaning till att försöka överrösta hatramsorna med positiva ramsor (Örebro SK). Publikvärdar och ordningsvakter försöker informera direkt på läktarna. Rapport till säkerhetsansvarig, om gränserna har överskridits, för eventuell åtgärd (Falkenbergs FF). Det händer också att man går ut med information till publiken om olämpligt språkbruk (Kalmar FF). IFK Göteborg arbetar med att söka finna vägar till förbättringar via en genomtänkt läktarsegregering, en tankegång som också fått visst fotfäste i IFK Norrköping.

På Stockholms Stadion har Djurgårdens IF infört två lugnare läktarsektioner och hit hänvisas åskådare som inte trivs på andra sektioner beroende av exempelvis språkbruket. Sektionerna övervakas av två läktarvärdar som finns till hands för att vid överträdelser påtala detta för berörd person och hänvisa till annan läktarsektion. Detta innebär inte att det är fritt fram på andra sektioner att uppföra sig illa, även om toleransnivån är något högre. Umeå FC har redovisat följande: Vid rasistiska uttalanden tilldelas personen en varning för att avhysas om det upprepas. Vid användande av könsord påtalas det olämpliga i detta. Det kan leda till avlägsnande från arenan alternativt placering på sektionen för hemmasupportrar. Det förs en löpande dialog med personer som är kända för ett negativt språkbruk.

Situationen inom *ishockeyn* är ungefär densamma som inom fotbollen. Den vanligaste aktiviteten är dialog med supportrarna. Ett stort ansvar läggs på supporterföreningen och på publikvärdarna. Ett särskilt ansvar läggs på hejklacksledaren att denne har rätt språkbruk (Brynäs IF). Färjestad BK arbetar med kommunikation och klubben vill ha fokus på att det egna laget ska stödjas. Mora IK har redovisat följande: Tåta möten och en öppen dialog mellan klubben och supportrarna har minskat ovärdat språk mot bortalag

och domare. Klubben arbetar för att få sina supportrar att stötta och heja fram sitt lag som en sjätte spelare, inte skrika okvädingsord till bortalag eller domare. Detta samarbete fungerar bra och blir allt bättre. Karlskrona HK har ett liknande budskap.

Kontroll sker av banderoller och flaggor i samband med insläpp (BIK Karlskoga). HV 71 varnar personer med "felaktigt" språkbruk och om de inte lyssnar avlägsnas de från arenan. Detsamma gäller i MODO. Linköpings HC har en dialog med vederbörande och om denne "inte lyssnar" kan det leda till en arrangörsavstängning. Klubben arbetar också med frågan att skapa en läktare med "vårdat" språkbruk.

18.6 Olämpligt beteende på planen

Det kan möjligen förefalla något förmätet av en utredare men jag vill något beröra kraven på uppträdande från de som i någon mening uppträder på planen/rinken. Enligt min uppfattning talar vi här om spelare, tränare med flera som faktiskt är anställda av en arbetsgivare, nämligen klubben i fråga. Som lönearbetare har man då vissa förpliktelser mot sin arbetsgivare. Jag har svårt att acceptera olater som att tacka sin supporterklack efter en match där klacken i hög grad skämt ut sig. Eller att se tränare fälla exalterade omdömen kring domarinsatser under pågående match.

18.7 Repriser på storbildsskärm

Kopplat till beteendefrågor och arrangörsperspektiv ligger frågan om hur storbildsskärmar bör utnyttjas. Sådana är ju obligatoriska i de högsta serierna i fotboll och ishockey. Skärmarna är ett fantastiskt hjälpmedel. Reprismöjligheterna är oändliga och spännande sekvenser kan upplevas gång efter gång. I detta ligger också att kunna bli sin egen domare. Tveksamma domslut, som måste tas blixtnabbt, kan via storbildsskärm i lugn och ro analyseras i efterhand. Domarmisstag och spelarmissgrepp avslöjas obönhörligen. Detta är numera en given ingrediens då matcher sänds i TV-soffan hemma.

Ytligt sett kan då tyckas att publiken på plats bör få samma förmån. För kanske dyra pengar har man köpt biljett till matchen och varför ska man då få en sämre service än hemma? Problemet är att

ett frekvent visande av repris, om de avser möjliga misstag från domarnas sida, lätt kan utvecklas till en ren uppvigling av publiken. I Tyskland visas endast hemmalagets mål (ibland många gånger) på storbildsskärm men aldrig bortalagets och inte heller visas repris på tveksamma domslut. Jag stödjer mig i denna sak på Olaus Petris gamla domarregel från 1500-talet *Ingen må vara domare i egen sak!*

Inom *fotbollen* gäller följande regler för repris på storbildsskärm: Samtliga repris på mål får visas i den omfattning som det ges möjlighet till i produktionen. Övriga matchavgörande situationer eller spelfrekvenser ska repriseras en gång i direkt anslutning till händelsen och inte repeteras. Inga kommentarer får göras till händelsen av speakern. Bråk och andra ordningsstörningar som sker på läktaren eller annat som kan upplevas som integritetskränkande för enskild person eller stötande för övrig publik ska inte visas. Rasistiska symboler och politiska budskap i form av banderoller, flaggor m.m. ska inte visas. Andra oförutsedda händelser som kan inträffa på arenan eller spelplanen, t.ex. person som gör sig skyldig till olaga intrång på spelplanen, så kallad streaking, och annat som har en negativ påverkan på evenemanget ska inte visas.

Inom *ishockeyn* gäller följande regler för repris på mediakuberna: Vid högriskmatcher får tre repris visas, dock med förbehåll om ordningsläget så kräver. Vid matcher som är klassade som särskilda högriskmatcher får endast en repris visas och det får inte visas några klackbilder. Vid övriga matcher är det "fritt fram".

18.8 Mina slutsatser

Inledningsvis vill jag beröra en av mina käpphästar. Jag anser det vara speciellt stötande när föräldrar skämmer ut sig vid t.ex. en pojk- eller flickmatch. När föräldrar straffar sina barn för, enligt deras mening, mindre lyckade insatser eller ger sig på domarna är måttet enligt min mening rågat. Det är här de kommande problemen på läktarna startar.

En begynnande framväxt av kvinnliga supporter nätverk (*kapitel 17 Den positiva supporter kulturen*) kan vara ett hoppfullt tecken. Min bild är att bland de kvinnliga supportrarna finns ett utbrett missnöje mot såväl vissa så kallade hejarramsor som mot t.ex. sexistiska uttrycksformer.

I fotbollens hemland England kan upprepat olämpligt språkbruk föranleda en kortare arrangörsavstängning. I *kapitel 8 Vissa legala*

frågor argumenterar jag för ett mera proaktivt och målinriktat nyttjande av detta vapen. Kan detta vara en idé värd att pröva på klubbnivå?

Jag måste med viss sorgsenhet konstatera att klubbarnas åtgärder oftast avser supportrarna på kortsidorna och mindre vad som sker på de "vanliga" läktarna. På denna punkt kan det vara dags för ett omtag med nya idéer.

En av matchdelegatens (MD) uppgifter är att betygsätta graden av Fair Play på en skala från 1 till 7. Jag menar att här ingår att följa graden av uppviglingstendenser på spelarbänken och på planen, bl.a. i form av olämpligt språkbruk.

Jag vill på denna punkt citera från ett ironiskt kåseri skrivet av Johan Esk i Dagens Nyheter:

Horror som ska våldtas och snutar som ska skjutas och med tanke på hur manligt homosexuell miljön är ropas på sensationellt många fittor och bögar. Eller att en missad straff per automatik får en grupp människor att resa sig och vråla ut sin längtan att idka anala samlag med den aktuella domaren.

Jag gläds också åt de goda exempel jag ser på privata initiativ. Ett sådant exempel är reaktionen från djurgårdsspelaren Fredrik Bremberg när hans fru utsattes för verbala påhopp när hon tillrättavisade en supporter som skrek könsord till spelarna på isen under Djurgårdens match mot Malmö på Hovet i december 2012. Med sig hade hon parets dotter. På eget initiativ har han försökt få sådana supportrar avstängda.

Ett annat exempel kan tas från den internationella scenen. Kevin-Prince Boateng i Milan vägrade liksom hans lagkamrater att spela vidare i en fotbollsmatch efter att han förolämpats rasistiskt i en match mot Pro Patria. Flera fotbollsprofiler över hela världen har ställt sig bakom stjärnan och kräver att de styrande inom fotbollen agerar.

Sammanfattningsvis vill jag, kanske något mera stridslystet än i delbetänkandet, hävda att kampen mot olämpligt språkbruk inte får ses som förlorad. För mig är detta en fråga om Fair Play. Varför införs inte ett pris för bästa publik i de högsta divisionerna? Med en prissumma som överförs från inkomna böter.

Min vädjan från delbetänkandet i denna fråga var *Tänk på hur ni uppför er!* Den kan kanske bytas till den klassiska avslutningen av kung Karl IX:s olika brev till sina fogdar när han meddelat uppfattning i någon fråga *Det rätten och packen i Eder efter!*

Jag vill inte höra ramsor om att mörda motståndarlagets barn och jag vill inte se fler hängda dockor. Jag är helt enkelt allergisk mot hatramsor som alternativ till hejaramsor.

Jag vill definitivt inte heller höra några rasistiska tillmälen. Sådana borde leda till längre arrangörsavstängning.

Det faller ett ansvar såväl på ledare som på spelarna på planen att städe ha för ögonen spelets idé. Olämpligt beteende som till exempel uppenbar maskning, huvudtacklingar i ishockey och stämplingar med dobbarna i fotboll är faktorer som hetsar fram det sämsta hos publiken. Jag efterlyser en stundtals stramare attityd från vissa klubbledningar.

Vad avser olämpligt beteende på plan bör enligt min mening klubbarna vidta två typer av åtgärder:

- Införa i spelarkontrakt och motsvarande avtal klausuler om löneavdrag vid olämpligt beteende. Man representerar en arbetsgivare och med det följer ett personligt ansvar. Och löneavdrag biter som bekant.
- De centrala aktörerna för respektive SF bör ta fram en PM kring vilka krav och förväntningar man har på beteende på plan/rink. Ska man leva upp till en viss kravprofil måste denna specificeras.

Jag anser avslutningsvis att mycket talar för en mer restriktiv inställning till att visa repriserna på storbildsskärm. Enligt min mening räcker det med att en gång reprisera gjorda mål och avstå från att gräva ner sig i tveksamma domslut.

19 Bruket av alkohol och andra droger

Utredningen har inte till uppgift att ändra den nationella alkoholpolitiken.

En ansvarsfull alkoholservering måste vara utgångspunkten.

Alkoholservering bör endast förekomma i samband med offentlig tillställning kopplad till elitidrott.

Vid servering ska som minimivillkor tillämpas de regler som gäller vid servering på krog.

Servering i anslutning till arena är ett bättre alternativ än drickande och marscher på stan.

Vid högriskmatcher bör starköl ersättas av folköl.

Drycker bör inte få tas ut på läktarna.

Polisiärt tillslag mot bl.a. narkotika vid samlingsplatser rekommenderas.

Fotbollen bör likt ishockeyn fastställa en central alkohol- och drogpolicy.

Statens folkhälsoinstitut bör få i uppdrag att löpande insamla och sammanställa statistik.

19.1 Regelverket kring alkohol

19.1.1 Gällande policy

En grundläggande princip i svensk alkohollagstiftning är att alkoholen ska utgöra ett komplement till den lagade maten. Därför finns det i *alkohollagen* bestämmelser om att alkoholdrycker inte får serveras utan att det också serveras lagad eller på annat sätt tillredd mat.

Den 1 januari 2011 trädde en delvis ny alkohollag i kraft. Fler-talet av bestämmelserna har förts över från den gamla lagen men fått en något modernare språkdräkt. I dessa delar gäller alltså de tidigare förarbetena. I propositionen till den tidigare alkohollagen (prop. 1994/95:89, sidan 63) framhålls.

Det bör dock tydliggöras att det självfallet inte kan komma ifråga att tillåta alkoholserving till idrottspublik på läktare, utan att det skall vara fråga om restaurang i avgränsad del av idrottsanläggningen. Samma krav på restaurangköke, utbud av mat, lokalens beskaffenhet, sökandenas lämplighet, m.m., skall gälla för restauranger i idrotts- och nöjesanläggningar som för övriga restauranger. Tillståndsmyndigheten får vid tillståndsprövningen ta i beaktande de särskilda omständigheter som föreligger i det enskilda fallet och vid behov förena tillståndet med föreskrifter om hur serveringen skall bedrivas. Förslagsvis kan kommunen ange riktlinjer för tillståndsgivning i idrotts- och nöjesanläggningar i sitt alkoholpolitiska program. Vid tillståndsprövningen och i tillsynsverksamheten bör kommunen särskilt uppmärksamma alkoholservingen på idrottsplatser, så att denna inte inkräktar på en av samhällets grundläggande alkoholpolitiska värderingar, nämligen att idrott och alkohol inte hör ihop. Regeringen vill också betona att serveringen även i dessa fall måste ske under restaurangmässiga former och att tillstånd till alkoholserving på nöjes- och idrottsplatser kan förenas med lämpliga föreskrifter.

I detta sammanhang bör det också framhållas att det av propositionen till alkohollagen framgår att i de fall alkoholpolitiska hänsyn ställs mot företagsekonomiska eller näringspolitiska bör de alkoholpolitiska hänsynen ha företräde.

19.1.2 Olika aktörers roller i tillsynsarbetet

Serveringstillstånd meddelas av den kommun i vilken serveringsrörelsen ligger. Kommunen och polismyndigheten har ansvar för tillsyn av att de bestämmelser som gäller för servering av alkoholdrycker följs. Länsstyrelsen ska utöva tillsyn av kommunernas verksamhet. Myndigheten kan om så anses lämpligt även utöva tillsyn av enskilda näringsidkare. Länsstyrelsen ska även biträda kommunerna med råd i deras verksamhet. Kommunernas tillsynsverksamhet ska beskrivas i en tillsynsplan som ska tillsändas Länsstyrelsen. En tillsynsplan kan vara ettårig eller omfatta flera år.

Statens folkhälsoinstitut är högsta nationella tillsynsmyndighet. Institutet ska utforma råd och anvisningar för hur alkohollagen ska tillämpas. Statens folkhälsoinstitut leder och sammankallar ett nätverk med samtliga länsstyrelser i landet. Nätverket träffas cirka fyra gånger per år.

Polismyndigheten är i sammanhanget en mycket viktig aktör. Polisen har ett tillsynsansvar och i de flesta kommuner sker tillsynen tillsammans med företrädare för kommunen. Polisen är även obligatorisk remissinstans enligt alkohollagen, vilket innebär att kommunerna inte får meddela stadigvarande serveringstillstånd utan att först ha hämtat in yttrande från polisen. Av förarbeten till alkohollagen framgår att polismyndighetens yttrande alltid ska tillmätas stor betydelse.

Som regeringens företrädare i länen utgör Länsstyrelsen en länk mellan nationell, regional och lokal nivå. Länsstyrelsen ska verka för att de nationella mål som riksdag och regering beslutat om får genomslag i länet samtidigt som hänsyn tas till regionala och lokala förhållanden och förutsättningar. Länsstyrelserna har uppdraget att arbeta både med tillsyn av kommunernas tillsynsarbete och med främjande av kommunernas förebyggande arbete. Medel för både det förebyggande arbetet och förstärkt tillsynsarbete har fördelats årligen till Länsstyrelsen från Socialdepartementet via Statens folkhälsoinstitut. Tjänsterna för alkohol- och tobakstillsyn finansieras till övervägande del inom länsstyrelsernas ramanslag men det finns en stor variation över landet avseende hur mycket resurser respektive länsstyrelse avsätter för tillsynsarbetet. Detta påverkar naturligtvis i sin tur nivån på såväl stödet till det lokala tillsynsarbetet som det faktiska tillsynsarbetet. Länsstyrelsen bedriver i respektive län.

19.1.3 Kompetenshöjande insatser för att främja tillsynsarbetet

Kompetenshöjande insatser på området sker runt om i landet. Som ett exempel har jag valt aktiviteter i Stockholm.

STAD (Stockholms stad förebygger alkohol- och droger) är en verksamhet inom Centrum för Psykiatriforskning vid Stockholms läns landsting och Karolinska Institutet. STAD erbjuder utbildningen *Ansvarsfull alkoholservice* som är en tvådagars utbildning som riktar sig till serveringspersonal och som syftar till att ge

personalen större förståelse och kunskap om alkohollagstiftningen. Metoden består av tre delar, samverkan mellan myndigheter och restaurangbransch, utökad tillsyn samt utbildning av serveringspersonal. Utbildningen för serveringspersonal omfattar följande delmoment:

- Alkoholens medicinska effekter
- Alkohollagen
- Hur arbetar kommun och polis
- Narkotika på restaurang
- Konflikthantering

Utbildningen avslutas med ett kunskapsprov och för de som blir godkända utfärdas ett diplom.

Någon utbildning som särskilt riktar sig till tillståndsinnehavare på idrottsanläggningar finns inte. Regelverket är ju i stort sett detsamma som på vilken annan restaurang som helst. Däremot har Stockholms stad i en del fall satt som villkor för serveringstillstånd på idrottsarenor att ansvarig personal ska ha genomgått utbildningen *Ansvarsfull alkoholservering*.

I många kommuner är alkoholtillsynen eftersatt. Ansvariga politiker har inte alltid insett vikten av en effektiv tillsyn. Arbetet med tillståndsgivning och tillsyn enligt alkohollagen utgör i många kommuner endast 10–20 procent av alkoholhandläggarens arbetsuppgifter, vilket då av naturliga skäl innebär en otillräcklig tillsynsverksamhet.

För att få ansvariga politiker att se sin viktiga roll i ett effektivt förebyggande arbete erbjuder många länsstyrelser sedan några år tillbaka utbildningen *Ansvarsfull tillståndsgivning*. En utbildning som särskilt riktar sig till politiker med ansvar för alkoholfrågor.

19.1.4 Policy och riktlinjer på lokal nivå

Lagstiftaren har ansett att det är av största vikt att kommunerna har alkoholpolitiska riktlinjer. Dessa bör vara politiskt förankrade och innehålla uppgifter om vad som gäller enligt alkohollagen och vilka hänsyn till lokala, eventuellt tillståndsbegränsande, förhållanden som kommunen tar vid tillståndsprövningen. Exempel på vad riktlinjerna kan innehålla kan vara att kommunen anser att

idrott och alkohol inte hör ihop och att alkoholdrycker därför inte ska få säljas på kommunens idrottsanläggningar eller att sådan försäljning endast får ske i begränsad omfattning.

Cirka 70 procent av kommunerna i landet hade 2011 en policy för alkoholförtäring på offentlig plats och i 45 procent av kommunerna måste idrottsföreningar ha en alkohol- och/eller drogpolicy för att få föreningsbidrag.

Ett bra hjälpmedel för att minska alkoholrelaterade problem är att idrottsföreningen har en levande alkoholpolicy som också omfattar arenorna. I Östergötlands län finns goda erfarenheter från samverkan mellan polis, kommun, idrottsföreningar och arenorna, där resultaten bland annat var en mer ansvarsfull alkoholserving på arenorna men även ett aktivt arbete för en verkningfull policy bland föreningarna. Exempel på andra frågor än servering som kan vara aktuella att slå fast i en policy är att föreningen aktivt ska verka för ett avståndstagande från våld, droger, mobbning och annan diskriminerande verksamhet.

Ytterligare frågor som kan vara aktuella att ha en samsyn kring är huruvida evenemang som föreningen ordnar för att få in pengar ska vara alkohol- och rökfria. Det kan röra sig om fester som görs för att få in medel till verksamheten eller resor i samband med tävlingar eller bara det faktum att såväl ledare/tränare som aktiva ska avstå alkohol, tobak och andra droger vid alla aktiviteter som rör föreningens verksamhet. De lokala idrottsföreningarna är viktiga normbildare och de ledare/tränare som verkar inom dessa har stor påverkan på barn och ungdomar. Det är därför viktigt att ha en samsyn i föreningen gällande förhållningssätt till alkohol och droger. Alla föreningar är i behov av policy i frågor som rör alkohol, tobak och droger men alltför få föreningar prioriterar framtagandet. Ofta anser man att det finns andra saker som är viktigare. Från idrottsrörelsen själv finns SISU Idrottsutbildarna tillgängliga för föreningar som vill arbeta fram en aktiv policy. Konceptet *Utmärkt förening* har med hjälp av SISU idrottsutbildarna lett till att föreningar höjt sin kompetens kring både ovanstående områden men också inom frågor som ger en tydligare struktur, styrning och ekonomisk kompetens i föreningsdriften.

En möjlighet att sätta policyarbetet än mer på dagordningen kan vara att se över detta i samband med de bidragsmöjligheter som finns i kommuner, landsting och stat. Ett policyarbete skulle kunna vara en kvalitetsstämpel på föreningen och som "belönades" i bidrags-

systemet alternativt villkoras mot att överhuvudtaget få föreningsbidrag.

19.1.5 Nationell strategi för att minska alkohol- och drogproblem

Regering och riksdag vill minska kopplingen mellan alkohol och idrott

Sveriges riksdag antog i mars 2011 en samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken (prop. 2010/11:47). Strategin sträcker sig från 2011 till 2015 och anger mål och inriktning för hur samhällets insatser ska genomföras, samordnas och följas upp på dessa områden (det så kallade ANDT-området; alkohol, narkotika, droger och tobak). Det övergripande målet med strategin är: *Ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skadeverkningar orsakade av alkohol och med ett minskat tobaksbruk.* Under ett av de långsiktiga målen som lyfts i strategin, det att *Antalet barn och unga som börjar använda narkotika eller dopningsmedel eller debuterar tidigt med alkohol eller tobak ska successivt minska*, framhålls att satsningar bör göras för att minska kopplingen mellan alkohol och idrott. Några av de ansvarsområden som betonas är följande:

- De idéburna organisationernas roll som opinionsbildare för att motverka alkoholkonsumtion bland ungdomar lyfts.
- Idrottsrörelsen behöver diskutera och ta ställning till alkoholens inflytande i föreningslivet och detta gäller även förekomsten av reklam och marknadsföring av alkohol på idrottsarenor och i andra miljöer där ungdomar vistas.
- Det är viktigt att idéburna organisationer deltar i det förebyggande arbetet och därför bör samverkan fördjupas mellan statliga myndigheter, kommuner, landsting och idéburna organisationer.

Länsstyrelserna har fått ett tydligt uppdrag att sprida och förankra den nationella strategin och bidra till att den verkställs i länen. Länsstyrelserna ska ansvara för att det finns en särskild ANDT-samordningsfunktion i respektive län. Dessa ger stöd till lokala och regionala aktörer för att förbättra kunskap, dialog, struktur och samverkan inom ANDT-området. Dessa samordnare arbetar för en

effektivare samverkan i länen genom att bland annat skapa kontaktvägar, sprida metodik och material, ordna utbildningar och forum för dialog. Samtliga länsstyrelser i landet får idag dessa tjänster finansierade av Statens folkhälsoinstitut.

19.2 Regelverket kring narkotika

Sveriges lagstiftning innebär att allt bruk av narkotikaklassade preparat är förbjudet förutom det som är receptförskrivet av läkare.

En sammanfattning av narkotikalagarna skulle kunna göras på följande sätt:

Den som:

1. överlåter narkotika,
2. framställer narkotika som är avsedd för missbruk,
3. förvärvar narkotika i överlåtelsesyfte,
4. anskaffar, bearbetar, förpackar, transporterar, förvarar eller tar annan sådan befattning med narkotika som inte är avsedd för eget bruk,
5. bjuder ut narkotika till försäljning, förvarar eller befordrar vederlag för narkotika, förmedlar kontakter mellan säljare och köpare eller företar någon annan sådan åtgärd, om förfarandet är ägnat att främja narkotikahandel, eller
6. innehar, brukar eller tar annan befattning med narkotika

döms, om gärningen sker uppsåtligen, för ringa narkotikabrott till böter eller fängelse i högst sex månader, för "normalgrad" av narkotikabrott till fängelse i högst tre år och för grovt narkotikabrott till fängelse i högst två år och högst tio år.

Bestämmelser om straff för olovlig införsel och utförsel av narkotika och olovlig befattning i vissa fall med narkotika finns i lagen (2000:1225) om straff för smuggling.

Ett samordnat arbete mot narkotika, såväl förebyggande som i ett mer akut skede, är ett utvecklingsområde för många kommuner och län. Regeringens ANDT-strategi lyfter särskilt minskad nyrekrytering till narkotika- och dopningsmissbruk som ett prioriterat mål och här föreslås bland annat samordnade insatser på lokal

nivå som bidrar till tidig upptäckt och satsningar på nätverket *Krogar mot knark*.

Jag vill här inflika att jag i kommande kapitel likställer kampen mot dopningspreparat med narkotikabekämpning.

19.2.1 Narkotikapåverkan

Under senare år har narkotikapåverkade personer i större utsträckning än tidigare upptäckts i samband med att polis och ordningsvakter ingripit för att stävja våldsamheter vid idrottsarrangemang. Det är oklart om det beror på narkotikapolisens ökade närvaro och medvetna satsning eller om det är en faktisk ökning av antalet narkotikapåverkade personer inne på arenorna. Jag tror det kan vara en kombination. Klart är i alla fall att antalet upptäckta narkotikarelaterade brott har ökat. Det förefaller som att vissa våldsverkare använder centralstimulerande medel som amfetamin eller kokain för att kunna slåss mer effektivt. Detta är naturligtvis ett problem att ta på allvar och det finns goda exempel på hur polisen arbetat förebyggande för att minska förekomsten av narkotika och narkotikapåverkade personer på arenor.

19.3 Narkotikapolisens närvaro vid högriskmatcher

I Stockholm, men också på andra orter, har narkotikapolisens spanare vid ett flertal tillfällen befunnit sig inne på arenor och vid platser där många supportrar samlas innan matcher, för att kunna upptäcka droghantering eller märkbart påverkade personer. Man har även testat att tydligt visa den polisiära närvaron vid insläppen på arenan genom att stå med narkotikahund vid vissa av insläppen och därmed kunnat upptäcka personer som medvetet undviker den aktuella insläppsgrinden. Detta, tillsammans med tydliga tecken på drogpåverkan, kan ge incitament till visitation eller provtagning.

Narkotikapolisens beslag av narkotika inne på och runtomkring arenorna har minskat efter att man genomfört denna typ av insatser. Det är troligt att ett konsekvent arbete enligt denna modell, om de planerade insatserna dessutom kommuniceras ut till allmänheten via media, kan bidra till att minska förekomsten av narkotika och påverkade personer på arenorna.

19.4 Synpunkter från nykterhetsrörelsen

Jag har under arbetets gång haft kontakter med nykterhetsrörelsen, främst representerad av IOGT-NTO, för att ta del av deras bedömningar. I en särskild skrivelse till mig har de bland annat framfört följande:

Alkohol är i dag starkt förknippad med idrott, trots att den allmänna uppfattningen är att det inte hör ihop. Alkoholindustrin finns ofta med som sponsor av arenor och lag och alkoholreklam är frekvent förekommande på arenorna. Försäljning av alkohol förekommer hos de större klubbarna i fotboll och ishockey, både i restauranger och på läktaren. Nykterhetsrörelsen anser att alkohol och idrott inte hör ihop. De värden och egenskaper idrotten företrädare står i diametral motsats till de konsekvenser alkoholen för med sig. Ur ett rent samhällsekonomiskt och socialt perspektiv finns det inga vinster med alkoholkonsumtion eller alkoholreklam i samband med idrottsarrangemang. Den tydliga kopplingen mellan alkoholkonsumtion och våld är något som nykterhetsrörelsen anser är en av de största bakomliggande faktorerna till det våld som förekommer i samband med idrottsarrangemang.

Från nykterhetsrörelsens sida menar man att den glorifiering av alkoholens betydelse för stämningen på läktarna som ofta framförs i debatten av idrottens företrädare är betydligt överdriven och mest ett försvar för att inte tvingas till ett obekvämt beslut.

Fotbollens och ishockeyns företrädare framhåller ofta sitt arbete med publikvärdar, visitering vid entrén till arenan m.m. som effektivt och att de problem som uppstår med våld och misshandel i anslutning till arenan sker utanför och inte inne på arenan. Det stora problemet är att de som bråkar druckit mycket alkohol redan hemma, eller på krogarna i närhet av arenan före match. Den öl som serveras på arenan förhöjer bara stämningen menar man. Svagheten i ett sådant resonemang är enligt nykterhetsrörelsen att en icke skönjbar berusning vid matchstart kan eskalera och underhållas med den alkohol som serveras på arenan. Man menar vidare efter att ha mött många föräldrar som skulle älska att gå på fotboll med sina barn, men som nu inte vågar för risk för kravaller, att de berörda sporterna skulle få tillbaka en publik som i dag inte känner sig helt välkommen på arenan.

Från denna rörelsens sida vill man betona att kopplingen alkohol och våld är välkänd. Man konstaterar att alkohol är en bidragande orsak till merparten av våld och misshandel i samhället idag. Att

överföra den verkligheten till idrottsarenan är lätt gjort, då det är publikintensivt och ibland också understryker de negativa sidorna av rivalitet.

Från nykterhetsrörelsens sida vill man föra ett resonemang kring vad intäkterna av alkoholen inbringar i relation till samhällets kostnader i samband med en högriskmatch. Om alkoholen togs bort från arenan, hur mycket av våldet och kostnaderna för polisinsatser m.m. skulle då försvinna? Skulle publikintäkterna från icke våldsbenägna besökare kompensera för bortfallet?

I dag finns inget i den svenska alkohollagen som specifikt reglerar vare sig sponsring av idrotten eller reklam på arenor. Alkoholreklam bör enligt skrivelsen vara förbjudet och då också omfatta idrottsarenor.

I flera länder är sponsring från alkoholföretag och reklam för alkohol förbjudet i samband med idrottsarrangemang. Med tanke på idrottens stora roll för hälsa och ideellt engagemang är förbuden mot kopplingen till alkohol inom idrotten förståelig. Ett förbud mot sponsring från företag som säljer alkohol är därför motiverat även i Sverige.

En kartläggning som nykterhetsrörelsen låtit göra visar att alkoholleverantörer sponsrar idrott, främst ishockey och fotboll, på ett påtagligt sätt. Av ishockeylagen i Elitserien har 33 procent en alkoholleverantör som sponsor. Därtill har Elitserien en central sponsor som är alkoholleverantör. Av fotbollslagen i Allsvenskan har 27 procent en alkoholleverantör som sponsor.

Alkoholbranschen har enligt skrivelsen starka muskler och dess inflytande är stort. Många av de stora märkena är huvudsponsorer av internationella mästerskap. Fortfarande finns det dock ett antal länder i främst södra Europa som har mycket mer långtgående regelverk än Sverige. Exempel på sådana länder är Spanien, Portugal, Frankrike, Norge men även Brasilien.

Avslutningsvis vill man från nykterhetsrörelsen framhålla att de olika nätverken dem emellan är samstämmiga i den syn som presenteras i skrivelsen.

19.5 Synpunkter från Riksidrottsförbundet (RF)

RF har beretts tillfälle att yttra sig över frågan kring bruket av alkohol och andra droger vid idrottsarrangemang. RF har för sin del anfört att man står bakom regeringens mål i ANDT-strategin

om minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och ett samhälle fritt från narkotika och dopning. RF:s alkoholpolitiska riktlinjer framhåller bland annat att inga alkoholdrycker ska förekomma bland vare sig ledare eller aktiva i samband idrottsverksamhet för barn och ungdomar. Följande punkter bör ligga till grund för idrottens policy i dessa frågor:

- Att i samband med idrottsevenemang undvika att sälja alkoholdrycker till allmänheten. I det fall utskänkning förekommer i samband med större arrangemang av evenemangskaraktär har förbund/förening ett särskilt stort ansvar för att ordningskravet beaktas.
- Att det i samband med publika idrottsevenemang finns erforderlig kontroll vid entréer för att förhindra införsel av medhavda alkoholdrycker.
- Att idrottsföreningar uppmärksammar gällande lagstiftning och tillståndsenhetens anvisningar vid utskänkning av alkoholdrycker.
- Att verka för att försäljare av alkoholdrycker och folköl vid idrottsevenemang har tydliga riktlinjer för hur försäljningen ska gå till, detta i avsikt att förhindra överkonsumtion och att det kommer minderåriga till del.
- Att idrottsföreningar och förbund uppmärksammar gällande lagstiftning avseende marknadsföring av alkohol.
- Att alkoholbranschens sponsring/marknadsföring av varumärken och lättdrycker, som kan förväxlas med alkoholdrycker, ej ska riktas till barn- och ungdomsverksamhet.

19.6 Synpunkter från fotbollen och ishockeyn

Fotboll

Alkoholserveringen ser olika ut på olika arenor, dels beroende på hur klubben ser på detta, dels på kommunens syn på alkoholservering.

För att få sälja folköl krävs inget tillstånd av kommunen och sådan försäljning sker många gånger i kioskerna. Ett antal arenor har särskilda pubar/tält där såväl starköl som vin serveras (till

exempel Djurgårdens IF och Helsingborgs IF), men då inom begränsade områden. I VIP-loger och restauranger serveras också alkoholhaltiga drycker. Dessa får aldrig tas ut på läktarna.

De krögare som har hand om alkoholservningen bedöms följa lagen, vilket är naturligt för att få behålla tillståndet. Kommunerna gör med jämna mellanrum inspektioner på arenorna.

Ishockey

Ishockeyn har inga öltält, men alkohol serveras bl.a. i restauranger, sportbarer och VIP-loger. Detta kan dock variera från arena till arena.

Svenska Hockeyligan (SHL) har nyligen genomfört en kartläggning över hur kommuner med elitserielag arbetar med information och utbildning i ansvarsfull alkoholservning. Parallellt med detta har SHL utarbetat en alkohol- och drogpolicy som implementerats i klubbarna på olika nivåer – ordföranden, klubbdirektörer, säkerhetsansvariga, supporterpoliser samt krögare/tillståndshavare. Utbildning har även genomförts i ansvarsfull alkoholservning. Detta är ett långsiktigt arbete och nästa steg är bl.a. att utbilda frontande personal i *säkra tecken* för att lättare kunna identifiera och neka påverkade individer entré till arenan.

Klubbarna/krögarna har generellt en mycket god kunskap om reglerna för ansvarsfull alkoholservning. Kommunernas inspektioner anses i regel ligga på en rimlig nivå.

19.7 Synpunkter från Länsstyrelsen i Stockholms län

Inom ramen för mitt utredningsarbete har jag vänt mig till Länsstyrelsen i Stockholm i län. Myndigheten har – utöver att ta fram vissa basfakta på området – redovisat förslag de anser ska beaktas i arbetet. Från detta arbete kan följande noteras.

Enligt bestämmelserna i alkohollagen ska en person som är märkbart påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel inte tillåtas komma in på en restaurang med serveringstillstånd. En gäst som efter att ha blivit insläppt uppvisar tecken på att vara märkbart påverkad ska avvisas från restaurangen. Enligt Länsstyrelsens uppfattning bör samma regler även gälla vid ett idrottsarrangemang. En

märkbart påverkad åskådare bör inte beredas tillträde till arenan än mindre släppas in på något av arenans serveringsställen.

Länsstyrelsen vill i sammanhanget även lyfta fram barnperspektivet. Det är många barn och ungdomar som besöker idrottsarrangemang, vilket ökar kraven på en ansvarsfull servering. Inte minst på grund av detta, är det viktigt att fundera på hur serveringslokalerna är utformade och placerade. Det är önskvärt att i största möjliga mån skapa en miljö där barn och unga inte behöver konfronteras med alkohelpåverkade vuxna.

Ett problem som Länsstyrelsen ser det är när arenan ses mer som en evenemangsarena än en idrottsarena. Länsstyrelsen anser att serveringstillstånden i en sådan arena borde differentieras och anpassas efter vad det är för slags evenemang, t.ex. borde endast svagare alkoholdrycker tillåtas vid derby- och andra högriskmatcher i ishockey och fotboll. De i dag gällande serveringstillstånden gör ingen åtskillnad för olika evenemang och därför borde respektive tillståndsinnehavare kunna förmås att på frivillig väg endast servera svagare alkoholdrycker vid evenemang som bedöms vara riskfyllda.

Ett annat problem som Länsstyrelsen identifierat är att det på vissa arenor förekommer att det säljs folköl på läktarna och att publiken får ta med folköl in på läktarna. Detta är enligt Länsstyrelsens mening ett förfarande som strider mot vad som anförts i förarbetena och som sänder fel signaler till den yngre delen av publiken.

I dag finns ingen samlad statistik om påverkan och våld i samband med idrottsarrangemang. Vill man söka efter uppgifter om detta måste man veta vilka typer av brottsrubriceringar man ska fråga efter och var man ska leta. För att följa upp och utvärdera förebyggande och repressiva insatser såväl som utvecklingen på området i stort vore det värdefullt med lätt åtkomlig och sammanställd statistik samlad på en och samma plats.

Länsstyrelsen påpekar avslutningsvis att i regeringens ANDT-strategi konstateras att kunskapen om det alkohol-, narkotika- och dopningsrelaterade våldets omfattning och karaktär bör öka och att kunskapsbaserade arbetsmetoder för att minska detta våld bör spridas.

19.8 Mina slutsatser

Enligt direktiven ska jag analysera vad bruket av alkohol, narkotika och dopningsmedel har för betydelse för brottslighet i samband med idrottsarrangemang. Arrangörerna ska även uppmärksammas på betydelsen av en drog- och alkoholfri miljö genom en ansvarsfull alkoholserving och efterlevnad av marknadsföringsbestämmelserna.

Den generella utgångspunkt som enligt min mening bör gälla är att alkohol och idrott inte hör ihop. Vad avser publika arrangemang på högsta elitnivå har dock alkoholserving kommit att bli ett accepterat inslag inom flera sporter. Detta tar sig bland annat formen av så kallade VIP-arrangemang, utskänkingsställen på arenor som är av multikaraktär (bl.a. i loger), ofta ägda av andra än idrottsföreningen. Inom ishockeyn ägs arenorna i många fall av klubben – och i några fall inom fotbollen – som därmed också får intäkterna från alkoholförsäljningen. På denna punkt torde det vara svårt att vrida klockan tillbaka. Däremot är den frikostiga alkoholutskänkningen i vissa andra länder, till exempel Tyskland – se *kapitel 9 Erfarenheter från andra länder* – inte något som är lämpligt att ta efter för svenska förhållanden.

Jag noterar vidare att ishockeyn har fastställt en alkohol- och drogpolicy för Elitserien och HockeyAllsvenskan. Detta gäller inte inom fotbollens högsta serier. Å andra sidan är alkoholförsäljningen inom denna idrott mer begränsad i utgångsläget. Frågan kan dock resas om vad som händer när alltfler fotbollsarenor övertas av klubbarna. Jag anser att också fotbollen bör fastställa en alkohol- och drogpolicy.

Från nykterhetsrörelsens sida menar man att glorifieringen av alkoholens betydelse för stämningen på läktarna är betydligt överdriven och mer ett försvar för att inte tvingas till obekväma beslut. Jag har förståelse för den synpunkten men menar likväl att det svårligen går att helt reversera utvecklingen vad gäller elitevenemang inom fotboll och ishockey. Vi måste tillsammans finna en ny brandvägg mot överdriven alkoholkonsumtion.

Jag är väl medveten om att svensk alkoholpolitik förändrats kraftigt under de senaste årtiondena. Delvis hänger detta samman med Sveriges inträde i EU, delvis med ändrade värderingsgrunder på andra plan. Om alkoholmissbruk ska stävjas i mer dramatiska former – till exempel beroende på den väl kända korrelationen mellan våld och alkoholförtäring – kan i och för sig mer drakoniska

förslag framläggas. Dit kan höra åtgärder som ”torrläggning” på matchdag av utskänkingsplatser i en viss stad, absolut förbud att servera alkohol på arenor, nolltolerans mot insläpp av personer som visar tecken på någon form av alkoholförtäring etc. Jag har dock uppfattat mitt utredningsuppdrag som att inom ramen för gällande alkohollagstiftning finna pragmatiska lösningar. Om mer grundläggande förändringar av svensk alkoholpolitik ska genomföras torde detta få ske inom ramen för en utredning med parlamentarisk bemanning.

Inom supporterkulturen har vad avser till exempel fotboll och ishockey alkoholförtäring inför matcher kommit att bli ett normalt inslag. Här handlar det om att finna en rimlig balans mellan supportrarnas beslut att konsumera alkohol och därav åtföljande ordningsstörningar. Inriktningen måste vara att i maximal utsträckning hindra superi och alkoholkonsumtion hos minderåriga.

Enligt min uppfattning bör följande utgångspunkter gälla för arbetet:

- En ansvarsfull alkoholserving måste vara utgångspunkten liksom bekämpning av langning och konsumtion på otillåtna platser.
- Alkoholutskänkning bör endast få förekomma i samband med offentlig tillställning kopplad till elitidrott.
- När sådan utskänkning förekommer ska de minimivillkor som tillämpas vid servering på krog gälla, dvs. märkbart påverkade personer ska inte släppas in och de som blir märkbart påverkade inne på arenan ska avvisas.
- För användande av narkotiska preparat och dopningspreparat bör, som i övrigt i samhället, gälla en nolltolerans. Som framgår av tidigare avsnitt bör polisen, vid indikationer av missbruk, slå till mot samlingsplatser för risksupportrar.
- Vid högriskmatcher bör – förutom på så kallade VIP-utrymmen – starköl ersättas av folköl.
- Om valet är alkoholförtäring ”på stan” med åtföljande marscher till arenan är organiserad utskänkning i arenans närhet att företrä (kapitel 18 Arrangemangsfrågor, Helsingborgsexemplet).
- Drycker bör inte få tas ut på läktarna.

- Statens folkhälsoinstitut bör få i uppdrag att löpande samla lätt åtkomlig och sammanställd statistik på området.

För att följa denna uppläggning har olika aktörer att dra sitt strå till stacken. Vissa av punkterna kräver beslut av regeringen, andra är upp till idrottsrörelsen själv att avgöra.

Polismyndigheten i Stockholms län, men också i vissa andra regioner, nyttjar gatulangningsgrupper (GLG) och andra instrument för att beivra narkotikabrott när risksupportrar samlas på vissa krogar för att ”värma upp sig” inför förestående match. Användandet av komplementära instrument som GLG, nykterhetskontroller m.m. för att plocka bort brottsbenägna individer på ett tidigt stadium är ett proaktivt sätt att arbeta och det har mitt fulla gillande. Jag anser att denna strategi – när polismakten spelar på flera tangenter i det förebyggande arbetet mot idrottsrelaterat våld – bör spridas till samtliga polisdistrikt. Det krävs inte formella GLG för att göra exempelvis narkotikakontroller.

Jag vill avsluta med att än en gång påpeka att frågan om att hantera problemen kring droger är viktig. Enligt Brottsförebyggande rådet (Brå) är alkohol och narkotika vanligt förekommande i samband med våldsbrott. I sex av tio fall av misshandel uppger den utsatte att gärningsmannen varit påverkad av alkohol eller narkotika. I hälften av fallen har den utsatte själv varit berusad.